

દશવૈકાલિક ભાગ ૨ નો.

—૬૦૩—

મૂળનિર્યુક્તિ ભાષ્ય સહિત.

(૨ થી ૪ અધ્યયનો)

લેખક—મુક્તિભક્ષુભૈરવ જીજ્ઞાસુ
— શ્રીચંદ્ર —
વિદ્યાવતી,

ગીરધરલાલ હુગરશી મેઠા. બા. સેક્રેટરી,

શ્રી મોહનલાલજી જૈન શ્રવે જ્ઞાનભંડાર

ગોપીપુરા—નુગત.

પ્રથમાવૃત્તિ પ્રતિ ૭૦૦

સ ૧૯૭૮

સને ૧૯૨૨

મૂલ્ય રૂ ૧-૪-૦

દશ વૈકલ્પિક પ્રથમ ભાગ ન હોવાથી બીજી આવૃત્તિ
તૈયાર થવાની છે કિંમત રૂપિયો મવા

ધી આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, સ્ટેશન રોડ—ભાવનગર

ખાસ સૂચના.

આ આશાજના તૈયાર થઈ બહાર પડેલા આ કેા છુટક લેનારને
દ્વાગણ શુદ્ધ ૧૫ પાંખી બે રૂપિયે મળશે પણ સાતે ભાગ
સાથે લેનારને અગાઉથી રૂપિયા બરનારને
પોણા નવમા સ્પર્ધા મળશે.

પ્રસ્તાવના.

પ્રથમ ભાગમાં આપેલ છે છતાં અહીં થોડું લખીએ
છીએ કે —

સૂત્રના અધિકારી સાધુ છતાં પણ આ દશવૈકલિકના
ચાર અધ્યયન આવકને પણ મોટે ચડ શકે છે અર્થના અધિ
કુપ્તી ચતુર્વિધ સઘ છે માટે ટીકાને આધારે કરેલો અર્થ ઘણું
રહસ્ય સમજાવી શકે છે વગી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજ પ્રબળ
વિદ્વાન્ હોવાથી તેમની આ કૃતિ એકવાર લક્ષ્યમાં લઈને વાચ
વામાં આવે તો બધા સૂત્રો વાચવામાં સાધુને મુશ્કેલી થાય
તેમ છે, તેથી ત્રણ અધ્યયન એમાં લીધા છે બીજા સાધુને
દીક્ષા લીધા પછી કર્મની પરિણતિથી વિચિત્ર ઇચ્છાઓ થાય
તો તે શેકવાનું છે, અને તેમાં રહીનેથી ગાંજીવનું દષ્ટાંત
વિચારવા જેવું છે

ત્રીજા અધ્યયનમાં સાધુને અમુક વસ્તુઓ તથા કર્તવ્ય
કરવાયોગ્ય નથી તે બતાવ્યું છે

• ચોથા અધ્યયનમાં જીવાણુવનું સ્વરૂપ બતાવી ધર્મમાં
સ્થિરતા કરવાથી મોક્ષનું ફળ બતાવ્યું છે

વિષયાનુક્રમણિકા

પૃષ્ઠ

વિષય.

- ૧ થી ૬ અમલુના પચાસગજોનું વર્ણન નિ ૧૬૦ સુધી છે
- ૧૦ થી ૨૫ કામનું વર્ણન, તથા પદનું વર્ણન છે.
- ૨૬ થી ૩૨ ચાણાક્યનું તથા અભય-મારનું કથન છે.
- ૩૩ થી ૩૬ સુત ૪ થી ગાથાને અંગે દાસી ને રાજપુતનું દર્શન કવી સાધુને બોધ આપે છે
- ૩૭ થી ૪૦ રહનેમીનું હિદાહરણ છે
- ૪૧ થી ૪૩ દાથી અકુશમા ગદ તેમ સાધુએ રહેવું તે બતાવે છે.
- ૪૫ અધ્યયન બીજી સમાપ્ત થયું
- ૪૬ થી ૪૮ શુદ્ધિકાચાર કથામા મોટા નાનાનો ભેદ બતાવે છે.
- ૪૯ થી ૫૬ આચારનું વર્ણન, તેના નિર્દેશ તથા દર્શનાચારનું વર્ણન છે
- ૫૭ થી ૬૪ જાનાચારનું વર્ણન તથા તપ વિગેરેનું વર્ણન છે.
- ૬૫ થી ૮૯ કથાનું વર્ણન નિર્ધારિત ૧૨૫ સુધી
- ૯૦ થી ૧૦૧ અનાચારિતનું વર્ણન તથા અનાચારિત છાંડનાગને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાનું બતાવ્યું છે
- ૧૦૨ થી ૧૦૪ એવા અધ્યયન ધર્મપ્રસન્નિ નામનું શરૂ થાય છે, તથા ૭ જ્વલિયાનું વર્ણન છે
- ૧૦૫ થી ૧૫૦ જ્વલિસિદ્ધિનું મુક્તિપૂર્વક શકા સમાધાન.
- ૧૫૧ થી ૧૫૮ શ્રુતનું વર્ણન, તથા તીર્થકરે કરેલું છે તે કહે છે

૧૬૦ થી ૧૭૨ દ્રવ્ય તથા ભાવસાચેનો બે તથા ૮ જીની કામના મેલ
 ૧૭૩ થી ૧૬૪ છઠ્ઠે પ્રયોગ વર્ણન અને તેનો સ્વીકાર છે
 ૧૬૫ થી ૨૦૪ ૮ જીની કામના બેની રક્ષા વર્ણન છે
 ૨૦૫ થી ૨૦૭ મનનાથી પાપ બધ ન થાય ને જનાવ છે
 ૨૦૮ થી ૨૧૬ જાનની મુખ્યતા જનારી છે તથા જાન ચાગિતથી મોક્ષ
 જનારો છે તથા ચોથું અભ્યયન સમાપ્ત થાય છે

હી ૫ રિક્તિ મુનિ ગિમ્પ ઓ મનોદ્ મુનિ

આ વિભાગમાં દ્રવ્ય સહાયતા કોઈની મળી નથી પણ તે
 કદ પૂર્વે પુસ્તકોની રકમ ઉત્પન્ન થઈ તેમાંથી છપાવતા નીચલું
 ખર્ચ થયું છે

છપાઈ, કાગળ, જાંધાઈ, જાહેરખબર તેમજ લખામણી
 વિગેરે તેને લગતે પરચુરણ ખર્ચ મળી રૂ. ૫૫૦) કુલે ખર્ચ
 થયો છે તેથી કોઈપણ ધર્માત્મા ૧૦૦-૫૦ કોપી લઈ વહેચશે
 અથવા કોઈ સંસ્થા વેચશે તો તેને પડતર ભાવે મળશે

તા. ૧૧-૧-૨૨

હીં

ગોપીપુરા-મુગ્ધ

હરખચ દ્ર ગાયચ દ્ર ગાહ-દામકાવાળા.

અતુર્વિધ સંઘને પ્રાર્થના

જ્ઞાન સર્વોત્તમ ધન છે, તેમા પણ લોકોત્તરધર્મ જત વનાર પ્રવચન મહાપુરુષના હૃદયથી પ્રાપ્ત થાય છે, તેમા લેન સૂત્રોનો સમાવેશ થાય છે, ગણધર ભગવતોએ સૂત્રોની રચના કરી અને તીર્થ કરે કહેવા વિચરને પૂર્વાચાર્યોએ ટીકામા અ પૂર્વ રહસ્યને રત્નોના જડાર માફક પ્રકાશમા આવડ્યો છે, તે ટીકાઓ સ સ્કૃતમા હોવાથી થોડાજ લાભ લેઈ શકે, તેનું જાણીને તેનું ભાષાતર પ્રગટ કર્યું છે છાપાની અગવડને લીધે અને લોકો શીઘ્ર લાભ લે તેવા હેતુથી જુઠા જુઠા પ્રેસમા કામ લીધું છે તેથી કાગળમા ટાઇપમા શુદ્ધિમા કસર રહી છે, ભિન્નતા પણ છે આટલું છતાં જો કંઈ પણ લાભ મળે તો સારૂ, એમ વિચારી આ ભાષાતરના પુસ્તકો વાંચીને તેમા રહેલો પરમાર્થ સમજીને જેમ જને તેમ વિષય કપાયથી ફર રહી આત્મ સાધન કરવું

આ લોકમા મેળવેલી સ પદા આ લોકનું મુખ આપે છે, 'દાનમા' દીધેલું આવતા લવમા પૌણ્યલીક મુખ આપે છે પણ બંધેલું જ્ઞાન આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવનો પ્રકાશ કર વાથી તેના વડે આ લોકમાજ અધ્યાત્મ શાંતિ મળે છે, અને કાંતો મોક્ષ મળે છે, અથવા અનુત્તર વિમાનના સર્વોત્તમ વિષ-યોત્ત મુખ મળે છે, અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે

પુસ્તક વાંચવાના નિયમો.

૧ વિનય સાચવવા માટે ઉંચા આસન કે પાટ ઉપર કે સાપડામા પુસ્તક સુકી સ્થિર આસને પોતે બેસીને વાંચવું

૨ કોઈ પણ જાતનું ખીડી વિગેરેનું કુબ્જસન રાખવું નહિ, છતાં તે કુટેવ જડ ઘાલીને બેઠી હોય, તો આ પુસ્તક વાંચતા સુધી તો નજી પીવી જોઈએ

૩ સામાયિક લેઈ વાંચવું, તે સર્વોત્તમ છે, તેને માટે શ્રાવકે સામાયિક લેવા પારવાની વિધિ અવશ્ય શીખવી જોઈએ છતાં ન બને તો ત્રણ નવકાર ગણીને પુસ્તક વાંચવું જોઈએ

૪ આ પુસ્તક વાંચનાર જૈન ધર્મથી જાણીતો ન હોય તો તેણે વાંચતા પહેલાં કોઈ પણ જૈન વિદ્વાન પાસે નિચલી બાબતોનું જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ

(ક) અનુયોગ એટલે વિષયનું સમજવું છે તે અનુયોગ દ્વાર ઉપક્રમ નિરૂપ અનુગમ અને નય એમ ચાર છે તે આ પુસ્તકના પહેલા ભાગમા નિર્ચકિતકાર ભદ્ર બાહુસ્વામી તથા ટીકાકાર હરિભદ્રસૂરિએ વિસ્તારથી બતાવ્યું છે

(ખ) નિરૂપણ એટલામા એટલા ચાર છે અને વધારેમા વધારે બુદ્ધિ અનુસારે જેટલા યર્ષ થકે તેટલા કરવાના છે

(ગ) ઉપક્રમમા લક્ષ્ય એથી નિરૂપણ બતાવવાના છે તેથી

ઉપક્રમ દરેકમા બતાવ્યો છે, અને તે નિર્ચુકિતકારનું કથન લક્ષ્યમા લેવું જોઈએ

(ઘ) અનુગમમા મુખ્ય સૂત્ર આવે છે, તે સૂત્રકાર બતાવે છે તે સૂત્ર સાધુએ મુખ પાઠ કરવાના છે, અને નવા દીક્ષા લીધેલાને મૂળ સૂત્ર તથા તેનો સાદો અર્થ આવડ્યા પછી બીજી વખત નિર્ચુકિત સાથે અર્થ આપવો જોઈએ, અને પરિણત બુદ્ધિ વાળાને સંપૂર્ણ અર્થ આપવો જોઈએ

(ચ) કેટલાક બધુઓ સુત્રાર્થ વાચવા વિના પ્રથમથી આ દીક્ષા વાળુ ભાષાતર વાચવા બેસે તો કટાણો આવે, માટે તેમણે મૂળ સૂત્રનું સાદુ ભાષાતર વાળી લેવું, કારણ કે હરિભદ્રસૂરિ મહારાજની દીક્ષા ત્રીજા નબરમા છે

(છ) બહુરતન વસુધરા હોવાથી જૈનમા પણ કેટલાક આવડો બુદ્ધિમાન જોવામા આવ્યા છે તેમા ભરૂચ નિવાસી અનુપભાઈ મહુકચંદ છે જેમણે દીકાનું રહસ્ય મેળવીને પ્રશ્નોત્તર રત્નચિતામણી જેવા જિજ્ઞાસુ થઈ જાવ્યું છે તેમા માટે લખ્યા છે, સિવાય પોરબંદર નિવાસી વસુભજી હીરજી વિગેરેને ઘણું સાફ જ્ઞાન હતું

ૐ શ્રીવીતરાગાય નમઃ ।

દશવૈકાલિક અધ્યયન વીજું.

દશવૈકાલિક જ્ઞાપાંતર.

હમ ગુણિકા અધ્યયન સમાપ્ત થયું હવે શ્રાવણ પૂર્વક
જ્ઞાનિનુ બીજું અધ્યયન કહેવાય છે તેનો સળધ આ પ્રમાણે
છે પહેલા અધ્યયનમા ધર્મપ્રથસા કહી છે અને તે અહીં જોન
શાસનમાજ છે, પણ આ જગ્યાએ તે ધર્મનો નિવકાર કરતા
નવા નાધુને ધીરજ વળતે ન રહે, તો મોહ ઉત્પન્ન થાય તેથી
મોહમા ધૈર્યવાળા યર્ધ ચારિત્ર ન મુકવું, તે કહે છે

જસ્ત ધિર્ઘે તસ્મ તવો, જસ્તતવો તમ્સ મુર્ગર્હ મુલમા,
જે અ ધિર્ઘમત પુરમા, તવોઽરિ ચલુ દુલ્લહો તેમિ ॥ ૧ ॥

જેને ધૈર્ય છે, તેને તપ છે અને જેને તપ છે તેને મુગતિ
મુલમ છે અને જે ધૈર્ય વિનાના છે, તેને તપ પણ જરેખર
દુર્લભ છે ઉપર પ્રમાણે સળધ છે તે આ બીજા અધ્યયનના
પ્રથમ પ્રમાણે ચાર નિયેપા કહેવા જોઇએ અહિં જેવું નામ
તેવા શુભવાણુ અધ્યયન હોવાથી ઉપક્રમાદિ દ્વારના સમૂહનું

(નામ નિષ્પન્ન નિશ્લેષા) વ્યાસિના પ્રધાનપણાથી નામ નિષ્પન્ન નિશ્લેષાને નિર્ચુષ્ટિકાર કહે છે

સામણ પૂવ્વગસ્સ ઉ નિરસેવો હોઈ નામ નિષ્કન્નો
સામણસ્સ ચડકો, તેરસગો પૂવ્વયસ્ય મંત્રે ॥ ૧૫૨ ॥

અમ સહન કરે, તે અમણ, તેનો ભાવ તે આમણ, (સાધુ પણ,) છે તેનું પૂર્વ કારણ આમણ પૂર્વક છે સ સામા 'ક' પ્રત્યય લાગે છે સાધુપણાનું મૂળ કારણ ધૈર્ય છે તે માધુ પણાનું મૂળ છે તે ધૈર્ય મેળવવા (રાખવા) નું અધ્યયન છે આ બાનાર્થ છે કે- (જદા આવે ત્યારે સાધુએ ધૈર્ય રાખી જત ઊઠવું નહિ) તેથી આમણ પૂર્વકનો નામ નિષ્પન્ન નિશ્લેષો થાય છે આ કયો છે ? આવો બીજો સામણ્યો નથી, આ સિવાય અમણપણ બીજું સામણ્યું નથી, તેથી આમણ પૂર્વકના આ છે તું શબ્દ સામાન્ય તથા વિશેષવાળા નામના વિશેષણ અર્થ છે આમણ પૂર્વક આ સામાન્ય છે અને આમણ પૂર્વ એ વિશેષ છે તે પ્રમાણે કહે છે

આમણના ચાર, તથા પૂર્વક શબ્દના ૧૩ નિશ્લેષા થાય છે ॥ ૧૫૨ ॥

નિશ્લેષાનું જ વર્ણન કરે છે

સમણ સ્સઉ નિરસેગો, ચડકઓ હોઈ આણુ પુવ્વીણ
દવ્વે સરીર મવિઓ, માવેણ સ સજમો સમણો ॥ ૧૫૩

શ્રમણ શબ્દનો નિર્દેષો ચાર પ્રકારનો છે તુ શબ્દથી
 ૧ ગા વિગેરેનુ પણ થાય પણ અહિં શ્રમણ શબ્દવડે અધિ
 ૨ છે તે વિશેષ અર્થ છે ચાર નિર્દેષા અનુક્રમે કહેવા, તેમા
 ૩ મ, સ્થાપના, પૂર્વ પ્રમાણે જાણવા દ્રવ્ય શ્રમણ જે પ્રકારના
 ૪ તે આગમથી, અને નોઆગમથી આગમથી જ્ઞાતા, પણ
 ૫ ઉપયોગ ન રાખે અને નોઆગમથી જ શરીર, જીવ્ય શરીર,
 ૬ ને બહેથી જુદો અભિલાપના લેહવડે દુમ (ગાઠ) માફક
 ૭ જાણવા તે દ્રવ્યમા જીવ્ય શરીર આ ત્રીજા પદવડે ઓળખાવે
 ૮ છે (પહેલાની અધ્યય ૩૪ ગાથામા પા ૫૧ અધિકાર
 ૯ જુઓ) બાવશ્રમણ જે પ્રકારનો છે આગમથી જ્ઞાતા,
 ૧૦ અને ઉપયોગ રાખનાર અને નોઆગમથી ચારિત્રના પરિણામ
 ૧૧ વાળો સાધુ છે તેજ કહે છે તેજ ગાથાના ચોથા પદમા જુઓ છે
 ૧૨ કે બાવથી અથત પોતે શ્રમણ છે ॥ ૧૫૩ ॥

એતુજ સ્વરૂપ કહે છે

જહ મમ ન પિય દુકર, જાણિ ય એમેવ સવ્વ જીરાણ
 ન હણઈ ન હણાવેઈય, સમ મણઈતેણ સો સમણો ॥ ૧૫૪ ॥

જેમ મને દુ ખ પ્રતિકૂલ હોવાથી ગમતું નથી, તેવું જ
 પોતે સર્વ જીવોને દુ ખ પ્રતિકૂલ જાણીને પોતે જીવોને હજો
 નહી અને બીજા પાસે હજાવે નહી ચ શબ્દથી હજુનારાઓને
 અનુમોદે નહિ એમ જાણવું એ પ્રમાણે સમ, અણ, એટલે
 સરખા ગણે તેથી તે સમણ (શ્રમણ) જાણવો ॥ ૧૫૪ ॥

નતિય સિ કોઈ પેસો, પિશ્ચો વ સચ્ચેમુ ચેન જીવેસુ
 ઇ ઇણ હોઠ મમણો, ઇમો અન્નોડનિ ષજાથો ॥ ૧૫૫

વળી સાધુઓને મર્વના ઉપર તુલ્યમન (એકમાત્ર)
 હોવાથી કોઈ ઉપર દ્વેષ કે કોઈ ઉપર પ્રેમ નથી તેથી તે સુમન
 (સરળ મન) વાળો હોવાથી આ શ્રમણ શબ્દનો બીજો
 પર્યાય થયો.

તો સમણો જટ સુમણો, માંડળય જડનહોઠ પામર
 સપણે ચ જણેય સમો, સમોય માણાનમાણેમુ ॥ ૧૫૬

તેથી શ્રમણ જે સુમન તે દ્રવ્ય મનને આત્રી સુમન
 (સારા મનવાળો), હાથ અને બાવથી પણ સાગ મનવાળો હોય
 પણ પાપી ન હોવો જોઈએ (તો તે શ્રમણ બન્યો) એટલે
 સગા ઉપર જેવો પ્રેમ ગણે, તેમ બધા શુભ ઉપર પ્રેમ રાખે
 અને માન અપમાનમા સમપાલુ રાખે (અહુકાર કે દીનતા ન
 કરે) ॥ ૧૫૬ ॥

ઉરગ ગિરિ જલણ માગર, નહયલ તરુગણ સમોય જોહોઈ
 મમર મિગધરણિ જલરહ, રવિ ષવણ સમો જખો સમણો ॥ ૧૫૭

ઉદર વિગેરેના જોડેલા દરમા સાપ રહે, પણ ઇચ્છિત
 જોદી શરે, તેથી ગમે તેમ દુ બધી રહેવું પડે તથા જોમ
 ચામડી હોવાય, ત્યાં ફીડીઓની પીડા પામે તેથી સાપ એક દા
 રાખીને ચાલે તેજ પ્રમાણે સાધુને પારકાના આપેલા ઘરમ

હું, તે પણ કદ છે તથા તા દેવ યત્રે મને જ થાય નેત્રી
 એવા નાદે એક દિશિ સખી આવતું પદ તેણે અમરુને કુન્ન
 સાપ) ની ઉપમા આપી છે તથા પરીવદ્ધ રૂપ વિગેરે પદ-
 હતા પવનથી સાધુ ચિરિયાક નિઃપન્દે તથા તપશ્ચ
 જના પ્રધાનપણથી, તથા અગ્નિ ગમે તેમજ, અને તેટલા મુક્ત
 સ લોકના નામે, તોપણ તુષ્ટા વાગેજ હાય અને અવ
 હાણુ કહે, તેમ માધુ પણ સૂત્ર અર્થની તત્ત્વ દિવસે અમરુ
 ગમે હોય તથા લાધુને કહે, તેણે એવલીય, અમરુ વિગેરેમા
 તે, અર્થદિ, અરથાદિદ, મળે તેમ ગગ દેવ ન કાગ્ય ને વાપરે
 થી અગ્નિની ઉપમા થઈ છે સાચરમા મમીગપણ, તેમજ
 માધુમા જ્ઞાન વિગેરે રત્નોથી તે અંબીગ હોય છે તથા આજ
 રાકેક મુનિમર્થાદા ન લાગે તેથી લાગર તુ ય છે, આજગને
 રત્ના વિગેરેનું અવલબન નથી, નેમ મુનિને પણ કોઈકું અવ
 રુબન ન હોય મારે આમશ સમ છે જાડને દૂર હોય તથા
 મરીઓને આશ્રય નાપે, તથા અમરુ અને અદભુત સમન
 હોય તેજ પ્રમાણે મુનિ એમને અર્થો પ્રતી માનને આશ્રય
 રૂપ, તથા મરુ મિત્રમા સમાન રૂપ હોય, મારે લગણ સમાન
 મુનિ હોય છે લગરો અર્થ (એક જગતે રહે) તેથી
 મુનિવાળો હોય છે મારે મુનિને પ્રમાણી રૂપ કે જે છે

સ સારમા મુનિ દુષ્ટે મુનિ હોય તેને મુનિ નહીં
 હોયથી ઉદ્દેગ બનેલા દુષ્ટે મુનિ ને મુનિ નહીં

પવ્વઙ્ગે અણગારે, પાસડે ચરમ તાગસે મિક્સુ
પરિવાદે એ સમણે, નિગ્ગથે સજા મુત્તે ॥૧૫૮॥

પ્રકર્ષથી વર્જિત (દૂર થયો) એટલે આરણ પરિગ્રહથી
દૂર તે પ્રવર્જિત તથા અગાર (ઘર) વિનાનો તેને દ્રવ્યથી અને
ભાવથી, અગાર નથી તથા મત, તેજ પાખડ, અને તે મત
જેને હોય, તે પાખડી છે કહ્યું છે કે-

પાસડ મત મિત્પાહુસ્ત ઘસ્યા સ્ત્યમલ મુનિ
સપાસડી વદન્ત્યન્યે કર્મ પાણાદિ નિર્ગતઃ (ત) ॥૨॥

અરે એટલે તપમા અરે, તે ચરક (મુનિ) તપ કરે તેથી
નાપસ, બિશાનો આચાર માટે બિહુ અથવા આઠ વર્ષને લેદે
તેથી બિહુ છે તથા પરિ (બધી રીતે) પાપોને વર્જવાથી

ગયાવે છે રાગદ્વેષ વિગેરે જ્ઞાનથી ગહિત હોવાથી, દ્રવ્ય છે
અથવા દ્રવ્યુ, એટલે તેના તેવા જ્ઞાનાદિ પ્રકારને પ્રાપ્ત થવું,
તે દ્રવ્ય છે મુનિ પૂર્વ માફક છે એ શબ્દ સમુચ્ચય (જોડવા)
માટે છે ક્રોધનો વિજય કરવાથી ક્ષમા રાખે, તે ક્ષાન્ત છે એ
પ્રમાણે હિન્દિયાદિને દમન કરવાથી ક્ષાન્ત છે પ્રાણાતિપાત
વિગેરે-પાપોથી નિવૃત્ત એટલે વિરત કહેવાય છે તથા સગા
વહાલા મિત્રનો સ્નેહ ત્યાગવાથી રૂઝ છે સસાગ્રથી તરવાના
અર્થવાળો ટોવાથી તીરાર્થ છે અથવા સમ્બંધત્વ વિગેરે ઉત્તમ
ગુણો પ્રાપ્ત કરવાથી, સસાગ્રનું પરિમાણ (હ્રદય બાધવા) થી
તીવ્રસ્થ કહેવાય છે આ બધા અમલના નામો છે ॥ ૧૫૬ ॥
અમલ શબ્દનું વર્ણન કર્યું હવે પૂર્વ શબ્દનું વર્ણન કરે છે તેનો
નિશ્ચયો તેર પ્રકારનો છે તે ગતાવે છે

ગામ ટપા દમિય, સેતેકાલે દિસિ તામ સેરંચ

પતનગ પુલ્લ વરૂ, પાદુડ અડ પાદુડે માંત્રે ॥ ૧૬૦ ॥

નામ ધ્યાનના સુગમ છે દ્રવ્ય પૂર્વ તે જ કુરા પહેલા
બીજ છે હિંદિ પહેલા દ્વંધ છે તથા ગ્રસ, ક્ષણિત, (રાખ) થી
વિગેરે પહેલા છે આ એક બીજાની અપેક્ષાએ પૂર્વ છે, ક્ષેત્ર
પૂર્વ એટલે જવના ક્ષેત્રથી શાલીનું ક્ષેત્ર પૂર્વ છે (પહેલા
ભાત વાલ્યો અને પત્રી જવ વાલ્ય) તે એક બીજાની અપેક્ષાએ
પૂર્વ (પહેલા) છે તથા અપેક્ષાએ જવ પ્રથમ અને પત્રી
ભાત કહેવાય તોપણ નિર્દોષ છે કાળ પૂર્વ તે ચરફ પહેલા વર્ષા

રૂતુ છે તથા રાતથી પહેલા દિવસ છે વિગેરે જાણવા અથવા
આવલિકાના પહેલા (પૂર્વ) સમય છે દિશા પૂર્વ તે આ
દિશાઓ રૂચક પ્રદેશને આશ્રયી છે તાપક્ષેત્ર પૂર્વ તે સૂર્યના
ઉદયને આશ્રયી છે જના ઉભો રહીને સૂર્યને દેખે, તે જ્યાં ઉગે,
તે તેની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશાએ છે (જેમ ઉજ્જનવી કલકતા
પૂર્વમાં છે) કહ્યું છે કે-

अस्म जग्नो आदिद्यो, उदेह सा तस्य होह पूव्यदिसा

વિગેરે છે પ્રજાપતિ પૂર્વ તે પ્રજાપતિ (પ્રજાપતિ) ને
આશ્રયીને પૂર્વ દિશા જેના સન્મુખજ આ ઉભો તેજ તેની પૂર્વ
પૂર્વ પૂર્વ તે આદિ પૂર્વ જગત્માં અગમ્યા છે તેમાત્ર પહેલું
પૂર્વ લેવું અને તે ઉત્પાદ પૂર્વ છે એ પ્રમાણે વસ્તુમાં તથા
પ્રાણન, અતિ પ્રાણુત માં પણ લેવું એટલે વસ્તુપૂર્વ, પ્રાણુત
પૂર્વ, અતિ પ્રાણુત પૂર્વ, પણ જાણવા આમ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ
વાળા છે ભાવ પૂર્વ, તે પહેલો ભાવ લેવો તે ઐહયિક જાણવો
આ ગાથાનો અર્થ છે ॥ ૧૬૦ ॥ નામ નિષ્પત્તિ નિષ્કેપો કહ્યો
હવે સૂત્ર આજ્ઞાપક નિષ્પત્તિ નિષ્કેપનો અવસર છે વિગેરેત્ર
વર્ણન (અર્થ) પૂર્વે કહ્યા માફક જાણવું તે ઠેક સૂત્રાત્ર ગમમાં
અસ્પષ્ટિત વિગેરે ગુણગુણ સૂત્ર જાણવું તે આ પ્રમાણે છે

गीता अध्ययननु १ छु सूत्र (गाथा) कडे ■

કર્હતુ કુજ્ઞા સામણ્ય, જો કામે ન નિવારણ

पए पए मिसीदतो, स कण्यस्म वसंग ओ ! ॥ सू० १ ॥

અહિ સહિતાદિ કમથી બધા સૂત્રોનું વ્યાખ્યાન કરતા
અથ વધી જાય માટે સૂત્રના પરિજ્ઞાન સખથી બાવાર્થ માન
કહે છે તેમા પણ કેટલો, હુ ? ક્યારે ? કેવી રીતે ? ઇત્યાદિ
અદૃશ્ય પાઠાન્તર (બીજી પ્રતિજ્ઞામા જુદા પાઠ) છે તેને
ત્યાગીને જોટલુ દેખાય છે તેજ વર્ણન કરે છુ (હરિભદ્રસૂરિ
મહારાજ પહેલા બનેલી ટીકામા આ પાઠ છતા દેખાતા આઠ
શોમા અદૃશ્ય ગાનતા હોવાથી તે સુકી દીધા છે)

કથનુ કુર્યાન્ શ્રામણ્ય, યઃ કામાન્ન નિગરયતિ ?

જે કામોને (ઇન્દ્રિયોના અભિલાષોને) ન નિવારે, તે
સાધુપણાને કેવી રીતે કરે મૂળમા ‘નુ’ ગ્રંથ આક્ષેપના
અર્થમા છે જેમકે જે પ્રજાનુ રક્ષણુ ન કરે, તેને રાજા કેમ
કહેવાય અથવા જે અપશબ્દો (ખોટા શબ્દો) વાપરે, તે
વૈયાકરણી કેમ કહેવાય અર્થાત્ તે રાજા પણ નહિ અને વૈયા
કરણી પણ નહિ તેમ સાધુ પણ ન કહેવાય જે કામોને ન
રોકે, તો હવે શા માટે અભિલાષોને રોકતો નથી તે કહે છે
તેમા નિમિત્ત કારણ હેતુઓમા સર્વે વિબક્તિઓનું પ્રાય દર્શન
છે એ વચન છે તેથી પ્રથમ કારણો કહે છે

પદે પદે વિપીદન્ સકલ્પસ્ય વશંગતઃ

એટલે કામ (ઇચ્છાને) ન રોકવાથી ઇન્દ્રિયો વિગેરેના
અપરાધ પદની અપેક્ષાએ પગલે પગલે સ કલ્પને વશ થવાથી
(હુ ખી થવાથી) તે સાધુ કેવી રીતે કહેવાય ? સકલ્પ તે

રૂતુ છે તથા રાતથી પહેલા દિવસ છે વિગેરે બાલુવા અથવા
આવલિકાના પહેલા (પૂર્વ) સમય છે દિશા પૂર્વ તે આ
દિશાઓ રૂચક પ્રદેશને આશ્રયી છે તાપક્ષેત્ર પૂર્વ તે સૂર્યના
ઉદયને આશ્રયી છે જ્યાં ઉભો રહીને સૂર્યને દેખે, તે જ્યાં ઉભે,
તે તેની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશાએ છે (જેમ ઉન્નતથી ઢલકતા
પૂર્વમાં છે) કહ્યું છે કે—

જસ્મ જન્મો આદિચો, ઉદેહ સા તસ્મ હોઢ પૂઠાદિસા

વિગેરે છે પ્રજાપક પૂર્વ તે પ્રજાપન (પ્રજાપક) ને
આશ્રયીને પૂર્વ દિશા જેના સન્મુખજ આ ઉભો તેજ તેની પૂર્વ
છે પૂર્વ પૂર્વ તે ઐહ પૂર્વ બ રમા અગમા છે તેમાનુ પહેલું
પૂર્વ હેલુ અને તે ઉત્પાદ પૂર્વ છે એ પ્રમાણે વસ્તુમા તથા
પ્રાણુત, અતિ પ્રાણુત મા પણ હેલુ એટલે વસ્તુપૂર્વ, પ્રાણુત
પૂર્વ, અતિ પ્રાણુત પૂર્વ, પણ બાલુવા આમ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ
વાળા છે બાવ પૂર્વ, તે પહેલો બાવ હેલો તે ઐહયિક બાલુવો
આ ગાયાનો અર્થ છે ॥ ૧૬૦ ॥ નામ નિષ્પત્ત નિમેષો કહ્યો
હવે સૂત્ર આજ્ઞાપક નિષ્પન્ન નિષ્કેપનો અવસર છે વિગેરેનું
વર્ણન (ચર્ચા) પૂર્વે કહ્યા માફક બાલુવું તે ઠેક સૂત્રાનું ગમમા
અરબલિત વિગેરે શુભયુક્ત સૂત્ર બોલવું તે આ પ્રમાણે છે

બીજા અધ્યયનનું ૧ હું સૂત્ર (ગાથા) કહે છે

કહંતુ હુજ્જા સામણ્ય, જો કામે ન નિગરણ

પણ પણ તિસીદતો, સં કપ્પસ્મ રસંગ ઓ ! ॥ છૂં ૧ ॥

અહિ સ હિતાદિ ઈમથી બધા સૂત્રોનુ વ્યાખ્યાન કરતા થામ વધી બાધ માટે સૂત્રના પરિજ્ઞાન સળધી બાવાર્થ માન કહે છે તેમા પણ કેટલો, હુ ? ક્યાં ? કેવી રીતે ? ઈત્યાદિ અદૃશ્ય પાઠાન્તર (બીજી પ્રતિજ્ઞામા જુદા પાઠ) છે તેને સ્થાળીને જેટલુ દેખાય છે તેજ વર્ણન કરે છુ (હરિભદ્રસૂત્રિ મહારાજ પહેલા બનેલી રીકામા આ પાઠ છતાં દેખાતા આઠ ચોમા અદૃશ્ય જાનના રોવાથી તે મુકી દીધા છે)

કથનુ શુર્યાત્ આમણ, યઃ કામાઘ નિગારયતિ ?

જે કામોને (ઈન્દ્રિયોના અભિલાષોને) ન નિવારે, તે સાધુપણને કેવી રીતે કરે મુજબા ' નુ ' રાજ આશ્લેષના અથ મા છે જેમકે જે પ્રજાનુ રક્ષણ ન કરે, તેને રાજા કેમ કહેવાય અથવા જે અપદ્મરો (જોડા ચમ્પો) વાપરે, તે વૈયાકરણી કેમ કહેવાય અર્થાત્ તે ગભા પણ નહિ અને વૈયાકરણી પણ નહિ તેમ માધુ પણ ન કહેવાય જે કામોને ને રોકે, તો હવે થા માટે અભિલાષોને રોખનો નહી તે કહે તેમા નિમિત્ત કારણ હેતુઓમા સર્વે વિશન્નિઓમા તે છે એ વચન છે તેથી પ્રથમ કારણો કહે

પદે પદે વિષીદન

એવે કામ

અપરાધ પદની

(હ ખી કામ)

વંદનો

ને યાય,

અપ્રશસ્ત અધ્યવસાય છે આ સૂત્રોનો સમાસ (મામટો)
અર્થ છે પણ અવયવનો અર્થ મૂળ સ્પર્શિત નિર્ધુક્તિ વડે
બતાવે છે તેમા પણ બીજા પદોના અર્થ વિષયને છોડીને કામ
પદાર્થ ત્યાગવાની બાબતમા ઉપયોગી હોવાથી તેનું સ્વરૂપ
બતાવે છે

નામ ઠગણા કામા, દગ્ધ કામાય માવ કામાય

એસો સહુ કામાણ, નિકસેનો ચડ તિહો હાંદ ॥ ૧૬૧ ॥

નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, અને ભાવ, તે દરેકમા કામ શબ્દ
જોડેનો જોડેલો નામ કામ, સ્થાપના કામ, દ્રવ્ય કામ, અને
ભાવ કામ, એ ચાર ભેદ છે એ શબ્દથી દરેક જોડેલા અતર
જોડો સૂચવ્યા છે તથા સમુચ્ચય (તે ચારને જોડવા) માટે તે
ચાર પ્રકારનો કામ શબ્દનો નિરૂપે છે ॥ ૧૬૧ ॥ તેમા નામ
સ્થાપના સુગમ છે, તેને છોડીને દ્રવ્ય કામનું સ્વરૂપ બતાવે છે

સદ્ રસ રૂપ ગદ્યા કામા, ઉદય કરાય જે દગ્ધા

દુવિદ્યાય માવ કામા, કુદ્ધા કામા મયણ કામા ॥ ૧૬૨ ॥

શબ્દ, રસ, રૂપ, ગદ્ય સ્પર્શ, એ ચાર મોહના ઉદયને
હીષે હારેલા પ્રાણીઓથી ઇચ્છાય છે ને કામ છે અને મોહનો
ઉદય ધરનારા ને ને દ્રવ્યો સંબંધક () વિકટ માસ
વિગેરે છે, તે પણ મદન કામ નામના ' ભાવકર્મના ' હેતુથી તે
દ્રવ્ય કામ છે હવે ભાવ કામ કહે છે તે ઇચ્છા કામ, અને

મદન કામ, એમ બે પ્રકારે છે તેમાં એપણુમ્ એટલે ઇચ્છા, તે ઇચ્છાજ ચિત્તના અભિલાષ રૂપે ટોવાથી કામ તેની ઇચ્છા, માટે ઇચ્છા કામ તથા મન કરાવે, તે મદન, આ વિચિત્ર પ્રકારનો મોહોદય છે તેજ કામની પ્રવૃત્તિનો હેતુ હોવાથી કામ તે મદન કામ જાણવો ॥ ૧૬૨ ॥

હવે ઇચ્છા કામનું વર્ણન કરે છે

કુન્દા પસદ્ય મપમન્થિગાય, મયણ મિવેય ઉયઓગો
તેણહિગારો નસસાડ વયંતિ ધીરા નિરુત્તમિણ ॥ ૧૬૩ ॥

ઇચ્છા પ્રશન્ન, અને અપ્રશન્ન, એમ બે પ્રકારે છે (ગાથામાં અનુચ્ચાર કૃષ્ણ ગાથાનું સુખથી ઉચ્ચાર થાય, તેટલાજ માટે છે) તેમાં પ્રશન્ન ઇચ્છાતે ધર્મ અને મોક્ષને ઇચ્છવાની છે, અપ્રશન્ન તે યુદ્ધ, અને રાજ્યની છે ઇચ્છા કામો જતાવ્યા હવે મદન કામો કહે છે મદન શબ્દથી ચાલતી વાતને અનુસરી મદન કામ જાણેનું વર્ણન કરવું જોઈએ તે મદન કયો ? ઉત્તર-વેદ ઉપયોગ છે તે, જે વેદાય તે વેદ સ્ત્રી વેદ વિગેરે ત્રણ છે તેનો ઉપયોગ, એટલે તેનો વિમાક ભોગવવો તે છે બીજા આચાર્ય કહે છે કે ‘ તેનો વ્યાપાર ’ એટલે વેદનો વ્યાપાર એમ અર્થ કરવો જેમકે સ્ત્રી વેદનો ઉદય સ્ત્રીને થાય, ત્યારે પુત્રપત્ની પ્રાર્થના કરે, વિગેરે બીજા વેદોમાં પણ જાણવું તે મદન કામનો અધિકાર અહીં આ છે બાકી પૂર્વે જે કામ સબધી લેદો સરખા ઉચ્ચારવાળા છે, તેથી કહ્યા છે પણ

જરૂર તો મદન કામની હોવાથી ધીર પુરૂષો તીર્થકર ગણધરો
વિગેરે તેનું નિરૂક્ત (વર્ણન) કરે છે તેનું લક્ષણ હવે
પાછી કહે છે

વિસય સુહેસુ પસત્ત, અબુહ જણ કામરાગ પડિવદ્ધ

ઉક્કા મયતિ જીવ, ધમ્મા ઓ સેણ તં કામા ॥ ૧૬૪ ॥

વિપીઠાય એટલે જેમા પ્રાણીઓ જ ધાય તે વિષય રાખ
વિગેરે ખાય છે તેનાથી સુખ મેળવવા, તેમા પ્રસક્ત એટલે
આસક્ત થયેલો જીવ છે તેના બીજા વિશેષણ કહે છે જેનો
પરિવાર પણ અણુધન હોય એટલે અકંઠ્યાણ કરનારા જેના
મિત્ર પરિજન છે એનાબંધે બાહ્ય વિષય સુખની પ્રવૃત્તિનું હેતુ
પણ કહેવ છે આ કામરાગમા પ્રતિબદ્ધ, એટલે કામ તે મદન
કામ, તેનાથી રાગ (વિરમ વાછા) રાય, તેમા જ ધાયલો છે
આપદથી અભય તર વિષય સુખ પ્રસક્તિ હેતુપણ કહ્યું તેનો
બાવાર્થ આ છે કે તેનો પરિવાર મૂર્ખ છે અને પ્રેતે કામમા
રાગી છે તેથી તે વિષય સુખમા પ્રસક્ત કહ્યો

પ્ર શા માટે ?

ઉત્તર-નિરૂક્તના વિચિત્રપણાથી કહ્યું તેના પ્રત્યનીક-
પણાથી જીવને મુમાર્ગે દોરે છે

પ્ર કયાથી ?

ઉત્તર-ધર્મથી-યત્તદ્ધ મત્તે, અન્યયનો નિત્ય સખ ધ છે

તેથી એમ બતાવ્યું કે-જો સામાન્ય કારણવટે જીવ વર્મ બ્રહ્મથી
થાય, તેજ કામરાગ અથવા કામ બંધુવા. બીજા આચાર્યો
આમ કહે છે (ઉત્ક્રામયતિ ચગ્માત્ ઇતિ) એટલે અણુધ
(મૂર્ખ) જન જેનાથી ઉલટે માર્ગે જાય, તે કામલેલો બાકીને
અર્થ પૂર્વ માફક છે

(વિચય મુખમા પ્રસહત થયેલો, મૂર્ખ માણસ જે કામ
રાગમા પ્રતિબદ્ધ હોય, તે જીવને જે ઉન્માર્ગે દોરે છે તેથી તે
કામ કહેવાય છે અર્થાત્ કામ તેજ જીવને બ્રહ્મ કરે
છે) ॥ ૧૬૪ ॥

અન્ન પિયમે નામ, કામારોગત્તિ પઢિયા રિતિ
કામે પરયે માથો રોગે પરથેદ રાહુ જત્ ॥ ૧૬૫ ॥

હવે એ ' કામ ' ના બીજા નામો કહે છે

પ્ર કેવા ?

ઉત્તર-કામો તે રોગો છે એવું પડિતો કહે છે

પ્ર-શા માટે ?

ઉ-કામોને વાછતો જતુ (પ્રાણી) ખરેખર રોગોને
વાછે છે કારણ કે કામ પોતે રોગના રૂપેજ છે કારણમા
કાર્યનો ઉપચાર કર્યો (અર્થાત્ જે કુમાર્ગે જાય તે કારણ અને
કુસંગથી ઇન્દ્રિ સહી જાય વિગેરે રોગ થાય તે કાર્ય છે. એટલે
કુસંગ તેજ રોગ થયો) ॥ ૧૬૫ ॥

આ પ્રમાણે પૂર્વની ગ્રંથી ગાથામા સૂત્ર અર્પણ ક નિર્ધુ-
ક્તિ બતાવી હવે ઉત્તરાર્ધ ગાથામા પહેલા અવયવનો અધિ-
કાર કહે છે

શામ પય ઠવણ પયં, દવ્ય પયં ચેત્ર હોઝ ભાવ પય
તથેકં પિ ચ એતો શેગ તિહ હોઝ નાયવ્ય ॥ ૧૬૬ ॥

નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, અને જાવ, એમ નિશ્ચે ચાર પ્રકારે
પદ છે અને તે એક એક પણ અનેક પ્રકારનું છે, એમ જાણવું
અમાસથી ગાથાનો અર્થ કદા ॥ ૧૬૬ ॥

હવે અવયવ અર્થે કહેનામા નામ સ્થાપના મુગમ હોવાથી
દ્રવ્યપદને કહે છે

આતંદ્રિ મહર્ષિર્મં ઉણેઝ્જ પીલિંમ ચ રગે ચ
ગરિંમ ગેદિંમ પૂરિમ તાદેમ સપાટમ ચ્છેઝ્જ ॥ ૧૬૭ ॥

આ કુદ્દિક એટલે રૂપેયો જેમ ઉપચી અને નીચેથી પણ
મુખ ઠરીને કુગાય છે (ગને બાજુ છાપ પડે છે) ઉઠીર્ણ
એટલે પત્થર વિગેરેમા લેખ અથવા નામ કોતરે છે તથા બકુલ
વિગેરે ફૂલોના આકારો માટીના બીજા કરીને તેમા પકાવે
(દબાવે) પછી તેમા મીઠુ ઉતું કરીને રેટ, તેા મીઠોના ફૂલો
ગને છે (તેવીજ ગીતે ખાડના રમકડાં બને છે) આ ઉપનેય
() છે ખીડા વચ્ચે વી ટાળેવા વચ્ચની લગાવગી રૂપે
છે રાતા અન્યવની (છબિનું) ચિત્ર રૂપવાળું અને રંગવાળું
છે ' ચ ' શબ્દ સમુચ્ચય માટે છે અર્થિત એટલે જુથેલી

ફૂલોની માળા વિગેરે કે વેષ્ટિમ તે ફૂલોનો મુકુ જનારે કે માટીની કુડીના રૂપે અનેક છીદ્રોવાળું ફૂલોનું સ્થાન છે તે પૂરિમ છે. વાતબ્જ એટલે વલ્લુકા કે કપડાની અંદર ઘોડા વિગેરેનો આકાર ચિત્રણેલો હોય કે ને સઘાત્ય એટલે કાચળી વિગેરે કપડાના મકડા ભેટી જનાર્યા હોય તે તેમ એટલે જાહના પાદકામા છેદ પાડી જનારે તે આ દરેકને પદ પશુ એટલા માટે કે વ્યાકરણની રીતે ભેવાથી પદ થાય, જોતાય ત અર્થના યોગથી ઉપના દરેકને પદ ગણ્યુ અને દ્રવ્યપશુ એટલા માટે કે તે રૂપે તે બનેલુ કે આ દ્રવ્ય પદ કહ્યુ હવે જીવ પદ કહે છે

માન પય પિય દુનિહ, અનરાહ પયચ નોય અનરાહ
નો અનરાહ દુનિહ, માઝગ નો માઝગ ચેર ॥ ૧૬૮ ॥

જાવ પદ બે પ્રકારનું છે, તે જતાવે છે અપરાધનું ને હેતુ ભૂત પદ તે અપરાધ પદ છે ઇન્દ્રિય વિગેરે વસ્તુ છે 'અકાર' દરેકમા રહેલા અતર ભેદોને સૂચવે છે અને નો અવરાહ શબ્દથી મળેલી ઉપન્યાસથી (૨) નો અપરાધ પદ છે તેમા અપરાધનથી એમ ગણીનોઅપરાધ પદ જાણ્યુ તેના પશુ બે ભેદ છે માતૃકા પદ, અને નોમાતૃકા પદ કે તેમા માતૃકા પદ એટલે અક્ષરો છે અથવા માતૃકા ભૂતનું પદ તે માતૃકા પદ છે જેમકે દષ્ટિવાદ (જારમા અ ગ) મા 'ઉપ્પન્નેદ્વા' વિગેરે છે

નેા માતૃકાનો અધિકાર ૧૬૬ મી ગાથામા કહ્યો
 ॥ ૧૬૮ ॥

નો માતૃગ પિ દુવિહ, ગહિયં ચપદ્વચયં ચ ચોદ્વચં
 ગહિયં ચતુષ્પયાર, પદ્વચગ હોર (ઝ) ચોગવિહ ॥ ૧૬૯ ॥

નેા માતૃકા ૫૬ પ્રકીર્ણ, અને અથિત એમ બે પ્રકારે ॥
 અથિત, એટલે રચેલા અથવા ગાથેલા (બોડેલા) તે બધાનો
 એકજ અર્થ છે તેનાથી બીજી પ્રકીર્ણ, એટલે પ્રકીર્ણકને
 ચોખ્ખ, કયાનુ ઉપયોગી જ્ઞાન છે અથિત, ચાર પ્રકારે છે તે
 ગદ્ય વિગેરે બાજુ પ્રકીર્ણક કહેલા લક્ષણવાળું હોવાથી
 અનેક પ્રકારનું છે ॥ ૧૬૬ ॥

અથિતનું વર્ણન કરે છે

ગૂર્જ પજ્જ ગેય ચૂણણં ચ ચત્તવિહં તુ ગહિય પય
 તિ સમુદ્ધાણ સઘ, હરેતિ સલલ્લક્ષણા કદયો ॥ ૧૭૦ ॥

ગદ્યપદ ગેય ચૌર્ણ એ ચાર પ્રકારનું જ અથિત ૫૬ છે
 કારણકે તે પ્રમાણે જ શ્રવણના યાગ છે અને આ ધર્મ
 અર્થ કામ એ ત્રણ માટે એની ઉત્પત્તિ (સમુદ્ધાન) છે
 માટે તેજ સમુદ્ધાન કહેવાય છે સર્વ ચન્દ્ર સ પૂર્ણ માટે ॥

શુકા-એ પ્રમાણે શ્રવણ રચના ઉપરના ત્રણ માટે હોય
 તેા મોક્ષ સમુદ્ધાન માટે ગદ્યાદિ શ્રવણનાનો અભાવ થશે

ઉત્તર-તેમ નથી કારણ કે મોક્ષનું સમુદ્ધાન ધર્મ સમુ-

ત્યાનમા સમાય છે કારણ કે ધર્મ કારણથી મેહ કર્યો થય છે.
એટલે ધર્મ કારણ છે તેનું કાર્ય તે ધર્મ જેવું મેહ છે બધું.
લીલા આચાર્ય કહે છે કે-ત્રિશ્વમુચ્યનર્થ દૈશિ પદનુ દશ
શબ્દો (કારણ કે તેમના પ્રદેશી થેશ્વ કાર નથી) એ
પ્રમાણે લક્ષણ ભણનારા કવિઓ કહે છે ॥ ૩૭ ॥

હવે અવનુ લક્ષણ કહે છે

મધુર હેઠ નિહુર્ણ ગદિય મપાયં વિગમ મધુર્ણ
શ્ચારિ મિય ચઙ્ગમારો કમ્ય ગર્ગેતિ નાર્ત્ત ॥ ૩૮ ॥

મધુર એટલે સૂચને અથ એ જાણે પ્રાણે કમળાનં
આનંદ આપે તેનું લક્ષણ છેનું વિગમ એટલે કે પલ્લવનું
(ઉપયોગી) અર્થિત અનુક્રમે તિલકાનાં લક્ષણ બધા
તે વિશિષ્ટ છેકની રચના વિનયનુ દેશી શિલ્પ એમ કહ્યું
પદ હોય તેમ ન હોય, વિરામ એટલે વિભાવ દેશી રસ
વાનુ કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે કે-તે બધાં જાણી દો
પણ સૂત્ર પાઠથી ન જાણે એમ કે—

ત્રિશ્વર પાદાર વિંદ મદાતિ ઉપદિગ્ધ મદાત્તમદાતિ
અમમાણિઠ નચિદ્દશતિ

જિનેશ્વર પાદારવિંદ સંતોષિત થઈને કહ્યું આ એ
પ્રમાણે સમાપ્ત કર્યા વિના ન બેસે. બીજું એટલે કે
વિશેષ સંયુક્ત આ છે અર્થાત્તિ ૫૧૫૧

થાય છે એમ કેટલાક આચાર્ય કહે છે ત્યારે બીજા કહે છે કે
અપરિમિતજ અહત (મોટું) થાય છે છેવટે મૃદુ બોલાય છે
એમ બાકી જાણુ ત્રાલ્ય ગદ્ય આ પ્રમાણે જાણુ ॥ ૧૭૧ ॥

હવે પછીનું વર્ણન કરે છે

પઞ્જંતુ હોદ્ધ સિવિહ, સમ મદ્ધ મમ ચ નામ વિસર્મચ
વાર્ણિ અક્ષરેર્હિ ય એવ નિહિયણુ ફર્દિ ચેતિ ॥ ૧૭૨ ॥

સમ અર્ધ સમ અને વિષમ એમ ત્રણ પ્રકારે કાવ્ય પદ ૩
પ્રકાર-તે કોની સાથે મમ (વારાખર) છે

ઉત્તર-પાદ અને અક્ષરો સાથે નમપણુ છે, એટલે ચાર
પદનો સ્ત્રોત્ર તથા શુરલધુ અક્ષરની સમાનતા છે બીજા
આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે કે સમ અને અર્ધ સમ
એટલે જેમા પહેલું, ત્રીજું અને બીજું ચાથું પદ સમાન હોય
અને વિષમમા બધા પદોમા સમાન અક્ષર ન હોય એમ વિધિ
જાણનારા એટલે છન્દશાસ્ત્ર જાણેલા ગવિઓ કહે છે ॥ ૧૭૨ ॥

તતિસમ તાલસમ વણસમ ગદ્યસમ લય મમચ
ફર્જંતુ દોહગેય પંચનિહ ગીય સન્નાય ॥ ૧૭૩ ॥

ત ત્રીસમ, તાલસમ, ગદ્યસમ, વણસમ અને લયસમ,
એમ કાવ્ય પાંચ પ્રકારે હોય છે જે ગવાય તે ગીત, અથવા
ગાય તે પૂર્વે કહેલી વિધિ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારે ગીતસૂચા છે
તેમા પ્રથમ ત ત્રીસમ એટલે વિષ્ણુ વિગેરે ત ત્રીમા ગાતા શબ્દ-

રહે તુલ્ય અને મળેલા હોય છે એ પ્રમાણે તાલ વિગેરેમા પણ
પોષના કરવી. હવે તાલ એટલે શું ? ઉત્તર-હસ્તગમા (તાલી
પાડીને ગાય તે) વર્ણ તે રચર સાત લેવા, જેમા નિગાહ પચમ
વિગેરે છે અને શ્રદ્ધ એટલે ઉમેપ લેવા, બીજા આચાર્ય કહે છે
કે પ્રારભ રસથી વિશેષ પણ લેવું લય એટલે તત્ત્રીસ્વન વિશેષ છે

તત્ય કિલ્લ કોણ ઘણતંતી દ્વિષ્ણતમોણદેદિ

અણુમસિલ્લદ તત્ય અણારિમોમરો ઉદેર મોલયોનિ

તેમા કોણ (ખુલ્લે) થી તત્ત્રી સ્પર્શાય છે નખથી અનુ
મુદાય (દબાય) છે તેમાથી બીજા જેવો અર ઉઠે છે, તેને લય
કહે છે ॥ ૧૭૩ ॥ હવે ચોથા પદ કહે છે

- અત્ય મદુલ મહત્ય હેંડ નિગામો વસગ્ગ ગમીરં

મદુપાય મગોન્ધિલ્લ, ગમળય મુદ્ધ ચ ત્રુણપય ॥૧૭૪॥

નો અગરાહ પય ગયં

જમા અથ (વિચય) પછે હોય તે અર્થ બહુલ છે
બહુલ સ્થળ થી શ્લોક

કચિત્પ્રવૃત્તિઃ કચિદ્ગ્રવૃત્તિઃ

કચિદ્ધિ ભાષા કચિદન્યદેવ,

ત્રિધેર્વિધાનં મદુધાસમીચય

ચતુર્વિધે મદુલક વદન્તિ ॥ ૧ ॥

કોઈ જગ્યાએ પ્રવૃત્તિ કોઈ જગ્યાએ અપ્રવૃત્તિ કોઈ જ
 આએ વિશાયા અને કોઈ જગ્યાએ વગી બીજી જ એમ વિધિનું
 વિધાન ઘણે પ્રકારે દેખીને વિદ્વાન પુરૂષો ચાર પ્રકારનું બાહ્ય
 લક્ષ (બહોળાપણ) કહે છે તેથી એ પ્રકારે અર્થનું બહુ
 જાણવું તથા મહાન અર્થ તે મહાન એટલે પ્રધાન હોય ઉપા
 રેય પ્રતિપાદકપણે અર્થ જેમા હોય તે મહાર્થ જાણવો, હેતુ
 નિપાત ઉપસર્ગ વડે ગંભીર હોય, બીજી રીતે ઉત્પન્ન ન થાય
 (તેનાથીજ તે સિદ્ધ થાય) તેને હેતુ કહે છે જેમકે મારાજ
 આ ઘોડો છે કેમકે આ ચિન્હ મારાજ ઘોડામા હેતુ અને “અ
 વા ખહુ” વિગેરે શબ્દ નિપાત ઉપસર્ગો છે એમનાવડે અગામ
 હોય બહુપાદ એટલે અપરિમિતપાદ, તથા અબ્યવચ્છિન્ન એટલે
 શ્લોકની માફક વિરામ રહિત તથા ગમ અને નયવડે શુદ્ધિ હોય
 છે છતાં અર્થ બુદ્ધો હોય જેમકે—દહ સ્વલુ છઝીવણિયા કયરા
 સહ સા છઝીવણિયા इत्यादि. ૬૪ વૈકલિક ચોથા અધ્ય-
 યનનું આ પહેલું સૂત્ર છે તથા નૈમમ વિગેરે જ્ઞાત છે તે જા-
 નીતા છે ગમ અને નયથી શુદ્ધ હોય તેજ જોર્ણપદ બ્રહ્મચર્ય
 અધ્યયન પદ માફક છે ॥ ૧૭૪ ॥ અથિત કર્મ પ્રકીર્ણક તો
 હોકથી જાણવું તે નોઅપરાધ પદ કહ્યું છે હવે અપરાધ
 પદ કહે છે

इदिय विषय कसाया, परिसहा वेयणाय उवसग्गा
 एए अवराहपया, अत्थ विसीयति दुम्मेहा ॥ १७५ ॥
 હન્દ્રિયો શરીર નાક વિગેરે વિષયો સ્પર્શ ગંધ વિગેરે છે

નહાવાતુ માગ્યે બાપે સચિત્ત પાણીએ નહાવા દીધો પછી આ
 સાર્યતુ પ્રાયોગ્ય વસ્ત્ર યુગવ (બે વસ્ત્ર) લીધા એમ છોકરાએ
 સાધુપણાને અનુચિત્ત જે જે માગ્યું તે બાપે મોહકશાને વશ
 થઈ આપ્યા તેથી તે દુષ્ટે દુરાચારની આજ્ઞા માગી બાપે તેથી
 અતિમ અધમ દશા દેખી કાઢી મુકયો તેથી તે ક્ષણ સખડી
 (ઉત્સવનુ જમણુ) મા ધણુ ખાઈ અણબૂંથી મુઝ્યો વિષય
 બાછાથી પીડાઈને મરીને પાડો થયો અને ભાર વડે છે વૃદ્ધ
 બાપ આરિત્ર પાળીને આયુ ક્ષયે મરી દેવતા થયો અવધિજ્ઞાને
 પોતાના બેટાને પાડો થયેલ જોઈ રનેહનાવશે દેવતાએ તેના
 માલિક પાસે વેચાતો લીધો અને ગાડી બનાવી તેમા જોડયો
 દેવતા તેને શુરનારૂપે દોડાવે છે દેવતાના વધારે બાછાથી બે-
 ચવાને અશક્ત થયેલા પાડોને દેવતાએ તોત્રક (પગેલીની
 આર) વડે વેધીને (ઘોથીને) કણુ કે છે વૃદ્ધ ! હું બિલા લેવા
 જવાને શક્તિવાન નથી, એ પ્રમાણે ભૂમિમા શયન કરવા અશક્ત
 છું, લોચ કરવા અસમર્થ છું એ પ્રમાણે પહેલા કહેલા બધા
 વચન તેને સંભળાવ્યા છેવટે છે વૃદ્ધા દુરાચાર વિના રહેવા અ-
 સમર્થ છું તે પણુ સંભળાવ્યું એ પ્રમાણે દેવતાએ સંભળાવતા
 પાડાના ચિત્તમા આ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થયું કે આણુ વચન પૂર્વે
 મેં કયાય સંભળ્યું છે ? એમ ઇંહા અપોહ માર્ગણુ ગવેષણુ
 કરવા લાગ્યો એ પ્રમાણે તેને એકાગ્ર ચિત્તથી અતિસ્મરણુ જ્ઞાન
 ઉત્પન્ન થયું દેવતાએ અવધિજ્ઞાનવડે તેને પ્રતિબોધ કરતા તેને
 શાંતિ શ્રદ્ધ અને અણુશણુ કરી દેવલોકમા ગયો આ પ્રમાણે જે

પેલો નહાનો સાધુ પગલે પગલે વિાવ વાછનામ' ગૂઢ યન'
દુ ખી થયો અને નવી નવી કલ્પનાને વચ થયો. ઉવો નિર્ધય
પણ પામ્યો જેથી આ દોષ છે માટે અદાર હ્રદયર ગીતાગના
કમરણ માટે આ અપરાધ પહોંને મુનિ હોય તે વર્જે

અદ્વારમ ઉ મહસ્મા, સીલિગાગ પિરોહિ પમતા ।

તેમિ પઠિ (રિ) ચુણદ્વા અવરાહપણ વસેમ્મા ॥૧૭૬॥

અદાર હ્રદયર શીલાઓ છે તે શીલ તે જાવ સમાધિ
અને જગ તે લેદો છે તેના અદાર હ્રદયર લેદો જિનેશ્વરે કહેવા
છે તે શીલાગના રક્ષણ માટે પૂર્વે જતાવવા અપરાધ પહોંને
વર્જે હવે તે અદાર હ્રદયર લેદ જતાવનારી ગાય કહે છે

જોઈ કરણે સન્ના, શદ્રિય મોમાદ સમણ ધમ્મેય

સીલિંગ મહસ્મારં, અદ્વારમગસ્મ નિષ્કાતિ ॥ ૧૭૭ ॥

મામણ પુવ્યનિજ્જુતિ મમણા

મન વચન કાયાના વ્યાપાર એ ત્રણ ભેગ છે કરણ,
કરાવણ, અનુભાવણ એ ત્રણ કરણ છે આદાર જય મૈથુન
પરિવહ એ ચાર સદ્ગુણો છે કાન આખ નાક જીભ શરીર
પાંચ ઇન્દ્રિયો છે પૃથિવી, અપ્તેજ, વાયુ વનસ્પતિ એ પાંચ
એકેન્દ્રિય બે ત્રણ ચાર અને પચેન્દ્રિય અને પાંચમો અગ્રવ
નિકાય એ દશ લેદ છે તથા દશ પ્રકારનો યતિ ધર્મ છે તે
આ પ્રમાણે

ક્રમા, મુક્તિ, અર્જવ, માર્દવ, લાઘવ, સત્ય, તપ, સવમ,
 અક્રિયનતા, પ્રહાર્યવાસ એ સ્થાન પ્રરૂપણા ॥ હવે આ પ્ર
 માણે અદાર હબર શીલાગની યોજના કરવી (૧) હું કાયથી
 આહાર સજાથી પ્રતિ, વિરત (વિરકત) થયેલો, કર્ણ ઇન્દ્રિયને
 સ્વર કરેલો, પૃથિવી કાય સમારબથી વિરત થયેલો. ક્ષાતિ
 શુષ્કથી મુક્ત વિષય વાછા નહિ કરૂં આ પ્રથમ ગમ જાણવો.
 (૨) હવે બીજો ગમ કહે છે ઉપર પ્રમાણે બધું જોતલુ છેવટે
 મુક્તિ (લોકત્યાગ) શુષ્કમુક્ત છે એ પ્રમાણે યતિ ધર્મના દશ
 ભાગા સાથે શુષ્કતા ૧૦) ભાગા થયા એ પ્રમાણે પૃથિવી અપુ
 વિગેરે ૧૦ દશ ગણના કુલ ૧૦૦ ભાગા થાય આ શ્રોત્ર ઇન્દ્રિયના
 ૧૦૦ તેવા પાણેના ગણતા ૫૦૦ થયા. નેમ આહાર સજાના
 આ ૫૦૦ ભાગા થયા તેમ જ ના લેતા ૨૦૦૦ ભાગા થયા તે
 ન કરૂં આ કરણના છે તેમ ત્રણ કરણના ગણના ૬૦૦૦ થાય
 આ કાય યોગના ૬૦૦૦ થયા તે ત્રણ યોગના ગણતા ૧૮૦૦૦
 શીર્ષાગના જાગની ભિત્તિ થાય ॥ ૧૭૭ ॥ દક્ષ આ સૂત્રમા
 જતાવેલો શ્રમણ (સાધુપણ) ન પાળે તે અશ્રમણ નહિ
 પણ આજીવિકાને માટે (દક્ષ ખાવા વિગેરે માટે) દીક્ષા
 લીધેલો (તે સીજના અજાવે) પાછો સકલિષ્ટ ચિત્તવાળો
 બની દ્રવ્ય ક્રિયા (જહારથી સાધુપણની ક્રિયા પ્રતિ લેખના
 વિગેરે) કરે તો પણ એ અત્યાગીજ છે

શા માટે ?

ઉત્તર સૂત્રકાર આપે છે

વત્યગધમલંકાર, इत्यौ सपराणिय ।

अच्छंदाजेन भजति, नसे चादत्ति बुधद ॥ (सू० २)

ચીનાશુ (ઉંચી જાતના) વસ્ત્ર, ગધ તે અનેક પ્રકારની
કાષ્ટ પુષ્ટ ઉંચી જાતના અક્ષર) વિગેરે, અલકાર તે દામ્ય
(કહ્ય વિગેરે) અલકાર (અનુસ્વાર વાક્યની ચોખ્ખા મટે નું
શ્રીઓ પદમણી વિગેરે અનેક પ્રકારની છે; શયન તે દમ્ય
વિગેરે ॥ મૂળમાં ચ શબ્દથી તેને લગતા ન કહેવું કે
આસન વિગેરે જાણવા, તે પરવશ થઇને ન કહેવું તે
ત્યાગી તેટલાથી ન કહેવો

સૂત્રમાં બહુવચન છતાં તેનો સુબધ્દ કે સુબધ્દ
કેમ લીધો ?

ઉત્તર—સૂત્રોની રચના વિવિધ પ્રકારની હોય છે. કેટલાક
સંસ્કૃતમાં વિપર્યય પણ થાય છે, તે જાણવા સૂત્રોમાં
છે આ બીજી ગાથામાં એમ બહુવચન પણ જોવા
ઉપરથી ત્યાગી પણ જાણી વિપર્યય નથી કરવું, તે
સુબધ્દની માફક સાધુ ન કહેવો. હવે સૂત્રોમાં કે જે
પ્રશ્નો ઉત્તર આપવા સુબધ્દની કહ્યું છે

ન્યારે ચ દ્રશ્ય તે નહીં કહેવું કે સૂત્રોમાં
ચ દ્રશ્ય તરફ સ્નેહ દ્રષ્ટિ કરીને કહેવું કે
સૂત્રથી જાણવું તેમાં છેવટે વિદ્યુત્તર કે જે
અમાત્ય સુબધ્દ હતો, તે જાણવા હવે

છિદ્રો શોધને હતો, એક વખત મુખ ધુએ લાગ જોઈ ચ દ્રશ્યને
કહ્યું કે, તમે અમને ધન નથી આપતા, તો પણ (પરીપકાર
માટે) અમારે ખર્ચ હિત કહેવું જોઈએ જુઓ તમારી માને
ચાહ્યાકયે મારી નાખી છે રાજાએ ધાવ માતાને તે પૂછ્યું.
તેણે કહ્યું કે પછી શા માટે મારી તે તેને ન પૂછ્યું. તે
વખતે કોઈ પણ કારણે ચાહ્યાકય રાજા પાસે આવ્યો, અને
સ્નેહ દ્રષ્ટિથી ન જોયું, તે વખતે ચાહ્યાકય સમજી ગયો કે,
રાજા કાંઈ છે માટે મરણ આવ્યું છે એમ વિચારી પુત્ર
પોત્રાદિને ધન આપી દીધું અને તેમના રક્ષણાર્થે શ્રુત સ્થાનમાં
સતાડી દીધા (ગદ્ય સંયોજના) અને પત્ર લખ્યો તે પણ
હાબડામાં મૂક્યો, તે હાબડા એક પત્રી એક એમ ચાર પેટીમાં
મુક્યો તેને પાછો મુગ ધવાળા ચોરડામાં મુક્યો અને ઘણી
ખીલીઓ વડે જડીને પોતાનું જે કંઈ દ્રવ્ય વસ્તુ વિગેરે હતું,
તે જાતલાળાને આપી, તથા ધર્મમાં વાપરીને જગતમાં
ગાયોના સ્થાન (ગોકુળ) માં ઇંગીની (અનસન) મરણથી
મરવા ગયો રાજાએ ધાત્રીને પૂછ્યું કે, ચાહ્યાકય શું કરે છે ?
તેણીએ બધું કહી સંભળાવ્યું તેના પરમાર્થ વિચારી રાજાએ
કહ્યું કે, અહો મેં ઘણું ખરાબ કર્યું તેને પાછો મનાવી લાવવા
રાણીઓ પરિવાર સેના વિગેરે બધાને સાથે લઈ ગયો રાજાએ
તેને કરીષ મધ્યે જોડેલો જોયો ત્યાં જઈ તેની પાસે લામા
માગી અને નગરમાં આવવા વિરમિતિ કરી ચાહ્યાકયે કહ્યું મેં
બધું ત્યાગ્યું છે માટે નહીં આવું ત્યારે લાગ જોઈ મુખ ધુએ

રાજાને પ્રાર્થના કરી કે, મને આરા આપો તો હું તેની પૂજા કરૂં. રાજાએ (લોળા લાવથી) હા પાડી તેથી ધૂપ સગાવી તેના એક ભાગમાં કરીય (છાણા) ઉપર અગારો ફેંક્યો. તેથી સુકાયલા છાણા બળવા માડ્યા અને ચાણાકય પણ બળી મુઓ. પછી રાજા તથા મુળધુ વિગેરે નગરમાં આવ્યા અને મુળધુએ લાગ નેઈ પ્રમત્ત કરી ચાણાકયનું ઘર તથા તેમની વસ્તુ માગી લીધી. પછી ઘર નેયું ચોરડાં નેયો. કમાડ ઉઘાડ્યા પેટી નેઈ, ઉઘટે તોડી ફેંડીને દાળડાં પણ નેયો. તે અદરથી મધમધાયમાન થતી સુગંધીવાળો પત્ર નેયો અને વાચવા માડ્યો, તેમાં લખ્યું હતું કે, જેઓ સુગંધી ચૂર્ણને સુધે, અથવા તે ને સ્નાન કર, અથવા લગાવ, અથવા શણગાર પત્રી ઠડું પાણી પીએ, ને મોટી શબ્દામાં મુઓ, તો વિમાનવડે જાય અથવા ગધર્વ (દેવગાયન) ને સાલજે, અથવા બીજા ઇષ્ટ (ઇચ્છિત) વિષયોને મેળવે, અને જેમ સાધુઓ (સમાધિમાં) રહે, તેમ તે પણ આનંદ લે અને ને જરાખર ન બેમે, તો મરી જાય આ બધું વાચીને ઉત્કેષિત બની, તેણે જાણવા માટે સુગંધી સુધીને ખુબ ગાયન વિગેરે સાલગી તથા બીજા વિષય વિગેરેના આનંદ લઈ મરણ પામ્યો. તેથી જીવિતાર્થી સુગંધુ સમાધિમાં બેઠો, પણ ખરી રીતે સાધુ માફક સમાધિમાં બેઠો નહોતો. તેજ પ્રમાણે વિષય લોલૂપી સાધુ સાધુપણના વેશ પહેરી ક્રિયામાં રહે, પણ અતરંગ મદ્દા વિના સાધુ ન કહેવાય તેથી ત્યાગી પણ નહી.

કારણકે સાધુના કહેવાતા શુભોવાળો તે નથી હવે સાધુ કોને
કહેવો તે કહો છે

જેયકતે પિયે મોણ, લહે વિ પિઠિ કુન્વર
સાહીણે વ યઈ મોણ સેહુ ચાદતિ વુચર ॥૩॥

અ શબ્દનો અર્થ અવધારણ માટે છે તેથી એમ અર્થ
લેવો કે, જે વત (મનોહર) લોગોને ત્યાગે, પણ તે લોગો
પ્રિય પણ હોવા ભેદએ, કારણકે કાંઈ નિમિત્તને લઈને કાત
(મનોહર) લોગ પણ અપ્રિય હોય જેમકે કથુ છે કે—

વઝઈ ઠાણેઈ સતે, ગુણે નાસેજા ત જહા
રોસેણ પઠિ નિવેસેણ, અકયણુ યાપ મિચ્છતામિ નિવેસેણ

આર ક્યાનમા (ઠેકાણે) સ્વાદિદ લોગનો પણ આનંદ
ન આવે પ્રતિનિવેશ (શત્રુના ઘરમા) તથા અકૃતસપણે (શુભ
બુદ્ધીને અપમાન કરી આપે) મિથ્યાત્વનો અભિનિવેશથી
અથવા દોષીને શુદ્ધ ઉપદેશ આપે, તો ન રૂએ અથવા મિથ્યા
ત્વથી હઠી હોય તો આચાર્યનું હિતકર વચન પણ ન રૂએ
તેથી સૂત્રકારે કાન્તની સાથે પ્રિય વિશેષણ મુકયુ એટલે કાન્ત
પ્રિય એવા લોગ (વિષયો) પુરુષયોગે પ્રાપ્ત થયા છતા તેની
તરફ પીઠ કરે અર્થાત્ તેને ત્યજી દે તે સમયે પોતે બધનથી
બધાયલો ન હોય તેમ પ્રોવિત (વિયોગી) ન હોય, પણ
સ્વાધીન છે, પોતાના વશમા છે આ પ્રમાણે કાન્તપ્રિય વિદ્ય
માન પોતાને સ્વાધીન હોય, તે લોગોને ત્યાગે તેને સાધુ

કહેવો વારે વારે ત્યાગ શબ્દ લેવાનું કારણ એ છે કે, તેથી ત્યાગ પરિણામની વૃદ્ધિ થાય, તથા ભોગી બીજી વખત લેવાનું કારણ સંપૂર્ણ ભોગ સમજવા અથવા ત્યજેલા ભોગ ફરી ઉપનત (કારણ) ન થાય તે બતાવવા માટે છે, તેથી એમ સમજવું કે, જેને આવી રીતે, ભોગોની પ્રાપ્તિ થાય, છતાં ત્યાગે, તે નિશ્ચે સાધુ ભરત ચકવર્તી વિગેરે સમાન બન્યો.

પ્રશ્ન—જો ભરત તથા જન્નુ વિગેરે છતાં ભોગોને ત્યાગે, તેને સાધુ કહેવા તો તમારા બોલવામા આ દોષ લાગુ પડશે ? કે-જે અર્થ સારહીન (બીખારી વિગેરેએ) દીક્ષા લીધી હોય અને ભાવથી અહિંસાદિ સાધુપણામા પ્રવર્તન કરતો હોય, છતાં શુ તે અપરિત્યાગી (અસાધુ) કહેવા ?

આચાર્યને ઉત્તર—તે બીખારીઓએ પણ ત્રણ પ્રકારે રત્નકોટી છોડીને દીક્ષા લીધી છે તે આ છે અગ્નિ, પાણી અને સ્ત્રી, એ ત્રણ રત્ન લોડમા સારભૂત છે તે ત્યજેલું તેનું દૃષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે એક કઠીયારે શ્રી મુખર્માન્વામી પાસેથી દીક્ષા લીધી અને પછી તે ગોચરી ગયો, ત્યારે લોકો કહેવા લાગ્યા કે, આ રક કઠીયારે દીક્ષા લીધી છે તે બાળક બુદ્ધિથી આચાર્યને કહેવા લાગ્યો કે, મને અહિંસાથી બીજે લઈ જાઓ અહિં લોકો ચીડવે, તેમારથી સહન થતું નથી નિયમ પ્રમાણે અભયકુમાર વાંદવા આવના, આચાર્યેં હાંસુ કે, અમે વિહાર કરીશું અભયકુમારે હાંસુ કે, મહારાજ કેમ આ ક્ષેત્ર મામ કંપને ચે અય નથી ? કે માત્ર પુરો થયા વિના અકાલે વિહાર

કરેા છા ? આચાર્યે ખરૂં કહ્યું અભયકુમારે કહ્યું કે હું તે લોકોને સમજાવી જોડતા બંધ કરીશ તેથી આચાર્ય ત્યાં રહ્યા જીને દિવસ ત્રણ રત્નકોટી સ્થાપી અને નગરમા દાહી ખીટાવી કે, અભયકુમાર દાન આપે છે, લોકો આવ્યા, પછી અભયે કહ્યું હું આ રત્નોની કોટી જે ડોઇ અગ્નિ, કાચુ પાત્તી અને તોને સર્વથા ત્યજે, તેને આપી દેવા તૈયાર છું લોકો પૂછ્યું કે, આ ત્રણને ત્યાગ્યા પછી આ ત્રણ કોટીને લઇને શું કરવું ? ત્યારે અભયે કહ્યું કે, શામાટે કહીયારાને તમે ગક કહો છા ? જો કે ધનવિના તેણે દિક્ષા લીધી, તેથી તેણે આ ત્રણ રત્નકોટી ત્યાગી છે લોકોએ કહ્યું કે, હે મ્હામી ! મત્સ્ય કે અમારી ખાત્રો થા છે કે, અર્થ વિનાનો રક હોય, તો પણ સયમમા રહ્યો હોય તો તેણે લોકમા સારભૂત અગ્નિ, ઉઠક અને મહિલાને ત્યાગવાથી ત્યાગી ગણાય પ્રસંગને અનુસરતુ આ હયાત કહ્યું સૂત્રાર્થ ॥ ૩ ॥

મમાદ પેહાદ પરિવ્યયંતો, મિયામણો નિસ્સરદ્દ પહિદ્વા
નસામહ નોવિ અદ્દ પિતીસે, રચેન તાઓ ત્રિણદ્વજ રાગં ॥૪॥

એ પ્રમાણે તે ત્યાગી આત્મા તથા પરને સમપણે દેખે, તે સમ તથા જેના વડે દેખાય તે પ્રેક્ષ (દષ્ટિ) તે વડે બધાને સમપણે દેખતો આવે, એટલે ગુરૂના ઉપદેશથી સયમમા વર્તે તેવાને પણ ઝર્મની ગતિ મળવાન હોવાર કદાચિત્ મન બહાર જાય, (કુવિક-પ યાય) એટલે જોગ જોનવવાને તેનું સ્મરણ

ચાય, અને વિના ભોગવેલાને કહાચિત્ કુતૂહલથી મન ચલાય
માન, ચાય, એટલે તે સયમ વ્યાપારથી બહાર નિકળ્યો
કહેવાય, તેનું દષ્ટાંત

જેમકે એક રાજપુત્ર બહાર સભા મંડપમાં રમતો હતો
ત્યાં પાણીનો ઘડો લઈ દામી નીકળી, રાજકુમારે તેનો ઘડો
ઠાકરાથી ફેંક્યો, તેથી તે દામીને શાલી દેખીને તેણે પુનરાવૃત્તિ
કરી (ખીન્ને ઠાકરા ફેંકયો) તેથી તે દામીએ વિચાર્યું કે જે
રક્ષક હોય, તેજ જો છુટારો ચાય, તો પોકાર કયા કરવો ?
ખજીમાંથી અગ્નિ મગદે, તો કેની રીતે બુઝાવવો તેથી તે
દામીએ સમયસૂચકતા વડે માટીના કંકણ લોહાએ શીઘ્રપણે તેજ
સમયે ઠાણું ઢાકી દીધું અને ચાલતી ચર્મ તે પ્રમાણે કઢી
સાધુનું મન બહાર નીકળે, તો તે બાઈની માફક સાધુએ પ્રથ
સ્થ પરિણામવડે અસત્ સકલ્ય રૂપ છિદ્રને ચારિત્ર રૂપ જલના
રક્ષણ માટે ઢાકી દેવું કયા અલબનથી ? તેનો ઉત્તર—જે સ્ત્રીની
સુદરતાથી મોહ ઉત્પન્ન થયો હોય, તેના સબધી તેમ ચિત
વનું કે હું તેનો નથી, અને તે મારી નથી, કારણકે—દરેક પ્રાણી
પોતાના કર્મ ફલોને ભોગવે છે તેથી તે દરેક જુદા છે એમ
ચિત્તવીને પોતે તે સ્ત્રી ઉપરનો પ્રેમ દૂર કરે, તત્વદર્શી હોય, તે
પરમાર્થ સમજીને પાપથી પાછા હઠે છે રાગ કરવો એ અતત્વ
દર્શીનું કામ છે હવે હું તેનો નથી, તે મારી નથી, એ સબધી
એક દષ્ટાંત છે

એક વાણીઆનો છોકરો હતો, તેણે સ્ત્રીને ત્યજ,

સાધુ થયો. પણ તે સૂત્ર પાઠ ભેરથી ગોળે છે અને પ્રમાણે બોલે છે તે મારી નથી, હું તેનો નથી, પણ તે એ વખત વિચારવા લાગ્યો કે, તે મારી, અને હું તેનો, તે મારું ઉપર રાગવાળી હતી, માટે હું તેને શા માટે છોડું ? તેથી તે પોતાના સાધુવેશમાં ઉપકરણ સહિતજ ઘેર જવા નીકળ્યો.

જે ગામમાં પોતાની સ્ત્રી હતી, ત્યાં ગયો અને તળાવ કિનારે ઉભો તેવામાં સ્ત્રી પાછી માટે આવી તે ધણીના ગળ પછી પતિના આશિષથી આવિકાળની, અને દિક્ષા લેવા ઇચ્છતી હતી તે સ્ત્રીએ પતિને ઓળખ્યો, પણ સાધુએ તેને ઓળખી નહીં તેથી તેણે પૂછ્યું કે, અમુક સહસ્થની ઢીકરી જેનો પતિ સાધુ થયો, તે હવે છે કે નહીં ? જો હવની હોય તો, સાધુવેશ મૂકી દઉં, નહિ તો નહીં મુકું સ્ત્રીને વૈરાગ્ય રમેલો હોવાથી વિચાર્યું કે, જો તે દિક્ષા મુકશે, તો જલે જણા સંસારમાં ભમીશું તેથી તે બોલી કે તે તો બીજા સાથે ગઈ ત્યારે સાધુએ વિચાર્યું કે, ભગવતે તથા સાધુએ કહેલ છે, તે સત્યજ છે કે હું તેનો નથી, તે મારી નથી, એમ પરમ સવેગને પ્રાપ્ત થયો અને બોલ્યો કે હું પાત્રે ફર છું પણ સ્ત્રીએ વૈરાગ્યમાં પતિત બાળીને શીખામણ આપી કે—

અણિચ જીરિય કામ મોગા ઇચરિયા

હવિત અનિત્ય છે અને કામ લોભ ઇત્તર (નાશ) થનારા ' છે એ પ્રમાણે સ્ત્રીએ તેને કેવળીએ કહેલો જૈન ધર્મ

ઠઘો. ત્યારે પુરુષનું મન બરોબર સ્થીર થયું તેમ સ્ત્રીએ ખરૂં
સ્વરૂપ પણ કહ્યું તેથી તે સાધુ આચાર્ય પાસે ફરીથી જઈને
સ્થિર થયો. તેવી રીતે બીજા સાધુએ પણ તેવે વળતે આત્માને
સ્થિર રાખ્યો. ॥ સૂત્રાર્થ ૪ ॥

એ પ્રમાણે અઠગનો મન મારવાનો વિધિ ઠઘો પણ તે
બાહ્યવિધિ કર્યા વિના મોહ ત્યાગવો શક્ય નથી માટે તેનું
વિધાન બતાવે છે

આયાવયાહિ ચય સોગમદ્વ, કામેકમાહીકમિય હુ દુક્ક
છિદાહિ દોસ વિણ્ણજરાગ, એવ સુદીહોહિમિસપરાણ ॥૫॥

સયમ ધરમાથી મન ન નીકળે, માટે શુરૂં કહે છે હે
શિષ્ય ! તું આ તાપના કર, એક વાતથી તેની બાતના બીજા
પણ લેવાય, તે પ્રમાણે લેતા કહેવાય છે કે, બાહ્ય તપ અણુશણુ,
ઉલ્લોહરી વિગેરે કર, અને પૂર્વના પદ વડે, તથા શરીરથી
ઉત્પન્ન થતા દોષ દૂર કરવા કહ્યું છે વગી સુકુમારપણુ ત્વજ,
એ વચન વડે, તથા સ્ત્રી પુરુષ બન્ને વડે, થતા દોષનો પરિહાર
કર્યો કારણ કે સુકુમારતાથી પોતાને કામ ઇચ્છા થાય છે અને
તેનું સુદર રૂપ દેખીને સ્ત્રીઓ પ્રાર્થના કરે છે એ પ્રમાણે
ઉપરના એ ઉપાય વડે પૂર્વે કહેલા કામ (દુષ્ટ ઇચ્છા) ને દૂર
કર કારણકે તેને, ઉદ્ધવવાથી ઉદ્ધવવા નેટલું જ દુ ખ પડ્યો.
કારણ કે કામનું દુ ખ સાથે જોડાયું છે (ખુશબ્દ નિશ્ચય માટે
છે) હવે અતર કામ ઉદ્ધવવાની વિધિ કહે છે સમ્યક્ જ્ઞાનના
બલવડે પાંચ કડવા દુ ખ ભોગવવા પડ્યો તે

વડે તુ દેવને છેદ, રાગ કાઢ, કયા રાગ દેવ ન કરવો ? કામ
એટલે પાત્ર મન્દિરોના વિષયો તેજ કામ છે એમ ગાંઠો
ત્યજવાથી શુ લાભ ? તેથી તને સુખ પ્રાપ્ત થશે કયા ? સસ
રમા એટલે એમ સમજવું કે ન્યા સુધી તને મોક્ષ નહીં મો
ત્યા સુધી સ સારમા પણ સમાધિથી મુખે રહી શકીય સ પગ
થેનો સ સાર અર્થ ન લેતા ખીજા આચાર્ય ' પરિપક્વ ઉપમ
ર્ગની સાથે સ શામ ' અર્થ કરે છે આ પ્રસંગે હાલત સા
ઉપદેશ કર્યો ॥ સૂત્રાર્થ ૫ ॥

વળી સ યમ ધરમાથી મન ન નીકળે, માટે ચિ તવે—

પ વસુદે જલિય જોઈ, ધુમકેંડુ દુરાસય

નેચ્છન્તિ રતય મોચુ, કુલે જાયા અગ ઘણે ॥ ૬ ॥

‘ પ્રસ્કદતિ ’ એટલે વિચારે છે કે આ બગતી જવા
જાની જ્યોત છે તે ધુમાડાથી પ્રત્યક્ષ છે પણ ઉંડાપાત નેવ
અગ્નિ નથી અને ‘ દુરાસદ ’ હુ ખચી તેમા પડાય તેવું છે
મૂળમા ‘ અ ’ શબ્દ લેવાયો છે એથી એમ સમજવું કે અ
બગતી પ્રત્યક્ષ અગ્નિમા પડવું, હુ ખદાયી છે છતાં તે રવીકા
રીને પણ વમેલા એરને પાછું પીવા અગ ધન કુલમા ઉત્પન્ન
થયેલા સાપો ઇચ્છતા નથી કારણ કે નાગના બે ભેદ છે ગ ધન
અને અગ ધન, તેમા ગ ધન કોઈની કરજ્યો હોય, તે મત્ર
વાદી મત્રવડે બોલાવે, તે ગ ધન જાતીનો સાપ તેના મત્રથી
ડરીને એર પીજાય (સાપથી કરડાયલો સાંભળે યાય પણ)

અગ ધન જાળી મરે પણ એર ન પીએ આનુ ઉદાહરણ આજ
 સૂત્રના પહેલા અધ્યયન પા છે આનો ઉપસહાર આ
 પ્રમાણે ભાવવો, કે જ્યારે તિર્થ સાપ જેવા પણ પોતાના
 કુળના અભિમાનથી જીવિત ત્યાગ કરે, પણ વમેલા એરને પાછું
 પીતા નથી, તો હું જીવ વચનને જાણનારો વિષમ વિપાકના
 દાહ્યુ દ્વાને જાણનારો કેવી રીતે જોગની વાછા કરે ?
 ॥ સૂત્રાર્થ ॥

આજ જાણતમા ખીજી ઉદાહરણ કહે છે

જ્યારે અગ્નિનેમિ પ્રભુએ દિક્ષા લીધી, ત્યારે રાજમતી
 ઉપર તેમના મોટા ભાઈ રહનેમીએ પરણવાની મરજી જણાવી
 પણ રાજમતીએ નેમીનાથની દિક્ષા લીધા પછી વૈરાગ્યદશા
 ધારી હતી તેથી તે જાણીને એક વખત મધ ધી સાથે પેચી
 () પીધી રહનેમી આવ્યો, ત્યારે રાજમતીએ
 મિઠળાતુ ઘૂણુ દાહી વમન કર્યું પેચી પેચા પાછી નીડળી
 તે સમયે આવેલા રહનેમીને જતાવી કહ્યું, કે આ પી તેણે
 કહ્યું, તારૂ વમન કરેણુ કેવી રીતે પીવાય ? તેથી રહનેમીને
 રાજમતીએ કહ્યું, કે તમારા ભાઈએ ત્યજેલી મને તું કેમ
 આપે છે ? ઉપર કહેલ વિષય સંબંધીય સૂત્ર કહે છે

ધીરત્પુત્રે જસો કામી, જોત જીવિય કારણ

વત ઇચ્છસિ આગેઝ, સેયંતે મરણ મવે ॥ ૭ ॥

રાજમતીએ કહ્યું કે તારા પુરૂષાર્થને ધિક્કાર હો ! કે

યશના કામી (હે ક્ષત્રિયપુત્ર ! અસૂયાના અર્થમા ઉલટું કહે
વાય] તેથી અર્થ એમ લેવો કે અપયશના અધિકારી ક્ષત્રિય
પુત્ર તને ધિક્કાર હો !) અથવા અયશ કામી એવું સં-
લગ્યે તો પણ તેજ અર્થ થાય છે

ખ — શા માટે ધિક્કાર કહ્યો

ઉત્તર—તું સસાર લોગવવાની વાછા કરે છે તેને માટે,
અસૂયમી થઇને જીવવા ઇચ્છનારો, મને નેમનાથે ત્યાગેલીને
વમેલા લોજન માફક શ્રદ્ધા કરવા (પીવા) હમ્યો
છે, આ કારણથી તારે જીવવા કરતા મર્યાદા ઓલવવાથી
મરવું બહેતર છે આ પાપ કરવું સારૂ નથી, (આ કપકાન
રૂપમા વચન છે) સૂત્રાર્થ—તેથી રાજમતીએ તેને સમજાવ્યો
પછી તેણે દિક્ષા લીધી અને રાજમતીએ પણ દિક્ષા લીધી
ત્યારપછી નેમીનાથની આજ્ઞા લઈ, કોઈ વખત રથનેમી લીક્ષ-
લેવા દ્વારકા આવ્યા. ત્યાંથી ગોચરી લઈ પાછા ગિરિનાર ઉપ-
નેમીનાથ પાસે આવતા વરસાદ પડવાથી કટાણી એક શુક્લમ
પેઠા કર્મ સંજોગે રાજમતી નેમીનાથને વાઢવા ગયેલી,
હવાશ્રયે પાછી આવતા વરસાદ પડવાથી લીનતા તે શુક્લમ
આવી અને કોબલયલા કપડા ખુટા કરી સૂકવ્યા ત્યારે અધ-
રામા ગ્રેહલા રહનેમીએ તેની સુદરશનકૃતિવાળા અગોપા-
લેખા અને મનથી ચલાયમાન થયો. ધીરે ધીરે રાજમતીએ
તેને જોયો અને જોવાથી સમજી ગઈ કે આનું મન લુબ્ધ થયું
ત્યારે મન સ્થિર રાખીને રાજમતી બોલી—

અહચ મોગ રાયસ્ત, તવડસિ અધમ વલ્લિયો
 માકુલે ગંધણા હોમો, સંજમ નિહુ ઓતર ૪ = ૩
 જહતકાહિસિ માવ, જાજા દિન્દામિ નર્દિયો
 ઘાયાવિદ્વબ્ધ હહો, અદિ અપ્પા મવિ સ્તુતિ ૨ = ૩
 તીસે સો વયણં સોચા, સજવાદ મુન્નર્તિ
 અકુસેણ જહા નાગો, ધમ્મે સપદિવાદ ૪ = ૩
 એવં કરતિ સવુદ્ધા, પદિઆ પવિય સ્તુતિ
 વિણિયદ્ધતિ મોગેસુ, જહાસે પુરિ દુર્મો ૪ = ૩
 તિવેમિ, સામન્નપુણ્ણિય જ્ઞાયણં ૪ = ૩

હું લોગરાળ (ઉચ્ચસેન)ની પુત્રી કુંડલિકા પુત્ર
 (સમુદ્રવિજય) નો પુત્ર છે આપણા બન્નેએ મધ્ય કુળના કુળના
 ઉત્તમ છે તેથી આપણે બન્નેએ મધ્ય કુળના કુળના
 યવુ લેધએ (કારણ વમેલા એરને તે) કુળના કુળના
 સયમ લઈ, સ સાર ત્યાગી પાછા અન્નદાતાને તે તે
 નીચ કૃત્ય કરવાથી કુળને ઠલક લાગે કુળના કુળના
 કુળના સાપ જેવા આપણે ન યવુ, એ કુળના કુળના
 ચર એટલે સર્વ હું જ નિવારનાર કિ જેને કુળના
 કરીને કર સૂત્રાર્થ ॥ ૮ ॥

નો કેાઈ જગોએ કુળના કુળના કુળના
 મન બગડશે, તો આપણી પ્રેરણે કુળના કુળના

વનરૂપિતિ જેવો અસ્થિર ચિત્તવાળો યદ્યપિ જોટલો સ સારસાગ
રમા પ્રમાદ, પવને પ્રેશયલો સુખ હુ ખના હાવતુ નિખળ
(દારણ) જે સ યમ તેના શુભોભા મૃણ (ચિત્ત) ન રહેવાથી
આમ તેમ ભટકીય, સૂત્રાર્થ ॥ ૯ ॥

આરિત્ર લીધેલી રાજમલીનુ આવુ વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન ના
નારે સુખાધિત વચન રથનેમીએ સાબળ્યુ, ત્યારે અમુક
જેમ હાથી વગ રહે, તેમ પોતે ધર્મમા સ્થિર રહ્યો અકુશથી
હાથી વગ રહે તેનુ દશાત, વસતપુર નામનુ નગર છે, ત્યા
એક શેઠીયાની વધુ (છોકરાની વધુ) નહીમા નહાવી હતી
તેને જોઈ, ત્યા ઉભેલા એક સુવડે પૂછ્યુ, તુ સુખેથી નહાઈ ?
પછી જોયો, આનંદી એટલે તર જોઈ શોખીત છે હુ અને આ
કિનારાના છાંટો તમારા પગમા પડ્યા છીએ । તે સાબળી સ્ત્રી
જાણી કે, તને નહી સુખદાઈ હો તથા નહીના તારા જાડ ઘણા
કાળ સુધી જીવતા રહો આરે સ્નાન પૂછનારનુ બહુ કરવા
અમે ચત્ન કરીશુ પછી બન્ને જુદા પડ્યા પણ સ્ત્રીનુ ઘરમાર
તે જાણતો નથી, તેના બીજા નાના દાસ રૂપ છોકરા જાડોને
દેખતા હતા, ત્યા જઈ તેમને સુદર કૃષ્ણ કૂલ આપીને પૂછ્યુ
આ જાઈ કોણ હતી ? તેઓએ કૂલાણા શેઠની પુત્રવધુ કહી,
તે સુવડ તેનો વિરહ ન સહી શક્યો, ત્યારે કોઈ બાવીને શોખી
તેનુ મન બિશ્વાવડે સતુટ થ્યું તે જાણી કે હુ તારે શુ
બહુ કહું ? તેણે કહ્યુ, મારે અમુક સ્ત્રી જોઈએ છીએ તે
બાઈને મળી આવીને સંદેશો કહ્યો. પેલીએ ક્રોધાયમાન થઈ

વાસણુ ધોતા ઉઠીને શાહીવાળી હથેળી કરી, તેને પીકમા મારી
 પાત્ર અગુલી પાડી, પાછલે બારણેથી કાઢી મુકી પેલા યુવકને
 બધા હેવાલ કહ્યો કે, તે તો તારૂં નામ સાબળવા પણ માગતી
 નથી, પણ ચતુર યુવક સમજી ગયો. અધારી પાત્રમે પાછલે
 બારણે સૂચવ્યા પ્રમાણે ગયો અને બન્ને જણા અશોકવન
 (ધર પછવાડેના વાડા)મા ગયા, સુતા, મોડીરાત્રે સસરા પેશાબ
 કરવા ઉઠ્યો અને બન્નેને બરોબર જોયા તેણે બંણુ કે આ
 પુરૂષ મારો દીકરો નથી કેમ પણ દુરાચારી કે! તેથી સસરાએ
 તે પુત્રવધુનું ઝાઝર કાઢી લીધું બુઢો ખમી ગયા પછી સ્ત્રીએ
 જાગી જાણી લીધું તેણે યુવકને કહ્યું શીત્ર નારી જા, આપ
 દાના વખતમા સહાય કરજે, પછી સ્ત્રી પતિ પાસે ગઈ અને
 પતિને જગાડી બોલી, હમણા ગરમી છે, માટે ચાલો આપણે
 પછવાડે અશોક વનમા જઈએ બન્ને જણા ત્યાં જઈ સુતા
 થોડીવાર સુઈ સ્ત્રી જાગીને પતિને ઉઠાડી બોલી, આ હું તમારા
 મુળને યોગ્ય છે, કે સસરા મારા પગનું ઝાઝર કાઢીને ગયો
 પતિએ કહ્યું હમણા સુઈ જા, સવારમા પાછું મળશે સવારમા
 બુઢાએ ઓકરાને શીખામણ આપી કે મેં તારી સ્ત્રી સાથે અન્ય
 પુરૂષ જોયો છે પતિએ રાતની વાત કહી પણ સસરાએ ન માની,
 ત્યારે વહુ બોલી કે હું, મારા આત્માનું કલક દૂર કરીશ. બધાએ
 કબુલ કર્યું પછી સ્ત્રીએ સ્નાન કરી, ગૃહ દેવતાની પૂજા કરી,
 યજ્ઞના મંદિરમા જવા નીકળી, એ યજ્ઞમા એવો અમત્કાર હતો
 કે, અપરાધી હોય, પાપી હોય તે અટકી જાય ધર્મી (નિર્દોષ)

હોય તે નીકળી જાય તેથી પેલા જ્ઞાન પુરુષે ગાડાનું રૂપ કરી
 બધાના દેખતા પેલી સીને ગળે બાજી પડ્યો. લોકોએ તેને
 ફર કર્યો. પછી સી ચક્ષુ પાસે જઈ બોલી કે મારા માતપિતાએ
 આપેલો બરચાર તથા આ ગાડો એ સિવાય બીજા કોઈ પુરુષને
 હું બાણુવી હોઉં તો મને અટકાવજો ચક્ષુ વિલક્ષ્ય થઈ વિચારે
 છે કે, આહા આ ધૂર્તા, મને પણ છેતરે છે. જોકે સતીપદ્મ આ
 ધૂર્તામાં નથી, છતાં મારો બિપાદ નથી એમ તે ચક્ષુ ચિંતનના
 તો સી નીકળીને રસ્તે પડી પછી પેલીને સતી બાણીને લોકોએ
 ખુદાને વિલખો પાડી દીધો. અને તેની હેવના કરી કે ઘરમાજ
 સતીને કલક આપે છે ? આ બધું તરકટ જોઈ ખુદાની નિદ્રા
 ચિંતામાં નહીં થઈ ગઈ. ઉઘ બીલકુવ આવતી નથી રાજાને
 ખબર પડી ત્યારે તેને બાણીને પોતાના અત પુરુષો રક્ષક
 બનાવ્યો. આ રાજાને ત્યાં તેનો પટલાથી જે રત્ન જેવો
 હતો, તે વાસગૃહના નીચે બાંધેલો રહેતો. ત્યાં એક રાણી દુરા
 ચારિણી હતી તે હાથીના રક્ષકમાં લૂંચ હતી તેથી તેને હાથી
 પોતાની સુઢવડે નીચે ઉતારતો, પરોડીએ પાછી ઉપર ચઢા-
 વતો, એમ ઘણો કાળ ચાલું હવે પેલો ખુદો ચોકીદાર થવાથી
 તે દિવસે મોડી રાત્રે આવી, ત્યારે તે દુન્ટે તેને હાથીની સાક-
 જથી મારી, ત્યારે તે બોલી હું કાંઈ અમસ્થી મુતી નહોતી તું
 કોવ ન કર, ખુદાએ જોયું અને વિચાર્યું કે જ્યારે રક્ષાએલી
 રાણીઓ આવું કરે છે, તો વિના રક્ષણની સ્વછ દાચારિણીઓ
 પાપ કરે, તેમાં શી નવાઈ ? એમ વિચારી નિરાતે ઉઘ્યો, બધા

લોક સવારે ઉઠ્યા પણ આ ડાસો ન ઉઠ્યો, રાજાને આ વાત કહી
 ત્યારે રાજાએ કહ્યું, સુવાદો, પછી જ્યારે મોડો ઉઠ્યો, ત્યારે રા
 જાએ પૂછ્યું તેણે કહ્યું કે એક રાણી કોઈ છે તે પાપ કરે છે તેથી
 રાજાએ માટીનો હાથી તૈયાર કરાવ્યો અને બધી રાણીઓને
 કહ્યું એનું અર્ચન કરીને ઉઠવો, ત્યારે બધી રાણીઓએ ઉ
 ઠર્યો, પણ એકે ન ઉઠ્યો તે બોલી હું ઠરું, ત્યારે રાજાએ
 કમળ માર્યું, તેથી બેભાન થઈને પડી ગઈ, રાજાએ જાણ્યું કે
 આજ શુન્દેગાર છે રાજાએ મર્મ વચનથી કહ્યું કે, મહોન્મત્ત
 હાથીની સાકળના મારથી હણાતા મૂર્છા ન આવી અને કમળના
 મારથી મૂર્છા પામે છે ! પછી તેનું શરીર જોયું, પીઠ ઉપર
 સાકળનો ધા જોયો, તેથી રાજાએ કોપાવમાન થઈ રાણી, હાથી,
 મહાવત, એ ત્રણેને ડુંગરી ઉપર ચડાવ્યા અને મહાવતને કહ્યું
 અહિંથી હાથીને પાડી દે જન્ને બાલુએ વેલુ શાહ ()
 રાખ્યા, હાથીએ એક પગ ઉઠાવ્યો, ત્યારે લોકોએ પ્રાર્થના
 કરી કે આ બાપડો તિર્યક પશુ શું જાણે કે, આ જન્ને શું
 હગાર છે, ત્યારે હાથીએ બે પગ ઊઠાવ્યા કર્યા છેવટે ત્રણે પગ
 આકાશમાં કરી, એક પગે જિલો રહ્યો તેથી લોકોએ આક્રંદ
 કરી કહ્યું કે, આવા હાથી રત્નને વિના શુન્દે શા માટે
 મારો છે ? રાજાએ મહાવતને કહ્યું, હાથીને પાછો નીચે
 જિતાર, તેણે કહ્યું, અમો જનેને અસયદાન આપો તો જિતાડ
 તેણે હા પાડી ત્યારે મહાવતે અકુશ જતાવી હાથીને નીચે
 જિતાર્યો. આ દૃષ્ટાંતનો પરમાર્થ એ છે કે તેથી રહુનેમી ઠેકાણે
 આવ્યો તે જાપર કહી ગયા છીએ સુતાર્થ ॥ ૧૦ ॥

એ પ્રમાણે સંબુદ્ધ, ડાયા માણસો કહે છે અથવા સમ્યક્ દર્શન સહિત એટલે તાવ રહસ્યમા રહ્યત થઈને, બુદ્ધ પુરૂષો વિષય રસનું પરિણામ વિચારીને સમ્યક્ દ્રષ્ટિ ણનેલા હોય, તે પઠિત પણ હોય, અને વિચક્ષણ હોય, એટલે પઠિત શબ્દથી સમ્યક્ જ્ઞાનવાળા વિચક્ષણથી ચરણ (ચારિત્ર) ના પરિણામવાળા હોય, તે સેવા, બીજા આચાર્ય કહે જ કે, સંબુદ્ધ તે સામાન્ય બોધવાળા અને પઠિત તે વમેલા લોગને વાછનાર (પતિતો) ના રોપોને બાણનારા, તથા પ્રવિચક્ષણને પાપભીડ તેવા પુરૂષો અનેક પ્રકારે પુર્વના અનાદિ અભ્યાસ થી કદર્થમાન થાય તો પણ તેઓ લોગથી પાછા હુકે છે જેમ આ પુરૂષોત્તમ રથ નેમી પાછો હુકયો, તેમ પ્રશ્ન રથનેમી પુરૂષોત્તમ કેવી રીતે છે ? કે જે ચારિત્ર લીધા પછી દૂરીથી વિષયનો પોતે અભિલાષી થયો ?

ઉત્તર—અભિલાષ થયા પછી પણ સમજી ગયો, પાપ ન કર્યું, તેજ પુરૂષોત્તમપણ છે પણ જે પુરૂષ (પાપી) હોય, તે પાપથી પાછો ન હટતા બીજી રીતે પણ સેવે છે પ્રશ્ન હશવેકા સિક નિયતશ્રુત (અનાદિનુ) છે કહ્યું છે કે જાતા અધ્યયનના દષ્ટાતો (કથાઓ) ઋષિભાષિત, (ઉત્તરાધ્યયન) તથા પ્રકીર્ણકશ્રુત, એ અનિત્ય છે બાકીના નિયત (અનાદિ) છે તો કેવી રીતે આ પાછળ બનેલું દષ્ટાત તેમા આવી ગયું ?

ઉત્તર—નિયત શ્રુતમા પણ એવા અર્થમા કોઈ હોય છે

ઉત્તમ શબ્દના અહુષ્થી હોય નથી તેનો જાવાર્થ આ છે કે, પ્રાગ
નિયત છે કેાઈ જગાએ આવુ દષ્ટાત પણ હોય, તેથીને સર્વથા
અનિયત નથી એવુ મેં પુર્વે વીર્ય કર ગણધર પાસે માગજુ
તે કરું છુ અનુગમ કહ્યો, નય પુવ માફક જાણવા

હસ્તિશદ્ર કૃત ટીકાનુ આમણ્ય પૂર્વક અધ્યયન મમાત્મ

દશવૈકાલિક ત્રીજું અધ્યયન.

શુદ્ધિકાચાર કથા.

શામણ્ય પૂર્વક નામનું બીજું અધ્યયન સમાપ્ત કર્યું હવે શુદ્ધિકાચાર નામનું ત્રીજું અધ્યયન કહે છે આનો બીજા સાથે આ સબધ છે કે, બીજા અધ્યયનમાં ધર્મ સ્વીકારનાર નવા સાધુને તેમાં અર્ધેર્થનો સમોહ થાય તો તેણે ધૈર્યવાળા થવું એમ બતાવ્યું અહિં તો એ બતાવે છે કે, તે ધૈર્યને આચારમાં રાખવું પણ અનાચારમાં નહીં આજ આત્મસંયમનો ઉપાય છે, કહ્યું છે કે —

તસ્યાત્મા સમતો યોદિ, સદાચારે રતઃ સદા

સદૈવ ધૃતિમાન્ ધર્મ સ્તસ્યૈવ ચ જિનોદિતઃ ॥ ૧ ॥

જે સદાચારમાં સદા રક્ત હોય તેનો આત્મા સંયમી કહેવાય તેજ ધૈર્યવાન છે તેનોજ જિનેશ્વરે ધર્મ કહેલ છે. (અર્થાત્ સદાચારમાં હંમેશા રહેવું) આ પ્રમાણે આવેલા ત્રીજા અધ્યયનના ચાર અનુયોગ દ્વારા કહેવા તે પૂર્વ માફક બાલુવા નામ નિષ્પત્ત નિશ્લેષમાં ‘શુદ્ધિકાચાર કથા’ નામ છે તેમાં શુદ્ધિક આચાર, તથા કથાનો નિશ્લેષ કરવો મોટાની અપેક્ષાએ શુદ્ધિક થાય તે ચિત્ર ન્યાય બતાવવા માટે મોટાની અપેક્ષા કરવી તે મોટું પ્રથમ બતાવે છે

નામં ઠવણા દરિય, છેવે કાલે પદાણ પદમાવે
 ઇમિ મહતાણં, પઢિવવરે સુદ્ધેયા હોતિ ॥ ૧૭૮ ॥
 પદ સુદ્ધેયણ પગય આચારસ્મૃત ચ ઠવ નિવરોવો
 નામ ઠવણા દરિય માવાયારે ચ બોદ્ધવ્યે ॥ ૧૭૯ ॥
 નામણ ધાવણ વાસણ સિવસાવણ મુકરણ વિરોહીયિ
 દવ્યાયિ જાણિ લોણ દવ્યાપાર ત્રિયાણાહિ ॥ ૧૮૦ ॥

કોઈનું મોટું નામ હોય, તે મહત્ત્વ નામ, (જેમકે મોટા
 બાઈ) તથા મોટાની સ્થાપના તે મહત્ત્વ સ્થાપના, દ્રવ્ય
 મહાન્ તે અચિત્ત મહાસ્કંધ, ક્ષેત્ર મહાન્ તે લોક અલોક
 આકાશ, -કાળમહાન્ તે અતીત આદિ લોકવાણે સંપૂર્ણ
 કાળ, તથા પ્રધાન મહાન્ ત્રણ પ્રકારનો છે તે-સચિત્ત,
 અચિત્ત, અને મિથ છે તેમા સચિત્ત પણ ત્રણ પ્રકારનો
 છે જે પગવાળા, ચારપગવાળા તથા પગ વિનાના, તેમા જે
 પગવાળા તીર્થકર પ્રધાન (મુખ્ય) છે આપમામા હાથી એટ
 છે અપદ (જાડ) મા મુખ્ય હજુસ છે (તેનું ક્ષત્ર નૌધી મોટું
 છે) અચિત્તોમા પ્રધાન વૈદુર્યરત્ન છે મિથમા તીર્થ કર
 કારણકે તે વૈદુર્ય વિગેરેથી વિભૂયિત છે પ્રધાન એટલે તેમા
 તેનું મહત્ત્વ (મોટાપણું) છે પ્રતીત્ય મહત્ત્વ એટલે એકની
 અપેક્ષાએ બીજી, જેમ આમણ કરતા (ગિલ્વ) મોટું
 બીજા કરતા કોઈ મોટું છે તે પ્રમાણે ગમે સમજવું વાવ
 મહત્ત્વ ત્રણ પ્રકારનું છે પ્રધાનપણાથી, કાલથી, આશ્રવથી,
 પ્રધાનથી ક્ષાયિકભાવ મુખ્ય છે તેજ મુકિતમા હેતુ હોવાથી

તેનુજ પ્રધાનપણુ ઇ કાલથી પારિણામિક એટલે જીવત્વ અને અજીવત્વ, એ જન્નેનુ પરિણામનુ અનાદિ અનંતપણુ હોવાથી જીવો અજીવપણે, અને અજીવો તે જીવપણે, કદાપી પરિણામ પામતા નથી (આમા એટલે સમજવુ કે કંઈક અરે કમં અજીવ હોવા છતાં જીવને અજીવપણે કરી જ્ઞાન વિગેરેનુ આવરણુ કરે છે પણ તેથી જીવનો અજીવ સર્વથા ન થાય) અને આશ્રયથી ઔદયિક ભાવ પ્રધાન છે કારણકે ઘણા જીવોએ તેનો આશ્રય કર્યો છે એટલે મોક્ષ શીવાયના બધા સંસારી જીવો તે છે ઉપર બતાવેલા બધા મોટા તેના પ્રતિપક્ષી બીજા કુદલક (નાના) હોય છે

કહેવાની માકક લીંગવચન નામને આશ્રયીને રહે છે, એ ન્યાયથી કુદલક લીંગવચન યથાર્થ છે નામ, સ્થાપના, સુગમ છે દ્રવ્ય કુદલક તે પરમાણુ એટલે (દ્રવ્ય તે કુદલક એમ વિશદ કરવો) ક્ષેત્ર કુદલક તે આકાશનો એક પ્રદેશ લેવો, કાળ કુદલક તે સમય લેવો, પ્રધાન કુદલક-સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્ર, એમ ત્રણ લેઈ છે સચિત્તના બે, ચાર, અને અપગ લેવા તેમા કુદલક બે પગવાળામા અનુત્તરસુર પ્રધાન છે અને શરીરમા કુ મ આહારક શરીર છે ચોપગામા પ્રધાન કુ સિદ્ધ છે અને અપદમા બાઈના કૂલ છે અચિત્તમા કુ મ વજ્ર છે મિશ્રમા અનુત્તર સુરોજ શમ્યામા રહેવા છે, તે જાણવા પ્રતીત્ય કુદલક તે કોઈ કરતા બીલુ નાનુ છે, અને બીલ કચ્છા આમળું નાનુ છે, બાવ કુદલક તે ક્ષાયિક ભાવ છે કારણકે તેનો ચોડા જીવોએજ આશ્રય લીધેલો છે (નાથાર્થ) આ પ્રમાણે કુદલ

કનો નિરોપો કહી, હવે આપણી પ્રકૃત યોજના આગળ કરીને આચારનો નિરોપો કહે છે પૂર્વે જે નિરોપો મુલકના કહ્યા, તેમા ફક્ત પ્રતીત્ય જે મુલક છે, તેનો અહીં અધિકાર છે કારણકે જે મોટી આચારકથા જે ધર્મ, અર્થ, કામ, અધ્યયન નામનું છે, તેની અપેક્ષાએ આ મુલક (નામ) છે

આચારનો નિરોપ ચાર પ્રકારે છે, તે આ છે નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ભાવ, આ ચાર જાણવો નામ, સ્થાપના, મુગમ છે નામન, ધાવન, વાસન, શિક્ષાપન, મુકરણ અવિરોધી દ્રવ્ય જે લોકમા છે, તેને દ્રવ્યાચાર જાણવો એનો ભાવાર્થ આ છે આચરવુ તે આચાર, દ્રવ્યનો આચાર તે દ્રવ્યાચાર છે દ્રવ્યનું તે તે પ્રકારે જે આચરવુ (પરિણમવુ) તે, નામ નનો અવનતિ વરણ (નમાવવુ) છે, તે આચારવાળું અનાચારવાળું જે ભેદ છે તેનું પરિણામ અચુક્ત આવે, અથવા તેા ચુક્ત આવે, જેમકે તિનિશની વેલ આચારવાળી છે એરડ વિગેરે અનાચારવાળું છે કારણકે તિનિશને જેમ વાળે તેમ વળી શકે છે પણ એરડો વિગેરે વળી શક્તા નથી આ પ્રમાણે બધે ભાવના કન્વી પણ વિરોધમા ઉદાહરણો બતાવશે

ધાવનમા હરિદ્રા રક્ત વચ્ચે આચારવાળું છે, એટલે હળ દરથી રંગેલું હોય તે સુખથી ધોવાય છે પણ કુમિરગવાળું અનાચાર છે તેનું કારણ એ છે કે તે રંગમા રંગેલું કપડું ધોતા ન ધોવાય, પણ તેની રાખ કરીએ તો પણ તેનો રંગ ન

આપ વાચના સંજોગી કવેતુ () વિંદે મુરેથી
 પાદતા કુમુદ વિનેરેથી મુરખીજતુ મ વલે આચાર્ય ન અને
 વેદ્યે રત્ન વિનેરે કશાથી પણ મુરખીજતુ ન થવ મટે તે
 અનાચાર્ય તુ છે સ્વીચર. મટે પાપા હરિશ વિનેરે મુરખી
 મનુષ્યની બાપા શીખે છે, મટે ન આચાર્ય. અંતે મુકુત
 વિનેરે પત્ની ન મીખે, તે અનાચાર્ય ન છે મુખ્ય તે મેના
 વિનેરેના કદા વિનેરે હા મેના મહેલથી થાય, તે અચાર્ય ન,
 તથા પદા નાદારી રીત, સ્વીચર તેનું ન થાય, (કાજ દેવ મી
 હાપીનો જાળવના મુકેલ કાપ) મટે તે અચાર્ય ન છે,
 અવિગ્રહ મ પાદાર્ય તુ તે કુદ દર્શ વિનેરે મુખના ઉપદેશ
 તથા જ્ઞાન મુલ્ય કદે, અંતે અનાચાર્ય ન તે તેલ દ્રવ્ય વિંદે
 તે બન્ને વિપરીત છે, (તે બ ને લેખા મટ. સ્વરિષ્ટ ન થાય
 મુખ મલ્ય ન કદે) આ પ્રમલેના દબ્યો ને લોકમાં છે, નેજ
 તેના આચાર દબ્યના અવ્યતિદેશી દબ્ય અચાર, તથા આ
 ચારણ પશ્ચિમના વિરહાનપણથી દબ્યચાર છે અવપત્ય મ
 પણ મુખના અજાણથી દબ્યચાર અનુષ્ઠા (અમજ્ઞા) (અ
 ચાર્ય) દબ્યચાર કદો, દબ્યે આચાર્ય ન કદ છે

દમગ નાગ પરિમે, મર આચાર્ય વીમિયા ધારે
 જમો માચાર્યારો, પચરિદો દોર્દ નાયવરો ॥ ૧૮૧ ॥
 નિર્સંકિય નિમ્મિય, નિન્નિનિગિપ્પા અમૂદ દિદ્દીમ
 ઉપમૂદ ચિરીચરમે, પચ્છલ્લ પમારમે મદ્દ ॥ ૧૮૨ ॥

દર્શન આચાર, જ્ઞાન આચાર, ચરિત્રાચાર, તપઆચાર, અને વીર્યઆચાર એ ૫ થ પ્રકારનો જાવાચાર છે તેમા દર્શન (મદ્વાદ્ય) તે સમ્બદ્ધદર્શન છે, પણ સમુદર્શન વિગેરે ન હોવું તે જ્ઞાપોપશમિકનુ આચરણ તે દર્શનાચાર છે એ પ્રમાણે બીજા આચારમા પણ યોગ્ય જાવાચર્ય આચારી મ્હેણે આ જાવાચાર ૫ થ પ્રકારનો જાણવો.

ગાથાનો અક્ષરાર્થ કહ્યો. દ્વય જાવાચર્ય જનાવે છે ઉદ્દેશ પ્રમાણે નિર્દેશ જનાવવા પ્રથમ દર્શનાચાર કહે છે તે આ પ્રકારનો છે નિમજ્જિત, નેટવે શકા જમરનુ પ્રમુખ વચન માને, શકા જે પ્રકાર પી છે દેશ શકા તે જુર વ સમાન હોય, છતાં એક જગત, બીજો અમલ્ય ક્રમ હોય ? આથી શકા કહે તે દેશશકા છે અને પ્રાકૃતમા સૂચો મહતા હાવાથી આ જુદું જનાવગીજ છે પણ પોતે વિચારે નહીં, ૩ જાગો (પદાર્થો) હેતુથી થાય છે, અને અહેતુથી અમાદ્ય છે ૧મા હેતુમાદ્ય તે જીવ અગ્નિવ્ય વિગેરે છે અને અહેતુમાદ્ય જગત્વ વિગેરે છે કારણકે અમાન જગત્વ ઈન્દ્રિયતાનીએને તે હેતુનુ પ્રકૃત જ્ઞાનનુ જોયરપણુ ન થઈ શકે, અને પ્રાકૃતમા જ્યવાનુ કારણ પણ જાણાદિ સાધાજીવના માટે છે કહ્યું છે કે —

કાલગ્રી મૂઢમૂર્ઝાણાં, નૃણાં ચારિત્ર ત્રિવિધામ્
અનુપદાર્યં તત્ત્વદ્વં, મિદ્ધાંતઃ પ્રાકૃતઃ સ્મૃતઃ ॥ ૧ ॥

જાલ, સ્ત્રી, મૂઢ, મૂર્ખો એવા પણ માણસો એ ચારિ

ત્રની આકાશ રાજે તો તેમના ઉપકાર માટે તત્પર પુરૂષો
 (ગણધર ભગવતો) એ પદકૃત (તે સમયે લોકમા બોલાતી
 બાપા) મા સિદ્ધાતો રચ્યા છે દૃષ્ટ દર્શ અને અવિરૂદ્ધ છે, એટલે
 તે આપણે પ્રત્યક્ષ ઉપકારી બાણીએ ડીએ અહીં ઉદાહરણ
 એવ અને અપેક્ષા આવશ્યક સૂત્રમા બતાવેલું છે, તે બધુવું
 તેથી કંઈ પણ વાતની શકા રહિત હોય, તે નિ શકિત જીવન
 અર્હત શાસન પ્રતિપક્ષ છે તે દર્શનના આચરણ (માનવા) થી
 તેનું પ્રધાન (શુભ) તથા દર્શની (શુભ) એ બન્નેનું
 અભેદપણ કહ્યું અદર્શનની માફક તેનાથી જો એકાન્ત
 લેઈ માને તો ફળના અભાવથી મોક્ષનો પણ અભાવ થાય
 એ પ્રમાણે એવ પદોમા પણ બાવના કરવી તથા નિષ્કા-
 ક્ષિત તે દેશ સર્વાકાશ રહિત તેમા દેશકાશ એટલે દિગ
 મ્બર દર્શન વિગેરેને ઇચ્છે અને સર્વાકાશ તે બધા દર્શનને
 ઇચ્છા કરે, પણ ॥ જીવ નિકામની પીડા, તથા અસત્ પ્રપ
 જ્ઞાના લાગતા દોષને વિચારતો નથી અહીં રાજા અમા-
 ત્યનું આવશ્યક સૂત્રમા ઉદાહરણ બતાવ્યું છે તે બધુવું
 ॥૨॥ વિચિકિત્સા એટલે મતિવિગ્રમ તે જેનો દૂર થયો હોય તે,
 નિર્વિચિકિત્સક એટલે કોઈ એમ માને કે જિન મત સારો છે, પણ
 હું કદ વેડું છું તેનું સાડું ફળ મળશે કે નહીં આવો બંધમ,
 જેમ એક ખેડુત દાણા વાવીને કરે તો દાણા ન પાકે, પણ આમ્હા
 રાખીને પુદ્ધિ પૂર્વક જે અનુષ્ઠાન કરે, તેનું ફળ અવશ્ય મળે
 એવો વિરૂપરહિત ભાવ રાજે કારણકે અવિકલ ઉપાય, ઉપેય
 વસ્તુનો આપનાર નથી, એવું નથી (પણ આપનારજ છે) એવો

નિશ્ચય કરે, તે નિર્વિચિત્સક છે આ અશ વડે જ નિશ-
 કિત, અને નિર્વિચિત્સકમા લેદ છે પ્રથમમા છવ છે કે નહિ
 તેવી શકા અને બીજામા તો કળ મળ્યો કે નહિ, એમ કહ્ય
 ક્રિયા વિષયમાજ સદેહ છે એવું ઉદાહરણ આવશ્યક સૂત્રમા
 વિદ્યાસાધકનું છે, તે બાણુ અથવા નિર્વિબુગુપ્તિ એટલે સા
 મુતા મલિન વેશની નિદા રહિત હોય આ સબ ધે ઉદાહરણ
 આવશ્યક સૂત્રમા આવકની દીકરીનું છે (૪) અમૂઢ દષ્ટિ
 એટલે બાળ તપસ્વીની તપની વિદ્યા, અથવા ચમત્કાર દેખીને
 પોતે મૂઢ ન બને સમ્યદર્શન રૂપ દષ્ટિથી ચત્તાયમાન ન
 થાય અહીં મુલસાનું ઉદાહરણ કહે છે મુલસા નામની આ
 વિકા હવી. જે રાજગૃહમા રહેલી હતી ત્યા અબડ
 નામનો લોકીઠ ઋષિ જતો હતો બહુ બળ્યોને સ્થિર
 કરવાના નિમિત્તે મહાવીર પ્રભુએ તેને કહ્યું, મુલસાને પૂછજે
 કે ધર્મધ્યાન સારી રીતે થાય છે કે ? અબડે વિચાર્યું, કે
 પ્રુણવતી મુલસા છે, કે જેને મહાવીર પ્રભુ સ્વર ધર્મલાલ કહે
 વડાવે છે તેથી અબડે પરીણા માટે તેની પાસે જઈને લોજન
 માગ્યું તેણે ન આપ્યું ત્યારે તેણે બહુરૂપ બનાવ્યા તો પછી
 ન આપ્યું, તથા તેમા મૂઢ પછી ન થઈ તેમ દરેક કૃતીર્થીની
 ઋદ્ધિથી મૂઢ ન થવું (આ સબ ધી મુલસા ચરિત્ર જોવું
 અબડે શુરુ બુદ્ધિથી બાવાના વેશમા લોજન માગ્યું, પણ
 મુલસાએ શુરુબુદ્ધિથી ન આપ્યું તે પ્રમાણે ત્રણે દિશાએ
 મહાદેવ વિષ્ણુ અને બ્રહ્માનું સાક્ષાત્ રૂપ બતાવ્યું પણ દર્શન

કરવા ન ગઈ છેવટે જિનેશ્વરનું રૂપ જનાવ્યું પણ સુલસાએ
 બુદ્ધિથી વિચાર્યું કે લગ્નીથી ઉડીને તીર્થંકર ન આવે તેમ બે
 તીર્થંકર પણ ન હોય તેમજ બહુ દૂર તે હાલમાં વિચરે છે માટે
 આ કોઈ દોષી છે તેથી તે ન ઠગાઈ તેથી ફરી બાવાના વેશમાં
 જઈ અબડે સુવસાને કહ્યું કે વીરપ્રભુ સ્વયં માત્રી પાસે તને
 ધર્મલાભ કહેવડાવે છે ત્યારે તેણે પ્રુથ ધઈ નમસ્કાર કરી
 સ્વધર્મીનું બહુ માન કરી લોજન આપ્યું આ ઉપરથી દરેકે
 જોવું કે શુણાનુરાગી જેમ સુલસા હતી તેમ દરેકે પરીક્ષા કરી,
 પછી ધર્મભાષા છવ ઉપર પ્રેમ રાખવો બહિષ્કરવી પણ અ ધ,
 શ્રદ્ધાથી કપટીયા ઠગાવું નહીં) આથી શુણી પ્રધાન દર્શનાચાર
 બતાવ્યો, હવે શુણ પ્રધાન ઉપદ્રહણ તથા ત્રિયરીકરણનું
 વર્ણન કરે છે ઉપદ્રહણ, તે સમાન શુણવાળાના સહયુજોની
 પ્રશંસા કરી તેના યુજોની વૃદ્ધિ કરવી, અને ત્રિયરીકરણ તે કોઈ
 પક્ષ કારણે ધર્મી જીવો દુષ્ટ પામતા હોય, તો તેમને યોગ્ય
 રીતે મદદ કરી તેમને ધર્મમાં પાછા મ્થાપવા ઉપદ્રહણમાં
 રાજગૃહિમાં શ્રેણિક રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો તેના સમ્યક્ત્વની
 પ્રશંસા શકેન્દ્રે પણ કરી તેથી એક દેવ પરીક્ષા કરવા તૈયાર
 થયો શ્રેણિક બહાર ગયો, ત્યારે કુલકનું રૂપ કરી અનિમેષો
 (માછલા) ને શ્રદ્ધણ કરવા લાગ્યો, ત્યારે શ્રેણિકે તેને અટ-
 કાવ્યો આગળ જતા બીજી જગ્યાએ ગર્જવાળી સાધવી નેઈ,
 તેને પોતાના ઓરડામાં શુભ રાખી તેનું સુવાવડનું કાર્ય પોતે
 કર્યું આટલી પરીક્ષા કરીને દેવે પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ જનાવ્યું

અને કહ્યું કે, હે શ્રેષ્ઠિક ! તમે જન્મ તથા જીવિત જન્મેને સફળ
 કર્યા છે કે આટલી જમીન તમોને જૈન શાસન ઉપર ભક્તિ છે
 આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કરી દેવ અલોપ થયો એ પ્રમાણે જે
 કોઈ ધર્મના સાત કામો કરે, તેની પ્રશ્ન કરવી હવે સ્ત્રીરી
 કરણુ ઉદાહરણ ઉદ્ધિયની નગરીમા અષાઢ આર્ય (આચાર્ય)
 અતકાળે પોતાના શિષ્યને આરાધના કરાવતા ઠહેતા કે, સ્વ
 મ્મમા જાય તો મને દર્શન આપજો આ આખું દેશાત ઉત્તરા
 મ્મયન સૂત્રમા ૨૨ મા પરિવહના સંજ ધમા આપેલું છે તે
 જાણી લેવું તેમા ઉપદે છેલા શિષ્યની ઉપર આશા
 હતી તેને આવતા વાર ભાગવાથી આચાર્યે આરિત્ર મૂકવા
 વિચાર કર્યો પણ શિષ્યે આવીને સ્થિર કર્યા તે પ્રમાણે
 મનતી મહેનતે ધર્મથી પઠતાને બીજાએ સ્થિર કરવો
 હવે વત્સલ્ય કહે છે આર્યવજ્ઞ સ્વામીએ જેમ દુભિક્ષમા
 સધની રક્ષા કરી, એ સંજ ધી જે અધિગાર આવશ્યકમા છે,
 તે જાણવો પ્રભાવનાનું ઉદાહરણ-આર્યવજ્ઞ સ્વામીએ જેમ
 અગ્નિશિખ પાસેથી કૂલો લાવીને જૈન દર્શનની પ્રભાવના કરી
 આ દેશાત આવશ્યક સૂત્રમા છે તે જાણવું એ પ્રમાણે સાધુએ
 પણ સર્વ પ્રયત્નથી શાસનની પ્રભાવના કરવી આ પ્રમાણે
 સમ્યક્ દર્શનનો આઠ પ્રકારનો આચાર જતાવ્યો તે નિશ્ચિત
 વિગેરે આઠ પ્રકાર જાણવા ગુણથી પ્રધાન એવો આ
 નિર્દેશ ગુણ અને ગુણીમા કોઈ અશે લેઈ જતોવવા માટે
 એકાન્ત અલેદ માનીએ તો વખતે ગુણ દૂર
 નાશ થવું થાય તો બાકી કોઈ ન રહે ॥

પ્રવચનની પ્રભાવના સ્વ, તથા પર, એ ઉપકાર કરનારી
 છે અને તેનાથી તીર્થંકર નામ કર્મ બાધે છે

હવે લોકે વડે પ્રવચનના પ્રભાવકોનું સ્વરૂપ કહે છે

અદસેસ, દક્ષિણ ચરિય, વાદ ધમ્મ કહી સુમગ નેમિત્તી
 વિજ્ઞારાયા ગણ સમયા ચ તિત્તયં પમામિતિ ॥ ૧૮૩ ॥

અતિશયવાળા અવધિજ્ઞાનથી યુક્ત, અને ઋદ્ધિ તે
 આમર્ષ ઔપધી વિગેરે તેનાથી યુક્ત, તે ઋદ્ધિવાળા પ્રવચ્છત
 (સાધુ) અથવા આચાર્ય વાલીપર્મ કથા કહેનારા કાપક
 નેમિત્તક એ બોલીતા છે વિદ્યા સિદ્ધ તેઆર્થ અપુટ માકક
 સિદ્ધ મત્રવાળા તથા રાજગણ (રાજાઓનો સમૂહ) થી
 સમત (માન પામેલા) અથવા રાજા અથવા રાજસમત
 (મત્રી) અને ગણ સમત તે મહત્તરાદિ તથા ચ રાજથી
 જ્ઞાન આદ્યક વિગેરે છે, આ બે સહાયક હોય તો સ્વ. પ્રકાશક
 હોય, અને ઉત્તમ સહાયતા હોય તો લોકોને વધારે ધર્મશ્રદ્ધા
 પામ (સમ્બંધિતવના ૬૭ બોલની સન્નિયાયમા આઠ પ્રભાવકનું
 સ્વરૂપ દર્શત સાથે બતાવ્યું છે, તે બેવું)

ઈર્થનાચાર કહ્યો હવે જ્ઞાનાચારનું સ્વરૂપ કહે છે

ફાલે રિણ્ણ વહુમાણે, ઉવ્વહાણે તહય અનિન્હવણે
 વંજણ મત્થ તદુમણે, અટ્ટવિહો નાણ માયારો ॥ ૧૮૪ ॥

અગ પ્રવિષ્ટ વિગેરે ને સૂત્રો છે તેનો ને કાળ બતા-
 વ્યો છે, તે કાળેજ સ્વાધ્યાય કરવો પણ ગમે તે વખતે નહીં,

કારણ કે તે તીર્થકરનું વચન ॥ ખેતી વિગેરેમાં કાંઈ કંઈ
 વધારે શુભકારી છે તે દેખીએ છીએ અને વિષય (૬૮/૧)
 કાળમાં વાવતા વિપરીતપણુ દેખાય છે તેમ ભણવું મન
 જુનું અત્ર ઉદાહરણ, એક સાધુ પ્રાદેશિક કાળ (૧૮/૧) કે
 પહેલી પોરમી પૂરી થયા પછી કાલિક શુભ જોખતે દેખી
 સમ્યક્દષ્ટિ દેવનાં વિચાર્યું કે બીજી કોઈ કુદરેદીને
 પીડા ન કરો તેવી બુદ્ધિથી કુદરમાં જાય હકીને તેની જગ
 જમી વાર વાર જાય આવે ॥ અને તાપુને જુદું જુદું
 દેવી બોલતી કે જાય લેવી છે કે-આથી તેને તિલકુ એ
 જણીવાર શકુ બોધ તે બોલ્યો કે હે જગદીશ્વરે! કુંજ
 જાય વેથવાનો વખત છે કે! વખત તે જો તે જોઈને જુ
 ત્યારે શુ આ કાલિક શુભ જુદરને સમ્યક્ દેખીને
 સાધુએ ભણ્યું કે આ કોઈ સામાન્ય નથી જુદરે જોઈને
 ॥ તેથી ઉપયોગ દીધો, મધ્ય રાત્રી જોઈને રેતરે જુ
 બદલ મિથ્યા કુશ્મુત લીધું દેખીને જુદરે જોઈને જુ
 કારણકે કોઈ કુદરે જુદરે જોઈને જુદરે જુદરે જુ
 જાકાલમાં ન ભણવું, ૮૨ જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુ
 કરવો. જામુંતે ન જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુ
 રણ (પ્રાવ.) જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુ
 રાણીએ જામુંતે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુ
 બનાવ વિગેરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુ
 ત્યાથી જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુદરે જુ

તથા ધૃત લઘુનારે શુરેનુ બહુ માન કરવુ અર્થાત્ બહુ ભાવ રાખવો બહુ ભાવ રાખવાથી હોય વિના અધિક ક્ષણ યાય છે વિનય અને બહુમાન આ સંબંધમાં ચોક્કસી હોય છે

(૧) વિનયયુક્ત, બહુમાન યુક્ત, (૨) વિનય રહિત બહુમાન યુક્ત, (૩) વિનય યુક્ત બહુમાન રહિત, (૪) વિનય રહિત બહુમાન રહિત

આ વિનય તથા બહુમાનનું વિશેષપણ બતાવવા આ ઉદાહરણ છે

એક પહાડની શુક્રામા શિવનું મંદિર છે તેને બ્રાહ્મણ તથા બીજા બંને જણા પૂજે છે બ્રાહ્મણ પૂજન કરીને મંદિરે આદ્ય રાખવુ, પાણી છાટવુ, વિગેરેમાં ઉગ્રમ કરતો પવિત્ર થઈને રતુતિ કરે છે વિનય યુક્ત છે પણ બહુમાન રહિત છે, પણ પુલિદ (બીજા) તે શિવમાં ભાવ રાખી ગંદ (ગદા) પાણી વડે સ્નાન કરાવે છે, અને બેસે છે, ત્યારે શિવ પ્રત્યક્ષ તેની સાથે નો કરવા લાગ્યો બ્રાહ્મણે બંનેનો સ્વર સાંભળ્યો, પછી બીજાના જવા પછી સેવા કરી ઠપકો આપ્યો, કે, હે શિવ તું આવો કટ પૂતના શિવ (હલકી જાતનો દેવ) છે કે, આવા હલકી જાતના સાથે વાતો કરે છે ? શિવે કહ્યું તેની ભક્તિ (બહુમાન) ઘણા છે, પણ તારામાં તે નથી એક વખત એકાં આખ ઉખાડીને શિવ રહેલ છે, ત્યાં બ્રાહ્મણ અંગ્યો રોઈને રહી ગયો શ્વાત થયો પણ બીજો આવતા શિવને આખ વિનાનો જોઈ, પોતાની આખ તીરવડે ઠાલી શિવને ચડાવી.

ત્યારે શિવે બ્રાહ્મણને ખાત્રી કરી આપી. આ બ્રાહ્મણ
એમ કહ્યું કે, બધાનારે વિનવ બહુમાન બને. આ બ્રાહ્મણ
અહણ કરવા માટે ઉપધાન કરવા. ઉપધાન એટલે
અધ્યયનમાં તે આ ગાઠ આદિ યોગ દરમિયાન
કરવા કારણ કે તે તપ પૂર્વક જાત કાઠ કરવા
થાય છે.

અહિ તે સબધી એક દિવસ બેઠો. આ
વાચનામાં થાકી જવાથી સ્નાયુઓ રમવા લાગ્યા.
બાલના લામ્યા, જ્ઞાનનું અવનવ રસ સ્વાદ
દેવના યથા પછી આપુણે કરે. આ બ્રાહ્મણ
લોગને લોગવે છે એક રસને લેવા. આ
રૂપવાન છે તે બાપ દીકરી જેવાં. આ
આમીશ જતા હ. તે બેઠો. આ બ્રાહ્મણ
જાહુ કરી ચાલતાં હતાં. આ બ્રાહ્મણ
બેઠી હતી, પુત્રને લેવા. આ બ્રાહ્મણ
કયાને લેવા, તે બેઠો. આ બ્રાહ્મણ
રસ્તામાં આ બેઠો. આ બ્રાહ્મણ
નામ અશક્ત હતો. આ બ્રાહ્મણ
તેથી આ બેઠો. આ બ્રાહ્મણ
આ થોડો બેઠો. આ બ્રાહ્મણ
અને બેઠો. આ બ્રાહ્મણ
બેઠો. આ બ્રાહ્મણ

ઉદય થયો; બધીને પણ બૂલે તેથી ગુરૂએ કહ્યું કે, છઠ્ઠાદે તેની
તને આજ્ઞા અપાય છે ત્યારે શિષ્યે કહ્યું કે, તેનો યોગ કેવી રીતે
❑ ? આચાર્યે કહ્યું કે, જ્યાં સુધી ન આવડે ત્યાં સુધી આબીલ
કરવા તેણે કળુલ કર્યું બણ્યો, અને બાર વર્ષે બાર ગાથા
બણ્યો, ત્યાંસુધી આબીલ કર્યા, તેથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ
ક્ષય પામ્યું અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તે પ્રમાણે અચકલ
પિતાએ જેમ આગાદ જોગમા આબીલ કર્યા, તેમ હરેક યોગની
તપશ્ચર્યા કરવી, તે ઉપધાન છે

અનિ-હવણ એટલે શુભ જણવા પડી શુભ બહાવનારનો
લોપ ન કરવો જ્યારે કોઈ પુરે, ત્યારે સત્ય કહેવું કે હું
તેમની પાસે આ બહેલો છું જો લોપ કરે તો ચિત્તની મલિ-
નતા થય માટે બીજો ન કહેવો તેનું હજાર અસો વિગેરે
રાખનાર હજારમની પાસે વિગ્રાજ્ઞ હોવાથી તેનો અસો વિગેરે
રાખવાની કોયળી આકાશમા ચાલતી હતી તેની પાસેથી કોઈ
પરિભ્રાજકે અનેક વસ્તુ આપી ને ખુશ કરી, તે વિદ્યા શીખી
હીમા પછી તે બીજી જગાએ ગયો અને તેના ત્રિદંડને આ
કાશમા ચલાવ્યો તેથી મહાજને તેને પૂજ્યો, અને રાજાએ
પૂછ્યું કે, જે આપને આ લલિષ થઈ છે, તે વિદ્યાનો અતિ
થય છે, કે તપનો ? ઉત્તર-વિદ્યાનો ફરી પૂછ્યું કયા જણ્યા ?
ઉત્તર-ફલાહાર કરનાર ઋષીપાસેથી હિમાચળમા આ પ્રમાણે
બોલતા સકલેશ દુષ્ટતાથી ત્રિદંડ રખાવન થઈ ખટ દહને
નીચે પડ્યો એ પ્રમાણે જે કોઈ સામાન્ય વિદ્યા જ્ઞાન (બોધ)

વાળા પાસે ભણી નેનુ નામ ન દેણ ધર્મજનું નામ દેણ
 બહેણુ શાસ્ત્ર જ્ઞાન તેને મલિન ચિત્તવશ્યુદ્ધિ કરે તેને
 હિતકારી ન થાય અનિન્દ્ય કલો દય કરતો ને દેવકા
 તથા અર્થ તથા બલેશુદ્ધ બોલતો તેને ને જોઈ તેને
 ન થાય માટે ભણતા, અર્થ વિચારતાં જેને જોઈ તેને
 આ-પ્રમાણે છે 'વામો મમન કુર્ણો' તે જોઈ તેને
 અર્થવાળા થાશે 'પુણ્ય કુદત' તે જોઈ તેને
 આ પ્રમાણે છે 'વારની કેદાન્ત' તે જોઈ તેને
 નિ' આ આચાર મુજબ જે જે જોઈ તેને
 સૌંદર્ય અસ્મિન્ પાછરી જોઈ તેને જોઈ તેને
 કહેવાનો હોય અગ્નિજ્વલે જે જે જોઈ તેને
 સૌંદર્ય પરમુગ્ધાનિ કુદત જે જે જોઈ તેને
 અર્થ બનેનો છે જે જે જોઈ તેને (જોઈ) તેને
 ધર્મ મગલ, ઉન્નત, જે જે જોઈ તેને તેને
 તેનો દોષ આ જે જે જોઈ તેને તેને તેને
 એક યવાથો જિજ્ઞેસુ જે જે જોઈ તેને તેને
 અભાવમા નેજા જે જે જોઈ તેને તેને
 વ્યર્થ થાય જે જે જોઈ તેને તેને તેને
 (અધીરજી જે જે જોઈ તેને તેને તેને)
 ભણવડે જે જે જોઈ તેને તેને તેને
 (અધીરજી જે જે જોઈ તેને તેને તેને)

એક

ઉપર
જો હોય, તેજે
ના

અર્હા કહેતા નથી આ પ્રમણે જ્ઞાનનો આઠ પ્રકારનો આચાર
કાલાદિભેદ દ્વારે જ્ઞાનના આસેવન પ્રકારવાળો છે (ગાયાર્થ)
હવે ચારિત્રાચાર કહે સે

પણિહાણ જોગયુક્તો, પચ સમિદ્દિં હિં તિહિય ગુત્તીહિં
एस चरित्ता यारो, सङ्गमिहो होइ नायव्वो. ॥૧૮૫॥

પ્રણિધાન તે ચિત્ત ગતિ તે જેમા પ્રધાન છે, એનો યોગ
(વ્યાપાર) તે પ્રણિધાન યોગયુક્ત આ સામાન્ય રીતે અવિ
રત નમ્યક યોગ દૃષ્ટિવાળો મુદ્ધસ્થ પત્ર હોય, તથા વિશેષ કહે
છે પાગ સમિતિ તથા ત્રણ ગુપ્તિથી ૪ પ્રણિધાન યોગ યુક્ત
અવાજ યોગવાળો જે દોષ, તેજ યોગવાળો કહેવાય નયવા
પાચ સમિતિ તથા ત્રણ ગુપ્તિ આ વિષયમા જે આઠને
આશ્રયી પ્રણિધાનયુક્ત આ ચારિત્રાચાર છે, તે આચાર
અને આચારવાળાની કોઈ અંગે આવે રહેવાથી આઠ પ્રકારનો
જાણવો સમિતિ ગુપ્તિમા કઈક બે છે, તેને આશ્રયી ૭
સમિતિ ગુપ્તિનુ ૭૫ શુભ પ્રવિચાર, અપ્રવીચાર જેમ પ્રતિ
ક્રમણમા છે, તે પ્રમાણે બાણુ (સમિતિ તેમા શુભ યોગમા
પ્રવર્તન રૂપ છે ગુપ્તિમા અશુભ કે શુભ બન્નેમા પ્રવર્તન
રોકે, તે ગુપ્તિ છે જેમકે વિચારીને જોલે તે બાધા સમિતિ છે
પણ ન જોલે, ન ચેષ્ટા કરે, મન સ્થિર રાખે, તે વચનગુપ્તિ
કહેવાય છે) ચારિત્રાચાર કહ્યા પછી તપ આચાર કહે છે

चारस निहमि वितरे, सन्मितर वाहिरे कुसल दिष्टे
अमित्राद अमात्रीरी नमस्समे नमस्समे ॥૧૮६॥

આચે ગૃહિય ચલ મિરિયો, વગરનરો ટુરનરો
જૂજદષ જદાયમ, નાપનો ચોંતારો ૧૮૩ ૩

આર પ્રકારના અન્યતર દરે મદદ મળે છે. પહેલા અભ્યયન પાઠ કરેલું તે મદદ કરે અન્યતર માલીને અન્યતરમા પ્રાયશ્ચિત્ત વિનંતી, દેવદાસ અને તીર્થ કરે બતાવેલા તપમ્મ જ્ઞાતી દેવદાસ અને તીર્થ ગણતા, યથાશક્તિ બે રપૂદા દેવદાસ અને તીર્થ છને તે બંધુઓ તે તપ આચાર છે એટલે જ કે આચારવાળો, બે બેનું કદક કરે એ, અન્ય ગાથાર્થ ૧૮૬ ॥

તપ આચાર પછી વીર્યાચાર જેવો જ છે. બાહ્ય અન્યતર છે તેને છુપાયાચાર નામ દર્શાવે. તે જ્ઞાન દર્શન આરિત્રના નામથી નામ મળે છે. લેઈ યથા તે લેઈવાળા આચારને દેવદાસ અને તીર્થ ચિત્તવાળો) યાચ પરાક્રમ કરે એટલે અન્યતર દેવદાસ, પછી તેમા પોતાનું બેટલું દેવદાસ અને તીર્થ તેટલું ઉપયોગમા લઈ છોડે. દેવદાસ અને તીર્થ સામર્થ્ય પ્રમલે તપ કરે, (દેવદાસ અને તીર્થ પ્રમલે પલું નથી.) આ વીર્યાચાર કે દેવદાસ (અન્ય આચારવાન (શુભી) બનેને દેવદાસ અને તીર્થ પ્રમાણે વીર્યાચાર કર્યો અને તે દેવદાસ અને તીર્થ રતુ વર્ણન થયું હવે કથાનું આરંભ ૩

અત્ય કહા કામ કહા, ધમ્મ કહા જેવ મીસિયા ય કહા
 એસો એફકા વિય, ચેગવિદા હોદ નાયબ્વા ॥ ૧૮૮ ॥

સ સારિક વિદ્યા બણવી તેનુ પ્રધાનપણ નેમા હોય તે
 અર્થ કથા, સ સાર વધે તે કામ કથા, તથા ધર્મ વધે તે ધર્મ
 કથા, તેમજ એકેકથી યુક્ત તે મિશ્ર કથા છે, અને એથીજ
 આ એકેક કથા પણ અનેક પ્રકારની છે ॥ ગાથાર્થ ૧૮૮ ॥
 હવે કથાનુ વિવેચન કહે છે

વિદ્યા સિપ્પ મુરાઓ, અણિનેઓ સચ ઓય દવણ્ણ
 સામ દહો મે ઓ, ઉવપ્પ યાણ્ણ અત્ય કહા ॥ ૧૮૯ ॥
 સત્ય.હ સુઓ દવણ્ણ ષણેણ, સેટ્ઠી સુ ઓય રૂપેણ
 વુદ્ધિ ઇ અમચ સુઓ, જીવદ પુણેહિ રાય સુઓ ॥ ૧૯૦ ॥

વિદ્યાશિષ્ય ઉપાય આનર્વેદ, સ્વચ્ચ, દક્ષપણ, શામ,
 દહ, સેદ, ઉપપ્રદાન, આ અર્થ કથામા બણવા કારણકે
 તેમા પૈસા પેદા કરવા માટેજ પ્રધાનપણ છે આ ગાથાર્થ
 છે, બાવાર્થ વૃદ્ધના વિવરણથી બણવો, તે આ પ્રમાણે

વિદ્યાને આશી અર્થ કથા, તે વિદ્યા બણી પૈસા પેદા કરે,
 જેમકે ઝાઇએ વિદ્યા સાધી, તે તેને પ્રભાતે પાચ (રૂપિયા)
 આપે ૮ અથવા સત્યકી વિદ્યાધર, ચક્રવર્તી ને વિદ્યાના પ્રભાવથી
 લોગો મળ્યા તે સત્યકીની ઉત્પત્તિ, તથા આદ્ય કુળમા રહ્યો,
 તથા મહેશ્વર નામ યજુ, એ બધુ આવશ્યક સૂત્રમા તથા
 યોગ સંપદમા છે, તે અહીં કહેવુ વિદ્યાનુ કહ્યા પછી હવે

શિષ્યનુ કહે છે શિષ્ય (હુત્તર) શીળી ધન મેળવે એનું ઉદાહરણ—કોકાશ નામના કારીગરે ધન મેળવ્યું તે આવશ્યક સૂત્રમાં છે, તેમ જાણવું ઉપાય કયા, ચાણક્યની કથા, તેણે અનેક ઉપાયો કરી ધન મેળવ્યું કેવી રીતે ?

ઉત્તર—એ भारी પાસે વાતુરજાત છે વિગેરે આવશ્યકથી કષ્ટાત જાણવું હવે નિર્વેદ રહીત ઉદ્યમ કરવો તેમાં મગ્નજ્ઞ શેઠનું પક્ષ કષ્ટાત આવશ્યક સૂત્રથી જાણવું હવે દક્ષત્વ તે પ્રસંગ સહિત કહે છે

दक्षत्तण्यं पुरिसस्म, पचग सद् गमाहु सुदेर

पुद्धि पुण साहस्सा, सय साहस्साइ पुआइ ॥१६१॥

દક્ષપણ્યથી સાર્થવાહના પુત્રને ૫, શેઠ પુત્રને સુદરતાથી ૧૦૦, મત્રીપુત્રને બુદ્ધિથી ૧૦૦૦, અને રાજપુત્રને પુણ્યથી એક લાખ મળ્યા આ ગાથાનો અર્થ છે ભાવાર્થ કથાર્થ જાણવો, તે આ પ્રમાણે છે

જ્યારે પ્રસદ્ધ કુમાર, મત્રી પુત્ર, શેઠીયાનો પુત્ર, તથા સાર્થવાહનો પુત્ર, આ ચારે જણાને માહોમાહે વાદ થયો કે, આપણામાં કોણ, કોનાથી જીવે છે ત્યારે રાજપુત્રે કહ્યું હું પુણ્યથી જીવું છું મત્રીપુત્ર બોલ્યો, હું બુદ્ધિથી, શ્રેષ્ઠીપુત્રે કહ્યું, હું સુદરતાથી, સાર્થવાહનો પુત્ર બોલ્યો, હું ચતુરાઈથી તે બધાએ બોલ્યા, આપણે બીજે સ્થળે જઈ પરીક્ષા કરીએ

પછી જેમા કોઇ ન જાણે તેવા નગનમા ગયા ઉદ્યાનમા રહ્યા
 પડી દક્ષને કહ્યું, ગિલ્લ લોજન લાવ તે ચહેરના એક મહો
 લામા છુદા વાણીઆની હુકાને ઉઘો રહ્યો, ત્યા ઘણા ખરીદનારા
 આવ્યા તે દિવસે કંઈ જોઅછવ છે, તેથી તે વાળીઓ પડીઓ
 બાધવા અસમર્થ હતો, તેથી સાર્થવાહના પુત્રે દક્ષપણાથી
 જેને જે તેમજ તે મીઠું, તેલ, ઘી, ગોળ, સુકં, મરચા, વિગેરે
 દેડને આપ્યા, તેથી વાળીઆને ધણે લાભ થયો તેથી તે
 પ્રમત્ત થઈ જોઈયો કે, આપ અહી રહેનાર છો કે પરદેશી
 સુનાકર છો? તેણે કહ્યું, પરદેશી સુનાકર વાણીઆએ કહ્યું, તો
 અમારે ઘેર જમવા આવો પેલાએ કહ્યું, મારા મહાયકો ઉદ્યાન
 મા બેઠા છે તેના વિના હું ખાતો નથો વણીકે હું બધાએ
 આવો તેથી બધાને જોવાલા તેઓ આવ્યા ત્યારે વાણીઆએ
 લોજન, સમાલમન (સત્કાર) તથા પાન સોપારી વિગેરે
 આપીને પાચ રૂપૈયા આપ્યા બીજે દિવસે વાણીઆ (ચેક)ના
 પુત્રને કહ્યું, આજે તમારે લોજન અપાવતું પેલાએ હા કહી
 તેથી તે ઉઠીને ગણિકાના મહોલામા સુદર રૂપ ડગીને ગયો
 ત્યા દેવદત્તા નામની ગણિગ, પુરૂષની દેખિણી બની, ઘણા
 શ્રેષ્ઠી પુત્રોએ તથા રાજપુત્રોએ, માગણી કર્યા છતા છત્તી
 નથી પણ શેઠપુત્રનું સુદર સ્વરૂપ જોઈ તે દિવસે ઠેકાણે આવી
 દાગીએ તે વાત તેની માને કહી આજે દેવદત્તા એક શેઠ
 પુત્રને તાડી તાડીને બુલે છે, તેથી તેની માએ કહ્યું કે, એ
 શેઠપુત્રની પાસે જઈને કહે કે મહેરબાની કરીને આજે અમરે

ત્યા બોજન કરજે, પેવાએ ખુઝામો કર્યો તેણે હા પાડી,
 બધાને શેઠ પુત્રે બોલાવ્યા નાથે આવીને જમ્યા અને સો
 કેપેયાને તે દિવસ ખર્ચ થયો ત્રીજે દિવસે મત્રીપુત્રને કમ્મ કે
 આજે તમારો વારો છે બધાને બોજન આપવું પેવાએ હા
 કહી તે કલ્પચાલા (ન્યાયમહિર) મા ગયો, ત્યા ન્યાયાધીશે
 બે શોકોનો એક પુત્ર માટે દટો હતો તેનો બે દિવસ સુધી
 નિકાલ કર્યો નહોતો તેથી તે ત્રીજે દિવસે મત્રીપુત્ર આ પો,
 ત્યા ભેયુ તો એક પુરૂષ સુઓ, તેને બે પત્નીઓ હતી એકને
 પુત્ર હતો, બીજી અપુત્રા હતી પણ બીજીએ સ્નેહથી તેને
 એવો કરેલો કે તે ખરી માને પણ ભૂલી ગયો હતો, ગને
 બોલતી કે આ અમારો પુત્ર છે ન્યાય થઈ શક્યો નહોતો,
 તેથી સમય મોટો મત્રી પુત્રે કમ્મ. હું ન્યાય આપુ છું, સાબળો
 ધનના બે ભાગ કરો તથા પુત્રના બે દુકડા કરો અને વહેલી
 આપો. તેથી ખરી માતા બોડી કે મારે કબજા કામ નથો, તેમ
 પુત્ર પણ તેને આપો, તેથી હું તેને જીવના પણ ભોંઈશ. બીજીએ
 મોન ધારણ કર્યું તેથી ખરી માતાની પરીક્ષા થતા પુત્ર તેને
 આપ્યો. તેથી ખરી માતાએ પ્રસન્ન થઈ તેને એક હજારનો
 ઉપયોગ આપ્યો. (એટ આપી) એથી દિવસે રાજપુત્રને કમ્મ
 આજે તમારો વારો છે, તમારે અધિક પુરુષવડે યોગ વડન
 કરવું પેલાએ હા પાડી, તેથી રાજપુત્ર તેમની પાસેથી નીકળી
 હવાનમા ગયો, તે રાજા અપુત્ર મર્યો, ઘોઠો તૈયાર કર્યો કે, તે
 જેને પસંદ કરે તેને તેના ઉપર બેસાડી લાવવો, તે ઘોઠો તથા

માણસો ત્યાં રાજપુત્ર બેઠો છે, જેના ઉપરથી ઝાડની છાયા ખસતી નથી, તેથી ઘોડાએ ખુશ થઈને ત્યાં ઉભા રહી ખુબારો કર્યો, રાજ્યપદે તેને સ્થાપ્યો અનેક લાખની પ્રાપ્તિ થઈ આ પ્રમાણે અર્થ પ્રાપ્તિ થઈ આ દશદાર કહ્યું હવે મામલો દડ, ઉપમદાન એ ચારથી અર્થ મળે છે તે બતાવે છે તેવું ઉઠાહરણ-એક ગીમાળે બમતા હાથી મળેલો દેખ્યો, તેણે ચિતંયુ, મેં ઉપાય કરી મેળવ્યો, તો હવે જરૂર ખાવું તેટલામા સિંહ આવ્યો, તેથી ગીયાળીએ ચિતંયુ કે એની મેદા સહિત (શુ કરે છે તે જોતા) ઉભા રહેવું સિંહે કહ્યું હે બાણજી ! કેમ ઉભો રહ્યો ? તેણે કહ્યું મામા ! કઈક તેણે જ મિંહે કહ્યું આ કોણ મરી ગયેલું છે ? શિયાળ બોલ્યો હાથી મરેલો ॥ સિંહ કોણે માર્યો ? ચિ-વાવે માર્યો સિંહે વિચાર્યું કે જોણી (નીચ) જાતિએ મારેલું હું કેમ ખાઉં, તેથી ખાધા વિના સિંહ ગયો આ (ચામ) નું દષ્ટાત છે પછી વાઘ આવ્યો, ત્યારે શીયાળીએ કહ્યું હે વાઘ ! આ હાથીને મારીને સિંહ પાછી પીધા ગયો છે (માટે બાણજી) તેથી વાઘ જતો રહ્યો આ લોહનું દષ્ટાત છે એવામા કાગડો આવ્યો તેથી શિયાળીએ વિચાર્યું કે જો હું જોને નહીં આવું તો કા કા કરીને કાગડા લેવા કરશે, તેમના ચન્દ્રથી શિયાળીઆ વિગેરે આવશે, તેથી કેટલાકને વારીશ, તેથી તેને આવું એમ વિચારી કકડો કાપી આવ્યો આ દાનનું દષ્ટાત છે તે લઈને ઉડી ગયો ત્યાં જીને શિયાળીએ આવ્યો નેણે વિચાર્યું કે

તેની સાથે હઠ કરીને અટકાવુ, તેથી જોરથી આખ ચડાવી દોડયો અને આવેવો શિયાળીઓ લાગી ગયો તેને માટે આ દષ્ટાંત છે

उत्तम प्रणिपातेन शूर मेदेन योजयेत्
नीच मल्प प्रदानेन सदृशं च पराक्रमः ॥ १ ॥

એ પ્રમાણે ઉત્તમ પુરૂષોને નમસ્કારથી, શૂરને લેદ પડાવીને, નીચને થોડો ભાગ આપીને, અને જરોખરીઆને લડીને કામ લેવું

रूप वञ्चो य वेसो, दवरत्त सिक्रिय च विपणसुं
दिदु सुयमणु भूयच, सधनो चैव काम कहा ॥१६२॥

રૂપ તે સુહર આઠાર કે વર્ણ હોય તે, વયમા જુવાની, વેષ સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરવા દાક્ષિણ્ય તે માર્કવપણું, શિક્ષણ તે જુઠા જુઠા વિધ્યો શીખવવા અથવા કલા શીખવવી, દષ્ટાંત એટલે અદભૂત ડેખ્યુ હોય, તેને આશ્રયી તથા સાલજ્યુ હોય, તથા અનુભવ્યુ હોય તે, સસ્તવ એટલે પરીચય આ સંબંધી જે કથા કરાય તે કામ કથા

રૂપના સંબંધમા વસુદેવ વિગેરેના દષ્ટાંત છે યુવાનીમા પ્રાય બધાએ લાવણ્યથી મનોહર હોય છે કહ્યું છે કે—

यौवन मुदग्र काले प्रिदधाति विरुपकोपि लावण्यम्
दर्शयति पाक समये निम्ब फल स्यापि माधुर्यम् ॥१॥

જીવાની પોતાના સમયમા વિરૂપને પણ લાવવુ જનાવે છે કારણ કે લીમડાને લીંબાળીઓ પણ પાકે ત્યારે મધુર રસવાળી થાય છે ઉત્તવળ વેશ પણ કામાગ છે, કારણ કે કોઈ પુરુષ ઉત્તવલ વેશ ધારીને જતો હોય તો સ્ત્રી તેનાથી લોભાય છે તે પ્રમાણે દાક્ષિણ્યમા પણ ‘ પચાલ. સ્ત્રીષુ માર્દગમ્ ’ સ્ત્રીઓ ને માર્દવ પ્રિય છે, એમ ખાચાલ પડિત કહે છે શિક્ષા કલા એમા કામાગને પુષ્ટિ આપે છે કહ્યું છે કે—

કલાના પ્રદુષ્ટાદેવ, સૌમાન્ય મુપ જાયતે

દેશકાલૌ ત્વપેક્ષાસા, પ્રયોગઃ મમરેન્નરા ॥ ૧ ॥

કલાઓ શીખવાથીજ સૌભાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે આ કલા ઓનો દેશ કાળને આશ્રયી પ્રયોગ સંભવે, અથવા ન પણ સંભવે

‘ બીજા આચાર્ય કહે છે કે અહીં અચળ, તથા મૂળદેવ એ બન્ને પાસે દેવદત્તા વેશ્યાઓ શેવડી માગતા અપજે ઊંડયા વિનાની ધણી આપી, પણ મૂળદેવે છોલીને ચોડી આપી ત્યારે દેવદત્તા મૂળદેવ ઉપર પ્રમત્ત થઇ દેખેલાને આશ્રયી જેમ નારદે ઋકિમણીનુ સ્વરૂપ જોઈને વાસુદેવ પાસે યાચના કરી, અને નારદ પાસે સાલળીને પગનાલે પોતાના મિત્ર દેવ પાસે દ્રોપદીનુ હરણ કરાવ્યું અને અનુભૂતને આશ્રયી તરંગવતીએ પોતાનો અનુભવ કહ્યો, તે સંબધી છે અને સસ્તવ તે કામ

કથા પરિચય, કારણ કે તે પ્રમાણે કામ સૂત્રનો ખાઠ હોવાથી છે
બીજા આચાર્ય આમ કહે છે

સહ દંસણા ઉ પેમ્મ, પેમ્માઉ રઈ રઈ ચ વિસ્તમો,
વિસ્તમાઓ પણ ઓ, પચ તિહ વઢુણ પેમ્મ ॥ ૨ ॥

દર્શન થયે છતે પ્રેમ થાય, પ્રેમથી રતિ, રતિથી વિશ્રામ,
વિશ્રામથી પ્રયણ, (સબધ) આ પાંચ પ્રકારે પ્રેમ વધે. (તેના
સબધમાં લૌકિક કથા છે એક સમયે વેદવ્યાસે સૂર લખ્યું
કે, જ્ઞાની પણ ભૂલે, આ તેમના મુખ્ય શિષ્ય (પુત્રને) વાચતા
રહું ન લાગવાથી આમહુ કયોઈ જ્ઞાની ભૂલે તેને બદલે અજ્ઞાની
ભૂલે, એમ લખે. પણ વેદ વ્યાસે ન માન્યું શિષ્યે હઠ લેવા
થી બિવિધનો વાવટો કર્યો, તે દિવસે ત્રીજા પહોરે વ સાઠ
વરસ્યો ઠંડો વા વાયો કાઈ સ્ત્રી બીજાનું કડકી ક પત્ની શિષ્ય
થી થોડે દૂર જાઠ નીચે ઉત્તેવી હતી તેના ઉપર શિષ્યની
દૃષ્ટિ ગઈ તેથી પ્રેમ ઉપજ્યો ખાસે જઈ આમહુ કરી પોતાની
જોડે બોટલા ઉપર બેસાડી જાડની છાલના ડપડા પહેરવા
આપ્યા તો ખણી ક પત્ની જોઈ અદર તાપવા મોકલી ત્યાં વર
કુઠ આગળ સ્ત્રીને તાપતા શાંતિ થઈ શિષ્ય ત્યાં ગયો રતિ
થઈ, પછી તેને દિડાસો આપી ધીરે ધીરે ખાસે જઈ તેના
અંગે હાથ ફેરવતા ગળે હાથ નાખી ગાલ ઉપર મોઢું લગાવવા
જતા સ્ત્રીને બદલે ગુરૂને દેખ્યા ત્યારે શિષ્યની આખો ઉધડી
ગઈ કે આ તો મારી પરિક્ષા કરવા ગુરૂએ બધું કર્યું છે તે

ઉપરથી લોકોત્તરમા પણ આત્માથી સાધુએ એમ સમજવું કે
શ્રી અથવા સાધ્વી સાથે એકાન્ત પરિચયથી ઉપર પ્રભાણે કુ
કર્મનું વલણ થાય છે માટે તેવો પ્રસંગ ન લાવવો. આ કામ
કથા ઠહીને ધર્મ કથાનું વર્ણન કરે છે

ધમ્મકહા ચોદ્ધન્વા, ચઝવિહા ધીર પુરિસ પક્ષતા
અકરે ઘણિ, વિક્ષેવણિ, સંવેગે ચેવ નિચ્ચે ॥૧૬૩॥
આયારે વવહારે, પક્ષતી ચેવ દિટ્ઠી વાણ
एसा चउ विहाखलु, कहाउ अ वणेवणी होइ ॥१६४॥

ધર્મ સભાથી કથા તે ધર્મકથા ચાર પ્રકારની છે તે
તીર્થ દ્વાર ગણધર ભગવતે બતાવી છે આશ્લેષણી, વિશ્લેષણી,
સંવેગ, નિર્વેદ છે સૂચના માટે સૂત્રમાની સંવેગ એટલે સંવેગ
લાવનારી, તથા નિર્વેદ લાવનાર છે હવે બીજી ગાથામા ભા-
વાર્થ કહે છે આચાર તે લેવા કરવો, સ્નાન ન કરવું વિગેરે છે
વ્યવહાર તે દોષ લાગવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ શુદ્ધ થવું તે, પ્રશસ્તિ
એટલે શિષ્યને સચય પડતા મધુર વચને પ્રશાપના (સમા-
ધાન) કરવું હૃદિવાદ સાબળનાર હોશીયાર હોય તો સૂક્ષ્મ
જવાબો લાવ કથન કરવું, બીજા કહે છે, આચારાગ વિગે
રેમા આચારનું વર્ણન કરવાથી તે નામના સૂત્રો લેવા આચાર-
ાગ, વ્યવહાર ભગવતી પ્રશાપના તથા હૃદિવાદ, સૂત્ર અને
લેવા ચાર પ્રકારમા ખલુ ચઠ્ઠનો વિશેષણ અર્થ છે કે સાબળ-
નારની અપેક્ષાએ આચાર વિગેરે લેદોને આશ્રયી આશ્લેષ

છી કથા ધણા પ્રકારની છે તુ નો અર્થ 'જ' તો એટલે
કથાજ પ્રજાપદે કહી હોય તે પણ બીજાએ કહેલી તે નહી
અને મોહથી છોડાવી તત્ત્વ તરફ જે કથા વડે બાળ્ય પ્રાણીઓ
લેઈ જવાય તે આશ્વપણી કથા છે હવે એના રસને કહે છે

વિજ્ઞા ચરણ ચ તવો, પુરિસકારોયસમિદ્ ગુત્તીઓ
ઉવદસ્મદ્ ચલુ જહિર્ય, ફહાદ્ અવલેખણીહરસો ॥૧૬૫॥

વિજ્ઞા એટલે જ્ઞાન તે અત્યંત અપકાર કરનાર અજ્ઞાન
અધિકારને લેદનાર છે ચરણ તે તે ચારિત્ર એટલે સમગ્ર વિ
રતિ રૂપ છે તપ તે અનશનાદિ બાર પ્રકારે છે પુરવાકાર
એટલે કર્મ શત્રુઓ પ્રત્યે પોતાના વીર્યનો ઉત્કર્ષ (અર્થાત્
પરિસહ વિગેરેમા સ્થિર રહેવું) તથા સમિતિ શુભિતઓ પૂર્વે
કહી ગયા તે છે એ બધા સાબળનારની અપેક્ષાએ તેની
આગળ કહેવા એ પ્રમાણે જ્યાં કોઈ પણ સ્થળે આ ઉપદેશ
આશ્વપણી કથાનો રસ એટલે સાર છે (જ્ઞાન ચારિત્ર તપ
વિગેરેનું સ્વરૂપ બતાવી સમારથી તને છોડાવવો અને એવી
રીતે સમજાવવું કે તે સાબળનારને અસર થાય તેમ) ॥૧૬૫॥
આશ્વપણી કથા કહીને હવે વિજ્ઞપણી કથા કહે છે

કહિહિણ ॥ સમયતો કહેદ્ પરસમય મહાવિ વચાસા
મિચ્છા સમ્માવાદ એમેઝ હવંતિ દોમેયા ॥૧૬૬॥
જાસ સમય વજારાલુ હોદ્ કહા લોગ વેય સજુત્તા
પર સમયાણ ચ કહા દસા મિ કલે વળી નામ ॥૧૬૭॥

જામ મમયેણુ પુર્વિ શ્રમત્વાયા તં છુ મેજ પરસમય
પર સાસણ વ વણેગા પરસ્મ સમય પરિ કહેડ ॥૧૬૮॥

તે વિશેષણી કથાના બે લેહ છે પોતાના (જેન) સિદ્ધાંતના
રહસ્ય કહી, પછી પરમના સિદ્ધાંતના ત વને કહે, તે આ
એક લેહ છે અથવા તેથી ઉલટુ તે પ્રથમ પર સમયને કહી
પછી પોતાના સિદ્ધાંતને કહે છે અથવા મિથ્યાત્વની કથા તથા
સમ્યક્વાદની કથા કહે તે બે લેહ છે એટલે પ્રથમ મિથ્યાવાદને
કહી, પછી સમ્યક્વાદ કહે, અથવા પ્રથમ સમ્યક્વાદને કહી,
પછી મિથ્યાવાદને કહે એ પ્રમાણે જે કથાથી કુમાર્ગથી
સન્માર્ગે શ્રોતાઓને દોરીએ (એના માનેલા વિચારથી ખસે
હીએ) તે વિશેષણી કથા છે ॥ ૧૬૬ ॥ એનો ભાવાર્થ વૃદ્ધના
વિવરણથી જાણવો તે આ પ્રમાણે છે વિશેષણી કથા ચાર
પ્રકારની છે તે આ પ્રમાણે (૧) સ્વસમય કહી પરસમય કહેવો
(૨) પરસમય કહી સ્વ સમય કહેવો (૩) સમ્યક્વાદ કહીને
મિથ્યાવાદ કહેવો (૪) મિથ્યાવાદ કહીને સમ્યક્વાદ કહેવો
એટલે પ્રથમ પોતાના સમયના ગુણો બતાવી પછી પરમમયના
દોષો બતાવે, આ વિશેષણીનો પહેલો ભાગો થયો. અને
પ્રથમ જીજ્ઞા મતનુ સ્થાપન કરી તેના દોષો બતાવી પછી
પોતાના સિદ્ધાંતનુ સ્થાપન કરી તેના ગુણો બતાવે (આ ૨
જે ભાગો થયો) ત્રીજા ભાગમાં પર સમય કહી તેમાં
જિનેશ્વરના વચન વિરુદ્ધ જે તેઓએ બતાવેલું હોય તે પ્રથમ

કરી તેઓના દોષો બતાવી તેમા ધુણાસર ન્યાયથી જિનેશ્વરના વચનને અનુદૂળ જે કથન કર્યું હોય તે બતાવે, અથવા મિથ્યાવા નાસ્તિકતા કહેવાય છે સમ્યક્વાદ તે આસ્તિકતા છે, તેમા પ્રથમ નાસ્તિકવાદોનો મન કરી પછી આગ્નિકવાદોનો મન કહેવો (તે ત્રીજો ભાગો થયો) ચોથા ભાગમા એ લેઈ છે કે પ્રથમ જૈન મનને અનુસરતું જે માનના હોય તે બતાવવું, પછી વિરૂદ્ધ હોય તે બતાવવું એ પ્રમાણે સાબળનારને સમ્યક્ તત્વમા લાવવો ॥ ૧૬૭ ૧૬૮ ॥

હવે વિરોધથી કથાનેજ બીજી રીતે કહે છે જે પોતાના સમયને સ્વર્ણા વર્ણને પર મમન જે માનના હોય તેવા લોકમા માનીતા સમાયજી વિગેરે, તથા વેદોમ ક્રમેક વિગેરે, એમા જે કથન કર્યું હોય તે કહેવું (આવા અર્થ ન લેતા ૧૧૭ રીતે સર્વજ્ઞે તો વિધિ અને નિયેધના દ્વારવડે તેનું વિશ્વવ્યાપક પણ હોવાથી જૈન મત સિવાયનું ગ્રાહનું કથનજ નથી) પર સમયમા સાખ્ય મૌદ્ધ વિગેરે મિદ્ધનોનું કથન હોય, તેમા સામાન્ય રીતે જે દોષો હોય તે બતાવવા એ વિરોધી કથા છે, તેનો અર્થ આજ છે કે જે કથા વડે દ્રોતાને સુમાર્ગથી કુમાર્ગમા અથવા કુમાર્ગથી સુમાર્ગમા યુન્તિ વડે લાવી શકાય તે વિરોધી કથા છે તે આ પ્રમાણે કે ગમાયજીમા સામાન્યથી આપણતત્વ છે, તેથી ચરણ, માણસ સુમાર્ગથી કુમાર્ગે પ્રવૃત્તિ કરી દે, તથા દોષ દેખાડવાના દ્વાર વડે પણ એકેન્દ્રિય પ્રાયસ્ય

એટલે એકેન્દ્રિય જેવાના પણ એવા દેખી છે એમ મિથ્યા આલોચન વડે તેમને વિશ્લેષ થાય, તે ગાથાનો અર્થ છે એને નહી કહેના છતાં જે વિધિ છે, તે કહે છે જે પોતાના સમય વડે કારણભૂત (આધાર લઈને) જે પૂર્વે કહ્યું, જે તત્ત્વ બતાવ્યું હોય, તે પર સમયમા કવચિતજ દોષ બતાવવા વડે તેનું ખડન કરે જેમકે અમારો અહિં સાદિ લક્ષણવાળો ધર્મ છે, સાખ્ય મતવાળા પણ તેમજ માને છે, જેમકે તેઓ કહે છે કે,

હિંસાનામ મવેદ્ધર્મો, ન શૂતો ન મવિષ્યતિ

હિંસા ધર્મ થાય, તેવું થયું નથી, થવાનું નથી, એ વચન વડે જૈન તથા સાખ્યવાળા બંરોબર થયા પણ સાખ્યમા આટલો દોષ આવે છે કે, તેઓ આત્માને અપરિણામવાળો માને છે તેમા એ તત્ત્વ ન ઘટે, એકતથી આત્માને નિત્ય માને, અથવા અનિત્ય માને તો હિંસાનોજ અણાવ થાય, (નિત્ય માને તો હિંસા ન થાય તેમ અનિત્ય માને તો માર્યા વિના મરણ પામે તેથી સ્વાક્રવાદ માનવો સારો છે) અથવા પરશાસન તે વ્યાસેષ કરવાથી એટલે સાતમીનો અર્થ પાંચમીમા લઈએ તો પરશાસન વડે જે કહેવાયું હોય, તે વડે વ્યાસેષ એટલે સન્માર્ગના સન્મુખ લાવતા છતાં પરના સમયને કહેવો, પડી તેના દોષ બતાવવા વડે તેને અસ્થિર કરી જૈન મતના ગુણ બતાવી સ્થિર કરવો ॥ ગાથાર્થ છે ॥

હવે સવેજની કથા કહે છે

(અહીં સવેજનીનો નર્થ સવેગ ઉત્પન્ન કરવા દેવે)

આય પર સરીરગયા, ફહલોણ ચેત તહય પરલોણ
 एसा चउब्विहाखलु, कडा उ संजैयणी होइ ॥ १६६ ॥
 धीरिय निउच्चणिट्ठी, नाण चरण दमणाय तहइहुं
 उव इस्मइ रलु जहिय, कहाइ संजैयणीइ रसो ॥ १७० ॥

જેના વડે સાબગનારને સવેગ થાય તે, સવેજની દેવ
 છે ॥ ગાથાર્થ ૩ ॥ વૃદ્ધ સપ્રદાય પ્રમાણે વિવરણ આ છે તેથી
 બાવાર્થ સમજવો સવેજની કયા ચાર પ્રકારની છે (૧) આ ૨
 શરીર સવેજની (૨) પરશરીર સવેજની (૩) આસેઠક સવેજની
 (૪) પરલોક સવેજની હવે પ્રથમ આત્મશરીર સવેજની
 વડે છે જેમકે આ માત્ર શરીર વીર્ય લોહી માત્ર વગર
 મેઠ હાઠકા સ્નાયુ આમકુ વાળ રોમ નખ ઘાત વગર જેવું
 ના સમૂહથી બનેલું છે અને પેશાબ વિદ્યાર્થી જેવું જેવું
 અપવિત્ર છે, એવું સાબળાવવાથી સાબગનારને સવેજની
 થાય છે એ પ્રમાણે પરના શરીર સમૂહી આત્મશરીર
 અશુદ્ધી બતાવવી તેને સવેગ કહેવાય છે અને
 સવેજની છે અથવા પરના શરીરને સવેજની કહેવાય
 વૈરાગ્ય ઉપજાવે તે પર શરીર સવેજની કહેવાય છે
 કિક બનેલી કયા બાણવા જેવી છે જેવું જેવું
 સુદર ત્રીણી ગોહ યયો, તેથી એકાદક જેવું જેવું
 પાશના પ્રતી ત્રીણે તેને પ્રતિજ્ઞા કરે છે

જર્થુ છે, તે પ્રલયક બતાવવા એક માટીના નવા કુડામા પોને
 ટટી જઈ વિદ્યા પેશાબ થુક બળખા તથા ઘોડુ લોહી છરીની
 આછીથી કાઢી તે બધુ મિશ્ર કરી તેના ઉપર રેશમી વસ્ત્ર લપેટી
 લાવી તેને કઠ્ઠુ આ કુડા સાથે સ્પર્શ કરે. સુગંધ લેા, તથા વા
 રવાર તેનાથી આનંદ પામે, પેલાએ તેને ખુશ કરવા હાથમા લઈ
 સુધુ તો, દુર્ગંધથી ભડકી કુડુ ફેંકી દીધુ અને પ્રાને કાઢે.
 આખો ઢે આ શુ કરે છે ? આખે કઠ્ઠુ કે મારા શરીરમા તમોને
 મોહ છે તે બતાવવા કહ્યું છે અને રેશમી વસ્ત્ર એટલા માટેકે
 ઉપરથી મારીઆમડા સુદર છે, તે તમને જણાય, તેથી પેલાને
 વૈરાગ્ય થયો, આખોનો દુરઉપયોગ ફરી ન થાય, માટે તે
 ફેંકી નાખી અને ઇશ્વરભક્તિમા લીન થયો. આ પ્રમાણે લોકો
 તરમા રાજમતીનો હાથ રહેનેમોને પ્રતિજ્ઞાધવા માટે છે,
 “અશ્વત્થા કામારે મળ મૂત્રની ક્યારી તમને કેમ લાગે એવડી
 પ્યારીરે દેવરીઆ મુનિવર ધ્યાનમા રહેજો ” ઇત્યાદિ

હવે આ લોક સંબંધી મ વેજની કથાનુ વર્ણન

જેમકે આ મનુષ્યનો જન્મ અમાર અધુષ ફેળના થડ
 સરખો નકામો છે એમ ધર્મકથાના કહેનારથી સાબળનારને
 સવેગ થાય, તેવીજ રીતે પરલોક સંબંધી કહે કે જેમ દેવો
 પણ ઇર્ષ્યા વિષાદ મદ ક્રોધ લોભ વિગેરે દુ ખોથી હારેલા
 (પીડાયલા) છે, તો પત્રી તિર્થ ચ નારકી સંબંધી શરીરના
 દુ ખોનુ વધારે શુ કહેવુ વકતા આવી રીતે કહે ત્યારે સાજા

જનારને સ્વયેગ આવે, આ પરલોક સંબંધી મવેજની કથા છે હવે શુભ કર્મોદય અને અશુભ કર્મનો ક્ષય કરનારી કથા કહેવાથી સ્વયેજની રસ કહે છે વીર્ય વૈક્રિય ઋદ્ધિ તે તપના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થાય છે, એટલે આદ્યશ્રમા બંધે તે જોયે ચારણ, વિદ્યાચારણની લબ્ધિઓ વિગેરે આ માની ગતિ (વીર્ય વૈક્રિયનિર્માણ સ્વરૂપ) છે, તથા જ્ઞાન ચતુષ્વદ્યર્થનની ઋદ્ધિઓ છે, તે આ પ્રમાણે જ્ઞાન ઋદ્ધિ મળેલા પ્રાણ

પમૂળ મત ચોદન પુત્રી ઘડાઓ પટમહસ્મ પટાઓ
પટસહસ્મ તિઠ ભિત્તણ હતા પદ તિઠ ભિત્તણ

પ્રાણ હે ભગવન ! ચૈાદ પૂર્વ બહેલો મુની એક ઘડાના હજાર ઘડા કરે, તથા પટ (વસ્ત્ર) થી હજાર પટ બનાવી શકવા મમર્થ છે ? ઉત્તર હે ગૌતમ હા તે વૈક્રિય લબ્ધિ વડે કરવા સમર્થ છે બની—

જ અમ્નાણી કમ્મં સ્વેદ, વદ્ધુ યાદિં વાસ કોડીદિં
સંયાણી તિદિં ગુત્તો, સ્વેદ ઝમા સમિત્તેણ ॥ ૧ ॥

અજ્ઞાની ઘણા કરોડો વર્ષે જે કર્મ બપાવે, તે કર્મને ત્રણ શુભિની શુભ એવો જ્ઞાની ઉછવાસ માનમા બપાવી નાખે છે

હવે ચરણની ઋદ્ધિ કહે છે ચરણને અસાધ્ય હોય,

તેવુ કંઈ નથી, તે ચારિત્રવાળો દેવોથી પણ પૂજ્ય છે વિગેરે દર્શન ઋદ્ધિ પ્રથમ વિગેરે શુભો ૩૫ છે

સમ્મ દિટ્ઠિ જીવો, વિમાણ વજ્ર ચ વધણ આડં
જદ્ધ વિણ સમ્મત્ત જડો, અદ્ધવ ચ વદ્ધા ઉઓ પુર્વિ ॥૧॥

જો સમ્યક્ત્વ ન તપામે, અથવા પૂર્વ આયુ ન બાધ્યુ હોય, તો વૈમાનિક દેવ શિવાય બીજુ આયુ ન બાધે આવે. ઉપદેશ કરતા જે રસ કથાથી થાય, તે ચાહુ બાબતમાં સંવેજની કથાનો રસ બાધ્યવો ॥ આશ્ચર્ય ॥ સંવેજની કથા કહીને હવે નિર્વેજની કથા કહે છે

પાત્રાણ કમ્માણ, અસુમ તિવામો કહિણ્ણ જત્થ
ઇદ્ધપરત્થલોણ, કહાઉચિન્વેયણી નામ ॥ ૨૦૧ ॥

યોવપિ પમાય કય, કમ્મં સાહિજ્ઞઈ જહિં નિયમા
પડરા સુદ પરિણામં, કહાઈ નિન્વેયણીરસો ॥૨૦૨॥

ચોરી વિગેરે કરેલા પાપોના ફળ અશુભ છે, તે આ લોક તથા પરલોક સ્થળ ધીની કથામાં કહીએ, તે આ પ્રમાણે, એટલે આ લોકમાં કરેલા આ લોકમાંજ ઉદય આવે છે, આ નીચોળગી છે તે કહે છે અને તે કથાનું નામ નિર્વેદની છે, એનો આશ્ચર્ય એ છે કે, જે કથા વડે આતા નિર્વેદ પામે, એનો બાવાર્ય વૃદ્ધ સ પ્રદાયથી આ પ્રમાણે કહે છે હવે નિર્વેદની કથા ચાર પ્રકારની કહે છે (૧) આ લોકમાં કરેલા દુષ્ટ

દૂરપોના કૃણ આજ લોકમા દુ ખ આપનારા છે, જેમકે ચારી કરનારા, પરદારાથી દુરાચાર વાળનારને અહીંજ સાક્ષાત્ શિક્ષા થાય ॥ વિગેરે પ્રથમ નિર્વેદની તથા આલોકમા કરેલા પાપોનું કૃણ બીજા બવમા મળે છે, જેમકે અહીંથી પાપ કરી મરીને નરકમા ઉત્પન્ન થઈ નરકના દુ ખો લોગવે છે આ બીજી નિર્વેદની કથા છે તથા પરલોકમા પૂર્વે કરેલા પાપ આ બવમા દુ ખ આપનારા થાય છે જેમકે ભાગપલ્લુમાજ અતકુળમા ઉત્પન્ન થઈ તિરસ્કાર પામે, તથા ક્ષય રક્તપિત્ત વિગેરે કોદથી અથવા દરિદ્રતાથી પીડાયલા દુ ખ લોગવતા નજરે દેખાય ॥ ત્રીજી નિર્વેદની કથા આ છે તથા પરલોકમા કરેલા પાપના કૃણ પર લોકમા લોગવાય જેમકે પોતે કરેલા પૂર્વના પાપોથી સાધુસા જેવી આચવાળા પક્ષીમા જન્મે છે, તેથી તેઓ નરક પ્રાયોગ્ય બાધવાના બાદીન ઈર્ષ્યા બાધી નરક બવમા ઉત્પન્ન થઈ નરક લોગવે છે—આ ચોથી નિર્વેદની કથા છે એ પ્રમાણે આ લોક કે પરલોક સબધી પ્રજ્ઞાપકને આશયી છે તેમા પ્રજ્ઞાપકનો મનુષ્યભવ આ લોક ગણવે, અને બાદીની ત્રણ ગતી તે પરલોક ગણવે, આ ગાથાનો ભાવાર્થ છે હવે તેનો રસ (પર માર્થ) સમજાવે ॥

ચોઠા પલ્લુ પ્રમાદ કરેલો, તેનાથી બધાયલું કર્મ, તે વેદનીય વિગેરે કહેવાય ॥ તે નિયમથી બધાય છે, પણ એ ટલુ વિશેષ છે કે, પ્રમાદને લીધે બહુ અશુભ પરિણામવાળું

એટલે ધણ કંઠુ કળ મળશે, યથોપર વિગેરેના દષ્ટાંતો તે નિર્વેદની કથાનો પરમાર્થ છે આ સંક્ષેપથી ગાથાનો અર્થ કહેવા હવે સવેગ નિર્વેદનું નિબંધન કહે છે

સિદ્ધીય દેવલોગો, સુકૃતુષ્યચીય હોદ સવેગો
નરગો વિરિવલ્લ જોણી, કુમાણુ સવચ નિષ્ઠેશ્વો ॥૨૦૩॥

સિદ્ધિ અને દેવલોક તથા સુકૃત ઉત્પત્તિથી સવેગ થાય છે, એટલે એ જતાવવાથી સવેગ થાય છે, એમ સમજવું તે પ્રમાણે નરક તિર્યક યોનિ કુમાણુસપલ્લ વિગેરે હુ ખજનક જ તાવવાથી સાબળનારને સંસારથી નિર્વેદ (ગ્લાનિ) થાય છે. એટલે મોક્ષ અનુકાનમાં ઉત્સાહી જતાવવો તે સવેગ છે અને સંસાર મોહથી હટાવવા નિર્વેદ છે આ કથાઓ (કોને કહેવી તે સંખધી) જે જેને કહેવાની હોય તે કહે છે

વેણ્ણિયસ્સ (ય) પટ્ટમયા, કહાઉ અવસેવણી કહેયણ્ણા
તોસ સમય ગહિયત્થો, કહિજ્ઞ રિક્ખેવણી પચ્છા ॥૨૦૪॥

વિનયવટે વર્તે, વૈનયિક તે શિષ્ય છે, તેને પ્રથમ આશ્લે-
પણી કથા કહેવી, તેથી તેને જૈનસિદ્ધાંતનું જ્ઞાન થાય ત્યાર
પછી ઉપર જતાવેલી વિશ્લેષણી કથા કહેવી ॥ ગાથાર્થ ૨૦૪ ॥
આમાટે આમ કરવું તે કહે છે

અરુણેરણી અવિલ્લતા, જેજીવાતે સમતિ સમતં
રિક્ખેવણીં મજ્ઞ, ગાઢ તરામંચ મિચ્છત્ત ॥ ૨૦૫ ॥

આણેપણી કથાથી સમજાવેલા જીવોને જૈન તથા જૈનેતર (જીભ) મતોનું તત્વજ્ઞાન સમજાવતા હીરા અને કાચના કુ-કડાની પરીક્ષા થતા જૈનધર્મના શુદ્ધો અને જીભના દોષો સમજીને પોતે જૈનધર્મ સ્વીકારે છે, તેથી સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે અને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ક્ષય ઉપશમનો ઉપાય હોવાથી શુભ ભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે, પણ વિદ્યેપણી કથામા સમ્યક્ત્વની ભજના એટલે થાય કે ન પણ થાય વિદ્યેપણીનો એ સ્વભાવ છે અથવા જૈનમતના શુદ્ધો તથા પરમતના દોષોને, સાબળ્યા વિના ગાઢતર મિથ્યાત્વ હોય તો વખતે સમ્યક્ત્વ ન થાય અને મનમા એમ ચિંતવે કે આ નિંદા કરનારા છે એમ અભિનિવેશ કરે, માટે આણેપણી કથા પ્રથમ કરવી આ ધર્મ કથા સમાપ્ત થઈ—

ધમ્મો અત્યો કામો, ઉવદ્ સ્સદ્ જત્ય સુત્ત કવ્વેસું

, લોગે ઘેણ સમયેસા, ઉકહા મીસિયાણામ ॥ ૨૦૬ ॥

इति कदा मत्त कदा, राय कदा चोर जणवय कदाय

नद नट जल्ल मुठिय, कदाउ एसा भवे विकहा ॥ २०७ ॥

ધર્મ પ્રવૃત્તિરૂપ કૃત્યો કરવા—અર્થે તે વિદ્યા કલા વિગેરે શી-ખવા—કામ તે સ સાર સ બંધી વાછાઓ વિગેરે સૂત્ર તથા કાવ્યો આ જે કહેવાય છે તે, મિત્રકથા જાણવી તે કથા કહેવાય છે, તે કહે છે કે લોકો તે સમાયણુ વિગેરે અન્યોમા, તથા વેદે એટલે યજુર ક્રિયા વિગેરેમા, જે તે જૈન સિદ્ધાંતમા તરંગવતીના

ત્રમા વિગેરેમા કહેવાયેલ છે, તે મિત્ર કથા છે તેના નામ કહે
વાથી તે ચાર પ્રકારની છે હવે વિકથા એટલે ત્યાગવા યોગ્ય ક
થાને કહે છે, પણ તેનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના ત્યાગ થવો અસંભવ
છે, માટે કહે છે, સ્ત્રી કથા તે દ્રવિડ દેશની નારીઓ આવી છે,
વિગેરે લક્ષણવાળી કથા તે સ્ત્રી કથા છે, ભકતકથા તે મુદર
શાસ્ત્રી જાતનો ભાત (કમોહ) વિગેરે છે, તથા રાજ કથા, તે અ
મુક રાજ આવેા સારો છે, તથા ચાર જનપદ કથા તે આજે
ચાર પડયો છે તેને આ પ્રમાણે માયો, વિગેરે તથા મધ્યદેશ
રમણીય છે વિગેરે તથા નટ (નાયનારો) જહ્ન મુદ્રિકની કથા
તે વિંધ્યા છે દોરી ઉપર ખેલ કરે તે જહ્ન છે અને મહાકુસ્વી
કરે તે મુદ્રિક આમા કથાના લક્ષણનો વિરહ અથવા વિપરીત
હોવાથી વિકથા છે ૨૦૭

હવે પ્રજાપક (જોલનાર) ની અપેક્ષાએ તેમનું પ્રધાન
પણ કહે છે

एया चैव कहायो, पन्नावग परुरग समासज,

अरुहा कहाय विकहा, हविज पुरि सतर पप्प ॥२०८

मच्छ त वेयन्तो, ज अन्नाणी कह परिकहेइ

लिंगत्यो व गिहीवा, सायकहा देसिया समये ॥२०९

ઉપર કહેલી કથાઓ પ્રજાપક તે કહેનારો, પ્રજાપક તે
પ્રરૂપક એટલે એવો વિગ્રહ (છુટા પાડીને અર્થ) કરવો તે
અવગોધક એટલે જાણનારો જાણતા તે ઉપદેશ કરે, પણ ઘર

જમણ કૃત્ય (દાણા ભરડનારા) જેવો નહીં, તે પોતે અજ્ઞાન હોવાથી સમજે નહીં (તો સમજાવે ક્યાથી ?) અકથા હવે પછી તેનું સ્વરૂપ કહેવાશે તેવી તથા કહી ગયા તેવા સ્વરૂપવાળી જ વિકથા થાય છે તે સાક્ષજનારની અપેક્ષાએ એટલે પુરૂષ બદલાય તો કથા, અકથા થાય, અથવા વિકથા થાય છે સાધુ અસાધુ જે આગય તેના વિચિત્રપણાથી સમ્યક્ શ્રુતાદિ ભાક્ષ છે બીજા આચાર્ય મૂળ કર્તાની અપેક્ષાએ એટલે વ્યાખ્યાન કરનારને આશ્રયી અકથા વિકથા કહે છે; પણ આ કહેવું અતિ શોભન (સારૂ ટેખાતું) નથી

‘ પરણ ઘય પરુગમે સમાસજિતિ ’ પાઠનો પ્રસંગ આવે એટલે જે મૂળ પુરૂષને આશ્રયી લક્ષ્યે કથા કરનાર પ્રરૂપક એ પ્રથમા એક વચન થાય, અને પ્રજ્ઞાપક પ્રરૂપકને એ દ્વિતીયામા આવેલ છે હવે અકથાનું લક્ષણ કહે છે મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મને વેદતો અજ્ઞાની જે કર્મ પણ કથાને કહે અહિં કથા કહેનારને અજ્ઞાની કહેવાનું કારણ તેને મિથ્યા દષ્ટિ પણ છે

વાદિની શકા-એવું હોય તો અજ્ઞાની શબ્દ લેવાની જરૂર નથી કારણ કે મિથ્યાત્વ વેદકને અજ્ઞાનીપણુ જોડાયલું જ છે ત્યાં મિથ્યાત્વ ત્યાં અજ્ઞાનીપણુ અવ્યવિચારપણું છે

આચાર્યનો ઉત્તર—એવો તમારા મનનો અભિવાય હોય તો પણ ‘ સમ્યક્ દષ્ટિને મિથ્યાત્વના પ્રદેશનો અનુભવ

હોય તો પણ તેને અજ્ઞાની નથી કહેતા એ વ્યભિચાર (વાધો) આવે છે

હવે તે કેવો પ્રજ્ઞાપક તે કહે છે લિંગસ્થ એટલે બહારથી સાધુનો વેશ હોય, જેમ અગાર મર્દન આચાર્ય (અમલ્ય હતો તેથી ચારિત્રની અદરની શ્રદ્ધા નહોતો માનતો વાસ્તે બાહ્ય ક્રિયા કરતો) હતો તેવો અથવા ત્રહી, એટલે બીજો હોય એ પ્રમાણે પ્રજ્ઞપકમા પ્રયુક્ત યુક્તિવડે સાબળનાર ઉપર પણ પ્રજ્ઞાપકની પેઠે પરિણામ નિબ ધવાળી અકથા થાય એવું જૈન શાસ્ત્રમા કહે છે કારણકે તેનાથી પ્રતિવિશિષ્ટ કથાના કૃષ્ણને અભાવ છે (ઉપરની ગાથાઓમા સાબળનાર અને કહેનારની અપેક્ષાએ અકથા કહી કારણ કે કથા કહેવાથી, સાબળવાથી મોક્ષ થવો જોઈએ તે ન થાય માટે અકથા બાંધવી) ગાથાનો અર્થ—હવે ધ્યાન વિષયમા કથા કેની કહેવી તે કહે છે

તવ સજમ ગુણ ધારી, જચરણ તથા કહિંતિ સન્માર્થ
સર્વ જગ જીવાદિય, સાડ કહા દેસિયા સમયે ॥૨૧૦॥

તપ સ યમ ગુણને ધારનારા, તથા ચરણમા સ્થિર બાંધવાળા, જે સદ્ભાવ એટલે પરમાર્થ કેવો તે કહે છે સર્વ જગતના હવેને હીત કરનાર, પણ વ્યવહારથી થોડા હવેને હિત કરનાર નહીં તુ યજ્ઞનો અર્થ જ છે તેજ કથા શાસ્ત્રમા નિશ્ચયથી બતાવી છે આ કથા સાબળનાર તથા કહેનારા બનેને નિર્જ્ઞાના કૃષ્ણને આપનારી છે તેથી ચિત્તમા કુશળ પરિણામનું

નિજ ધન (કાશ્વ) કરે છે પણ તેમા ભજના ન ભણવી કે,
લાભ થયો કે નહીં (લાભ થયેજ તથા તેજ કથા છે)
॥ ગાયાર્થ ૨૧૦ ॥

આહિ હવે વિકથા પણ જતાવે છે

જોસજઓ પમતો, રાગ દોસ વસગઓ પરિકહેદ
સડ વિકહા પચયો, પચણત્તા ધીર પુરિસેહિ ॥૨૧૧॥

જે પ્રમાદી સાધુ પ્રમાદ બેટલે કથાય વિગેરેને વચ થઈને
મધ્યસ્થપણ છોડીને જે કંઈ કહે, તેને શાસ્ત્રમા વિકથા ધીર
પુરુષોએ કહી છે તે પ્રમાણે પરિણામનું નિજ ધન કર્તા શ્રોતાને
કરે છે સાબળનારના પરિણામ લેદમા તેના પ્રત્યે કથાથી કુદુ
કરે છે તે વિકથા છે એ પ્રમાણે સર્વત્ર ભાવના કરવી
॥ ગાયાર્થ ૨૨૧ ॥

હવે સાધુએ કેવી કથા ન કરવી તે કહે છે

સિંગાર રસુ તદયા, મોહ કુવિય ફુ ફુ ગા સહાસિવિ
જસુણ માણસ કહ, સમયોણ ચ સા કહેયવ્યા ॥૨૧૨॥

શ્રુગાર રસથી બરેલી, જે સાબળતા પુરુષને કામ વ્યાપે,
તે કથા કંઈ ? તે કહે છે મોહ તે આરિત્ર મોહનીય કર્મના
હૃદયથી ઉત્પન્ન થયેલ આત્માના પરિણામ રૂપ કુપિત કુકુદા
પટિત કુકુદા હસહસિ સિ તે જાનવસ્થામાન થાય આ ક્રિયાપદ
ઉપરથી લેવું જરૂર સાધુએ આ કથા ન કહેવી કે, શ્રુગાર

રસથી ભરપુર હોય, અને તે સામજીતા સામજીનારને એકદમ
જાલવ્યમાન કામ વ્યાપી શેમેશેમે પ્રસરી તેને તે તરફ પાપ
ઠરવા દોરવે તેવી કથા કરવાથી તેના આત્મામા દુઃખભાવ
ખ ધાઇ જાય છે ॥ ગાથા ૨૧૨ ॥

સમયે ચ કહેયઞ્ચા, તવ નિયમ કહા વિરાગ સજ્જતા
જસોઝણ મણુસ્સો વધઈ સંવેગ નિબ્બેય ॥ ૨૧૩ ॥

હવે માધુએ કેવી કથા કરવી તે કહે છે તપ નિયમની
કથા તે અનશન ઉપવાસ વિગેરે તપ, તથા પાત્ર આશ્રવ પ્રાણા
નિપાત વિગેરેનું આશ્રવથી વિરમણ કરે તે તથા વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન
કરે પણ નિપાણ ન કરે, તેવી કથા કહેની વગી ન સામજીને
સામજીનાર સ્વેગ નિર્વેદને પામે ॥ ગાથાર્થ ૨૧૩ ॥

હવે કથા કહેવાની વિધિ કહે છે

અત્ય મહતી વિકહા, અપરિ કિલેસ ચહુલા કહેયઞ્ચા
હદિ મહયા ચઢગર, સયેણ અત્ય કહા હણઈ ॥૨૧૪॥
સેત્ત કાલ પુરિસ, સામત્થ ચડ્ડવ્વણો વિયાણેત્તા,
સમયેણહ અણવજ્ઞા, પગયમિ કહા કહેયઞ્ચા ॥૨૧૫॥

તદયઞ્કયણ નિજ્જુત્તી સમત્તા ॥

મહાન અર્થ હોય, પણ સામજીનારને કહેશ એછો થાય
કેવી રીતે કહેવી તથા શામાટે ? તે કહે છે એટલા પ્રપચવડે
કહેવાથી કહેવાના ભાવાર્થને સામજીનારો સમજી શકતો નથી,

તેથી બાવાર્થ હજાર છે ॥ ૨૧૪ ॥ વિશેષ વિધિ કહે છે કયા
કહેનારે પ્રથમ ક્ષેત્ર જોવું કે, અહીંના લોક જૂતાદિ ભાવિત છે
(પાત્ર જૂત અને છૂંદા આત્માના સ્વરૂપને જાણનાર છે કે
કેમ ?) તે જોવું કાલ તે ક્ષીયમાણાદિ (એટલે લોકની અવસ્થા
ચક્રી છે કે પકલી) તે જોવું પુરુષ આ ધર્મમા પરિણમેલ છે
કે, મિથ્યાત્વમા રાચેલ છે, કે નરો છે, તે જોવું સામર્થ્ય, તે
આત્માનું બુદ્ધિબળ જોવું કે, વાહીના પ્રશ્નનું નિરાકરણ કરવાની
શક્તિ છે કે ? વિગેરે દેખીને ચાલુ વાતમા સાધુએ નિગ્વધતે
પાપના અનુમ્ન ધર્મી રહિત કથન કરવું, પણ અન્ય એટલે પાપ
વધે તેવી કથા ન કરવી એમ કથાનું સ્વરૂપ કહ્યું ॥ ગાથા
૨૧૫ ॥

આ કથન (કથા) થી તેના (નામ) થી નામ નિષ્પન્ન
નિશ્કેપો સમાપ્ત થયો હવે સૂત્રા લાયક નિષ્પન્નનો અવસર છે
તેની અથા પૂર્વની પેઠે જાણવી સૂત્રાનુગમમા અરુપલિતાદિ
શુદ્ધયુક્ત સુત્ર ઉચારવું, તે શ્રુત આ છે

સજમે સુદ્ધિ અપ્યાર્ણ, વિષ્ય મુક્તાય તાદૃશ્ય

તેસિમેય મણાદૃશ્ય, નિગ્મયાય મહેસિયં ॥ ૧ ॥

અહીં સહિતાદિ ક્રમ બતાવવો જોઈએ, પણ તે સુગમ
અને પ્રથમ બતાવેલો છે, માટે હવે ગાયાનો બાવાર્થ કહે છે
પ્રથમ હુમ પુષ્પિકા અધ્યયનમા બતાવેલા સ્વરૂપવાળા
સુ એટલે આગમમા બતાવેલી સારી રીતે જેમને

આત્મા સ્થિત છે તે સુ સ્થિત આત્માવાળા નિર્ભયો, વળી તેમના બીજા ગુણો જતાવે છે વિશેષ પ્રકારે વળી બાહ્ય આશ્વ-તર પરિગ્રહ (શ્રંથ) ને છેડેલા તે વિપ્રમુક્ત તથા પોતાના આત્માને (પાપથી) તથા પરને (દુ ખથી) રક્ષણ કરે છે તે જાતાર તેમા પોતાને રક્ષનારા તે પ્રત્યેક બુદ્ધ છે પરને રક્ષનારા તીર્થંકર છે કારણકે પોતે તરેલા છે અને સ્વપરને તારનારા સ્થવિરો એટલે નિર્ભયો, મહર્ષિઓ, સ્વપરને તારનારા છે તેમને હવે પછી કહેવાતા અનાચરિત અકરુણ્ય છે નિર્ભય તે સાધુજ છે અને મહાન્ જાપિ તે મહર્ષિજ યતિ છે અથવા મોટુ શીલ તે આદરવાની ઇચ્છા હોવાથી મહર્ષિ છે બહી જે વિશેષણ છે તે પૂર્વ પૂર્વ તે ઉત્તર ઉત્તર ભાવના હેતુ હેતુવાળા ભાવે જાણવા તેથી જોમ જાણવુ કે, જેઓ સયમમા સુ સ્થિત છે, તેજ વિપ્રમુક્ત છે કારણકે વિપ્રમુક્તિના હેતુ સયમ સુસ્થિત આત્મ નિબ મનપણ છે. જો પ્રમાણે જાતામા પણ જાણવુ બીજા આચાર્ય પશ્ચાન્તુ પૂર્વીએ હેતુ હેતુવાળો ભાવ ગણે છે તે આ પ્રમાણે છે જેમ મહર્ષિઓ, તેજ નિર્ભયો છે તેમ જાધામા જાણવું ॥ સૂત્રાર્થ ગાથા ૧ લીના અનાચરિત ગણાવે છે

ઉદેસિય કીયગઢં, નિયાગ મમિ દ્વિદાણિય

રાદ મત્તે સિચાણેય, મન્ધમલ્લે ય વીયચે ॥ ૨ ॥

સનિદિગિદિ મત્તેય, રાય પિંડે કિમિચ્છ ૫

સંવાદણા દત્તપદો યથાય, સપુચ્છણા દેહ પલોયણાય ॥૩॥

(૧) ઉદેશિય તે સાધુને દાન દેવાને ઉદ્દેશીને બનાવેલું
સોજન વિગેરે તે ઔદેશિક

(૨) ક્રીતકૃત-ખરીદ કરેલુ સાધુ સાધ્વી માટે તે ક્રીત,
ભૂતકાળનો ॥ પ્રત્યય છે ખરીદાયાથી ને આ-યુ તે ક્રીતકૃત
અર્થાત્ સાધુ માટે પૈસા ખરચી લેવુ તે

(૩) નિયાગ-આમ ત્રણ કરીને લઈ જાય, તેનુ અમ
વિગેરે રાજ લેવુ તે નિયાગ આમ ત્રણ વિના કોઈક દિવસ લે
તે નિયાગ નથી

(૪) અભિહુક-એટલે પોતાના ગામથી સાધુને સામુ
લાવીને આપે, આમા બહુવચન એટલા માટે છે કે પોતાના
ગામથી કે બીજાના ગામથી, નિશીથ સૂત્રમા બતાવેલા ધણા
લેદોવાળુ જાણુ તેથી મૂળમા અભિહુકાણી શબ્દ છે

(૫) રાત્રિસોજન-દિવસે લઈ રાત્રે ખાય, રાતે લઈ
રાતે ખાય, તથા આજ દિવસે લઈ વાસી રાખી બીજે દિવસે
ખાય, તે બધા ભાગા રાત્રી સોજનના છે

(૬) સ્નાન-તે દેશસ્નાન, તથા સર્વસ્નાન, બે લેદ
વાળુ ॥ દેશસ્નાન ઝાડા પેશાબની જગે શિવાય બીજી
જગાએ ધોવુ જેમા આખા પાપણુ ધૂવે તે દેશસ્નાન, અને સર્વ
સ્નાન તે આખે શરીરે નહાવુ તે જાણી લેવુ

(૭) ગંધમાળા વીજવુ-આ ત્રણ ૭ થી ૯ મુખી છે
તેમા ગંધમા ઠાંક પુટ વિગેરે સઘળી મુગધી તેલની

જાતી સમજવી તથા માળાથી ગુચેલી વી ટેલી વિગેરે સઘળી ફૂલની માળાઓ જાણવી તથા વી જણો તાડના પ ખા વિગેરેનો ગરમીમા વપરાય છે તે લેવો ૧ થી ૬ સુધી અનાચરિત છે.

ઔદેશિકે વિગેરેમા દોષો આરભમા પ્રવર્તન વિગેરેને પોતાની બુદ્ધિથી જાણી લેવા ॥ ૨ ॥

॥ ગાથા ૨ જી નો અર્થ ॥ હવે બીજા અનાચરિત બતાવે ॥

(૧૦) સનિહિ-જેનાથી આત્મા દુર્ગતિમા રખાય, તે સનિધિ છે એટલે ધી, ગોળ, વિગેરેનો સચય કરવો,

(૧૧) ગૃહિમાત્ર-તે ગૃહસ્થનું વાસણુ વાપરુ (૧૨) રાજાનો આહાર-બોલાવીને ચાહે રાજા કહે, અથવા બીજા કોઈ કહે કે, ઇચ્છા લોજન માગો તે સધીને આપે તે લેવું તે કિમિ ચ્છક જાણવું આ બંનેને બારમામા ભેગા લીધા ॥

(૧૩) સભોધન-તે હાડકા, મામ, ચામડી, રોમ, એ ચારેના સુખને માટે મર્દન કરવું (તેલ વિગેરે ચોળવું તે)

(૧૪) દત પ્રધાવન-આંગળી દાતણુ વિગેરેથી દાતને સાફ કરવા તે

(૧૫) સપ્રશ્ન-સાવધ, તે ગૃહસ્થ આશ્રથી (પ્રશ્ન પૂછે કે હમણાને માટે વેપાર ધધો કેમ ચાલે છે ઇત્યાદિ)

પોતાના આશ્રથીને માટે પૂઝે કે હવે હું કીક રૂપવાન

(૧૬) રેહ પ્રલોકન-તે આરિશામા જોવું આનાદોષો
પરિગ્રહ તથા શુભધાતુ વિગેરે સ્વપુદ્ધિથી ભાળી લેવા.

અઢા વણ્ય નાલીણ, હ્રસ્વમ્મય ધારણ દ્વાણ
તેગિચ્છ પાહણા પાણ, સમારમચ જોઈણી ॥ ૪ ॥
સિજ્જાચર પિંહચ, આમદી વાલિ ય કણ
ગિહિતર નિમિજ્જાય, ગાયસ્તુ અદ્દ ણાણિય ॥ ૫ ॥

(૧૭) અષ્ટાપદ-તે જુગાર છે અથવા અર્થાપદ અહ
સ્થાને ધન કમાવવાનું બતાવવું

(૧૮) નાલિકા-ને જુગારનો એક ભાગ-મારો ફેંકેલો
પાસો નકામો ન ભલો એટલા માટે નગીથી ફેંકે છે આ
બંને અનાચરિત છે અષ્ટાપદમાં નગીનો મમાવેશ થાય છતાં
નાગીકામાં આવડ છે કે દુ લીટીયજ એટલું વિશેષ છે તેનું
પ્રાધાન્યપણ બતાવવા જુદો ભાગો લીધો બીજા આચાર્યો કહે
છે કે અર્થાપદ પહેલાનો અર્થ લઈએ તો ઠીક, કે નાગીકામાં
બધી જાનના જુગારે આવી ભય અને જન્મેનું અષ્ટાપદ ફૂલમાં
સમાવેશ થાય છે એટલે અષ્ટાપદને પાછલામાં ગણી લીધો
અર્થાપદ પ્રથમમાં લીધો

(૧૯) છત્ર ધારણ-પોતાને કે બીજાને તે અનર્થનું
કારણ છે પણ ગુસ્તામાં ઘણો મારો હોય તેને બચાવવા છત્ર
ઢાકે, તો અનાચરિત ન ગણાય માટે તેને ડોઝીને અનાચરિત

છે મૂળ ગાથામા પ્રાપ્ત શૈલી મુજબ અકાર તથા નકારનો લોપ થયો છે

(૨૦) તે ગિરો-ચિકિત્સા કરાવવી એટલે વ્યાધિનો ઉપાય કરવો, તે અનાચરિત છે

(૨૧) પગમા જુતા પહેરવા ઉપાનહ, એમા એટલું વિશેષ છે કે, આપત્તિમા (રાજા વિગેરેના હુકમથી રાત્રિમા જાગતા કે જૂતા પડતા કે રેતાળ ભૂમિમા) ધારવા પડે, તે સિવાય અનાચરિત છે

(૨૨) સમારભય જોઈલો-અગ્નિનો સમારભ કરવો આ અપ્રાપ્ત જુગાર વિગેરેના દોષો જાણીતાજ છે

॥ ગાથા ૪ થીનો અર્થ ॥

(૨૩) શમ્યાતર પિંડ અનાચિત છે શમ્યા વસતિ (મકાન) તે આપીને તરે તે શમ્યાતર તેનો પિંડ લેવો, તે અનાચિત છે

(૨૪-૨૫) આસદો પલ્લક-માચી, તથા પલંગ, આ જન્ને લોકમા પ્રસિદ્ધ છે તે જન્ને અનાચરિત છે

(૨૬) જહાતર નિષધા-એ ધરના વચમા અથવા ધરમા, તથા એ શબ્દથી પાડાવાડા વિગેરેમા એસવું તે અનાચરિત ■

(૨૭) ગાત્રત ઉદર્જન-ને મળાને ગ્રીહ ઉદર્જન-ને

અનાચરિત છે એ સમજી શરીરને બીજા સંસ્કાર કરવા તે
પણ અનાચરિતમા લેવા

॥ આથા પ મો અર્થ ॥

ગિહિનેવેઆવદિયં, જાય આવીત વતિવા
તણા નિબ્બુડ મોદત, આડ રસપ્રણાલિય ॥ ૬ ॥

(૨૮) શુદ્ધચની વેવાવચ્ચ જ્ઞાનના જ્ઞાપ, તે વેવાવચ્ચ
એવે શુદ્ધ-ચને આડ વિગેરે આપતુ તે અનાચરિત છે

(૨૯) આપતુ વતિવા-અતિ-કુલ-મલુ-કર્મ-ક્રિ-
ત્વનું આપતુ, તે આપતિ-તેના પડે મરવી, એવે સ્વ-
મના મુલોથી એગળાવાને બહે પેલાની અતિ વિગેરે ક્રિ-
તવાવી પેલા જ તુ, તે અનાચરિત છે

(૩૦) તમ અનિવૃત્ત સેવિત-તે તપેકુ પત્ર અર્થ
વૃત્ત એ વિચલુ કને એવે ત્રણ ગાના ન થયા દેવ
તેણુ પાત્રી વિગેરેનુ બીજી શીને શાત્રુ ન પડે, તે વાપડે આ
શાત્રુ પુર કનેકુ ત્રણ વેગવાનુ મણાવ, તેણુ ન દેવ તે
મિત્ર અથવા સચિત પાત્રી વાપડે તે અનાચરિત છે (આ
કરણમા વિચલુને અર્થ આ કે કે સજોને છુત પાડીને ચોગ્ય
અર્થ કરવો)

(૩૧) આતુર સમજીનિ કુષા (કુખ) વિગેરેથી પા
ડાયલા તે પૂર્વે આપતુ અર્થ (કે રસવાળા પદાર્થ
હોય તે યાદ કરી નિષ્કર્ષ કરવો) અથવા આતુર
દોષિતને શરણુ (અથવા આપતુ) ॥

મૂલ એ સિંગવેરેય, ઉચ્છુલ્લંઢે અનિન્નુલે
 કલ મૂલેય સચિત્તે, ફલે વીણ અ આમણ ॥ ૭ ॥
 સોલચલે સિંઘે લોણે, રોમલોણે ય આમણ
 સા મુલે પસુરારેય, કાલા લોણેય આમણ ॥ ૮ ॥

વળી ખીજા અનાચરિત કહે છે તેમા પ્રથમ કલ, મૂળ,
 ખીજા વિગેરે કહે છે

(૩૨) મૂળો (મૂળક) તે લોકમા પ્રસિદ્ધ છે (૩૩)
 શુભવેર તે આલુ (૩૪) ઇન્દુખડ તે ચેરડીના કલકા, તે
 અપરિણત ગાઠોવાળા (જે પર્વના વચમા) જે હોય તે ન કપે

(૩૫) કલવજા વિગેરે (૩૬) મૂળ-સદ્મામૂળ વિ
 ગેરે સચિત્ત હોય તે અનાચરિત છે (૩૭) મૃપુષી (ચી
 જાલુ-કાકડી) વિગેરે કળ (૩૮) ખીજા તે તલ વિગેરે
 સચિત્ત (કાચા) હોય તે અનાચરિત છે ॥ ગા ॥ ૭ ॥

હવે આકમી ગાથામા લવણ (મીઠા) અનાચરિત છે,
 તે કહે છે

(૩૯) સૌભર્યલ (સચળ) (૪૦) મૈધવ) (૪૧)
 લવણ તે સાબરી (સાબર માગ્વાડ મા એક દેશ તેનું)
 લવણ વિગેરે (૪૨) રૂમાલવણ () (૪૩) સમુદ્ર
 લવણ (દરીઆના પાણીનું મીઠું) (૪૪) પાશુખાર ઉપર
 લવણ (૮૫ ખારો) (૪૫) કૃષ્ણ લવણ સિંધવ લવણ પર્વતના
 એક ભાગમાથી નીકળતું (સાણખાર) આ બધા કાચા હોય
 તે અનાચરિત છે

ધુવણેતિ રમણે થ, વત્થી કમ્મ વિરેયણે
 અજણે દત્ત વણેય, ગાયા ધ્મગ વિભૂષણે ॥ ૬ ॥
 સચ્ચમેય મણાદિત્ત, નિગ્ગથાણ મહેસિણ
 સજમંભિ અજુત્તાણ, સહુ ભૂય નિહારિણ ॥ ૧૦ ॥

(૪૬) ધુવણેતિ ધૂપન તે શરીર તથા વસ્ત્ર વિગેરેને ધૂપ
 દેવો, નવો બ્યાધિ ન સાચ જોટલા માટે પ્રથમથી ધૂમપાન કરે
 તે અનાચરિત (બીજા આચાર્યો પ્રાપ્ત થઈને વડે જોવો
 અર્થ કરે છે) (૪૭) વખત મિલળ વિગેરેનું ચૂર્ણ (ફાંદી) લઈ
 ઉછાટી કરે તે

(૪૮) બરિતકર્મ પેશાબના શુભ ભાગમાં થી તેલ વિગેરે
 પુટક વડે લગાડવું

(૪૯) વિરેયન તે ક તિ () વિગેરેથી તુલાબ લેવો

(૫૦) અજન રસ અજન (સુરભી મેસ વિગેરે આજવી)

(૫૧) ક તકાદ તે કાતણ બાવળ વિગેરેના પ્રસિદ્ધ છે,
 તેનાથી કાતણ કરવું તે

(૫૨) ગાત્ર અભ્યગ તેલ વિગેરેથી શરીરને ઓળવું.

(૫૩) વિભૂષણ તે શરીરને શોભાવવું ॥ ગા ૬ મી ॥

ગાયા દશમા હવે ક્રિયાસૂત્ર (આમાંથી શુ બાધ લેવો
 તે) ને કહે છે

ઉપર કહેલા ઔદ્રેશિકથી વિભૂષણ સુધી અનાચરિત છે

તે કેને ? તે બતાવે છે નિર્ઝય મહર્ષિઓને અર્થાત્ સાધુઓને તે અનાચરિત છે એ અર્થ છે

તે સાધુ કેવા ? તે બતાવે છે સયમ અને ચ શાદધી તપ તેનાથી યુક્ત હોય તે તથા લઘુભૂત વિહારી, લઘુભૂત તે વાયુ, તેથી મમજ્જુ કે વાયુ માફક અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કરનારાને તે અનાચરિત છે (તેમણે ઉપરના અનાચરિત ન કરવા) આ નિગમન ક્રિયાપદ છે ॥ ગાથા ૧૦ ॥

હવે તેથી તેઓ કેવા થાય છે, તે બતાવે છે

પચાસવ પરિણાયા, તિગુત્તા છસુ સજયા

પચ નિગ્ગહયા ધીરા, નિગ્ગયા હજ્જુ દસિણો ॥ ૧૧ ॥

પચાશ્રવતે હિ સા વિગેરે પાચ પાપ છે તે જા પરિજ્ઞાવડે જાણનારા, અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાવડે ત્યાગનારા, તે પરિજ્ઞાના (સંપૂર્ણ જાણનારા) અહીં આહિતાગ્ન્યાદિનો આક્રંતિ ગણ્ય હોવાથી નિહાનો પૂર્વ નિપાત નથી એ પ્રમાણે સમાન યુક્તિજ છે તે પ્રમાણે પચાશ્રવ પરિજ્ઞાત પ્રયોગ ઠીક છે અથવા પરિજ્ઞાત પચાશ્રવ તેવું પદ કરે તો બરોબર અર્થ થાય છે (લાગુ પડતા બે પદ બોધાય અને છેવટના પદની વિચક્તિ રહે તે સમાસ કહેવાય છે તે છુટા પડે ત્યારે વિચ્છેદ કહેવાય છે) જેઓએ પચાશ્રવને જાણીને ત્યાગ્યા, તેથીજ તેઓ ત્રિગુણ, એટલે મન, વચન કાયાની શુષ્કિએ શુષ્ક છે તથા વસ્તુ એટલે જ જીવનિકાય પૃથિવી વિગેરેમા સર્વસ્વ પ્રકારે ચતના કરનારા

તે યતા છે તથા પાત્ર નિઘ્રહણ, તે નિઘ્રહ કરે તે નિઘ્રહણ
 છે “ કર્તરિત્યુદ્ પ્રત્યય છે ” પાત્રે ઇન્દ્રિયના નિઘ્રહણ તે
 પત્ર નિઘ્રહણ છે ધીરા તે બુદ્ધિમાન છે અથવા સ્થિર છે
 નિર્ઘેય તે સાધુ, અને ઋતુ દર્શિન્ તે રૂતુ તે મોક્ષ પ્રત્યે
 હોવાથી તે સયમ છે તે સયમને ઋહણ કરવા યોગ્ય દેખે છે
 જે રૂતુ દર્શી અર્થાત્ મુનિઓ મયમમા બધાયેલા (રાગી)
 છે ॥ ગાથાર્થ ૧૧ ॥

આયા વયતિ ગિમ્હેસુ, હેમતે સુ અવાડડા
 વાસાસુ પહિસલીયા, સજયા મુસમાહિયા ॥ ૧૨ ॥

પૂર્વે કહેલા રૂતુદર્શિન મુનિઓ કાલને આશ્રયી આ
 પ્રમાણે યથાશક્તિ પરિવહ સહે છે તે આતાપયતિ એટલે
 ઉર્વસ્થાન વિગેરેથી આતાપનાને ઉચ્ચરૂતુ જે શીખરૂતુ છે તેમા
 લે છે (તાપને સહે છે) તથા હેમત (શીયાળા) ની રૂતુમા
 અપાવૃતા (કપડા રહિત) ઠંડ સહે છે અને વર્ષારૂતુમા એકા
 શ્રય (એક સ્થાને નિવાસ) કરનારા છે તે સયત (સાધુઓ)
 મુસમાહિત, તે જાનાદિ પથ્યાચારમા ચલન કરનારા હોય છે
 હરેક રૂતુનું બહુવચન લેવાનું કારણ એ છે કે, તે સાધુઓ હર
 વર્ષે આ પ્રમાણે કહે છે તેજતાવવા માટે છે (ઉનાળામા તાપ
 શિયાળામા ઠંડ સહે, તથા ચોમાસામા એક જગ્યાએ રહી,
 સાધુ પાત્ર આચાર પાળવાનો ઉદ્યમ કરે) ॥ ગાથાર્થ ૧૨ ॥

પરીસદ્ રિઝદંતા, ધૂમ્મોદા જિહ્વિયા
 સચ્વદુક્ષ પહીણદ્વા, પક્કમતિ મહેસિયો ॥ ૧૩ ॥

સયમમાર્ગથી જાણ ન થવા તથા કર્મની નિર્જરા કરવા માટે પરિપક્વો સહન કરવા, એટલે જૂળ તરસ વિગેરે તેઓજ રિપુ માફક પીકનારા હોવાથી પરિપક્વરિપુ છે તે દાતા દમન કર્યા જેમણે તે પરિપક્વરિપુકતા, સમાસ પૂર્વ માફક છે કારણ કે પ્રાકૃતમા પૂર્વ અપર પદની વ્યવસ્થા નિયમસર નથી જેમકે, નાણા વિમલ જોણદાગ વિગેરે જાણુવુ તથા પૂતમોહા મોહના શક અહીં મોહ તે અજ્ઞાન છે વળી તે મુનિઓ જિતેન્દ્રિય, એટલે રાગદ્વેષ રહિત છે તેઓ સર્વ દુખ એટલે શરીર તથા મન સબધી દુખો સ્થય કરવા માટે પ્રવર્તે છે કિંજૂતા (કેવા) ? મહર્ષિ માધુષો (આત્માના અવિધ્યના હિતને સાધનારા) છે

(પરિપક્વ કરી અજ્ઞાન હટાવીને ઇન્દ્રિયો જીતીને મહર્ષિઓ દક્ષતા બધા દુખ સ્થય કરવાને માટે સયમમા ઉત્તમ કરે છે) ॥ ગાથાર્થ ૧૩ ॥

હવે તેમને શુ લાભ થયે તે કહે છે

દુઃકરાદ કરિત્તાણ, દુસ્સદાદ મહેતુય

કેદત્થ દેવલોણસુ, કેદ સિજ્જતિ નીરયા ॥ ૧૪ ॥

સ્વચિત્તા પુન્ન કમ્માદ, સજમેણ તવેણય

સિદ્ધિ મગ્ગ મણુપપ્પા, તાદણો પરિચિન્નુદ ॥ ૧૫ ॥

इच्छि चेमि

દુઃખર કૃત્યો તે ઔદ્દેશિક વિગેરે દોષિત ભોજન ત્યાગવા વડે, તથા આત્માપનાદિ દુ સહ દુ-ખો ખમીને કેટલાક સાધુઓ

મૌઘર્મ વિગેરે વૈમાનિક દેવતામા જાય છે કેટલાક સાધુઓ
 મોક્ષમા જાય છે કેવી રીતે? આઠ કર્મ ડૂબી રજ રહિત થઈને
 કેટલાક જાય છે (જાય છે ક્રિયાપદ ઉપરથી લીધું, વર્તમાનકાળ
 મૂકવાનું કારણ સૂત્રનું ત્રિકાળ ગોચર છે) સિદ્ધમા એકેન્દ્રિય
 પણ છે તે દૂર કરવા આઠકર્મ રહિત વિશેષણ મુકયુ છે
 ॥ ગાથાર્થ ૧૪ ॥

હવે ચૌદમી ગાથામા કહેલા સાધુઓ ધર્મ ચારાધી
 દેવમોક્ષમા જાય છે ને ત્યાંથી ચવીને મુકુળ તથા આર્ય દેશમા
 જન્મે છે અને ધર્મ ફરીથી પામીને મોક્ષમા જાય છે તે ૨૫
 મી ગાથામા બતાવે છે

૧ દેવલોકથી ચવીને મનુષ્ય લોકમા આવી સયમ તથા
 તપવટે આઠ કર્મ બપાવીને એ પ્રવાહ વટે સમ્યક્ દર્શન વિગેરે
 સિદ્ધિ માર્ગને પામી સ્વપરના રક્ષક સર્વથા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે
 છે કેટલાક આચાર્યો પરિનિવૃત્તને ગદલે ‘પરિનિબ્બુદ,’ માગધી
 ગ્રેહી છઠ રચના પ્રમાણે લે છે તે મોટો પાઠજ ૩ એમ ગણે
 છે પણ બન્નેનો અર્થ એકજ છે શય્યભવસૂરિ કહે છે કે
 જિનેશ્વરે કહેલા તત્ત્વને હું કહું છું ॥ સૂતાર્થ ૧૫ ॥

સૂત્ર અનુગમ કલા પછી નય કહેવા, તે પૂર્વે માફક સમજવા
 આ છુટક (નાની) આચાર કથા (સાધુના આચાર,
 અને અનાચારનું દુકાણમા કચન) છે

॥ ત્રીજા અધ્યયનની ટીકા સમાપ્ત થઈ ॥

દશ વૈકલિક અધ્યયન ૪ થું

સુચ્રં મે આહ સંતેષ મગવયા ઇર મમ્પાયં રૂદ રહુ છ જી વયિ
યા નામજ્ઞયણ સમશેણ મગવયા મહાગીરેણ કાસરેણ પવેડયા
સુ અવસાયા સુપન્નતા સે અ મે અહિલિહ અજ્ઞયણ
ધમ્મ પન્નતિ ॥ (સુ. ૧)

હુલિક (નાની) આચાર દયા કહીને વડુ જીવ નિકાય
નામનુ યોયુ અધ્યયન કહેવાય છે તેનો આ સબધ છે ત્રી
જાના સાધુએ અનાચારમા ધૃતિ નરૂંપાળના, આચારમા ધૈર્ય
રાખવું આજ આત્માના સમયનો ઉપાય છે એવું કહ્યું હતું
અહીં ફરીથી કહે છે કે, તે આચાર વડુ જીવનિકાય ગોચર
(એટલે જ જીવનિકાયની રક્ષા કરવી તે સબધી) પ્રાય
હોવાથી તેનું સ્વરૂપજ ખતાવે છે કહ્યું છે કે

છસુ જીવ નિકાણસુ, જે રૂદે સજણ સયા
સેચેવ હોઈ ત્રિણેણ, પરમત્યેણ સજણ ॥ ૧ ॥

જીવનિકાયમા જે પડિત (માધુ) સદા સયત (રક્ષા
કરવાની ચત્તા કરનારો) હોય, તેજ પરમાર્થથી સયત બાલુવો
આ સબધથી અહીં અધ્યયન યોયુ આખું અને તે નિર્ધુક્તિ
કાર કહે છે

જીનાદારો મયણદ આયારો તેણિમત્તુ આયાય
છજીવણિ યજ્ઞમયણ, તસ્સઽહિગારા ઇમે હૌતિ ॥૨૧૫॥

છવનો આધાર તે આચાર કહેવાય છે એટલે એમ સમજવું કે, પ્રથમ તેનું જ્ઞાન મેળવવું, પછી રૂપ કરવી તે પ્રમાણે આ અવસરે આવેલું છે શું? છલ્લવનિકાય અધ્યયન ॥ હવે તે કહે છે કે, તે છલ્લવ નિકાયના અધિકાર હવે કહેવાતા લક્ષણવાળા થાય છે, ગાથાર્થ ૨૧૫ ॥ તે કહે છે

જીના જીનાહિગમો, ધરિત્તધમ્મો તદેવ જયણાય
ઉપ્પ સ્સો ધમ્મફલ, છજીવણિયાહ ષ્ઠહિગારા ॥૨૧૬॥

છવ અને અછવનું સ્વરૂપ જેમા મમજાય, તે છવા છવાભિગમ. એટલે એમ સમજવું કે, પ્રથમ સ્વરૂપ બનાવે, ત્યારે જાણપણ થાય છે, તે પ્રમાણે આરિત્ર ધર્મ તે પ્રાણાતિ પાતાદિ (છવહિ સા વિગેરે) થી નિવૃત્ત થવારૂપ છે વળી તેજ પ્રમાણે યતના, એટલે પૃથિવી વીગેરેમા આર ૩ થાય તેના પરિહાર (ત્યાગ) રૂપ યત્ન (પ્રયામ) કરવો તથા ઉપદેશ તે જેનાથી આત્મા ન બધાય, એવા વિષયનો આપવો (વિચારીને જોણવું) તથા ધર્મ કૃણ તે અનુસર (કિવળ) જ્ઞાન વિગેરેના લાભ થાય સામાય રીતે-છલ્લવનિકાયના આ અધિકારો ॥ ગાથાર્થ ૨૧૬ ॥ આ ઉપક્રમ થયો, હવે નિરૂપ કહે છે

છજીવણિયાણ સલ્લુ નિકસેવો હોદ્દ નામનિપ્પન્નો
પ પ સિંતિહપિ ઉ, પત્તેય પરૂવણં ચોચ્છ ॥ ૨૧૭ ॥

ખલુ શબ્દ પુરણ અર્થ જતાવનાર નિપાત (અવ્યય) છે એથી જાણવું કે, છ જીવનિકાયનો વિષય ચાલે છે, તેના જે નિક્ષેપા થાય છે, તેમા નામ નિષ્પત્ત, આપદ્જીવનિકાયિકા છે, તેજ છે જેથી આ ત્રણે છ જીવનિકાય એ ત્રણે પદોની દરેકની જુદી પ્રરૂપણા સૂત્રને અનુસારે કહીય ॥ આચાર્ય ૨૧૭ ॥

તેના એકના અભાવે છએનો અભાવ થાય, તેથી પ્રથમ એકની પ્રરૂપણા કરે છે

શ્યામઠવણા દવિણ, માઝગપય સંગહેક એ ચેવ ।

વજ્રવ મારે ય તદ્દા, સતેણ એકગા હોતિ ॥ ૨૧૮ ॥

શ્યામઠવણા દવિણ, સેતે કાલે તદ્દેવ મારે અ ।

એસો ડ દ્વકગસ્તા, નિવસેવો છવિહો હોડ ॥ ૨૧૯ ॥

આ જન્ને ગ્રામાનો અર્થ દુમ પુષ્પિકા અધ્યયનમા પાને મે કહેલ છે તેથી અહીં કહેતા નથી અહીં સ મહુ એકેકનો અધિકાર છે હવે જે વિગેરેને છોડી, છની પ્રરૂપણા કરે છે નામ સ્થાપના સુગમ છે દ્રવ્ય છ, તે, છ દ્રવ્યો, સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્ર, તે પુરુષ, સિદ્ધો અને હાગીના પહેરેલ પુરુષ અતુકેમે લક્ષણવાળા છે ક્ષેત્ર છ, તે આકાશના છ પ્રદેશ જાણવા અથવા ભરત ઔરમત વિગેરે છ ક્ષેત્ર લેવા કાળપદ્ તે છ મમય લેવા અથવા છ રૂતુ લેવી તેજ પ્રમાણે ભાવજમા ઔદયિક વિગેરે છ ભાવ લેવા પણ અહીં સચિત્ત દ્રવ્ય છનો અધિકાર છે ॥ આચાર્ય ૨૧૮-૧૯ ॥

■ પદની વ્યાખ્યા કરીને હવે જીવપદનું વર્ણન કરે છે

જીવસ્સ ડ નિક્ષેવો, પરુપણા લક્ષણ ચ અત્યિત્ત ।
 અન્ના મુત્તત્તં નિચ, કારગો દેહ વાવિત્ત ॥ ૨૨૦ ॥
 ગુણિ ઉદ્દગ દત્તે યા, નિમ્મય માફલ્લતા ચ પરિમાણે ।
 જીવસ્સ તિવિદ્ધ કાલમ્મિ, પરિક્ષા હોદ્ધ કાયવ્વા ॥ ૨૨૧ ॥
 ॥ દોદાર ગાહામ્મો ॥

આ બે ગાથાઓ દ્વારની છે તેની વ્યાખ્યા કરે છે (૧) જીવનો નિક્ષેપો તે નામાદિ (ચાર પ્રકારનો) છે (૨) પ્રરૂપણા એ પ્રકારની છે તે જીવ વિગેરે રૂપવાદી તથા તેના લક્ષણની પ્રરૂપણા, તે આદાન (લેવું) વિગેરે છે (૩) અસ્તિત્વ, તે સત્ત્વ શુદ્ધ પદ વાચ્યત્વ વિગેરે છે (૪) અન્યત્વ, તે દેહથી જુદો છે (૫) અમૂર્ત્ત્વ, તે પોતાની મેળેજ છે (૬) નિત્યત્વ, તે નિશ્ચયથી જીવમા સચેતનતામા વિકાર નથી (૭) કર્તૃત્વ તે અવ્યવહારથી પોતાના કર્મના ફળ લોગવે છે (૮) દેહવ્યાપિત્વ, ત્યા તેનું ચિન્હ જણાય છે નાથાર્થ ૨૨૦ ॥ (૯) શુદ્ધિત્વ, તે યોગ વિગેરથી જણાય છે (૧૦) ઉર્ધ્વ ગતિત્વ, તે અગુરૂ લઘુભાવ હોવાથી છે (૧૧) નિર્માયતા, તે વિકાર રહિતપણે છે (૧૨) સફળતા, તે કર્મનું ફળ છે. (૧૩) પરિમાણ, તે લોકાકાશ માત્ર છે વિગેરે (ત્રણ હજાર ટીકાના શ્લોક અર્ધી પૂરા થાય છે) એ પ્રમાણે જીવની ત્રણકાળ વિષયની પરીક્ષા થાય છે, તે કરવી ॥ ગાથાર્થ ૨૨૧ ॥

આ પ્રમાણે દુઃકાષ્ટમા દારોની બે ગાથાઓનો અર્થ કયો.
વિશેષ જાણવા ઇચ્છનારે બાપ્યથી જાણવો હવે પ્રથમ નિશ્ચયો
કહે છે

નામં ઠવણા જીવો, દબ્બજીવો ય માવજીવો ય
ઓહ મવગ્ગહણમિ ય, તંમવ જીરેય માગમ્મિ ॥ ૨૨૨ ॥

નામ સ્થાપના કરેક સાથે જીવ જોડવો તે નામ જીવ,
સ્થાપના જીવ, એમ જાણવું તેજ પ્રમાણે દબ્બજીવ, તથા માવ
જીવ, એમ જાણવું જેનું લક્ષણ હવે કહેશે, તેમા (૧)
ઓધજીવ, અને (૨) ભવ જીવમા ભવજીવ, તથા તદ્ભવ-
જીવ, એટલે તેજ ભવમા ઉત્પન્ન થયેલા, એમ ત્રણ પ્રકારે છે,
ભાવ નિશ્ચેષામા ભાવજીવ છે આ ગાથાનો દુઃકો અર્થ છે, હવે
તેનો વિશેષ અર્થ કહે છે

નામઠવણ ગયાઓ, દબ્બે ગુણ પજ્જને હિ રહિઉત્તિ.

તિરિહો ય હોહ માવે, ઓહે મવ તંમવે ચેર ॥ ૬ ॥

માપ્યમ્ ॥

નામ સ્થાપના સુગમ છે કારણ કે તે સાદા છે દબ્બજીવ,
તે શુભપર્યાયવડે ચૈતન્ય મનુષ્યત્વ વિગેરે લક્ષણોવડે રહિત,
આ દુક્ત, બુદ્ધિની કંપના માત્ર સમજ છે પણ એવો જીવ
કોઈ સંભવતો નથી ભાવજીવ ત્રણ પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે
(૧) ઓધજીવ, (૨) ભવજીવ, અને (૩) તદ્ભવજીવ,
છે પૂર્વની ગાથામા કહ્યું, અને અહીં ફરી કહ્યું તે બાપ્યકારનું

કહેલું જતાવેલ છે માટે તેમા પુનઃકૃતિનો દોષ નથી બીજા આચાર્ય કહે છે કે, ' આવે ઉત્તિહા ભણિઓ તપુષ્ મ ખેવ ઓ વોચ્છ ' આવો પાઠ પાઠાતરમા છે એટલે ભાવજીવ, તે નિર્ચુક્તિકારે ઓધજીવ, વિગેરેથી ત્રણ પ્રકારે કહ્યો છે અને તે ભાવાર્થને આશયી સહોપથી ડહીશ ગાથા ભાષ્ય દેનો અર્થ ॥

હવે ઓધજીવ કહે છે

સંતે આઝયકમ્મે, ઘરઈ તસ્મેર જીર્ઘ ઉદણ
તસ્સેવ નિજ્જરાણ, મઝોત્તિ મિલ્લો નયમણ ॥૭૥॥ માખ્યમ્ ॥

છતે આયુકર્મ સામાન્ય રૂપમા સામાન્યપણે ધરે, એટલે ભવ ઉદ્ધીમા રહે, આ અવસ્થાન (રહેવા) માત્રથી તેનું જીવત્વ કેવી રીતે ગણાય, તેટલા માટે અન્વર્થ યોજનાને કહે છે તે ઓધયા આયુષ્ય કર્મનું ઉદય આવે છતેજીવે ૩ એટલે સ સારમા રહેતા મુખી પ્રાણોને ધારે ૩ આ જીવવાથી જીવ ॥ અને તે ઓધઆયુ કર્મના ક્ષયથી (નિર્જરાવડે) તે મુઓ, કારણ કે પછી શરીરમા જીવનો અભાવ થયો, (નવું શરીર હોતો નથી) પણ આ સિદ્ધનો જીવજ ગણાય, પણ બીજો નહીં વિગ્રહગતિ (એક ભવથી બીજા ભવ) મા જતા (સ્તૂતશરીર ન હોય છતા) પણ સૂક્ષ્મ શરીરમા જીવહોય છે (પણ શરીરથી છુટયો નથી) આ પ્રધા (સાતે) નવના મતથીજ મુઓ (એમ ગણાય) ॥ ગાથા ભાષ્ય ૭ નો અર્થ ॥

(ટિપ્પણથી જણાય છે કે અહીં જીવે છે એનાવડે એ

પ્રમાણે સામાન્યથી જીવ જોઈજીવિત વિશિષ્ટ જીવ છે તે મધ્યમ પદ ઉત્તરપદના લોપથી આ પ્રમાણે રૂપ થાય છે એવું કેટલાક આદર્શોમા અધિક દેખાય છે)

હવે જવજીવ અને તદ્દજીવ જીવનું પ્રરૂપ બતાવે છે
 જેણય ધરદ મવગથો, જીવો જેણય મવાડ સંકર્મઈ
 જાણાહિ ત મગાડ, ચડન્નિહ તન્મને દુવિહ ॥ ૮ ॥
 નિવસેયોત્તિ ગય ॥

જેનાવડે નારક વિગેરે ચાર પ્રકારના આયુવડે રહે છે તે જવગત એટલે નારક વિગેરે જવમા રહેલો જીવ છે તથા જે મનુષ્ય વિગેરે આયુવડે નારકાદિ જવથી સંકર્મણ કરે છે, એટલે મનુષ્ય વિગેરે બીજા જવમા જાય છે તે ચાર પ્રકારના નારક, તિર્યચ, દેવ, મનુષ્ય, ભેદવડે જવ આયુ (જવજીવિત) બાણે. (જેનાવડે જવગત એટલે ચારગતિમા જીવ રહ્યો છે જે આયુના વડે એક જવથી બીજા જવમા જાય છે તે ચાર પ્રકારનું જવ આયુ, એટલે જવજીવ બાણુ , હવે તદ્દજીવ આયુ, જે પ્રકારનું છે, તે કહે છે (૧) તિર્યક તદ્દજીવ આયુ (૨) મનુષ્ય તદ્દજીવ આયુ છે એટલે તે જવમાથી મરીમરીને, ફરીફરી તેજ જવમા ઉત્પન્ન થાય છે પણ બીજા જવમા ન જાય અર્થાત્ તદ્દજીવ જીવિત, એટલે ત્યાંથી મરીને પાછો ત્યાંજ ઉત્પન્ન થાય તે છે અહીં પણ જાવજીવના અધિકારથી તદ્દજીવ જીવિત વિશિષ્ટ જીવનું લેવો અને જીવિત તેનું વિશેષણ હોવાથી સાથે લીધો ॥ બાપ્ય ગાયા ૮ ॥ નિરોપ કહ્યો હવે પ્રરૂપણા કહે છે

દુષિદા ય હુંતિ જીવા મુદુમા તદ વાયરા ય લોગમ્મિ
મુદુમાય સવ્વલોપ, દોષેન વાયર મિદાણે ॥ માપ્પમ્ ૬॥

બે પ્રકારના જીવો ૩ તેમ ચ શબ્દ વડે નવ પ્રકારના
પણ એકેન્દ્રિય પૃથિવી આદિ માત્ર અને ત્રસકાય બે ઈન્દ્રિય
આદિ મળી ચાર, એમ નવ લેદે છે પ્રથમ બે લેદે કહે છે તે
સૂક્ષ્મ, અને બાહર ■ સૂક્ષ્મ નામ કર્મના ઉદયથી સૂક્ષ્મ, અને
બાહર નામકર્મના ઉદયથી બાહર એ ગાથામાં લોકમાં તેથી
એમ જાણવું કે, તે જન્મે લેદે લોકમાં છે પણ અવેલોકમાં
નથી બીજો ' ચ ' અવધારણના અર્થમાં છે તે એમ ચોક્કસ
જણાવે છે કે, સૂક્ષ્મ જીવોજ બધા લોકમાં છે પણ બાહર બધે
નથી, કોઈ જગાએ બાહરનો અસંભવ છે આ બે લેદે બાહર
છે, તે પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જાણવા ॥ બાપ્પ ૬ નો અર્થ ॥
હવે તેજ ખુલાસાથી કહે છે

મુદુમા ય સવ્વલોપ પરિમાનના મવતિ નાયવ્વા
દોષેન વાયરાણ પજ્જતિયરે ચ નાયવ્વા ॥૧૦॥ માપ્પમ્
॥ પરુવણાદાર ગયતિ ॥

સૂક્ષ્મ તેજ પૃથિવી વિગેરે, તે સર્વ લોક, જે ચૌદ રાજ
લોકને વિરે પર્યાપ્ત પામેલા જાણવા એટલે તેજ લેવા કે, જેઓ
સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તને પામેલા બાવ સૂક્ષ્મ હોય, જૂલ બાવિમા
યનારાને ન લેવા (કારણ કે તે હાલ દ્રવ્ય સૂક્ષ્મમાં છે)
તથા બે લેદે બાહર પૃથિવી વિગેરેના છે ચ શબ્દથી

સૂક્ષ્મેના પશુ તેજ લેદ છે તે આ બે જાણવા, પર્યાપ્તા, અને અપર્યાપ્તા, ॥ ગાથાર્થ ૧૦ બ્રાહ્મના અર્થ ॥ પ્રરૂપણા દહી, હવે લક્ષણ કહે છે અને તેજ આપ્યકાર કહે છે

સર્વસ્વ મિયાણિ દાર વિંધ હેઠ અકારણ લિંગ

સર્વસ્વ મિદ્ જીવસ્સ ડ આયાણાઈદમં તચ ॥૧૧॥બ્રાહ્મ્યમ્

હવે લક્ષણ દારનો અવસર આવ્યો છે આનુ પ્રીતિપત્તિ (સ્વીકાર) ના અગ્રપણે પ્રધાન હોવાથી મામાન્ય રીતે હાલ તેમનું સ્વરૂપ કહે છે ચિન્હ, હેતુ, કારણ, લિંગ, લક્ષણ, એ પ્રમ છે છે તેમા ચિન્હ તે ઉપલક્ષણ (જોગખાણ) જેમકે દેવકુળ (દેશને) ધન તે ચિન્હ છે હેતુ, તે નિમિત્ત લક્ષણ જેમકે કુભારની ચતુરાઈ તે ધડાની સુઢરતા છે કારણ, તે ઉપાદાન લક્ષણ જેમકે માટીનું કામખપણ તે ધડાનું વધારે બળવાનપણ છે લિંગ તે કાર્ય લક્ષણ, જેમ મૂમાડો અગ્નિનું કાર્ય છે અથવા એ બધા એક પર્યાયવાળી છે (આ બધાનો અર્થ એકજ છે) લક્ષણ એટલે જેના વડે પદ્માક્ષ વસ્તુ લક્ષ્યમા લેવાય, તે, અને જીવનુ આદાન વિગેરે અનેક પ્રકારનુ આ લક્ષણ છે અને તે હવે કહેવાશે ॥ગાથાર્થ ૧૧॥

આયાણે પરિમોગે જોગુવ ઓગે કસાય લેસાય

આયાણાઈદિય, વધોદય નિજરા ચેવ ॥ ૨૨૩ ॥

ચિત્ત ચેયણસન્ના, વિન્નાણ ધારણાય ધુદ્ધી-અ

ઈદામઈ ત્રિપક્ષા, જીવસ્સ ડ સર્વસ્વણાણ ॥૨૨૪॥દ્વારં

આ ગાથાઓ પ્રતિદાર (અધ્યપાર) ની છે તેની વ્યાખ્યા
—આદાન, પરિભોગ, યોગ, ઉપયોગ, કષાય, લેસ્થા, આન-
પાન, ઇદ્રિયો, ગધ, ઉદય, નિર્જરા, ॥ ગાથાર્થ ૨૨૩ ॥
તથા ચિન્તા, ચેતના, સજ્ઞા, વિજ્ઞાન, ધ્યાન, બુદ્ધિ, ઈશ્વા, મતિ,
વિતર્ક, એટલે આ બતાવેલા લક્ષણો અવના છે (તુ યદ્ જ
કારના અર્થમા છે તેથી એમ બાણુ પુ કે, આ લક્ષણો અવના
છે પણ અઅવમા તે લક્ષણો નથી) ॥ ગાથાર્થ ૨૨૪ ॥ આ
બન્ને ગાથાનો અર્થ દુઃકાણુમા કહ્યો, હવે વિસ્તારથી અર્થ
ભાષ્યગર કહે છે

લક્ષ્મિજ્ઞાનિ નમઃ, પદ્યનિયયરો વ જેણ જો અત્યો
ત તસ્સ લક્ષ્યણ સહુ, ધુમ્મણ્દાદિ જ અગિસ્ત ॥૧૨॥
ભાષ્યમ્ ॥

લક્ષ્યમા આવે છે, એટલે જણાય છે, તે કાણુ છે ? તે પ્ર-
ત્યક્ષ, — અને ઇતર, તે પરોક્ષ જે ઉજ્જ્વલતા વિગેરેથી જે પદાર્થ
અગ્નિ વિગેરે તે તેનું લક્ષણ છે તેજ ખુલામાંથી કહે છે જેમ
ધૂમ ઉજ્જ્વલતા વિગેરે અગ્નિના લક્ષણ છે, તે ઉજ્જ્વલતાથી પ્રત્યક્ષજ
અગ્નિ જણાય છે અને ધુમાડાથી પરોક્ષ જણાય છે (અર્થાત્—
નજરે ન દેખાય તે પરોક્ષ) ॥ ગાથાર્થ ૧૨ ભાષ્ય ॥ તે આ
દાન વિગેરેના દષ્ટાંતો કહે છે

અયમાર કૂર પરમ્, અગ્ની મુવણે અ હીર નરવાસી
આહારો દિઢંતા, આયાચાર્ણ અહસંત ॥૧૩॥

અચરમાર (હુહાન) દૂર () પન્થુ ()
 અગ્નિ, સુવર્ણ, (સૌતુ), દીર (દૂધ) નીર (પાણી) વાસી ()
) તથા આહાર એ દષ્ટાત છે કેના ? પ્રકાત (ચાહુ
 વિષય) ને આદાન વિગેરે છે તેના અનુક્રમે છે અને પ્રતિજ્ઞાદિ
 ઉદ્ધ ધવાથી આ ઝહેવાનુ પરોક્ષ વસ્તુના સ્વીકારમ્ પ્રાય પ્રધાન
 અગપણ બતાવવા માટે છે ॥ ગાથાર્થ ૧૩ ॥ હવે પ્રયોગ
 કહે છે

દેહિં દિયાદરિત્તો, આયા સલ્લુ મજ્જગાહપશ્ચોગા
 સહાસા અયર્પિહો, અય યારાહવ્વ વિન્નેશ્ચો ॥ ૪ ॥
 માપ્યમ્ ॥

દેહુ ઇન્દ્રિય વિગેરેથી જુદો આત્મા છે ખલુ શબ્દ વિશેષણના
 અર્થમા છે તે સૂચવે છે કે, કથ ચિત્ (કોઈ અશે) જુદો છે પણ
 સર્વથા જુદો નથી જો તદન જુદો માનીએ તો, અસ વેદન વિ
 ગેરેનો પ્રસન્ન આવશે આ વડે પ્રતિજ્ઞાનો અર્થ કશો અને પ્રતિજ્ઞા
 અર્થ ઇન્દ્રિયો છે આદેય, આદાનો, વિગ્રમાન આકાતૃક
 છે કેવી રીતે ? તે કહે છે આદ્ય, આહકના પ્રયોગથી તેમા
 આદ્ય તે, રૂપ વિગેરે ॥ અને આહક, તે ઇન્દ્રિયો છે તેઓનો
 પ્રયોગ, સ્વસ્થ સાધન વ્યાપાર છે કરણકે તેનાથી વ્યાપાર
 થાય છે વગી એ (ઇન્દ્રિયો) નો કર્મ, કરણશાવ કર્તાના વિના
 સ્વકાર્ય સાધન પ્રયોગવાળો થતો સંભવતો નથી એના વડે
 પણ હેતુનો અર્થ ઝહો અને હેતુ તે આદેય આદાન રૂપે છે

હવે દષ્ટાત કહે છે જેમકે ગ્રહણ કરનાર સહચક્ર (સાચુસો) ને
અયસ્પિંડ (લોહ) આદેય છે તેનાથી લુહાર માફક જાણવું
અતિરિક્ત (જુદો) વિષમાન આદાતા (લેનાર) એના
જડે દષ્ટાત અર્થે કહ્યો. પણ તેમા દષ્ટાતતો સહચક્ર, અને
અયસ્પિંડ, માફક છે પણ જે તેનાથી જુદો નથી તેમા ઋણ
માફકનો પ્રયોગ નથી જેમકે દેહાદિકથીજ. એ અતિરિક્ત
(ઉલટો) અર્થ છે એટલે અતિરિક્ત તેજે વિષમાન આદાતક
ન હોય, તેઓ આદેય આદાન રૂપવાળા પણ ન થાય, જેમકે
મૃતક દ્રવ્ય ઇંદ્રિયો વિગેરે ન થાય ॥ ગાથાર્થે આદાન દેહ
કહ્યું (દેહાદિકથી આત્મા કાર્મક અથવા જુદો) ॥ જાણ, ઋણ-
પ્રયોગ છે દષ્ટાત સહચક્ર (સાચુસો) થી લોહ પકડવું તેમા
લુહાર માફક જાણવું, એટલે તમા ઇંદ્રિયો દેહ પણ જુદો
હોતો પણ આત્માની સહાયતા વિના ન લે. જેમકે આદેય
લોહાને પકડે, પણ લુહાર વિના સાચુસો લોહ ન પકડે.
તેથી આત્મા સિદ્ધ થયો હવે પરિભોગદ્વાર કહે છે.

દેહો સમોષિઓ સ્વલુ, મોક્ષતા ઓપરાદાર્થ ૩ ।

અનપ્પત્તિગા સ્વલુ જોગા પરમુન્ન કમલના ॥૧૧॥ મા

“ દેહ છે તે લોખંડા સહિત છે,” અ. અર્થ-તે લો
ગવવા યોગ્ય ” આ હેતુ છે જાત વિગેરે થાયજી એટલે
યાગીમા જાત મુકે, તે જાનારને મટે જ મુકાય છે
દષ્ટાત છે અને દેહનું લોખંડુ, તે જાણવું છે તે

હીને યોગજનો દેવાથી, તેથી પ્રતિજ્ઞા ત્રિદશ્ય પરિભોગ દ્વાર દહીને હવે યોગદાર કહે છે “બીજના પ્રયોજેલા યોગો ॥” યોગ તે સાધન છે જેમાં મન વચન અને કાયા, એ કરણ છે તે પ્રતિજ્ઞાનો અર્થ છે કારણપણ-એ હેતુ છે પરશુ માફક આ દેખાત છે, (જેમ પરશુ વડે માણસ કાપે છે તે પ્રમાણે મન, વચન, કાયા, વડે આ મા પદાર્થનો નિર્ણય કરે છે) વળી વિશેષ પક્ષ લેતા સામાન્ય હેતુ થાય છે જેમકે અનિત્ય વર્તુ આત્મક શબ્દ શબ્દપણ દેવાથી, મેષશબ્દનો દેખાત ॥ ગાધાર્થ થયો ॥ યોગદાર કહ્યું હવે ઉપયોગ દ્વાર કહે છે

ઉવબોગા નામાનો, અગિચ્ચ સલસલણાપરિચાગા ।

મરુસાયા ગામાત્રો પક્ષયગમગ્ના મુરણ ચ ॥૧૬॥ મા.

ઉપયોગ માકાર, અનાકાર, લેદથી સિત્ત છે તેનાથી જીવનો અભાવ નથી ચામાટે ? તે કહે છે સ્વલક્ષણને ન્યાગવાળી-એટલે ઉપયોગ લક્ષણ જે આત્માનું અનાધારણ લક્ષણ છે તે તેણે ન્યાયુ નથી, તે હતું છે અગ્નિનું દેખાત છે જેમકે અગ્નિ, ઉલુવા જે પોતાનું લક્ષણ છે તેને ન્યાયુની ન ત્યાગે, ત્યાગુથી તે અગ્નિજ ગચ્છાય તેમ જીવનું પણ જાણુ આ પ્રયોગાર્થ થયો. પ્રયોગ આ પ્રમાણે છે

સન આત્મા, (આત્મા વિદ્યમાન છે) પ્રતિજ્ઞા સ્વ

સમ્યક્ (ઉપયોગ) ને ન ત્યાગવાથી આ હેતુ છે અગ્નિ માફક
આ દષ્ટાંત છે ઉપયોગ દ્વાર કહીને કપાવદ્વાર કહે છે કપાવ
પણથી સદ્વિત, હોવાથી, એટલે અચેતન વિસમ્યક્ એવા
કોષાદિ પરિણામથી મુક્ત હોવાથી જીવને અભાવ નથી
શ્યા માટે ? તે કહે છે પર્યાયનુ ગમન (પ્રાપ્ત) થવાથી એટલે
કોષમાન વિગેરે પર્યાયને (આત્મા, પામે છે દષ્ટાંત મુખર્ણનું
છે જેમ કહ્યું, કહી, વિગેરે પર્યાયને પામેલું સોનું દરેકમા
વિદ્યમાન છે, તેમ આત્મા પણ કોષ, માન, વિગેરેમા વિદ્યમાન
છે ॥ ગાથાએ લેશવાદાર કહે તે

લેસામો શામામો, પરિણમણસમાવમો ય રીર વ ।
ઉસ્તાસા શામામો સમમન્માવા રુડ ચ્ચ નરો ॥૭॥ મા.

લેશવાદના સફળાવથી જીવને અભાવ નથી પણ ભાવજ
શ્યા માટે ? કહે છે—

પરિણમણનો સ્વભાવ છે કૃષ્ણ (કાળ) વિગેરે દ્રવ્ય,
સાથે હોવાથી આજુ ના ખાનાત વિગેરેના દષ્ટ નથી સિદ્ધ છે કે
તે પ્રમાણે પરિણામ સર્વપણ હોવાથી, ક્ષીણ (ક્ષય) ની
માફક, આ પ્રમાણે પ્રયોગ અર્થ છે પ્રયોગ (અનુમાન)
આ પ્રમાણે કરવેલ (પ્રતિજ્ઞા) આત્મા વિદ્યમાન છે,
પરિણામીપણે હોવાથી, ક્ષીરનું, આ દષ્ટાંત છે
કહીને પ્રાણાપાન દ્વાર કહે છે

ઉચ્છવાસથી એટલે અચેતન ધર્મથી વિલક્ષણ પ્રાણ, અપાન (શ્વાસ લેવો તે) ના સફળાવથી જીવનો અજ્ઞાવ થતો નથી, પણ જાવજ સિદ્ધ થાય છે 'થમ (ચાલવા વિગેરે) ના કારણે પરિસ્પર્શ (જોરથી દમચાલતા) પુરૂષની માફક એટલે આ પ્રમાણે પ્રયોગ કરવો

પણ આ પ્રયોગ વ્યતિરેકવાળો (ઉલટો) બધાવે આત્માથી યુક્ત જીવતું શરીર છે શ્વાસોશ્વાસ લેતું હોવાથી, અને જે આત્માવાળું નધા હોતું તે શ્વાસોશ્વાસ લેવાવાળું પણ નથી હોતું જેમકે આકાશ, હવે ઇન્દ્રિયદ્વાર કહે છે

અવસ્થાણેયાણિ પરત્યગાણિ વામાશ્વેદ કરણતા ।
ગદ્ધવેયગનિજ્જરઓ, કમસ્સઽઓ વહાહારો ॥ ૧૮ ॥ મા.

અર્થ, એટલે ઇન્દ્રિયો આ લોકમા પ્રસિદ્ધ ॥ તે રહેને આશ્રિત છે પરાર્થ. તે આત્માના પ્રયોજનવાળી છે વાત્રી (વાસલો) વિગેરેની માફક, અહીં કરણપણે હોવાથી આ લોકમા વાત્રી વિગેરે માફક આ પ્રયોગ અર્થ છે

વાત્રીની ચ કા, આદાનજ, ઇન્દ્રિયો છે તે શા માટે લેહનો ઉપન્યાસ કરવો ? ઉત્તર નિર્વૃત્તિ તથા ઉપકરણના દ્વાર વડે ' એપણું ' બતાવવા માટે, તેથી, તમા તો ઉપકરણનું અહેણું કરવું, પણ અહીંતો નિર્વૃત્તિ લેવી

આ પ્રયોગ કરવો પરાધર્મવાળા (આત્મપ્રયોજનવાળા) ચક્ષુ વિગેરે ઈન્દ્રિયો છે સઘાતપણ હોવાથી, શયન, આસન વિગેરે માફક, અને આ કાર્ધ વિશેષ વિરૂદ્ધ નથી કર્મ સળધ વાળા આત્માને સઘાત રૂપપણ સ્વીકારેલું હોવાથી, ઈન્દ્રિય દ્વારા કદ્યું હવે બધાદિ દ્વારો કહે છે મહણ, વેદન, નિર્જરક તે કર્મથી અન્ય છે જેમકે આહાર તેમા મહણતે કર્મનો બધ છે, વેદનુ તે ઉડય, નિર્જરા તે ક્ષય, હવે આહારમા જે કદાત હતું, તે આ પ્રમાણે સમજવું કે “આહાર સળધી મહણ તે કર્મો વિગેરે સિવાય થાય નહીં તે પ્રમાણે કર્મનું પણ કર્મો વિના ન થાય—પ્રયોગ વિધમાન ભોક્તાવાળું આ કર્મ છે મહણ, વેદન નિર્જરણના સ્વભાવથી, આહારની માફક તેથી આત્મા સિદ્ધ થયો ॥ ગાથાર્થ—॥ હવે બીજી ગાથાને આશ્રયીચિત્તા દિકતું સ્વરૂપ બતાવવા કહે છે

ચિત્તં તિરૂલનિસય, ચેયણ પચનસ સજમણુસરણ ।

વિણ્ણાણડ્ણેગમેય, કાલમસસેયર ઘરણા ॥ ૧૬ ॥ મા.

ચિત્ત ત્રિકાલ વિષય છે એટલે બોધથી અતીત, અનાગત, વર્તમાનગાહી છે એવન તે ચેતના, તે પ્રત્યક્ષ વર્તમાન અર્થ મહણ કરનારી છે સજ્ઞાન તે સજ્ઞા એટલે પછવાડે જે સ્મરણ થાય, તે જ્ઞાન, અને વિજ્ઞાન છે તે અનેક પ્રકારનું છે અનેક ધર્મવાળી વસ્તુમા તેવો તેવો અધ્યવસાય (વિચાર) થાય, છે કાલ અસ ય્યેયેતર છે એટલે અસ છે, શુ ? ધારણા તે નાશ ન થાય તેવી ક્રિયા

ઉચ્છવાસથી એટલે અચેતન ધર્મથી વિવક્ષણ પ્રાણ, અપાન (શ્વાસ દેવો તે) ના સંભાવથી જીવનો અભાવ થતો નથી, પણ ભાવજ સિદ્ધ થાય છે શ્રમ (અલવા વિગેરે) ના કારણે પરિસ્પર્શ (જેરથી દમચાલતા) પુરૂષની માફક એટલે આ પ્રમાણે પ્રયોગ કરવો

પણ આ પ્રયોગ વ્યતિરેકવાળો (ઉલટો) જાણવો આત્માથી મુક્ત જીવતું શરીર છે શ્વાસોશ્વાસ હેતુ હોવાથી, અને તે આત્માવાળું નથી હોતું તે શ્વાસોશ્વાસ હોવાવાળું પણ નથી હોતું જેમકે આકાશ, હવે ઇન્દ્રિયદ્વાર કહે છે

અવજ્ઞાણેયાણિ પરત્યગાણિ વાસાદ્યેહ કરણતા ।

ગદ્યેયગનિજ્જરમ્ભો, કમસ્સડ્ઞો મહાહારો ॥ ૧૮ ॥ મા.

અક્ષ, એટલે ઇન્દ્રિયો આ લોકમા પ્રસિદ્ધ છે તે દેહને આશ્રિત છે પરંતુ તે આત્માના પ્રયોજનવાળી છે વામી (વાસલો) વિગેરે ૧ માફક, અહીં કરણપણે હોવાથી આ લોકમા વાસી વિગેરે માફક આ પ્રયોગ અર્થ ॥

વાદીની ચકા, આહાનજ, ઇન્દ્રિયો છે તે ચા માટે લેદનો ઉપન્યાસ કરવો ? ઉત્તર નિર્વૃત્તિ તથા દ્વાર વડે 'જેપણ' જતાવવા માટે, તેથી, તેમા શહેણ કરવું, પણ અહીંતો નિર્વૃત્તિ લેવી

આ પ્રયોગ કરવો. યગર્થવાગ (આત્મપ્રયોજનવાગ)
 યદુ વિગેરે ઈદિયો છે સમાનપણુ ઢોલ, ડોલ, આસન
 વિગેરે માફક, અને આ કે ઈ વિશેષ વિદ્વદ નથી કર્મ મુંબ
 વાગા આ-આને સમાન રૂપપણુ સ્વીકારેલુ ઢોલ, ડોલ, ઈદિય
 દ્વાર કદુ દુવે બધાં ડોલ કહે છે પ્રદુ, વેદ, નિર્ભર
 તે કર્મથી અન્ય છે જેમકે આદાર નેમાં કદુને કર્મને ભે
 છે, વેદુ તે ડોલ, નિર્ભર ને કદુ દુવે આદારને જે દેન
 દુલ, તે આ પ્રમાણે સમજવુ કે “આદાર સર્વથી કદુ તે
 કર્મ વિગેરે સિવાય કદુ નહીં તે પ્રમાણે કર્મ” પણ કર્મ
 વિના ન થાય-પ્રયોગ વિવિધાન પોષણવાગ આ કર્મ છે પ્રદુ,
 વેદન નિર્ભરના અભાવથી, આદારની માફક તેથી આ-આ
 સિદ્ધ થયો ॥ મામાર્થ—૧ દુવે બીજી માથાને આકર્ષીલિન્યા
 દિકરુ સ્વરૂપ બતાવવા કહે છે

ચિત્તં તિથાલિસ્યં, ચેવસ્ય પચવગુ સદ્મમણુગરત્ ।

વિણાગુજોગર્થય; કાલમસંગેયરં ધરતા ॥ ૧૬ ॥ મા.

ચિત્ત ત્રિશક્તિ વિષય છે એટલે એકથી અગ્રી, અન્ય
 મન, વર્તમાનમાંથી છે એન તે એના, ને પ્રવસ વર્તમા
 અર્થે કદુ કરનારી છે તથા તે સદા એટલે પાછાટે
 સમરણ થાય, તે જ્ઞાન, અને વિજ્ઞાન છે તે અનેક પ્રમાણે
 અનેક ધર્મવાગી વસ્તુમાં તેવો તેવો અભ્યવસાય (વિ
 થાય, છે કાલ અસ ખેયેવર છે, એટલે અસ ખેયેવર થાય
 છે, ગુ ૧ માણુ તે નાથ ન થાય તેથી સ્મૃતિ

અસંખ્યેય વર્ષ આયુષાળાને અસંખ્યેય કાળ, 'તથા સંખ્યેય
વર્ષાયુષાળાને સંખ્યેય કાળ સુધી ધારણા રહે છે

॥ ગાથાર્થ ॥ બા ॥ ૧૯ ॥

અત્યસ્ત ઉદ્ધ મુક્તી, ર્દહા ચેદ્દુત્થઅગમો ડ મર્દ ।

સંભાવણત્યતકા ગુણપચક્ષા ઘટોબ્ધસ્થિ ॥ ૨૦ ॥ મા.

અથ નો ઉદ્ધ તે મુક્તિ એટલે સજ્જિ પ્રાણીને પરથી
નિરપેક્ષ અર્થનું જાણવું તે, ઇદ્દા તે એટલા જેમકે આ સ્થાણું
છે કે પુરૂષ છે તે સદ્ (વિદ્યમાન) પદાર્થને વિચારવારૂપે છે
અર્થા વગમ તે અર્થનો પરિચ્છેદ, તે માથાને ખણવા વિગેરે
ના ધર્મની ઉપપત્તિથી આ પુરૂષજ છે એવી નિશ્ચય મતિ
થાય તે અર્થાવગમથી ઉત્પન્ન થાય તે મતિ જાણવી, “ સબા
વણ તથા તક્ક ” પ્રાકૃત શૈલીને ફેરવતા અર્થ સંભાવના શબ્દ
થાય તે એટલે આ પ્રમાણેજ આ થાય છે તે તર્ક, આ પ્રમાણે
દારો કહીને આ બધા ચિત્તાકિશુભો વર્તે છે તે જીવનામના
શુષ્કીનું પ્રતિપાદક છે તે પ્રયોગ અર્થ વડે ઉપમદાર કરતા
કહે છે હેતુના શુષ્ક પ્રત્યક્ષપણે હોવાથી ઘટની માફક જીવ છે
એમ સમજાય છે ॥ આ ગાથાર્થ છે ॥

આનેજ વધારે સમજાવે છે

જગ્દા ચિત્તાર્દયા, જીવસ્મ ગુણા હવતિ પચક્ષા ।

ગુણપચક્ષાત્તજ્જાઓ, ઘટુબ્ધ જીવો અજ્ઞો અસ્થિ ॥૨૧॥ મા.

જેથી પૂર્વે કહેલા ચિત્ત વગેરે જીવના શુભો બતાવ્યા તે

અણવના નથી. કારણ કે ગરીબાદિના ગુણોથી વિધર્મ પેલું
 હોવાથી—અને એ ગુણો પ્રત્યક્ષ થાય. ॥ કારણકે પોતપેતાને
 સેવે અને અનુભવ કે નેથી આ પ્રમાણે ગુણોના પ્રત્યક્ષપણથી
 હેતુથી થઈ માફક જીવ પણ છે એથી જો પ્રમાણે પ્રયોગ અર્થ
 છે પ્રયોગ આ પ્રમાણે—આ મા વિગ્રમાન છે ગુણ પ્રત્યક્ષપણ
 હોવાથી, તેમા હજાત પડતું છે વગી આ'થઈ માફક આ નામે
 અચેતનપણ આપવા વડે વિરુદ્ધ પણ નથી. કા જુ કે અવિદ્ય
 માન બાધનમા વિરુદ્ધ છે આ વચન છે આ ચેતન્ય પ્રત્યક્ષ
 બાધન છે એટલે ઘડામા અચેતનના છે પણ અવિદ્યા દે
 પ્રત્યક્ષજ તેથી બાધન રૂપ ચેતન્ય વિગ્રમાન છે આ પ્રત્યક્ષ
 મૂળ દારની ગાથા બેના સબધમા પ્રતિદાગ, એ જાણી દે
 જુદાર કહ્યું હવે અસ્તિત્વ દારનો અવસર છે, તે અસ્તિ
 સાધકાર કહે છે

અતિયતિ દારમહુણા, જીવસ્મદ્ અતિય વિરુદ્ધિનિરુદ્ધા
 સ્તોમાયમયધાયત્યમુચ્ચય સતિયમો દેહ હંદુરુદ્ધા

હવે અસ્તિ આગારનો અવસર આગે. તે અસ્તિ
 કહેવાય છે “ જીવ વિગ્રમાન હોઈ પૃથિવી અસ્તિત્વ દે
 માત્ર રૂપવાળો છે આ પ્રમાણે સિદ્ધ સાધન જુદેકા અસ્તિ
 છે એવી આશકા થાય તે દૂર કરવા માટે છે એ
 ચેતન્ય રૂપ ॥ તે પણ માતાના ચેતન્યનું દેહ-રૂપ-રંગ-રસ-ગંધ
 લોક થાયી (જનારો) નથી, એવો મેદ ૨૬, નું દેહ-રંગ-રસ-ગંધ
 કહે છે કે તે નિઃસ્વયથી છેજ, તેથી કહે છે કે “ દેહ-રંગ-રસ-ગંધ
 દૂર કરવા માટે છે, એટલે નાસ્તિ અસ્તિ નું નિઃસ્વય

છે, એથી તે વિશેષજ્ઞો સમજી છે તે લોકાયત મતને દૂર કરવામાં
આ હવે પછી કહેવાતો હેતુ અન્યથા અન્ ઉપપત્તિ રૂપ યુક્તિ
માર્ગ ॥ ગાથાર્થ ॥

જો ચિંતેદ સરીરે, નતિય અદં સ એવ હોદ જીવો તિ ।

ન હુ જીવમિ અસંતે, સંસયઉપ્પાયઞો અઞ્જો ॥ ૨૩ ॥ મા.

જે કોઈ આ લોકમા એમ ચિંતવે કે, હું શરીરમા નથી
એમ ચિંતવનારોજ એવ છે કેવી રીતે ? તે કહે છે-કે અવિદ્ય-
માન એવવાળા એટલે મરેલાના શરીર વિગેરેમા સશય કર-
નારો અન્ય પ્રાણાદિનથી, કારણ કે સશયતુ ચૈતન્ય રૂપ પણ
છે, તેથી, ॥ ગાથાર્થ ॥ એજ હવે બતાવે છે

જીવસ્સ एस धम्मो, जा ईहा अत्थि नत्थि वा जीवो ।

खाणुमणुस्साणुगया, जह इहा देवदत्तस्स ॥ २४ ॥ मा.

હવેનો આ સ્વભાવ ધર્મ છે કે જે ઇહા સદ્ અર્થે પર્યા-
લોચન રૂપ છે કેવી ઇહા ? તે કહે છે અસ્તિ નાસ્તિવા ?
એટલે એવ છે કે નહિ તે સજ ધી લોકમા પ્રસિદ્ધ હકાત કહે
કહે છે સ્થાણુ, મનુષ્ય, અનુગત એટલે આ (દૂર દેખાય તે)
સ્થાણુ (જાડનુ કુકુ) છે કે પુરૂષ છે ? આવી જે ઇહા દેવદ-
ત્તને થાય છે, તે હવેનો ધર્મ છે ॥ ગાથાર્થ ॥

હવે બીજી રીતિ એજ કહે છે

सिद्ध जीवस्स अत्थिच, सदादेवाणुमीयण ।

नासओ धुवि मावस्स, सदो हवइ केवलो ॥ २५ ॥ मा.

જીવનુ જે ઉપયોગ લક્ષણનુ અસ્તિત્વ છે તે સિદ્ધિ જે
આ માટે ? તે કહે છે “ શબ્દથીજ ” એટલે જીવ, એમ બોલ-
વાથી અનુમાન કરાય કે કેવી રીતે ? તે કહે છે

ન અસત્ પદાર્થનુ પૃથ્વી ઉપર શબ્દવાચક હોય
“ ખરવિપાણુ ” શબ્દોથી વ્યભિચારની શરૂઆત થાય, તેથી કહે
છે કે, કેવળ શુદ્ધ, અન્ય પદથી ન બેસાયેલ, જીવ શબ્દ છે
ખરાદિપદ સમુદય વિપાણુદિ શબ્દ છે ॥ ગાયાર્થ ॥

(જે પદવાળા અવિદ્યમાન વસ્તુને પણ કહે. પણ એક
પદ હોય તે સત્ય પદાર્થનોજ વાચક હોય છે) આનુજ વિ
વરણ કરવા બાબ્યકાર કહે છે

અત્પિત્તિ નિવ્યગમ્પો, જીવો નિયમાડ સદ્યો સિદ્ધિ ।
કમ્હા ? સુદ્ધપવત્તા, ઘટચરતિંગાણુમાણાઓ ॥ ૨૬ ॥ મા૦

નિર્વિઠ્ઠપ (સદેહ રહિત) જીવ, નિયમથી શબ્દથી
સિદ્ધ છે એટલે વાચક શબ્દ જીવ, તેનાથી વાચ્ય પદાર્થ જી
વની સિદ્ધિ છે કેવી રીતે ? તે કહે છે

શુદ્ધ પદપણુ જીવનુ હોવાથી ઘટખર શૃંગના અનુ-
માનથી અનુમાન શબ્દ અહીં દૃષ્ટાત વચન છે ઘટ, ખર,
શૃંગ દૃષ્ટાતથી એમ પ્રયોગાર્થ છે તે પ્રયોગ આ પ્રમાણે કે
રવો મુખ્ય અર્થ વડે, અર્થવાળો જીવ શબ્દ છે શુદ્ધ પદપણુ
હોવાથી ઘટ શબ્દની માફક, અને જે મુખ્ય અર્થ વડે અર્થ
વાળો ન થાય, તે શુદ્ધ પદ પણ ન થાય, યથા ખર શૃંગ શબ્દ

આ આચાર્ય છે ॥ હવે પરના અભિપ્રાયની આ શકા કરીને તેને દૂર કરવા કહે છે

ચોયગ-સુદ્ધપયત્તા, સિદ્ધી જદ એવ સુચણસિદ્ધિ અમ્હં પિ ।
તં ન મવદ્ સતેણં, જં સુચ્ચ સુચ્ચ મેહં વ ॥ ૨૭ માં ॥

તમારા કહેવા પ્રમાણે શુદ્ધ પદ પછાથી જો જીવની સિદ્ધિ થાય, તો શૂન્ય સિદ્ધિ અમારી પણ થાય એટલે વાહી કહે છે કે, શૂન્ય નહ શબ્દના શુદ્ધ પદપછાથી અમારી સિદ્ધિ થાય (અર્થાત્ જેમ શૂન્ય એ નકામું છે, તેમ જીવ પણ નકામું પદ છે) આચાર્ય ઉત્તર આપે છે જે પારકાએ (તમે) કહેલું તે સિદ્ધ થતું નથી શા માટે ? ઉત્તર-વિદ્યમાન પદાર્થ વડે જોયી શૂન્ય કહેવાય છે તે શૂન્ય પદાર્થ છે જેમકે શૂન્ય મહ તેજ કહે છે કે દેવદત્ત રહિત આ શૂન્ય મહ છે નિવૃત્ત ઘટ નહ (નાશ પામ્યો) પણ આ જનેતુ જીવ શબ્દતુ જીવ વાણી અવશિષ્ટ (અધુર) વાચ્ય નથી (ટીકા સ્વયંબોધકે અવશિષ્ટ ને બહલે અવિશિષ્ટ પદ મુકયું છે, તેનો અર્થ સામાન્ય થાય છે, અર્થાત્ જીવ જેમ સામાન્ય વાચ્ય છે, તેમ તે બેતુ સામાન્ય પણ નથી) આચાર્ય—

બીજે પ્રકારે અસ્તિત્વ પક્ષને સમર્થન કરતા કહે છે

મિચ્છા મવેત સન્વત્થા, જે કેદં પારલોદયા ।

કત્તા ચેવોપમોક્તા ય, જદ્ જીવો ન તિલ્લદ્ ॥૨૮॥ મા

મિથ્યા થાય, કયા ? બધા પરલોક સ જ ખી દાનાદિ કેવી

શીતે ? ઉત્તર કમનો કર્તા અને ક્રમે કલેષ્ય રહે
(જનારો) 'અવ ભે નહાય, તો ચરદે. (ચરદે નહાય
તો જાન હેવું તથા તપ પ્રકાશને જુઓ કે જે કલેષ્યને રૂ
નકામુ થાય કારણકે અવ નહોતો પડે કેડ મ. " જમ
આમતને શીખાણ શિખના અદુર્ય મટે ૧૨૨૨૨૨૨૨ ૨૨

પાણિદયાતવનિયમ, ચંમ પિંદરે રૂપે પર્ણે

સખ્ય નિરત્યયમેષ ગ્રહ રંગે ન મિત્રે ૧૨૨૨૨૨ ૨૨

કાણા, ઉપવાસ, હિન્દુ પિંદરે રૂપે ૨૨૨૨ ૨૨૨૨

લીલા (યાગ લક્ષણ વાળી) છે તો જો ને જ નહોતો
તદુ વટ લોગવુ એ વનુ નિવરણ રૂપે રૂપે
પરલોકમા જનારો ન માને તે (જ. જ. રૂ. ૨૨૨૨ ૨૨૨૨
શિષ્ટોએ આચરેલો માર્ગ નહોતો જુલે રૂપે રૂપે
માર્ગને બતાવે છે

સોરથા વેદયા વેદ, હા કલેષ્ય રૂપે

૨. નિચો સીવો વિદો દેવ, રૂપે રૂપે રૂપે

લોકમા થયા અધર રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે
હાથ વિગેરે કરનાગ નેચ રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે
માધિક તે ત્રિપિટક, રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે
તેઓ માને છે કે નિચ રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે
રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે

મા

૫૫
કેટલાકે
કોઈની

૫૫ બીજી રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે રૂપે

લોગે અચ્છેઝમેઝો વેદ સપુરીસદચ્છગસિયાલો ।
સમણઝહમાસિ ગચ્છો, તિવિહો દિવ્વાહમસારો ॥૩૧॥ મા.

હોઝમા અહેવ, અભેવ, આત્મા કહેવાય છે ગીતામાં
કહ્યું છે કે—

અચ્છેયોઽયમમેયોઽય, મવિકાર્યોઽયમુચ્યતે ।
નિત્યઃ સંતતગઃ સ્થાણુ, રચ્લોઽય સનાતનઃ ॥૧॥ इत्यादि.

આ અહેવ, અભેવ, અવિકાર્ય, નિત્ય, સંતતગ, (સદા
બમનારો) સ્થાણુ, તથા આ અચળ સનાતન આત્મા છે તથા
વેદમાં કહ્યું છે કે, વિદ્યા સંહિત મરેલો નવાડયા વિના બાળે તે
શીયાળીયો થાય અને વિદ્યા સંહિત બાળે તો તેની પ્રજા ક્રુધા
ગહિત ઉપજ થાય છે તથા સમયમાં “ હું હાથી હતો, ”
એમ કહેવાય છે તેજ પ્રમાણે બુદ્ધનું વચન છે કે હે ભિક્ષુઓ !
હું (પૂર્વ ભવમાં) છ દાતવાળો સખ નેવો હાથી હતો
અને પોપટ ને પાજરામાં રહેલો છે, તે શકુત છવ, છવક હતો,
વિગેરે તથા કેટલાક વ્રણ પ્રકારનો દિવ્ય આદિ સંસાર માને
છે દેવ, માનુષ્ય, તિર્થંગુ, એવા વ્રણ લેદો છે આદિ શબ્દથી
ચાર પ્રકારે, કેટલાક નારકી વધારે માને છે ॥ ગાયાર્થ ॥

હવે બીજે પ્રકારે અસ્તિત્વ કહે છે

અત્યિ સરીરવિદ્યાયા, પદ્મનિયયાગારયાદ્ભવાઓ ।
કુમસ્સ જહ કુલાલો સો મુત્તો કમ્મજોગાઓ ॥૩૨॥ મા.

ઔદારિકાદિ શરીરનો વિધાતા (કરનારો) કોણ પશુ છે, શા માટે ? કહે છે પ્રતિનિયત આકારપણાદિનો સહભાવ હોવાથી શરૂઆતથી પ્રતિનિયત આકારવાળો હોવાથી, એમ સમજવું કે તેનો કર્તા છે હવે દહાત કહે છે કે જેમ ઘડાનો બનાવનાર કુબાર છે, તેમ આ શરીરનો પશુ કર્તા કોઈ છે કહાય કુબાર માફક એ દહાતે કુલાલ (કુબાર) માફક તે શરીરનો કર્તા પશુ મૂર્ત થયે, એવી વિરૂદ્ધ પણ શકા થાય તે ફર કરવા કહે છે

તે આત્મા મૂર્ત-કર્મ યોગથી, એટલે મૂર્ત કર્મ સમઘથી કંઈક બચે મૂર્ત છે ॥ ગાયર્થ ॥ અર્થઃ કિંચિદ્ધિ બીજી બીજી બીજી ગેને તેની બહુલ વિધિ બદલે છે.

ફરિસેણ જહા માઠ, મિઝમરૂં કાયસસિમ્મો ।

નાણાર્થિ તહા જીવો, મિઝમરૂં કાયસમિમ્મો ॥૩૩॥ જા.

શીત વિગેરે સ્પર્શથી જેમ વાયુ મૂર્ત છે એટલે તે દેખાતો નથી, છતાં પણ શરીરે સ્પર્શ કરે. મૂર્ત છે, તેમ જ્ઞાનાદિ, એટલે જ્ઞાન ઈર્શન ઇશ્વા વિગેરે એકને કાયમ રહેલો માનવો જોઈએ ॥ ગાયર્થ ॥

ધણા અનુમાનેથી આત્માનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરું જ અનુમાન તો પ્રવશપૂર્વક હોય છે ધણુ આ મન મૂર્ત દેખતા નથી, તેથી હવ માનવો, અસ્તિત્વ છે એટલે શકા થાય તે કહે છે

અર્થિદિયગુણ જીગ, દુન્નયં મંસચક્ષુણા ।

સિદ્ધા પાસંતિ સઙ્ગન્નૂ, નાણસિદ્ધા ય સાહુણો ॥૩૪॥ મા.

ધદ્રિયથી રહિત ગુણવાળો, અવિદ્યમાન રૂપાદિ ઇદ્રિય
બ્રાહ્મ ગુણવાળો છવ, અમૂર્તત્વ આદિ ધર્મવાળો દુર્લભ
છદ્મસ્થને છે સિદ્ધ જે સર્વજ્ઞ છે તેજ છવને મત્યક્ષ જુએ
છે અહીં સર્વજ્ઞ વિશેષણ એટલા માટે લીધુ કે, અજ્ઞાનસિદ્ધ
વિગેરે પણ સિદ્ધ ગણાય, તે ન જુએ કહત જે મોક્ષમા ગયા,
તે જ્ઞાનમદેવ વિગેરે જુએ છે તથા જ્ઞાનસિદ્ધ તે સાધુઓ
એટલે મોક્ષમા ન ગયેલા, એવા બવસ્થ કેવળી પણ જુએ
છે ॥ ગાથાર્થ ॥

હવે આગમથી છવનુ અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરે છે

અત્તવચનં તુ સત્ય, દિદ્ધા ય તત્ત્વો અર્થિદિયાણપિ ।

સિદ્ધી ગહર્ણર્ણં તદેવ જીવસ્ત વિચ્છેયા ॥ ૩૫ ॥ મા.

આત્મ વચન તે શાસ્ત્ર છે, આત્મ પુરૂષ તે રાગાદિથી રહિત,
છે તુ શબ્દ અવપાગણુ અથ મા છે, તેથી આત્મ વચનજ શાસ્ત્ર
છે આ વચનથી અપોરૂપેયનો બ્યવરૂદ કર્યો, કારણ કે તેનું
અત્તભવપણુ છે તે આત્મવચનના શાસ્ત્રથી જાણ્યુ કે, જે
ધદ્રિયોથી અતિક્રાંત, અને જે અર્નાદ્રિય જ્ઞાનીઓ જાણે, તે
તેમના વચનથી આપણે પણ જાણીએ જેમ આ લોકમા
જ્યોતિષીઓની ગણતરીથી અદ્વયહુણુ વિગેરે આપણે માનીએ
છીએ, તેમજ છવની સિદ્ધિ પણ માનવી મૂલદારની ગાથામા
અસ્તિત્વદ્વાર કહ્યુ હવે અન્યત્વ આદિ ત્રણ દ્વાર કહે છે

અણત્તમમુચ્ચત, નિચ્ચત્ત ચેવ મણ્ણે સમય ।

કારણઅવિમાગદ્દેહદ્દિં દ્દમાદ્દિં ગાહાદ્દિં ॥ ૨૬ ॥ મા. ૨

(૧), અન્વયપણે, તે દેહથી આત્માનું બુદ્ધિપણ છે, તથા
(૨) અમૂર્તત્વ, તે સ્વરૂપવડે (ઇદ્રિયેથી) આત્મા ન દેખાય
તેવો છે (૩) નિત્યત્વ તેજ પરિણામવાળો, તે નિત્યપણાવાળો
કહેવાય છે આ ત્રણે શુભો એક એક હેતુવડે એક કાલે યુગ પદ
(સાથે) રહ છે, કારણ અવિભાગ વિગેરે, હવે પત્રીની કહેવાલી
નિર્મુક્તિની ત્રણ ગાથાઓના લક્ષણોવડે (કહેવાશે) ॥ ગાથાર્થ ॥

કારણવિભાગકારણવિણાસયથસ્ત પચયામાવા ।

વિરુદ્ધસ્ત ય અત્થસ્તાપાત્તન્માવાવિણાસા ય ॥ ૨૨૫ ॥

કારણ વિભાગ, કારણ વિનાશ, અને બંધના પ્રત્યયના
અભાવથી, આ અભાવ અહીં ત્રણેને લાગુ પડે છે એટલે કારણ
વિભાગના અભાવથી જીવને પટાદિની માફક, યતુ વિગેરે કાર
ણ વિભાગ નથી જીવ તાતણાથી બન્યો કે એમ સમજવું
નહીં) કારણકે તેમા કારણનોજ અભાવ છે એ પ્રમાણે કારણ
વિનાશના અભાવમા પણ જોડવું (કારણ વિનાશનો અભાવ
નથી ત્યાં કારણ નથી, ત્યાં અભાવ હોયજ શાનો?) તથા બંધ
નું, એટલે જ્ઞાન આવરણાદિ પુદ્ગલયોગ લક્ષણના પ્રત્યયનો
અભાવ થાય, એ હેતુ નથી કારણ કે બંધનું હેતુપણ ઉત્પન્ન
યતુ નથી, બંધાનો વ્યતિરિક્ત, બંધ જણાવવા માટે અસમાપ્ત
છે અને વ્યતિરેકી આ અન્વય, વ્યતિરેક, અર્થસાધક છે તે

દર્શાવવા માટે તથા વિરુદ્ધ અર્થનો પટાદિના નાશમા બંધન
વિગેરે માફક અપ્રાદુર્ભાવમા, અને અનુદિપત્તિ છતે, અવિના
શના હેતુથી જીવનું નિત્યપણું છે અને નિત્યપણું સિદ્ધ થવાથી
અમૂર્તપણું છે અને અમૂર્તપણાથી, દેહથી તે આત્માનું
અન્યપણું પ્રતિપત્તિવડે અનુકુળ ગુણથી વ્યત્પયવડે સાધ્યનો
નિર્દેશ ॥ અને તે નિયુક્તિકાર કહેશે

“ જીવસ્સ સિદ્ધ મેવ નિચ્ચત મમુત્તમક્કત ”

આ ગાથાનો સમાસ અર્થ થયો અને વધારે અર્થ
ભાષ્યથી બાણવો । નીચેના ટીપ્પણમા લખ્યું છે કે મૂળદ્વારની
અપેક્ષાવડે નિયુક્તિ-સ ગૃહીત અર્થ વાચક ગાથા નિયુક્તિ છે
તેનું જે વિવરણ, તે ભાષ્ય છે પણ કર્તા નિયુક્તિ, તથા ભાષ્ય,
બંનેનો એકજ છે વિ પ)

આમા અપકિત શિષ્યનો સ મોહ દૂર કરવા જેમ ઉપ
ન્યાસ કયો છે, તે પ્રમાણે દ્વાર કહીને, પાછળથી નિયુક્તકારના
અભિપ્રાય પ્રમાણે મિલાવી લેશે એટલા માટે કહે ॥

અન્નત્તિ દારમહુસા, અન્નો દેહા ગિહાઝ પુરિસ્સો વ્ય
તર્જીવત્સરી રિમમયધાયત્ય દમ મણિય ॥૨૭॥ મા.

“દેહથી અન્ય” આ દ્વાર કહે છે તેમા એ કહેશે કે દેહથી
જીવ જુદો છે ” ગૃહ (ઘર) વિગેરેમા રહેલા પુરૂષની પેઠે
આ કહાત છે તેના ભાવમા પણ ત્યા અનિયમથી “ ભાવથી ”
આ હેતુ વિચારવો અને આ હેતુ અસિદ્ધ નથી મૃત દેહમા

દેખાતો નથી તેથી, હવે પ્રયોગનું કળ કહે છે તે છવ તે
ચર્ચીર આવું માનનારા વાદીનો મત ખંડન કરવા આ પ્રયોગ
કહ્યો છે ॥ આચાર્ય ॥ હવે બીજો પ્રયોગ કહે છે

દેહિદિયાદરિતો, આપા ગણુ તદુવલ્લદઅરયાણ
તત્ત્વિગમેડરિ મરણઓ, મેહગરવલેદિ પુરિમો વ્ય ॥૧૮॥ મા.

અત્યુ શબ્દ વિશેષણના અર્થવાળો હોવાથી કોઈ અર્થે
આત્મા દેહ તથા ઇન્દ્રિયોથી ભુદો છે તેનાથી ઉપલબ્ધ અર્થોના
સંભવથી પરામર્શપણાથી એટલે ઇન્દ્રિયોથી કોઈ પદાર્થ
અવધેા હોય, તે તેના વિગત એટલે ઇન્દ્રિય નાશ થવાથી પણ
સ્મરણ થાય ॥ તેથી તે હેતુનો નર્થ છે અને તે પ્ર
માણે આધ્યાત્મ તથા બદેશ વિગેરે એ પૂર્વે સારી
અવગ્યામા દેખ્યું હોય તો યાદ કરી શકે છે જેમકે
ઘરના ઝડખામા બેઠેલા પુરૂષે દેખ્યું હોય તે ઝડખામા
ન બેઠેા હોયતો પણ યાદ કરી શકે છે આ દશાત છે પ્રયોગ
આ પ્રમાણે-કોઈ અર્થે દેહ ઇન્દ્રિયથી ભુદો આત્મા છે તદ
ઉપલબ્ધ અર્થના યાદ કરનાર દેવદત્ત માફક ગાયાર્થ- (ઉપર
વિગત સમજતી છે કે જેમ ઝડખામા બેઠેલો કંઈ ભુએ પડી
ત્યાથી ઉઠ્યા પડી પણ યાદ કરી શકે, તેમ ઇન્દ્રિયથી કોઈ કંઈ
દેખે, સાણે, અને પાછળથી કર્મ સભેગે તે નાશ થાય, તો
પણ વસ્તુ યાદ રહે છે તેથી ઇન્દ્રિયથી આત્મા કોઈ અર્થે

જુદો સિદ્ધ થયો) ઇદ્રિયનુ ઉપલબ્ધિપણ છે એવી આ
શંકા દૂર કરવા કહે છે

ન ડ હદિયાઈ ઉવલઙ્ચિમંતિ, વિગણસુ નિસયસંભરણા
જહ ગેહગચરસેહિં, જો અણુસરિયા સ ઉમલઙ્ચા ॥૩૬॥ મા.

પણ ઇદ્રિયોજ દેખવામા લલિવાળી નથી, શ માટે ?

ઉત્તર—ઇદ્રિયો જ્યારે નાશ થાય ત્યારે વિષયનુ
સંભરણ (યાદગીરી) રહે છે એટલે પહેલા કોઈ માણસ
દેખતો હોય—અને પછવાડે અધો થય, છતાં પણ પૂર્વે દેખેલો
વિષય તેને યાદ આવે છે તેવીજ રીતે કોઈ માણસ પછવાડે
બહેરો થાય તો તેને પૂર્વે સાબળેલી વાત યાદ રહે છે એને
માટે હજાત કહે છે જેમ ઘરના અરખામા કોઈ માણસ બેઠો
હોયતો તે અરખારૂપ જગણુ વડે ઝાંઝી જુએ પછી અરખાથી ઘરમા
આવે અને પૂર્વે દેખેલો પદાર્થ યાદ રહે છે તે યાદ રાખનાર
પોતે ઉપજાધા (વિષયનો જાણનારો) છે, પણ અરખો દેખ-
નારો નથી તેવીજ રીતે ઇદ્રિયો પણ દેખનારી કે જાણનારી
નથી, પણ દેખનાર આત્માને સહાયક છે આ પ્રમાણે અહીં
ગાયાનો અર્થ કે આ પ્રમાણે એક પ્રકારે અન્યત્વદાર કલ્પ,
હવે અમૂર્તદારનો અવસર છે તે પ્રમાણે લાપ્યકાર કહે છે

મપયમમુત્તદાર અઢાદિયત્તા અલ્લેયમેયત્તા

રૂપાદિરિહયો વા, અણાદિપરિણામમાયાઓ ॥૪૦॥ મા.

હવે અમૂર્તદાર કહીએ છીએ અમૂર્ત જુવ કે કારણ

કે અતિ ઇદ્રિય હોવાથી, દ્રવ્ય ઇદ્રિયો તેથી મહુણ કરાતું નથી (આપણે ઇદ્રિયો વડે આપણા આત્માને કે બીજાનું આત્માને કોઈ પણ રીતે સાક્ષાત્ દેખતા નથી) વગી અમૂર્ત (અકૂપી) કહેવાનું કારણ એ છે કે તે તરવાર કે શૂળથી છેદાતો ભેદાતો નથી અને તેથી તે રૂપ વિગેરેથી વિરહુત છે તથા અનાદિ પરિણામ લાવથી એટલે સ્વભાવથીજ આત્મ અનાદિ અમૂર્ત પરિણામપણે છે ગાથા અર્થ ॥

છંદમત્યાણુવલમા તદ્દેવ મધ્વન્તુચયણ્યોષેવ ।

સાંચાર્પસિદ્ધીઓ જીરોઽમૃતો તિ નાયવ્જો ॥૪૧॥ મા.

હવે છંદસ્થ, એટલે કેવળજ્ઞાન સિવાયના બીજા કોઈપણ જ્ઞાનથી આત્મા સાક્ષાત્ દેખાતો નથી તેજ પ્રમાણે સર્વ વચનથીજ એટલે સાચુ જોડનારા વીતરાગના વચનથી માનવે વગી હોકે વિગેરેમા અમૂર્તપણે પ્રસિદ્ધ છે, તેથી આદિ શબ્દ એક સમય લીધો, આ પ્રમાણે અમૂર્ત જીવ જાણવો બીજાઓએ આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા છે, ॥ ગાઠાર્થ ॥

અમૂર્ત દ્વાર કહ્યું હવે નિત્ય દ્વાર કહે છે

ચિચોતિ દારમહુણા ચિચો અરિણાસિ સાસથો જીરો
મારત્તે મદ જમ્મામાવાઠ નહં વ વિચેઓ ॥ ૪૨ ॥ મા.

હવે નિત્યદ્વાર કહે છે, નિત્ય જીવ છે, આ પ્રમાણે કહે પારકાઓથી (બેદલોડોથી) સન્તાનવડે નિત્યપણુ સ્વીકારવાથી સિદ્ધ સાધ્યતા થાય છે તે દ્વાર કરવા કહે છે જીવ આ

નારી છે એટલે દણ્ણી અપેક્ષાએ પણ નિરન્વય (નાશ
ધર્મવાળો) નથી એજ પ્રમાણે પરિમિત કાળ રહેનારો-કેટલાક
વાદિ ઇચ્છે છે તેઓ કદપમાન પૃથ્વિ અને બિંબુઓ રહેનારા
છે એ વચનનું ખડન કરવા કહે છે એવ શાસ્ત્ર છે એટલે
સર્વકાળ રહેનારો છે શ્રામાટે ? ઉત્તર વસ્તુ વિદ્યમાન છે તેથી
તથા જન્મના અભાવથી તેની આકાશની માફક ઉત્પત્તિ નથી.
(એવ નવો ઉત્પન્ન થતો નથી, પણ કર્માનુસારે નવા નવા શરીર
રૂપ ધર બદલે છે) (વસ્તુ વિદ્યમાન એટલે જેમ ગણેકાનું શીંગડું
પદાર્થ નથી પણ એવતો ખરો પદાર્થ છે એ બતાબુ)

હવે બીજા હેતુઓ બતાવે છે

સસારાઓ આલોચણાઠ, તદ્દ પચમિશ્રમારાઓ ।

લણમગવિષાયરથ, મણિશ્ચ તેલોષદસીદિ ॥૪૩॥ મા. ॥

સસાર એટલે સસરણુ થવું તેમા નારકપણે તેજ એવ
નારક ગણાય અને તિર્થકપણે તિર્થક એમ એવ નિત્ય છે
તથા હું કરું છું એ કર્મું બવિધ્યમા કરીશ એત્રિકાળ વિવધ
સબધી જે આલોચન (વિચારણા) છે, તેથી આત્મા નિત્ય
છે, તથા પ્રત્યક્ષિણા (ઓળખાણ) ના ભાવથી વિદ્વાનથી લઈને
મદ બુદ્ધિવાળી સી મુખી દરેકને બાંધીતું છે કે, પહેલા જેને
જેયો હોય, તેને પછી મગતા ઝાળખી લે છે તે ઝાળખનારો
પહેલા અને પછી એકજ હોવાથી નિત્ય છે તે અસેદશાહી
નિત્ય કહેવાય છે આ બધું કહેવાનું કળ કહે છે કે પૂર્વે
જોદ્દાનો દક્ષણશુર મત ખડન કરેલો, તે આ પ્રમાણે છે આ

તાંયકર જાઓ ત્રિવેદકર્થી છે તેમનો આ કહેવો મન છે
એથી પૂર્વે કહેલું તેજ પરમાર્થ નથી પણ આત્માને નિત્ય
સિદ્ધ કરવા સાથે જોખનું ખાટનું પણ કર્યું ॥ આધાર્ય ॥

તેજ જતાવે છે

લોભે વેદ સમય નિષ્ઠો, જીરો વિમામઓ ચમ્દ ।

इदरा संसारार्ह, सज्यपि न जुझए तस्म ॥ ४४ ॥ भा

“ નૈન હિન્દન્તિ શસ્ત્રાણી ” ત્યાદિ ગીતામાં લખેલું
તે વચન છે એટલે તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે કે જીવને શત્રો
હેદતા નથી વિગેરે વચન પ્રમાણ છે તેથી વેદમાં લખ્યું છે કે,
“ સર્વ ઇન્દ્રિયોડય ” ઇત્યાદિ તે જીવ અક્ષય, અને અ-જ,
છે એ શ્રુતીનું પ્રમાણ છે તેથી તથા સમયમાં “ ન પ્રકૃતિર્ન
વિકૃતિઃ પુરુષ ” ઇતિ વચનનું પ્રમાણ છે કે, પુરુષને પ્રકૃતિ પણ
નથી, તેમ વિકૃતિ (વિકાર) પણ નથી એથી જીવ નિત્ય યથા
તે અપ્રચલિત અનુત્પન્ન સ્થિર એક સ્વભાવવાળો છે આ એકાન્ત
નિત્યજ છે જોન મન પ્રમાણે તે વચન ન્યાય વિરુદ્ધ છે,
કારણ કે જો તેમ માનીએ, તો સંસારમાં ચાર ગતિમાં જીવનું
જન્મલુ થાય છે તેનો ઉત્કૃષ્ટ યર્થ જાય તેથી આજગ કહેશે કે,
અમારી વિભાવા (વ્યાખ્યા) પ્રમાણે વિકલ્પ વડે એટલે
જન્મનાથી સ્વાત્ નિત્ય (કોઈ અંશે નિત્ય) વિગેરે રૂપથી
એટલે દ્વિતીયા આદેશથી જીવ નિત્ય છે અને પર્વાય અર્થના
આદેશથી જીવ અનિત્ય છે (દરેક ગતિમાં જીવપણુ કાયમ

છે તે દ્રવ્ય છે અને દરેક ગતિમા જુદું શરીર મળે, તે પર્યાય કહેવાય છે) એટલે જીવને દ્રવ્યથી નિત્ય અને પર્યાયથી અનિત્ય ન માનીએ, તો સસાર આલોચના (આ સસારમા જીવને જમણુ છે તે વિચાર વિગેરે સર્વજ્ઞ ન યોજાય, કારણુ કે તે આત્માને જીન સ્વભાવની આપત્તિ વિના એક સ્વભાવ રહે વાથી આ વર્તમાન સજીવની ભાવ વિના જીને ભાવ ન થાય,) (અર્થાત્ આત્મા નિત્યાનિત્ય છે) તેજ પ્રમાણે જીવનું અમૂર્તપણું તથા અન્યત્વપણું છે તેની વિલાપા પણ સમજવી એટલે તે જ નેમા પણ મૂર્ત અને અમૂર્ત મમજવા કર્મની અપેક્ષાએ મૂર્ત અને શુદ્ધાત્માની અપેક્ષાએ અમૂર્ત જ અન્યત્વ એટલે મોક્ષમા ગયા પછી જીવ સર્વથા પુરુષલથી જુદો અને સસારમા છે, ત્યાં સુધી કોઈ અથો પુરુષલથી એક મેકપણું છે જો આ ન માનીએ તો વ્યવહારનો અભાવ થઈ જાય કારણુકે એકાત અમૂર્ત અથવા એકાત શરીરથી વિજ માનીએ તો અતિપાત (મરણ, હિંસા) વિગેરે અસહ્ય થાય અહીં બહુ કહેવાનું છે, પણ વિનાર થઈ જાય માટે કહેતા નથી અહીં તો સૂત્રની ગાથાના અક્ષરોનોજ માત્ર અર્થ કરવો છે ॥ ગાથાર્થ ॥

એ પ્રમાણે અન્યત્વ વિગેરે ત્રણ દારનું વ્યાખ્યાન કરીને અધીકારવાળી સાધ્યની ગાથાને કહે છે

કારણઅવિભાગાઓ, કારણઅવિણાસઓ ય જીવસ્સ
નિઘત્ત રિન્નેય આગાસપઢાણુમાણાઓ ॥૪૫॥ મા.

કારણનો અવિભાગ એટલે જેમ કપડું બનાવવામા તતુ
તાતણા) કારણ છે, તેમ જીવને ઉત્પન્ન કરનાર કારણ નથી,
તથા કારણના અભાવે કારણના અવિનાશથી જીવ (આત્મા) નું
નિત્ય વ જલજીવુ, શા માટે ?

ઉત્તર—આકાશ પટના અનુમાનથી, અહીં અનુમાન
જે દૃષ્ટાત વચન છે અર્થાત્ આકાશ પટના દૃષ્ટાતથી સમજવું
મા આ પ્રયોગ કરવો

નિત્ય આત્મા (પ્રતિજ્ઞા) સ્વકારણ વિભાગનો અભાવ
આવાથી (હેતુ) આકાશ માફક (દૃષ્ટાત) તે પ્રમાણે કારણ
વિનાશના અભાવથી આકાશ માફક આત્મા નિત્ય છે એથી
જેટલો દૃષ્ટાત જે નિત્ય છે, તેના કારણો વિભાગ ભાવ છે અથવા
કારણના વિનાશનો ભાવ છે જેમકે કપડું—એ આકાશથી
જેટલું છે, એટલે આકાશમાથી પ્રદેશ છૂટા ન પડે પણ કપડા
માથી તાતણા જુદા થઈ શકે અને નાશ પણ થઈ શકે, એટલે
મા જીવની નિત્યતા નિશ્ચિત થઈ, ॥ ગાથાર્થ ॥

આખ્ય ગાથામા કારણ વિભાગ અભાવથી તથા કારણ
વિનાશના અભાવથી, એમ બે દ્વાર વર્તુલીને હવે બંધના પ્રત્ય
ના અભાવથી, એતુ વ્યાખ્યાન કરવા કહે છે

હેતુપ્પમગો વધો, જમ્માણ્ણતરહયસ્મ નો જુત્તો
તજ્જોગરિરહયો સલ્લુ, ચોરાદ્ધઠાણુમાણાઓ ॥૪૬॥મા.

હેતુ પ્રભવ એટલે હેતુથી ઉત્પન્ન થનાર બંધ છે પણ તે
બંધ જ્ઞાનના આવરણ વિગેરે પુદ્ગલ યોગ લક્ષણવાળો છે તે

બધ ઉત્પત્તિ પછી તુર્ત નાશ થાય, તો તેમા ન ઘટે અને તેના યોગથી વિરહત, એટલે બધના હેતુઓ જે મિથ્યા દર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય, યોગ, એ પાચ છે, તેના વડે જે મબધ છે તેનાથી અભાવ થાય, તોજ તે ન ઘટે, અહિંઆ ખુલુ શબ્દ અવધારણુ અર્થમા છે ચૌર આદિ ઘટના અનુમા નથી, અહીં પણ અનુમાન શબ્દ દ્વષાત અર્થમા છે એટલે ચૌર આદિ ઘટઆદિ દ્વષાતથી, કારણુ કે ઉત્પત્તિના પછી વિનાશ થનાર જે ચૌર (ચોર) ચોગીની ક્રિયાના અભાવથી બધાતો નથી અને ઘટ છે, તે પાણી વીગેરથી સ યોગ્ય છે, તેથી તે નિલ્લે યથાચિ છે આ પ્રમાણે પ્રયોગ છે નક્ષત્રિક આત્મા, (પ્રતિજ્ઞા) બધની ખાત્રીથી (હેતુ) ચૌરતુ દ્વષાત છે એજ પ્રમાણે નિત્યત્વ, અમૂર્તત્વ, દેહ અન્યત્વ, યોગના પૂર્વ માફક જાણવી (૪૫ મી ગાથામા આત્માને કોઈ અશે અનિત્ય બતાવ્યો હતો અહિં આ કોઈ અશે ચૌરના દ્વષાતથી નિત્ય બતાવ્યો કે તે ચૌરી કરનારનેજ સરકારે પકડયો પણ જે ચૌરી કરનારે પછી જીવતો ન હોય એવુ માનીએ તો પછી તેને પકડાયજ કેમ ? માટે આત્મા નિત્ય થયો) ॥ ગાથાર્થ ॥

ભાષ્યની ગાથામા બધના પ્રત્યયનો અભાવ છે એવુ કહુ હવે વિરહ અર્થના અમગદ તથા અવિનાશથી એની વ્યાખ્યા કરે છે

અવિનાસી સલુ જીવો વિગારણુવલંમચો જહાગાસ ।

उवलम्बति विगारा कुमादविणासिदन्वाणं ॥ ૪૭ ॥ મા.

અવિનાશી છવ નિચે હિ અર્થાત્ નિત્ય છે શા માં ઉત્તર-વિકારના અનુપલબ્ધથી ઘટ વિગેરેના વિનાશથી કપ વિગેરે માફક વિશેષ ન દેખાવાથી જેમ આકાશ, અર્થાત્ આ શમા ભેદ દેખાતો નથી, તેમ આત્મામા ભેદ દેખાતો ન આજ વધારે સમજાવે છે જેમ ઘડો લાગ્યા પછી તેમા કપ (ટીબ) વિગેરે દેખાય છે, તેમ આ મામા દુકડા દેખ નથી પણ ઘડા વિગેરે વિનાશ દ્રવ્યમા દેખાય છે એ અ અભિપ્રાય હિ નિત્યત્વ, અમૂર્તત્વ, દેહ અન્યત્વની યોગ પૂર્વ માફક કરવી ॥ આધાનો અર્થ ॥ ચાહુ સ બધવાળ નિર્ધુક્તિની બાધા છે છે

નિરામયમયમાવા ચાલકયાણુસરણાદુષ્કયાણા ।

સુતાર્દર્શિં જગદ્દયા જાર્દસરણા ધણમિલાસા ॥૨૨૬॥ :

નિરામય એટલે રોગરહિતને રોગની ઉત્પત્તિમા આ માણે બોલનારા બધીએ છીએ કે " પહેલા હુ નિરોગી હું હમણા હુ રોગી છુ " અથવા પ્રથમ કાઇ રોગી હોય, તે રોગી થતા બોલે " પ્રથમ હુ રોગી હતો અને હવે હુ નિરો છુ " આવા વાકય હણુવિનાશી નિરન્વય લક્ષણવાળા ર તમામા ઉત્પન્ન ન થાય જો હણુબ શુર હોય, તો રોગી નિરો થાયજ કયાથી ? અને એવુ બોલાયજ કયાથી ? આ પ્રયે અર્થ છે પ્રયોગ આ પ્રમાણે, અવસ્થિત (કાયમ) આત છે (પ્રતિજ્ઞા) અનેક અવસ્થા અનુભવે છે તેથી (હેદ બાલકુમારાદિ અવસ્થા અનુભવનાર દેવદત્ત માફક (આ હા

છે) નિત્યત્વ હોવાથી અમૂર્ત છે અને તેથી દેહથી અન્ય છે એ પ્રમાણે બધે યોજના કરવી, વળી બાળકે કરેલા અનુ-
સ્મરણથી, અહિં આ કરેલો શબ્દ અનુભવ વચન છે તેથી
એમ જાણવું કે, બાલકે અનુભવેલું પછવાડે યાદ કર્યું છે
અને તેજ પ્રમાણે બાલપણમાં અનુભવેલું) છુટ્ટી છુટ્ટાપણમાં
યાદ કરતો દેખાય છે તેથી એમ ન કહેવાય, કે અનુભવે
બીજો અને યાદ કરે બીજો જો એમ ન માનીએ, તો જગત
વ્યવહાર ઉલટો થાય તેમ આ છુટ્ટા માણસનું યાદ કરવું, તે
ખોટું છે એમ પણ નથી કારણકે બાધા અસિદ્ધ છે તેમ
હેતુ ક્ષણના ભાવનિબન્ધનમાં નથી, અન્વય રહિત ક્ષણવિ-
નાશી પક્ષમાં તેનીજ અસિદ્ધિ છે કારણકે ક્ષણવાદીના મતમાં
હેતુના બીજાજ ક્ષણમાં તેના માનવા પ્રમાણે અભાવની આપત્તિ
થશે અને વ્યસતના સદ્ભાવના વિરોધથી, પ્રયોગ, અર્થ
પ્રયોગ આ પ્રમાણે અવસ્થિત આત્મા (પ્રતિજ્ઞા) પૂર્વ અનુભૂત
અર્થના સ્મરણથી, તેનાથી અન્ય એ પ્રકારના માણસની માફ-
ક જાગૃત્તુ ઉપસ્થાનથી એટલે કર્મક્ષણનું ઉપસ્થાન અહિં
લેવું જેવું જેણે કર્મ મેળવ્યું તેનીજ તે પ્રકૃતિ લોગવે-
હવે કરનારો અને ક્ષણ લોગવનારો તે બન્નેના કાળ જુદા
છે, પણ આ બંને કાળ એક અધિકરણવાળા છે જો
તેમ ન માનીએ તો પોતાના કરેલા અનુભવની અસિદ્ધિ થાય
તથા એકનું ડરેલું બીજો લોગવે તે વાત માનવામાં ન
આવે, તથા કરેલાનો નાશ, અને ન કરેલાનું સ્વીકારનારનો પ્ર

સગ આવે (ચોરી કરનાર ચોર હોય, અને તેને બદલે પકડાય
સાહુકાર એવું સિદ્ધ થઈ જાય) જ્ઞાતાન માનનારા પક્ષમા પણ
કરતા લોકતાના સતાની એ જેનું જુદાપણુ એક સરખું છે
કારણકે શકિતનો ભેદ છે તેનું જ તે પ્રમાણે અભાવ સ્વીકાર
વામા નિત્યત્વની આપત્તિ થાય છે આ પ્રમાણે પ્રયોગ કરો,
અવગ્રિયત આત્મા છે પોતાના કરેલા કર્મોનું ફળ વેઠતો હોવા-
થી, એકલ વિગેરેના દષ્ટાંત છે જાન વિગેરેથી અહણુ ન કરા
વાથી એટલે જાન વિગેરે દોષ પશુ ઇન્દ્રિયી ન જણાવાથી અને
જાન વિગેરેથી ન અહણુ ઠરાવાથી તે અસત્ત્વ ન થાય (પાત્ર
ઇન્દ્રિયોથી આત્મા ન જણાય તો તે નથી એમ ન મનાય)

* કારણ કે અવગ્રહ વિગેરે મતિજ્ઞાનના પોતાના સાક્ષાત્ અનુ-
ભવથી આત્મા ઇન્દ્રિયી ન જણાવા છતા મિદ્ધજ છે વગીક્ષણ
વાદી મૌદ્ધ લોકોએ પણ અતિ ઇન્દ્રિય જ્ઞાનનો સ્વીકાર કરેલો
છે, અને જ્ઞાન એ શુણ્ણપણું છે, અને શુણ્ણ, શુણ્ણીના આધારે રહે
છે તેથી પૂર્વજ્ઞાનનું જ શુણ્ણીપણું ન થાય કારણકે તે પણુ
શુણ્ણજ છે તેનો પ્રયોગ જા પ્રમાણે છે

નિત્ય આત્મા શુણ્ણીપણું વિદ્યમાન અને અતિ ઇન્દ્રિ-
યણું હોવાથી આકાશ માફક છે બીજો પ્રયોગ આત્મા નિત્ય
છે જાતીસ્મરણ જ્ઞાનનો અનુભવ થાય છે તેથીજ, એટલે એક
ભવથી બીજા ભવમા ગયા પછી પૂર્વભવની વાત યાદ આવે
છે હવે જેણે પૂર્વે અનુભવ્યું નથી તેને તે બીજા ભવમા
કયાથી યાદ આવે ? અને જો આવે, તો અતિ પ્રસંગનો દ્રાવ

આવે આ કોઈ જગ્યાએ જાતિસ્મરણ દેખાય છે, તેમ આ
 કગનારો પણ નથી કારણ કે તે બોલે તે સિદ્ધ પણ કરી આપે
 છે પ્રશ્ન અનુભવ બધાનો એક સરખો છતાં શા માટે બધાને
 જાતિસ્મરણ થતું નથી ? ઉત્તર—જર્મના પ્રતિબંધથી અને
 દૃઢ અનુભવનો અભાવ હોવાથી જેમ અહિં આ પણ બધા લોકો
 ને આજ ભવમા અનુભવેલી બધી વાત યાદ રહેતી નથી
 અર્થાત્ જેમ અહિં કોઈને યાદ રહે તેમ પરભવની વાત પણ
 કોઈને યાદ આવે કોઈને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું તે બધા
 ને હોય એવું નથી કારણકે જેમનું ચેતન નષ્ટ થયું હોય તેમ
 ને બધે યાદગીરીના શુન્યપણાથી બ્યભિચાર આવે છે આ પ્ર
 માણે પ્રયોગ કરવો બાળકે કરેલું પૂર્વે માતાનું સ્તનપાન તે
 બીજા ભવમા યાદ આવે છે જેમકે એક દિવસનું જન્મેલું બા
 ળક પણ માતાના સ્તનનું દુધ પીવા ઇચ્છા રાખે છે અને જો
 પૂર્વે ન લોભવ્યું હોય તો તે યાદ આવતું નથી પ્રયોગ આ
 પ્રમાણે, એક દિવસના જન્મેલા બાળકને પણ પહેલે વખતે જો
 સ્તનપાનનો અભિલાષ થાય છે, તે પ્રથમના અભિલાષ પૂર્વક છે
 કારણકે અભિલાષપણ છે, તેથી અન્યસ્તન અભિલાષ માફક,
 કોઈ કહેશે, તેની માફક અપ્રથમપણ—સાધવાથી હેતુ વિરૂદ્ધ
 થઈ જશે આચાર્યનો ઉત્તર, તેવું નથી કારણકે પ્રથમ અનુ
 ભવ બાધન છે, અને બાધન ન હોય, ત્યારે વિરૂદ્ધ હેતુ થાય
 જો આમ ન માનીએ, તો હેતુના ઉચ્છેદનો પ્રસંગ આવે, અહીં
 પણ કહેવાનું છે, પણ વિસ્તાર બધી કહેતા નથી અક્ષરનો

અર્થ માત્ર છે નિત્યાદિ ક્રિયાની યોજના પૂર્વ માફક બધુવી નિર્ધુક્તિ ાગાયાર્થા આજ ગાયને સાધ્યકાર યોડામા કહે છે
રોગસ્તામયસન્ના ચાલકય જ જુવાન્નુસંમરદ ।

જ કયમન્નમિ મરે તસ્તેન્નત્થુવત્થાણા ॥ ૪૮ ॥ મા.

દેશની “ આમય ” સજ્ઞા છે તથા જેવી રીતે બાળક પણામા કંઈ પણ કર્યું, તે જુવાનીમા સાબરે છે તેવી રીતે પૂર્વ ભવે કર્યું, તેજ કર્મનું બીજા ભવમા ઉપસ્થાન (આવડુ) થાય છે આ બધાની વિસ્તારથી પૂર્વે આખ્યા કહી ગયા હોયે ॥ ગાયાર્થ ॥

શિષો અર્થિદિયત્તા રુણિયો નરિ હોઢ જાડસમરણા ।

થણઅમિલાસા ય તદા અમયો નડ મિમ્મઉવ્વ ઘઢો

॥ ૪૯ ॥ મા.

નિત્ય આત્મા છે એ ક્રિયા સર્વત્ર બેઠવી, કારણ કે તે અતી પ્રિય છે અને કાલ વિજેરેથી અહણ કરાતો (સમજાતો) નથી, એમ બધુ તથા જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી પૂર્વ જન્મમા પણ હતો, અથવા પાકાતરમા જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી સ્પષ્ટિક નથી, એ પણ અદુષ્ટ છે કારણકે વિધિ તથા નિવેધથી સાધ્ય અર્થનું અભિધાન છે અને રતન અભિલાષથી પણ સિદ્ધ છે તથા અમય આ આત્મા છે (અમય એટલે બીજી ઢોધ વસ્તુનો બનેલો નથી) પણ માટીનો ઘડો જેમ બનેલો છે તેમ નથી તેથીજ આ કારણ છે આ બાબતો પણ નિત્યત્વને સાધક

આ વિષય નિયુક્તિની ગાથામા ન કહેલ છતાં પણ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ
વાળા સાધ્યકાર મહારાજે કહ્યું ॥ ગાયાર્થ ॥

હવે નિયુક્તિની ત્રીજી ગાથા કહે છે

સચ્ચન્નુવદિદૃષ્તા સકમ્મફલમોયણા અમુત્તતા ।

જીવસ્સ સિદ્ધમેવ નિચત્તમમુત્તમન્નતં ॥ ૨૨૭ ॥

સર્વજ્ઞ (તીર્થંકર-કેવળી) ભગવતે કહેવાથી જીવ
નિત્ય છે અને સર્વજ્ઞ વચન અવિતથ (સત્ય) છે
કારણકે તેઓ તાગ દ્વેષથી રહિત છે તથા જીવ
પોતાના કર્મના ફળોને ભોગવે છે, એટલે જેવા કર્મ કર્યા હોય
તેવા ભોગવે છે ઉપસ્થાનથી એનો લેદ નથી એમ જો વાલી
કહે તો જૈનાચાર્ય કહે છે કે તેમ નહિ, અમારો અભિપ્રાય
તમે જાણ્યો નથી, કારણકે તેમા તો જેણે કર્યું તેમ કર્મનિ
કર્મ આવી મળે છે તે એક ભવમા પણ સંભવે છે, અને આ
જગ્યાએ તો ભવાતર એટલે પૂર્વ કોઈ ભવમા પણ કર્યું હોય
તો તે આ ભવમા ભોગવાય, તેની અપેક્ષાએ આ કર્યું છે એથી
હોય નથી, તથા અમૂર્તપણુ એટલે મૂર્તિ રહિતપણુ-આ પણ
એત્ર ઇત્યાદિ ઇદ્રિયોથી ગ્રહણ ન થાય એ વાક્ય જોડે મળતુ
છે પણ એમ વાલી કહે તો કહેવુ કે નહિ “સાક્ષજો” ત્યાં તો કહ્યું
કે એત્ર વિગેરેથી ગ્રહણ ન કરાય, એમ કહ્યું પણ અહીં તેનું
સ્વરૂપ જ બતાવ્યું છે (કે આત્મા અમૂર્ત છે,) કારણકે જેમ
અમૂર્તને ઇદ્રિયો ગ્રહણ ન કરે, તેમ મૂર્તઆણુને પણ કાન

વિગેરે ઇદ્રિયો મહણ કરી શકતી નથી, આ ત્રણેદાર ઉપસ
હાર કરતા કહે છે, કે જીવનું નિત્યત્વ, અમૂર્તત્વ, તથા અન્યત્વ
એમ ત્રણેદાર સિદ્ધ થયા, મૂળદારની એ ગાથામા અન્યત્વ
વિગેરે ત્રણેદાર કદા, હવે કર્તાદારનો અવસર છે તે કહે છે

કત્તિ દારમદુષ્ણા સકુમ્મફલમોદ્દયો જમ્મો જીવા ।

વાણિયકિમીવલા દર કવિલમયનિમેદ્દય દર્શ ॥ ૫૦ ॥ મા.

હવે કર્તાદાર છે, તે કહે છે સ્વર્ગમાં જીવના લોગવનારા
જીવો કે તેથીજ તેઓ કરનારા છે વાણીઆ તથા ખેડુતોની
પેઠે જાણુ કારણ કે વાણીઆ તથા ખેડુતો, વિના મહેનતે
કરેલું લોગરી શકતા નથી એ પ્રયોગ અર્થ છે કર્તા આત્મા
છે (પ્રતિજ્ઞા) કારણ કે તેના કરેલા કર્મના જીવને તે લોગરે
છે ખેડુન વિગેરેનું દેહાત છે, આનું તાત્પર્ય કપિલ મત
એટલે સાખ્ય મતનું નિત્યક લ (નિયેષ) કર્યો છે કારણ કે
તેઓ આત્માને અકર્તા માને છે હવે દેહ વ્યાપીદારનો
અવસર હોવાથી બાબકાર કહે છે

વાવિત્તિ દારમદુષ્ણા દેહવ્યારી મમ્મોઽમિગતદ્દ વ ।

જીવો નડ સન્નમમ્મો દેહે લિંગોપલમામ્મો ॥ ૫૧ ॥ મા.

હવે વ્યાપીદાર છે તે કહે છે, એટલે જીવ છે તેનો સ્વ
ભાવ શરીર માત્રમા વ્યાપીને રહેવાનો છે તેવો મત પ્રવચનને
જાણનારાઓનો છે એથી એમ કહ્યું કે જીવ કે તે અન્ય લોકના

માનવા પ્રમાણે સર્વગ નથી ॥ શબ્દ અવધારણુ અર્થમા છે તેથી એમ બાણુવુ કે અણુ વિગેરે માત્ર પણ નથી શામાટે ? ઉત્તર દેહ તેનુ ચિન્હ દેખાય છે એટલે શરીરમાજ સુખદુઃખ વિગેરેનો અનુભવ બાણુય છે જેમ જ્યાં અગ્નિ, ત્યાંજ ઉષ્ણતા છે એટલે અગ્નિનુ ચિન્હ ઉષ્ણતા છે તે અગ્નિને છોડીને બીજે ન હોય પ્રયોગ અર્થ કહ્યો તે આ પ્રમાણે શરીર નેટલા નિયત ભાગમા રહેનારો આત્મા છે (પ્રતિજ્ઞા) કારણકે તેની પરિમિત જગ્યામા તેના ચિન્હ દેખાય છે (હેતુ) અગ્નિની ઉષ્ણતાના શુભ માદૃક છે (દષ્ટાંત) ॥ ગાયાર્થ ॥ મૂળદ્વારની પ્રથમ ગાથા કહી, હવે બીજી ગાથા કહે છે તેમા શુભી એ પહેલુ દાર છે તેને ભાષ્યકાર કહે છે

અદૃશા ગુણિતિ દાર દોહ ગુણેદિ ગુણિતિ ત્રિવેઓ ।

તે મોગજોગઉવઓગમાઢ સુગાઈ ર ઘડસ્મ ॥ ૫૨ ॥ મા.

હવે શુભીદાર કહે છે શુભોવડે શુભી છે તેના વિના એટલે શુભ વિના શુભી ન કહેવાય આ વચનવડે શુભ શુભીનો ભેદ, અને અભેદ કહ્યો તે ભોગ, યોગ, ઉપયોગ, વિગેરે શુભો છે આદિ શબ્દથી અમૂર્તવ વિગેરે લેવા તેનુ દષ્ટાંત કહે તે જેમ ઘટના શુભોદૃષ્ય વિગેરે છે, તેમ આત્માના શુભો ભોગ યોગ ઉપયોગ વિગેરે છે ॥ ગાયાર્થ ॥ શુભીદારની ગાથામા કહ્યુ હવે ઉર્વદ્વારનો અવસર છે તે ભાષ્યકાર કહે છે

ઉટ્કંઠાદિ અદૃશા અગુરુલ્લહુત્તા સમાવડૂગર્દ ।

દિટ્કતલાઉણ્ણ ઇરહફલાદિર્દિ ચ ॥ ૫૩ ॥ મા

હવે ઉર્ધ્વ ગતિ દ્વાર કહે છે જગુડ હથુપણના કારણથી અને સ્વભાવથી કર્મથી સર્વથા મુકાએલો ઉચેની ગતી વાળો હવે છે એમ બાલુવુ પ્રશ્ન ત્યારે નીચે કેમ જાય ?
ઉત્તર—જેમ તુ જુડ છે, તેનો સ્વભાવ પાણી ઉપર તરવાનો છે છતાં તેના ઉપર માટીનો ઘસો જાડો લેપ કરીએ તો તે નીચે જાય છે અને તે લેપ ઓઝા થતાં ઉપર આવે છે તેજ પ્રમાણે જ્ઞાતમા પણ કર્મલેપથી નીચે જાય છે અને કર્મલેપ ઓઝા થતાં તે ઊંચો જાય છે અને સર્વથા કર્મ નષ્ટ થતા—લોકાતમા (સિદ્ધિસ્થાનમા) જાય છે આ તુ બકા સાથે માટીનું દષ્ટાવ કહ્યું હવે એરડાના ફળનું દષ્ટાવ કહે છે આ દષ્ટાવનું બાહુ સ્વપણ છે તેમતાવે છે જેમ એરડાનું ફળ બધન છુટતા એટલે એરડાની મજરી ફાટતા ફળ ઊંચે ઉડે છે, તેમ હવે પણ કર્મ બધન છુટતા ઉંચે જાય છે અહીં આદિ શબ્દથી અગ્નિ વિગેરે પણ લેવા એટલે જેમ અગ્નિજ્વાલા ઉંચે જાય છે, તેમ બાલુવું ॥ ગાયાર્થ ॥ મૂળદારની બીજી ગાયામા ઉર્ધ્વ ગતિદ્વાર કહ્યું હવે નિર્મલદ્વાર કહે છે

अमश्रोय होइ जीमो कारणविरहा जहेव आगासं ।
समय च होयनिच मिम्मय घटत तुमार्हय ॥ ५४ ॥ मा० ॥
હવે તે અમય છે એટલે બીજી વસ્તુનો બનેલો નથી ૨૦ ૨૧

ઉત્તર—તેનું કોઈ કારણ નથી જેમ આકાશનું કારણ

નથી તે પ્રમાણે જીવ છે અને સમય વસ્તુ અનિત્ય થાય છે તે બતાવે છે જેમકે માટીનો બનેલો ઘડો તથા તત્તુનો બનાવેલો પટ (વસ્ત્ર) વિગેરે છે, પણ આત્મા ઘટપટ જેવો નથી તેથી તે અનિત્ય નથી એમ બતાવ્યું

પ્રશ્ન—આ દ્વારમા અમય જીવ છે પણ માટીના બનાવેલા ઘટ માફક નહિ એવું પૂર્વે કહેલું છતાં અહીં ફરી શા માટે કહ્યું ?

ઉત્તર દ્વારના અનુચ્છ માટે કહ્યું કારણકે ધણીવાર સાબળવાથી સિંધુ વિના દુ ખે મમજે છે, તે સિંધુ ઉપર અનુચ્છ થયો અથવા જાખ્યકારનો અભિપ્રાય અતી ગંભીર હોવાથી આ સિવાય બીજું અમે સમજ્યા નથી બીજા અ.ચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે કે, આ ગાથા બીજાનીજ કહેલી છે ॥ગાથાર્થ ॥

નિર્ભયદાર કહ્યું હવે સાક્ષ્યદારનો અવસર છે, તે જાખ્યકાર કહે છે

સાફલ્યદારમદુષ્ટા નિશ્ચાનિચ્છપરિણામિજીવમ્મિ ।

હોઈ તંય કમ્માણં રૂરેગસમાવચ્છોડ્જુત્ત ॥૫૫॥ માં ॥

હવે સાક્ષ્યદાર કહે છે નિત્ય અનિત્યજ પરિણામમા જીવ છે એમ બાણુ, તે બીજા કાળમા ફળ આપનાર લક્ષણ તે સાક્ષ્ય છે, કેને ?

ઉત્તર—કુશળ અને અકુશળ કર્મોનું ફળ એવડે કર્તા

અને લોકાના પરિણામ લેઈ છતાં આત્માને તે બન્નેની ઉત્પત્તિ થાય છે, એવે કર્મોનું ફળ કાળાતરે જીવને મળે છે, બીજી રીતે માનીએ અને તેમ ન માનીએ તો આત્માનો એક સ્વભાવ થાય. તેના કારણથી કર્મોનું ફળ લે મળવું તે અચુકન થાય એનો માર આ છે. જો નિત્ય આત્મા હોય અને તેનો સ્વભાવ કર્ત્તાનિર્જ હોય, તો એને ફળનો ભો. ૧ કયાથી હોય ? અને લોભવવાના સ્વભાવમા અકર્ત્તાપણું છે જે કાળીકવાદી છે તેને કાળદ્વય એટલે પહેલાં અને પછી કાળ એ બેના અભાવથી કરવાપણું અને લોભવવાપણું જીવને ન થઈ પડે. રીત મન પ્રમાણે બને માનતા પ્રથમ કર્ત્તા અને પછી લોકના, તો કર્મનું સાક્ષ્ય થાય છે ॥ ગાથાર્થ ॥

બીજા મૂળ દ્વારની ગાથામા સાક્ષ્યદ્વાર કહ્યું હવે પરિણામદ્વાર કહે છે

जीवस्म उ परिमाणं विस्तरश्चो ज्ञानं लोभमेत ॥

જોગાદણા ય મુદ્દમા તસ્મ વર્ણમા અસરેજ્ઞા ॥૫૬॥માન્

જીવનું પરિમાણ વિસ્તારથી લઈએ, તો લોક પ્રમાણ છે અને તે જ્યારે કેવળી બગવાન કેવળી સમુદ્ધાન કરે છે, ત્યારે ચોથા અમયમા હોય છે તે વખતે અવગાહના, બારીક બની આકાશના એક એક પ્રદેશ આત્મપ્રદેશ દેવાય છે તેથી જીવના પ્રદેશ અમ બ્યાન છે તે લોક આજગના પ્રદેશ બરાબર એક જીવના પ્રદેશ છે ॥

અનેક જીવોની ગણનાના પરિભાષુને કહે છે

पत्येण व कुलएण व जह कोइ मिणेज सव्वधन्नाइ ।
एव मविज्जमाणा हवति लोमा अणुताउ ॥५७॥ मा०॥

પ્રત્ય (એક જાતનું માપ) વડે અથવા ચાર કુડ અથવા કુડ એટલે ચાર સેતિકાના માપાવડે કોઈ માપનારો મોઢી વગેરે અનાજ માપે એ પ્રમાણે માપતા અસત્ કાવ સ્થાપના વડે, અન તાલોક થાય, તે પ્રમાણે એક એક જીવને જુદો મુકીએ, તે અન તાલોક થાય

પ્રશ્ન—ત્યારે એક લોકમાં એટલા બધા જીવ કેમ માપા?

ઉત્તર—સૂક્ષ્મ અવગાહના વડે, જેથી એક સ્થા અન તા જીવો રહ્યા છે, પણ આ ગાથામાં તેા એક એક જીવની જુદી અંગાતુના વડે ચિતવજા કરી તેથી દોષ નથી, આપણે દેખીએ છીએ કે બાહર દ્રવ્યમાં પણ હીવાની પ્રમાણ પરમાણુ વિગેરે તેવા પરિભાષુને ખામી ઘણાઓતુ એકત્ર રહેલુ થાય છે' ॥ ગાથાર્થ ॥

પરિભાણુદાર કહ્યું અને તેના કહેવાથી મૂળ દારની બીજ ગાથા તથા જીવપદ કહ્યું હવે નિકાયપદ કહે છે

शाम ठवणसरारे गई शिकायत्तिकाय दविए य ।
माउगपजवसगहमारें तह मायकाए य ॥ २२८ ॥

નામ, સ્થાપના, સુગમ છે શરીર કાય તે શરીરજ છે.

તેના પ્રાયોગ્ય અણનો સમુદાય રૂપ પણ છે, ગતિકાય એટલે જે બીજા બધની ગતિમા આવે છે, તે તૈજસ, કાર્મણ, લક્ષણરૂપ છે નિકાય કાય તે ॥ એવ નિકાય છે, અસ્તિકાય તે ધર્માસ્તિકાય વિગેરે છે

દ્રવ્યકાય તે ત્રણ વિગેરે ઘટનો સમુદાય છે માતૃકાકાય તે ત્રણ વિગેરે માતૃક અક્ષર છે, પર્યાયકાય બે પ્રકારે છે એવ અને અણુવ, લેક વડે છે એવ પર્યાયકાય તે રૂપાદિ સમુદાય છે, સમ્યક્કાય તે સમ્યક્ એક સમ્યક્ વાચ્ય ત્રિકટુક વિગેરે માતૃક છે ભારકાય—તે કાપોલી છે એને માટે પૂર્વાચાર્ય કહે છે કે—

‘ ઇગો કાશ્ચો દુહા જામો, ઇગો વિદુઃ ઇગો મારિમો ।
જીવતો મણ મારિમો, તદ્વત માણ્ય કેણ દેહણા ? ॥

એક કાય તેના બે ભાગ થયા એક એવે છે, બીજો ભરી ગયો તેમા મણેલાએ જીવતાને માર્યો તેથી હે માનવ ! તુ જીવતા, એ કયા હેતુએ માર્યો ? તની કયા કહે છે એક કાપોલિક (કાવડીઓ) તજાવમાથી બે જાનુ ઘડા મુકીને તજાવ માથી કાવડથી પાણી ભરે છે તેણે એક અપ્કાય બે ઘડાના વચમા બે ભાગ ફગીને જાય છે તે વખતે કાવડીઓ જતા રસ્તામા ઠોડર ખાતા એક ઘડો ભાગ્યો તેની અદર અપ્કાય ભરી ગયો અને બીજા ઘડામા જીવે છે તેના અભાવમા તે પણ ભાગ્યો તેથી લોકમા એમ કહેવાયુ કે, પહેલાના મરેલાએ બીજાને એક ઘડો પાણીના ભર્યો છે

ભાગ કરીને અધનિતપાવ્યો તે મરી ગયો અને જે ન તપાવ્યો તેમા જીવતા રહ્યા તે જીવનાને તપાવેલા ભાગમા મુખ્યા તેથી મરેલાએ જીવનાને માર્યા ભારકાય ગમાપ્ત (આ દશાતમા પાછલો ભાગ હીક છે કારણક અપકાય તે પાછીના અમુ ખ્યાત જીવોના સમૂહ છે તે એક જીવ જુદો પડે નહિ, તેમ તેના જે ભાગ થાય નહિ તેથી દશાત પ્રમાણે ઘટા બરેલો હોય અને અમુ પાછી તપાવ્યુ હોય તો, તે જીવ રહિત થાય અને તપેનામા ન તપેતુ નાજે, તો તે પણ અજીવ થાય) ભાવકાયમા ઔદયિકાદિ સમુદાય છે અહીંમા નિકાય ને કાયના અર્થમ જ છે એમ જાત્રીને નિકાયને બદલે કાયના નિરોધા દર્શા તેમા હોય નથી ॥ ગાયાર્થ

इत्थं पुण्यं अहिगारो निकायकाण्य होइ मुत्तमि ।

उच्चारिअत्थमदिमाण्य कित्तण्य सेसगाणपि ॥ २२६ ॥

હવે સૂત્રનો યોગ (ગૂન એટલે અધિગૂન અધ્યયન) છે તેમા અધિકાર નિકાયકાય વડે છે અધિકાર એટલે પ્રયોગન છે શેષનિકાયનુ બતાવતુ વ્યર્થ છે એવી શિખને શકા થાય તેથી આચાર્ય કહે છે ઉચ્ચરિત અર્થ જેવો ઉચ્ચરિત નિકાય છે એટલે તે અર્થ ॥ તુલનાવાળાનુ કહેવુ, તે બીજા નામાદિ નિકાયોનુ પણ વ્યુત્પત્તિના હેતુપજ્ઞાથી અને પ્રદેશ અતરમા ઉપયોગના હોવાથી કહ્યુ છે ॥ ગાયાર્થ ॥

નિકાયપદ કહ્યુ, નામ નિષ્પન્ન નિરોધ કહ્યો હવે સૂત્ર આલાવડ નિષ્પન્ન નિરોધાનો અવસર છે, તે અર્થ પૂર્વ માફક

ન્યા સુધી સૂત્ર અનુગમના અસ્થાપિત આદિ શુષ્કયુક્ત સૂત્ર
બોલવું, ત્યાં સુધી છે તે આ પ્રમાણે છે

સૂત્ર ૧.

સુર્ય મે આડસતેષ મગવયા સ્વમવસાય-ફહ સલુ
છઝીરણિયા નામઝઙ્ગયણ, સમણેષ મગવયા મહાવીરેષ
કાસવેષ પવેદયા સુઅસસાયા સુપન્નતા સેય મે અહિજિહ
અઙ્ગયણ ધમ્મપણ્ણતી । કયરા સલુ સા છઝીરણિયાના-
મઙ્ગયણ સમણેષ મગવયા મહાવીરેષ કામવેષ પવેદયા
સુઅસસાયા સુપન્નતા મેય મે અહિજિહ અઙ્ગયણ ધમ્મ-
પણ્ણતી ? । ફમા સલુસા છઝીરણિયાનામઙ્ગયણ સમણેષ
મગવયા મહાવીરેષ કાસવેષ પવેદયા સુઅસસાયા સુપન્નતા
સેય મે અહિજિહ અઙ્ગયણ ધમ્મપણ્ણતી ॥ તજહા—પુઢ-
વિકાફયા આડકાફયા તેડકાફયા વાડકાફયા, વણસ્મફ
કાફયા તમકાફયા । પુઢવી ચિત્તમતમસસાયા અણેગજીના
પુઢોમત્તા અન્નત્થ સત્થપરિણ્ણણ, આઠ ચિત્તમતમવસાયા
અણેગજીના પુઢોસત્તા અન્નત્થ મત્થપરિણ્ણણ, તેડ ચિત્ત-
મતમસસાયા અણેગજીના પુઢોમત્તા અન્નત્થ સત્થપરિણ્ણણ
વાઠ ચિત્તમતમવસાયા અણેગજીના પુઢોમત્તા અન્નત્થ
સત્થપરિણ્ણણ, વણસ્મફ ચિત્તમતમવસાયા અણેગજીના
પુઢોસત્તા , તરિણ્ણણ, તજહાઅગ્ગવીયામ્મત્ત-

ચીયા પોરવીયા સંઘવીયા વીયરુહા સમુચ્છિમા તથાલયા,
 વણસ્સદ્ધાદયા સગીયા ચિત્તમંતમવસાયા અણેગજીવા
 પુઢોસત્તા અન્નતથ સત્યપરિણયણાં॥ સે જે પુણ્ણ દમે અણેગે
 યહવે તસા પાણા, તજહા-અડયા પોયયા જરાડયા રસયા
 સસેદ્ધમા સમુચ્છિમા ઉઘ્ભયા ઉવરાડયા । જેમિ કેસિંચિ
 પાણાણ અભિક્કત પઢિક્કત સકુચિય પસારિય રુય મત
 તસિય પલાદય આગદ્ગદ્ધરિન્નાયા જે ય કીડપયગા જા ય
 કુંપુપિપીલિયા સઘ્ધે વેદ્ધદિયા સઘ્ધે તેદ્ધદિયા સઘ્ધે ચડ-
 રિદિયા સઘ્ધે પર્ચિદિયા સઘ્ધે તિરિમ્પજોણિયા સઘ્ધે નેર-
 દ્ધયા સઘ્ધે મણ્ણયા સઘ્ધે દેવા સઘ્ધે પાણા પરમાહમ્મિઆ ।
 एसो एलु छट्टो जीरनिकाओ तसकाउ चि पबुचइ॥(सूत्र१)

મહાજાય તે શ્રુત પ્રતિવિશિષ્ટ અર્થ બનાવનાર દ્વલ્લવાશુ
 વચનના ચોગ માત્ર ભગવાને કહેલુ વચન પોતાના કાનના
 કોટરમા પેઠેલુ અને હાથઉપશમિક ભાવે પરિજામને પ્રગટ
 કરનાર કારણ તે શ્રુત કહેવાય છે અને શ્રુત, અવધૂત, અનગ્ન
 દ્વીત, એ એક અર્થવાળા પર્યાયો છે સૂત્રમા મયા શબ્દ છે તે
 આત્માનો પનામર્થ છે અને આયુ જેને હોય, તે આયુખ્યાન
 તેનુ આમ ત્રણ હે આયુખ્યન ! આ કોને આશ્રયી છે, તે કહે
 છે સુધર્મસ્વામી જ પુસ્ત્રામીને કહે છે, એટલે તે ત્રણ ભુવનના
 સ્વામી ભગવાને સમોજત્રણમા કહેવ, તે મે સાબરુ, ભગ
 શબ્દ સમગ્ર ઐશ્વર્ય વિગેરે લક્ષણવાળો છે

“ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य, रूपस्य यशसः त्रियः ।

धर्मस्याथ प्रयत्नस्य, परेषां મગ્ન इतीक्ष्णा ॥ ”

“ સમગ્ર ઐશ્વર્ય, રૂપ, યશ, લક્ષ્મિ, ધર્મ, અને પ્રયત્ન,

એ છ શબ્દોના અર્થમાં ભગ શબ્દ વપરાય છે ॥ ૧ ॥ ”

તે તોને હોય, તે ભગવાન, તે ભગવાન વર્ધમાન સ્વા
મીએ આ પ્રકારે વચન કહ્યું છે પ્રથમ તેમણે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત
કર્તું તે કેવળજ્ઞાનપદે બાણીને કહ્યું શું કહ્યું ?

ઉત્તર, અહીં ખલુ “ છ લુવનિકાય ” નામનું અધ્યયન,
છે ક્રિયાપદ ઉપરથી લેવું, “ અહીં ” એટલે આ લોકમાં આ
યવા પ્રવચનમાં, ખલુ એટલે અન્ય તીર્થકરે કહેવા પ્રવચનમાં,
છ લુવનિકાય શબ્દનો અર્થ દરેક જગ્યાએ સમાન છે, નામ
તથા અધ્યયન પૂર્વ માફક બાંધવા, “ છલુ ” શબ્દથી બાંધવું કે,
“ મિ સાબડયુ, ” એથી આત્માના વિચાર જણાવવા વડે એકાત
ક્ષણ ભગ દ્વર કરવા કહે છે તે ક્ષણભગમાં આ પ્રમાણે અ
ર્થની ઉપપત્તિ થાય, કહ્યું છે કે—

एगताश्रयिपक्वसे, गहण चिञ्च सन्वहा ए अरथाण ।

अणुसरणसामणाइ कुओ उ तेलोगसिद्धाइ ? ॥ १ ॥

એકાત ક્ષણિક પક્ષમાં સર્વથા અયોનું શ્રદ્ધણુજ નથી,
વળી ત્રણ લોકમાં સિદ્ધ એવા અનુસ્મરણ (યાદગીરી) તથા
શાસન ક્રિયાથી હોય ? ॥ ૧ ॥ હે । આયુષ્મન ! એટલે ઉત્તમ
શુભ્રથી બનેલ આમ ત્રણના વચન વડે શુભ્રવાણા સિધ્ધને આગ

મનુ રહસ્ય આપવું, પણ શુભ રહિતને ન આપવું, તે માટે કહે છે કે, તેની અનુક પાથી પ્રવૃત્તિ છે કહ્યું છે કે,

આમે ઘટે નિહત્ત, જહા જલ ત ઘટ વિણાસેદ ।

इअ सिद्धतरहस्त, अप्पाहारं विणासेद ॥ ૧ ॥

જેમ કાચા ઘડામાં પાણી નાખતા, તે પાણીજ ઘડાને વિનાશ કરે છે તેવી રીતે આ સિદ્ધાંતનું રહસ્ય અદ્ય આધાર (તુલ્ય બુદ્ધિ) વાળાનો નાશ કરે છે (ગાયના ઉપર હાથીનો બોલે મુક તો ઉપાડવાને બદલે વિનાશ પામે તેવી રીતે સમજવું) વગી આયુ તે પ્રધાન શુભ છે આયુ લાખુ હોય, તે પોતે પ્રથમ ભાડી પછી શિષ્યોને ભણાવી પર પરા આહુ રાખે, તે ભગવાને કહ્યું એ વચનથી એમ સૂચવ્યું કે મે પોતે મતિ કટપનાથી કહ્યું, તેમ નહીં પણ શાસ્ત્ર પોતાના શુરૂ પાસે ભયવાનું બતાવ્યું, તથા મૈત્રી પ્રથમ ઉપદેશક તીર્થંકર છે તે બતાવ્યું અને અસર્વજ્ઞ તથા આત્માના જ્ઞાનથી વિમુખ પુરૂષે જેવો આત્મા હોય તેનાથી ઉલટો સમ્યક્ રીતે વિચાર્યા વિના પરલોક સંબંધી ઉપદેશ ન આપવો, તેજ કહે છે, કે તેથી વિપર્યયનો સંભવ છે કહ્યું છે કે

किं इत्तो पाउसर ? समं अण्हिगयघम्मसब्भावो ।

अण्ण कुदेमणाए कट्टयरागमि पाढेइ ॥ ૧ ॥

જે બરોબર ધર્મ સહજાવને સમજ્યા વિના અન્યને

ખોટા ઉપદેશવડે અતિથય દૃષ્ટવાળા પાપમા પાડે છે, તેનાથી બીજી મોટું પાપ કયું છે ?

અથવા સૂત્રના એક ભાગને બીજી ગીતે સમજાવે છે
 “આડસતેય” વિ આ શિષ્યને બદલે ભગવાનનું વિશેષણ
 હપ્તએ, તેા આયુષ્યવાળા ભગવાને અર્થાન્ ચીર જીવ એ મ ગા
 કારક વચન છે અથવા જીવના ભગવાને સાક્ષાત્ ગજુધરોને
 કયું આ વચન વડે ગજુધરો દ્વારા પરપરાગમ થયું અને
 જીવન વિમુક્ત અનાદિ શુદ્ધ જોતનારાનો અગોહ કર્યો કાર
 ણકે દેહ વિગેરે વિના તેવા જોતવાના પ્રયત્નનો અભાવ થાય
 (આથી એમ જણાવ્યું) દેહધારક આત્મા જિનેશ્વરદેવે વિશુદ્ધ
 કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા પછી સાકાર અવસ્થામુજ ઉપદેશ કર્યો
 કયું છે કે,

उपसृष्टं न कायजोगाभावे एव सो अणादिसुहृत्स्म ।

गहगुमि य एो हेऊ, मत्थ अणागमो कह शु ॥ १ ॥

કાયયોગના અભાવમા વચન ન હોય, તથા અનાદિ
 શુદ્ધને કાયયોગ કયાથી હોય ? અને અદૃષ્ટમા હેતુ નથી અને
 શાસ્ત્ર તે આપ્તનું આગમ છે તેમા કેવી રીતે હેતુ હોય ? ॥
 અથવા માગધી આનસ નેણ ॥ તિએટલે ગુરૂના મૂલમા વસતા
 એવા મે આ માલવ્યુ અથા એમ સૂચ-યુ કે શિષ્યે ગુરૂના
 ચાણ સેતીને સદા રહેવું, ભણવું, કારણ કે તેમીજ જ્ઞાનાદિ
 (ઉત્તમ ગુણોની) શુદ્ધિ થાય છે

ણાણસ્મ દોઢ માગી બિરયરથો દંસણે ચરિત્તે ચ ।

પદ્મા આરકદાણ ગુરુલગણ ન મુચતિ ॥ ૧ ॥

ગુરુકુલ વાસને છ દગી મુધી ન મૂકનારો, તે ધન્યવાદને યોગ્ય છે કારણકે તે જ્ઞાનનો ભાગી અને દર્શન તથા ચારિત્રમા વધારે સિગર થાય છે અથવા “આમુસ તેણ” પાઠ લઈએનો “ આમુશના ” એટલે ભગવાનના ચરણ મુગડને માગ ઉત્તમ અગ (માથા) વડે દ્રવ્યતા મે સામઝ્યુ, આનાવડે વિનય કરવાનું મોટું પદ બતાવ્યું, કારણ કે વિનય મોક્ષનું મૂળ છે, કહ્યું છે કે—

“ મૂલ સસારસ્મા હોતિ વસાયા અગતપત્તસ્મ ।

ત્રિણમ્નો ટાણપત્તો દુક્ષવિમુક્તયસ્મ મોક્ષયસ્મ ॥૧॥

અનત પાઠકા પાઠા સમાર (વૃક્ષ) ના મૂળ કસાયો છે, અને યોગ્ય ધ્યાનમા કરેલો વિનય દુ ખરહિત મોક્ષનું મૂળ છે (અર્થાત્ વધારે કહેવાથી શું ?) હવે ચાલુ વાત કહીએ છીએ તેમા અહીં ખલુ “ છ હવ નિકાયોનું વર્ણન વાળુ અધ્યયન છે એ બતાવ્યું પણ એ છ હવનિકાય અધ્યયન કોણે કહ્યું ? ઉત્તર—તે શ્રમણ એટલે મહાતપસ્વી, સમગ્ર ઐશ્વર્યમુખ્ત, તથા કપાયાદિ અવ્ય તર શત્રુને હતવાથી મહાવીર થએલા એવા મહાવીરે કહ્યું છે કે—

વિદારયતિ યત્કર્મ, તપસા ચ વિરાજતે ।

તપોવીર્યેણ મુક્તથ, તસ્માદ્વીર इति स्मृतः ॥ ૧ ॥

મહાનવીર તે મહાવીર અને તેમનું શ્રોત શરવપ, તેમણે કયું પ્રવેદન જોડેને કેમ પામે તેમણે યેનું વજ્ર કયવ સજાને કયું, તેમ નહીં, પણ સ્વયં પોને કેવળાને પ્રાર્થથી નેમુ (ભવમુ) તથા મુ, આખ્યાત મોઢે મુર ભમુર મનુષ્યની પદિલામા શારી ગીને વર્ણન કરું અને જેમ કહું, તેમજ શારી રીને સુરમ પરિહારના અર્થેવનવટે પ્રાર્થથી સે મુ જરી મનુષ્યના અનેક અર્થે દોષથી "મયુ મનુષ્યે" અર્થ આરંભના કર્યો, દવે આ ઉલ્લેખ નિર કશાપ અધ્યયન નેભવત્યમાર કયાવ છે એમા પ્રમદન કદમને નિર્દેશ છે અથવા બીજા આચાર્યો કહે છે કે "અથવા શામ રીતિએ ઉઠી ગીત દોષથી સામાન્યમ મમજન ભાખાને નિર્દેશ છે તેથી તે ભવત્ય આત્માનું કયવું છે ભવત્ય સજાવુ, અને ભાવુ એ એક અર્થેમ કહે, કમટે ? ઉત્તર, અધ્યયન ધર્મ પ્રતિષ્ઠિ નિમિત્ત કારણ દેવને ન સર્વે નિમિત્ત એવું પ્રાયેદર્શન છે, એ વચન છે તેથી દેવ પ્રથમા વિમ ક્ષિ છે અધ્યયનપણથી એટલે આત્મે કલ લાવયો તે ચિત્તની વિગુદિ મેગવવાથી થાય છે કે તેની રીતે મનુ તે કહે છે ધર્મ પ્રતિષ્ઠિ એટલે ભવત્ય ભવત્ય ધર્મને જણાવાના કારણથી ચિત્ત વિગુદિ થાય છે વિગુદિ થવાથી જ પુ, તે આત્મે મે છે બીજા કહે છે કે, અધ્યયન ધર્મ પ્રતિષ્ઠિ દેવ પુર્વે ભવત્યે વન તેને ઉત્તરે પદ્ય ભવત્ય કલુરડ માત્ર પ્રતિષ્ઠિ કર્યું ?

ઉત્તર સૂત્રમા જતાવેલ છે તે, એના વડે આ જતાવે છે કે અભિમાન છોડીને સસારથી જેઠ પામેલા શિષ્યે બધા કાર્યોમા-ગુરુને પૂછવું, " ઈમાખલુ " શબ્દ વડે આચાર્ય કહે છે તે સૂત્રમા જતાવ્યું છે એનાથી આ જતાવ્યું કે, શુભ વાન શિષ્યને ગુરુએ પણ ઉપદેશ આપવો તે આ પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે ઉદાહરણ જતાવવા માટે છે

પૃથ્વી, કાઠિવ્ય વિગેરે લક્ષણવાળી લોકમા જાણીતી છે તેજ કાયને ધારણ કરનારા તે પૃથ્વી કાયિક એવ છે આપ તે પ્રવાહી રૂપે-પાણીના એવો તે કાયને ધારણ કરવાથી અપકાયિક છે તેજ, એટલે ઉપજુ લક્ષણવાળું શરીર ધારણ કરવાથી તે તેજસ કાયિક જાણવા વાયુ તે ચાલવાના ધર્મવાળો જાણીતો છે તે શરીરને ધારણ કરનાર વાયુ કાય છે અને વનસ્પતિ લતાદિ રૂપ જાણીતો છે તે શરીરને ધારણ કરનાર વનસ્પતિ કાયિક જાણવા એ પ્રમાણે ગ્રામ પામવાના સ્વભાવવાળા જાણીતા છે તેઓ તે શરીરને ધારણ કરવાથી ત્રસ કાયિક જાણવા (દરેકમા સ્વાર્થેક પ્રત્યય લગાડ્યો છે એટલે પૃથ્વી-કાય સુધવા પૃથ્વી કાયિક એ બને એકજ અર્થમા છે) આ છએ કાયેનો આધાર પૃથ્વીકાય છે માટે પૃથ્વીકાય પહેલો કહ્યો અને પૃથ્વી ઉપર પાણી રહે છે માટે બીજો તેને કહ્યો અને પાણીનો પ્રતિપક્ષ અગ્નિ છે તે ત્રીજો કહ્યો અને ત્યારપછી અગ્નિનો મદદગાર વાયુ છે તેથી તે ચોથો કહ્યો અને વાયુ ઝાડોની શાખા હાલવા ચાલવાથી જણાય છે માટે વનસ્પતિકાય

પ્રથમી કહો અને પછી વન્દ્યનિને ત્રણ હાથે તુ ઉપમાદકપદ્મ
 છે તેથી ત્રયકાવ કહો. દ્વયે ત્રિપ્રતિપત્તિ દુર કરવા કહે છે
 પૃથ્વી દ્વયે જે લક્ષણ જન્યવર્ગે, તે લક્ષણવાળી સદૃશ જાણી
 અથવા પાદલગ્નમા ચિત્તમત્ત થઈ છે તેનો અર્થ અર્ધાંશ
 સ્તોત્રવાળી છે જેમકે સમ્પત્તિ ત્રીજા જાગ માત્ર છે એટલે
 યોગ્ય સ્થાન તેને છે કા જોકે તેને પ્રજા, મિદના, ઉદયથી
 જાણી શકે દુ નેત્રન્ય એકેન્દ્રિય જીવોને છે તેથી કર્ષક વપારે
 બે દ્વિન્દ્રિય વિગેરેને છે, આ સર્વજ્ઞ કહેલ છે કે, તેમ અનેક
 હવ છે પણ એક હવવાની પૃથ્વી નથી, પૈદિત મનવાળા એવું
 માને છે કે, પૃથ્વી દેવતા તેમના વચન પ્રમાણે એક હવ છે
 પણ તેનો પૃથ્વીમ અનેક હાથો માને છે વળી અનેક હવ
 રોગ પણ તે દેહલા મનવાળા એક હવની અપેનાએ રહેવા
 માને છે તેઓ કહે છે કે—

एक एव दि भूतामा, भूते भूो व्यवस्थित ।

एकधा बहुधा चर, दृश्यते जलान्द्रवम् ॥ ૧ ॥

એકજ ભૂતાત્મા છે, તે જુદા જુદા ભૂવમા વસેલો છે તે
 એકલો હતા જેમ પાણીમા ચન્દ્રમા જુદો જુદો દેખાય છે, તેમ
 ને આત્મા જુદા જુદો દેખાય છે તેથી કહે છે કે, કશુંક હવ
 જુદા જુદા છે એટલે પૃથ્વીકાવમા પાંચતુ એક એક યગીર
 ધારણ કરીને તે હાથો રહેલા છે, એમ સમજવું અને અશુ
 નના અસંખ્યાતમા જાગ નેટલી નેની અવગાદના છે અર્ધ
 વળી પુછે છે કે ને પૃથ્વી પાતે અનેક હાથોના પિંડ રૂપે છે

તો તેના ઉપર ઝાડો પીસાળ વિગેરે કરવાથી, તે જીવોનો પ્રયોગ થવાથી, અહિં સાડપ સાધુ ધર્મની ઉત્પત્તિનો સંભવ નથી થાય આચાર્ય કહે છે બીજા શસ્ત્રવડે પરિણત થયે પૃથ્વી છોડીને અન્ય પૃથ્વી સચિત્ત (જીવવાળી) બાજુ હવે પૃથ્વીનું શસ્ત્ર શું ? તે બતાવે ॥ તે દ્રવ્ય અને એમ બે ભેદ કહે છે

દ્રવ્યં સત્યગિવિસંનેહંધિલ પારલોચમાર્થય ।

માયો હ દુષ્પરુષો વાયા કામો અવિરહં અ ॥૨૨૨

દ્રવ્ય એ દ્વારનો વિચાર છે તેમા દ્રવ્ય શસ્ત્ર તે ખર્જૂલી છે અને અગ્નિ, વિષ, સ્નેહ અને ખટાશ એ પ્રસિદ્ધ છે આખરેતેકરીર વિગેરેથી થાય છે અને જલથી તે બાપીતુ છે આ શબ્દથી કરીષ વિગેરે લેવા આ દ્રવ્ય શસ્ત્ર બતાવ્યા હવે શસ્ત્ર કહે છે તે ખરાબ મન વચન અને કાયાનો ઉપયોગ અવિરતિ છે અહીંઆ દુષ્પ્રયુક્ત શબ્દ છે, તેથી એમ ના કે દ્રોહ અભિમાન ઇર્ષ્યા વિગેરે મનનો દુષ્પ્રયોગ ॥ તે વચનનો દુષ્પ્રયોગ તે હિંસા તથા કઠોર વિગેરે વચન બે અને કાય દુષ્પ્રયોગ તે દોડવું કુદવું વિગેરે છે અને અગ્નિ તે સામાન્ય રીતે જીવાહિંસા વિગેરે પાપસ્થાનમા પ્રયોગ કરવી તે બધા સ્વ અને પરને મારનાર હોવાથી કર્મબંધન મિત્તપણે હોવાથી જાવશસ્ત્ર છે ॥ ગાથાર્થ ॥

અહીં જાવશસ્ત્રનો અધિકાર નથી પણ દ્રવ્ય શસ્ત્રનો તે ત્રણ પ્રકારનો છે તે બતાવે છે

કિંચી સકાયસત્ય કિંચી પરકાય તદુમય કિંચિ ।
 एयं तु द्रव्यसत्य मावे अस्तंजमो सत्यं ॥२३१॥

કાંઈક સ્વકાય શસ્ત્ર છે જેમકે કાળી માટીને લીલી મા
 ટીનું શસ્ત્ર છે એ પ્રમાણે ગદ્ય રસ સ્પર્શના લેહમાં પણ શસ્ત્ર
 યોગના કરવી (સ્પર્શ જુદા, જુદા હોય તો એક બીજાને હજી
 વિગેરે) તથા કંઈક પરકાય શસ્ત્ર છે જેમકે પૃથ્વી છે તે પાણી
 અગ્નિ વિગેરેનું શસ્ત્ર છે અથવા પાણી અગ્નિ વિગેરે પૃથ્વીના
 શસ્ત્ર છે અને કંઈક બને મળીને શસ્ત્ર થાય છે જેમકે કાળી
 માટી પાણીના સ્પર્શ રસ ગદ્ય વિગેરેથી ધોળી માટીનું શસ્ત્ર
 છે જેમ કાળી માટીથી મેલું પાણી થાય છે તે વખતે આ કાળી
 માટી પાણી તથા ધોળી માટીનું શસ્ત્ર થાય છે તે દ્રવ્ય શસ્ત્ર
 જાણવું ગાથામાં તુ શબ્દ છે તે અનેક પ્રકારના વિશેષ અર્થ
 બતાવે છે એટલે અનેક પ્રકારના શસ્ત્ર જાણવા અને જાણવામાં
 અસંયમ તે ચરણનું શસ્ત્ર છે ॥ ગાથાર્થ ॥

એ પ્રમાણે પરિણત પૃથ્વીમાં ઉત્પાદક દરવાથી જીવની
 હિસા નથી તેથી અહિં માપણનો સાધુધર્મનો સંલગ્ન થાય
 છે આ પ્રમાણે આગમનું તે પ્રમાણ છે અને અહીં અનુમાન
 પણ છે જેમકે જીવ સહિત પરવાળા જીવણ પત્યર વિગેરે
 પૃથ્વીથી બનેલા છે (પ્રતિજ્ઞા સમાન જાતિવાળા અકુરાની
 ઉત્પત્તિના જેવાથી (હેતુ) તથા તેમાં દેવદત્તના માસના

અકુરાનુ દૃષ્ટાત છે) એ પ્રમાણે આગમ અને ઉપપત્તિવડે
પૃથ્વી કાયિકનુ જીવત્વ સિદ્ધ થયુ કહ્યુ છે કે—

“ આગમથોપપત્તિશ્ચ, સંપૂર્ણ દટિલચક્ષુઃ ।
અતીન્દ્રિયાણામર્થાના, સદ્ગતપ્રતિપત્તયે ॥૧॥

આગમ અને ઉપપત્તિ એ અતિઇન્દ્રિય પદાર્થના સફળ-
વના સ્વીકાર માટે દટિનુ સંપૂર્ણ લક્ષણ છે

“ આગમો દ્યાત્તરચનમાસ દોષત્વયાદિદુઃ ।
વીતરાગોઽનૃત વાક્ય, ન મૃયાદેત્વસમગાત્ ॥૨॥ ”

આગમ છે તે આત્મનુ વચન છે અને તે દોષના સ્વયમી
તેને આત્મ કહે છે કારણ કે તેનુના અસંભવથી વીતરાગ અસત્ય
વચન ન જોડે આટલુ દુઃકામા બસ છે પૃથ્વીની માફક અપ્
કાય પણ સચિત્ત ભણવા અગ્નિ પણ સચિત્ત તથા વાયુ અને
વનસ્પતિ પણ સચિત્ત કદા વિગેરે ભણવુ

હવે જલનુ વિશેષ કહે છે

સજીવ પાણી છે જમીનમા જોડવાના સ્વભાવથી દેકકા
માફક કુદીને ઉચે આવે છે તે પ્રમાણે અગ્નિનુ છે

સજીવ અગ્નિ છે તેની આહારવડે બાળકની માફક વૃદ્ધિ
દેખાય છે

સજીવ પવન છે બીબ્બનો પ્રેરેલો તિર્થન્નિગ ()
નિયમિત દિશામા ગામની માફક તેનુ ગમન થાય છે

જીવવાળા વૃક્ષો છે સર્વ છાલ ઉતારી લેવાથી ગધેડા
માફક મરણ પામે છે

હવે વનસ્પતિ જીવોના વિશેષ ભાગ બતાવવા કહે છે

ત જહાં એટલે, તે આ પ્રમાણે અગ્રબીજવાળા વિગેરે
આ ઉપ-ન્યાસ અર્થ છે અગ્ર (મોખરે) બીજ જેમા છે, તેવા
કોરટ વિગેરે જાણવા, તથા મૂલ તેજ બીજ જેમા છે તેવા
ઉત્પદ (કમળ) ના કદ વિગેરે છે પર્વ તેજ બીજ જેમા છે
તે પર્વ બીજવાળા ચેરડી વિગેરે છે તથા સ્કંધ પોતે બીજ
જેમા છે તે સ્કંધ બીજવાળા ચાલકી વિગેરે છે તથા બીજ
વાવવાથી ઉગે તે બીજ રૂઢા, તેમા જાત વિગેરે છે સમૂચ્છ
નથી ઉત્પન્ન થાય, તે સમૂચ્છિમ જાણવા તેમા પ્રસિદ્ધ બીજ
નથી પણ પૃથ્વી (જમીન) ઉપર વસાહ વિગેરેથી તેવી તેવી
જાતિમા ધાસ વિગેરે થાય છે અને આ નસ બરે તેણુ પણ નથી
કારણ કે તેઓ બાળેલી જમીન ઉપર પણ ઉગે છે તે પ્રમાણે
મૂળ સૂત્રમા તુલ્ય લતા વનસ્પતિકાધિક શબ્દ છે અહીં " તુલ્ય
લતાનુ " અહણુ એટલા માટે ॥ કે તેમા પોતાની જાતિના
અનેક લેહ ॥ તે બતાવે છે

વનસ્પતિ કાવિક અહણુ કરવાનુ કારણ સૂક્ષ્મબાદર
વિગેરે તમામ વનસ્પતિના લેહના સમૂહ માટે છે આ વાક્યવડે
પૃથ્વી વિગેરેના પણ પોતાની જાતિના પોતામા રહેલા અનેક
લેહો જેવા કે પૃથ્વી ચર્કરા વિગેરે છે તથા પાણીમા એ -
મિહિકા, (ફરફર) વિગેરે છે તથા અગારા, જવાળા

અગ્નિમા લેદો છે, તથા હજા મહાગ્નિક વિગેરે વાયુના લેદો છે આ પ્રમાણે સુમન્જસુ તથા વનસ્પતિ સૂત્રમા “ સખીજ ચિત્ત વત ” છે આ પૂર્વે જતાવેલા વનસ્પતિ વિશેષ છે તે પોત પોતાના નિબંધનમા આત્મવત (સજીવ) છે અને અનેક જીવો વિગેરેનું વર્ણનને દ્રુવગડિકા છે, તે પૂર્વે માફક જાણવું (અર્થાત્ જેમ પૃથ્વીના એક અણુના અસંખ્યાતમા જાગે જેમ પૃથ્વીકાયના જીવની અવગાહના છે, તે પ્રમાણે પાણી અગ્નિ વાયુમા જાણવું વનસ્પતિમા પણ કેટલેક અંશે તેમજ છે, આચારાગતુ ૧૬૫ અધ્યયનજીએ) બીજવાળા સચિત્ત કંદા, અહીં બીજ જીવ તેજ મૂળ વિગેરે જીવ છે કે અન્ય તમા આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ?

આનું સમાધાન કરવા કહે છે

બીજ તે યોનિ થએલ છે હવે તે બીજ બે પ્રકારનું છે એક યોનીવાળું અને બીજું યોની વિનાનું છે તેમા પ્રથમનું છે તે યોની કાયમ હોવાથી ઉગી શકે છે અને બીજું યોની નષ્ટ થવાથી ઉગી શકતું નથી તે યોનીવાળું સચિત્ત અને અચિત્ત એમ બે પ્રકારનું છે અને યોનિ વિનાનું તે નિશ્ચે અચેતન છે હવે બીજયોનીવાળું છે તેનું અયોનીવાળા સાથે લેદ જતાવે છે કે તેની ઉત્પત્તિ થતી નથી, કારણ કે તેમા બીજપણ રહ્યું નથી અને યોનીવાળામા જે બીજપણ છે તે યોનિના પરિણામને તજ્યું નથી

શા માટે ?

ઉત્તર—હવે તેમના બાધીને ઉગે છે તેજ પૂર્વનો બીજ હવે છે જેણે બીજ એવું નામ તથા ગોત્ર એવા બે કર્મ ભોગ વીને મૂળ વિગેરે નામ ગોત્ર બાધીને અથવા બીજે કોઈ પૃથ્વી કાયાદિક હવે એજ પ્રમાણે છે અને મૂળમા જે હવે છે તેજ મૂળપણે પરિણમે છે તે પછુ પાદ્યમા પ્રથમપણે એટલે તે પહેલા પાદ્ય તરીકે પરિણમે છે તેથી કરીને એક હવે મૂળને તથા પહેલા પાદ્યનો કત્તો છે

પ્રશ્ન—જો એ પ્રમાણે હોય તો શાસ્ત્રમા લખ્યું છે કે

“સર્વોઽપિ કિમલઞ્ચો યનુ ઉગમમાણો અણતથો મણિઓ”

સર્વ કિશલય ઉગના અનતકાય કલ્પો છે તે વિરુદ્ધ કેમ નહિ થાય ?

ઉત્તર—અહિ આ બીજ હવે પોતે કે અન્ય કોઈ હવે બીજના મૂળપણે ઉત્પન્ન થઈને તેની ઉત્પન્ન અવસ્થા કરે છે, ભારપડી કિશલય અવસ્થા કરે તે સમયે નિયમથી અનત હવે ઉત્પન્ન કરે છે કરીથી તેમા સ્થિતિ ક્ષય થવાથી બધા હવે પરિણત થયા પડી આ એકલો મૂળ હવે અનન હવેના શરીરને પોતાના શરીરપણે કરીને એટલો મોટો થાય છે કે જે પ્રથમ પત્ર ગણાય છે તેથી વિરોધ નથી બીજા આચાર્ય કહે છે કે અહિ આ પહેલું પાદ્યુ જે બીજની સમુત્પન્ન અવસ્થા નિયમ બતાવવા માટે છે અને શેષ કિશલય વિગેરે બધુ મૂળ હવે પછી પ્રગટ કરેલું અવશ્ય નથી એવું બળ્યુત્પન્નતેથી પૂર્વે સૂત્ર વિરુદ્ધ નથી કારણકે

નિરૂપર્તનના આરભ કાળમાં કિશલયપણાનો અભાવ છે ॥ ગા-
થાર્થ ॥ એજ વાત ભાષ્યકાર કહે છે

વિદ્વત્યાવિદ્વત્યા જોણી જીરાણ હોઈ નામજ્ઞા ।

તત્ય અવિદ્વત્યાઈ વુક્કમઈ સો ય અન્નો વા ॥૫૮॥ મા૦॥

વિશ્વસ્ત તથા અવિશ્વસ્ત એવી બે યોનિ હવેાની ન
ઉગવાની અ ૩ ઉગવાની બાજુવી તેમાં અવિશ્વસ્ત યોનિમાં જે
હવ ઉત્પન્ન થાય તે અન્ય હવ અથવા તેજ હવ ઉગે છે
॥ ગાથાર્થ ॥

જો પુણ મૂલે જીયો સો નિજ્જલેહ જા પદ્મપત્ત ।

કદાઈ જાવ વીય સેસ અન્ને વકુજ્જાતિ ॥૫૯॥ મા૦॥

જે મૂળમાં બીજનો અથવા જુદો હવ વર્તે છે તે પહેલા
પાદડા મુખી એકજ હવ છે અહીં પણ પહેલાની માફક ભાવાર્થ
બાજુવો ૬૬ વિગેરે બીજ મુખી બાકીનું બીજ હવેા બનાવે
છે તે વનસ્પતિ હવેાજ છે જ્ઞાપ્યાના બને પદ્મમાં આ અવિ
દ્વ છે એક બાજુ સમુદ્ભૂત અવસ્થાનુજ પ્રથમ પત્રપથે
કહેલું છે ત્યારપછી ૬૬ આદિ ભાવે અન્યત્ર ૬૬ આદિનું
વનસ્પતિ લેહપણું છે તનો પ્રથમ પત્ર ઉત્તર કાલજ ભાવ
હોવાથી છે ॥ ગાથાર્થ ॥

હવે થોડામાં વિશેષ બતાવે છે

મેસ સુત્તજ્ઞાસ કાણ કાણ અદ્ધકમ વૂયા ।

અજ્ઞમયણત્યા પચ ય પગરણપચંજણવિસુદ્ધા ॥૬૦॥ મા૦॥

સૂત્રમા સ્પર્શ કરનાર ને કહેલુ લક્ષણ પૃથ્વીકાય વિગે
રેમા છે તે યથાક્રમે અનુયોગધર આચાર્ય બોલે ન કેવળ સૂત્ર
સ્પર્શજ લક્ષણ કહે પણ અધ્યયનના અર્થેની પૂર્વે કહેલા પાત્ર
જીવાજીવનુ અભિગમ વિગેરેને પ્રકરણ, પદ, વ્યજન અને
વિદ્યુદ્ધ એવા અર્થેની બોલે તે સૂત્રજ જીવોનુ અભિગમ
(સમજ) દરેક કાયમા એ એના વડે પાત્ર સંખ્યાનુ બદલણ
કર્ણ, નહિ તો બીજી રીતે અહિં આ છ અધિકાર છે જેમા
અર્થેની કાય તે પ્રકરણમા અનેક અર્થના અધિકારવાળુ કાય
પ્રકરણ વિગેરે છે વિભક્તી લાગી હોય તે પદ કહેવાય અનેક
વિગેરે વ્યજન કહેવાય એ વ્યજનવડે વિદ્યુદ્ધ બોલેલાગાયાર્થા

હવે ત્રસનો અધિકાર કહે છે ગાથામા સે ગન્દ અથ
શબ્દના અર્થમા એ અને તે પણ ઉપન્યામના વાસ્તે છે અથ
શબ્દ પ્રક્રિયા, પ્રક્ષ, અનતર, મગલ, ઉપન્યાસ, પ્રતિવચનના
સમુચ્ચયોમા વપરાય છે હવે જે બાળકો વિગેરેને પણ પ્રસિદ્ધ છે
એવા અનેક એ ઇન્દ્રિય વિગેરે લોકવટે એકએક જાતીમા ઘણા ત્રસ
જીવો છે ત્રસ જોટલે ત્રાસ પામે તે, અને પ્રાણ જોટલે ઉચ્છ
વાસ વિગેરે છે એ જેમને હોય તે પ્રાણી કહેવાય તે આ પ્રમાણે
અડભ વિગેરે આ નિશ્ચયે છઠ્ઠો જીવનિકાય છે તે ત્રસકાય છે
આ યોગ ૮ જે ઇંડુ તેનાથી ઉત્પન્ન થાય તે અડભ કહેવાય
છે તે પક્ષી ઘીહોડી વિગેરે છે અને પોતે પોતાથી ઉત્પન્ન થાય
તે પોતેજ કહેવાય (પાણિનિના ૩-૨-૧૦૧) સૂત્ર પ્રમાણે ૬
પ્રત્યય જનમ આપવાના અર્થમા છે તે હાથી, વલગુડી ચર્મ
ગેરે છે જરાયુનાથી વિગાયેલા ને

સુજ્ઞાનુવા, તે ગાય, લે સ, બકરો, ઘેટો, માણસ વિગેરે છે અહિં
 પૂર્વ માફક તે પ્રત્યય છે રસથી જન્મે તે રસજ કહેવાય તેમા
 છાસ, આરનાલ, (ઓસામણ) દહી, લીમન, વિગેરેમા પાણી
 કૃમીના આકારવાળા બહુ જીણા જીવો થાય છે તે છે, પરમેવાથી
 થાય તે સ રવેદજ કહેવાય તેમા માકડ, જી, શનપદિકા, વિગેરે
 છે તથા સમૂર્ણ નથી જન્મેવા તે સમૂર્ણ નજ કહેવાય તે
 શવભ, કીડીઓ, માખી, શાત્રૂક વિગેરે છે તથા ઉદ્ભેદથી જન્મે
 તે ઉદ્ભેદ કહેવાય અથવા ઉદ્ભેદન થઇને જન્મે તે ઉદ્ભિજ કહે-
 વાય તે પતંગ, બજરીટ, પરિપ્લવ વિગેરે છે ઉપપાતથી જન્મે
 તે ઉપપાતજ કહેવાય અથવા ઉપપાતમા થાય તે ઓપપાતિક
 કહેવાય તે દેવ અને નારકીના જીવો કહેવાય તેમનું જ લક્ષણ
 કહે છે જે કોઈને સામાન્યથીજ દેવોનું અભિકાન્ત થાય છે
 એટલે જોલનારની સામે આવવું તે છે અને ભાવમા નિષ્ઠા પ્રત્યય
 છે એટલે ક્રમ ધાતુનું કાન્ત થયું એટલે તે જીવો સામે આવે
 છે તથા તે જીવોનું પ્રતિકાન્ત થાય એટલે તે જીવોનું પાછું
 ફરવું થાય અને મ કુચન એટલે શરીરના ભાગોને મ ક્રોચવા તે
 પ્રમાણે પ્રસારણ એટલે શરીરના ભાગોને પોહળા કરવા સ્વભુમ
 એટલે શબ્દ કરવો જમણ એટલે આમ તેમ ફરવું, ત્રાસ પામવું,
 તથા દોડી જવું તથા કચાયથી કોઈ વખતે એટલે ગતિથી
 આવવું છે આ બધાને જાણનારા છે, પ્રજ્ઞ અભિકાન્ત પ્રતિ-
 કાન્ત એ બન્નેનો આગતિ તથા ગતિથી ભેદ નથી છતાં મામાટે
 જુદા ફરીથી કહ્યા ? ઉત્તર વિજ્ઞાન વિશેષ બતાવવા માટે, જેમકે

ઉત્તર—સૂત્રની રચના વિચિત્ર હોવાથી એમ મુલ્યબુ, કે તેમા ક્રમ રહેતો નથી પણ સૂત્ર વિના ક્રમ રહે છે

હવે પચ્ચેન્દ્રિય સામાન્યથી, તથા વિશેષથી છે તેમાં બધા તિર્યગ્ યોનિવાળા ગાય વિગેરે છે બધા નારડીઓ રત્ન-પ્રભા નારક વિગેરે ભેદોથી બુદ્ધ છે તથા બધા મનુષ્યો, તે કર્મભૂમિ વિગેરેમા જન્મેલા વિગેરે છે સર્વે દેવો, તે સવત્ર વાસી વિગેરે છે અહિ આ સૂત્રમા સર્વ શબ્દ બધા ભેદોને ત્રસપણુ બતાવવા માટે છે એટલે એમ સમજવુ કે આજ બધા જીવો ત્રસકાય છે પણ એકેન્દ્રિયો માફક ત્રસ અને સ્થા-વર નથી કારણ કે એમ કહ્યું છે કે, એકેન્દ્રિમા પણ પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, એ ત્રણ સ્થાવર છે અને અગ્નિ, , તથા એ ઇન્દ્રિ વિગેરે ત્રસ છે આ તત્વાર્થના બીજા અધ્યયનમા સૂત્ર ૧૩ મુ ૧૪ મુ છે તેનો ખુલાસો કર્યો કે, અહિ આ એકેન્દ્રિ ત્રમ ન લેવા સર્વે પ્રાણી પરમ ધર્મણુ, એટલે જિ ઇન્દ્રિ વિગેરે, તથા પૃથ્વી વિગેરે, પરમ તે મુખ, તેને વાચનારા છે એટલા માટે હુ ખ ન દેવુ એટલા માટે આ જીવે જીવનિકાયનો પોતે હક ન કરે, (એવુ કાર્ય ન કરે કે જીવો હુ ખ પામે) એમ જાણવુ, તે પ્રમાણે બીજા પાસે ન કરાવે, કરતાને જીવો ન જાણે વિગેરે ઉપગ્રી જાણવુ ,

આ છઠ્ઠો જીવનિકાય બતાવીને, પૂર્વે કહેલ કીડા વિગેરે પૃથ્વીકાયથી છઠ્ઠો છે તે ત્રસકાય બધા તીર્થંકર, અને ગણધરાથી પ્રાર્થથી કહેવાય છે

પ્રયોગ આ પ્રમાણે છે

વિદ્યમાનનુ કરેલુ આ શીર છે કારણકે ઘડાની માફક
ચર્યાતથા પ્રતિનિધન આકારવાળુ છે તેથી

પ્રશ્ન—અહિ ત્રસકાયનુ નિગમન કયા સિવાય, અસ્થા
નમા અથા છવો પરમ ધર્માણુ એ પછી કહેવાનુ સૂત્ર અહિ
શામાટે કહ્યુ ?

ઉત્તર—નિગમનસૂત્રનુ વ્યવધાનવાળુ બીજા અર્થથી વ્યવ
ધાનનુ બતાવવાપણુ છે, તેથી કહ્યુ જેમકે ત્રસકાયનો નિગમન
સૂત્રનો ઉકા, છવોનુ ઓળખાણુ છે અને તેના અતરે અણ
વોના ઓળખાણુનો અધિકાર છે, તેના અર્થને કહીને આરિત્ર
ધર્મ કહેવો, તે પ્રમાણે વૃદ્ધ (મહાન પૂર્વાચાર્ય) ની વ્યાખ્યા છે

અમો રસુ છદ્દો જીરનિકાઓ તસકાઉતિ પડુચદ,
અમ તે જીરામિગમો મણિઓ, રવાણિ અજીરામિગમો
મણ્ણદ-અજીરા દુવિહા, તજદા-પુગ્ગલા ય નોપોગ્ગલા ય,
પોગ્ગલા છવ્વિહા, તજદા-સુદ્દમસુદ્દમા સુદ્દમા સુદ્દમચાયરા
ચાયરસુદ્દમા ચાયરા ચાયરચાયરા । સુદ્દમસુદ્દમા પરમાણુ-
પોગ્ગલા, સુદ્દમા દુપ્પમિયાઓ આદત્તો જાવ સુદ્દમપરિ-
ણઓ અણતપ્પણિઓ સુપો, સુદ્દમચાયરા ગધપોગ્ગલા,
ચાયરસુદ્દમા વાડકાયસરીરા, વાદરા આડકાયસરીરા ઉ-
સ્સાદીણ, ચાયરચાયરા તેડણસ્મદ્દપુઢવિતસસરીરાણિ ।
અદ્દવા વડવિહા પોગ્ગલા, તજદા-સંધા સધદેમા સધ-

પણ પરમાણુપોગ્ગલા, એસ પોગ્ગલત્થિકાઓ મહણલ-
 વણો, ચોપોગ્ગલત્થિકાઓ તિવિહો, તજહા—ધમ્મત્થિ-
 કાઓ અધમ્મત્થિકાઓ આગામત્થિકાઓ, તત્થ ધમ્મત્થિ-
 કાઓ મહલવણો, અધમ્મત્થિકાઓ ઠિહલવણો,
 આગામત્થિકાઓ અગામહલવણો, તથા ચંતત્સગાધા-
 ર્પમ્—“દુવિહા હુતિ અજીવા પોગ્ગલનોપોગ્ગલા ય છ સિ-
 વિહા પરમાણુમાદિ પોગ્ગલ ચોપોગ્ગલ ધમ્મમાદીયા ॥૧॥
 સુદુમસુદુમા ય સુદુમા તહ ચેવ ય સુદુમચૌયરા ચેયા ।
 ગાયરસુદુમા ગાયર તહ ગાયરચૌયરા ચેય ॥ ૨ ॥ પરમાણુ
 દુંપ્પણમાદિગા ઉ તહ મધપોગ્ગલા હોન્તિ । ચૌઠ આઉસેરીરા
 તેઠ્ઠમાદીણ ચરિમા ઉ ॥ ૩ ॥ ધમ્માધમ્માડ઼ગામા લોણ
 ચોપોગ્ગલા તિહા હોતિ । જીગર્ણ મહઠ્ઠિદ્ધઅગાહણિમિ-
 ત્તગા ચેયા ॥ ૪ ”

આ નિશ્ચે છઠો અવનિગાય ત્રમકાર કહેવાય છે આ ‘
 પ્રમાણે અવાભિગમ બતાવ્યો હવે અઅવાભિગમ બતાવે છે
 અઅવ બે પ્રકારના છે પુદ્ગલ અને અપુદ્ગલ, પુદ્ગલ ૭ પ્રકાર
 ના છે (૧) સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ, (૨) સૂક્ષ્મ (૩) સૂક્ષ્મબાદર
 (૪) બાદર સૂક્ષ્મ (૫) બાદર (૬) બાદર બાદર છે સૂક્ષ્મ
 સૂક્ષ્મમા પરમાણુ પુદ્ગલ લેવા અને સૂક્ષ્મમા બે પ્રદેશથી લ-
 ધને ચાવત્ સૂક્ષ્મ પરિણામે પરિણુમેલા, અને ત પ્રદેશનો સ્ક-
 ન્ધ છે, ત બંધવો સૂક્ષ્મ બાદરમા મળતા પુદ્ગલ લેવા અને

બાહર સૂક્ષ્મમા વાયુકાયના શરીર લેવા બાહરમા એસ
 વિનેરે પાત્રીના શરીર લેવા અને બાહર બાહરમા અગ્નિ, વન
 સ્પર્તિ, પૃથ્વી તથા વસના શરીર લેવા અથવા ચાર પ્રકારના
 પુરુષો છે (૧) સ્કન્ધ (૨) સ્કન્ધનો (૩) દેશ, સ્કન્ધના પ્ર
 દેશ (૪) પરમાણુ પુરુષવ આ પુરુષલ અસ્તિકાય મમજવાને
 કહ્યો હવેનો પુરુષવાસ્તિકાય ત્રણ પ્રકારના છે તે બતાવે છે
 ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, તથા આકાશાસ્તિકાય, તેમા
 ધર્માસ્તિકાય હવાદિને ગતિ આપવાના લક્ષણવાળો કહ્યો, તથા
 અધર્માસ્તિકાય, ગતિ અટકાવવા કહ્યો તથા આકાશાસ્તિકાય,
 અવગહ લક્ષણવાળો છે આ બધાના મ મહને માટે ઉપર ચાર
 શાકાઓ બતાવી છે

इष्टेति क्षणं जीवनि कायाणं नेर सय दड समार-
 मिजा नेवनेहि दड समारमाविजा दड समारभतेऽनि
 मने न समणुजाणामि जायजीराण तिबिह तिनिहेण
 मणेणं वायाण काएण न करेमि न कारवेमि करतपि
 मन्न न समणुजाणामि तस्समते ! पटिक्कमामि निंदामि
 गरिहामि अण्णाण वोमितामि । (सूत्र० २)

હવ અભિગમ (સ્વરૂપ) બતાવ્યો હવે ચારિત્રધર્મ
 બતાવે છે તેમા કહેલા સબધવાળુ એ સૂત્ર છે વિનેરે, બધા

પ્રાણીઓ પૂર્વે કદાચ મુજબ પરમ ધર્માણુ છે એટલે તેઓ સુખવાન્ છે છે માટે સર્વે જીવોને, એટલે જ જીવનિકાયને પોતે દુ ખ ન દેવું એટલે સંઘટ્ટન, પરિતાપ વિગેરે થાય, તેવું ન કરે બીજા આકર વિગેરે પાસે તેવો દંડ ન અપાવે અને તેવો દંડ આપનારાને ઉત્તેજન ન આપે (દંડ એટલે દુ ખ) આ પ્રમાણે જીવોને દુ ખ ન આપવું, એવું ભગવાનનું વચન છે એવું જાણીને દરેક સાધુ પ્રતિજ્ઞા કરે કે, હું જીવંતી સુધી છોડું છું એટલે કહેલા વચનને ભરોબર સ્વીકારીને, દરેક જીવને દુ ખ ન થાય માટે મન, વચન, કાયાથી, ન કરવું ન કરાવવું, ન કત્તાને ભડાવે બાજુ એ પ્રમાણે નવ પ્રકારનો દંડ છોડું છું આમ સાધુ બોલતો શુરુ આગળ કહે છે કે, હે ! ભદ્રત હું તે સંઘળા દંડથી પાછો હું છું આ ત્રિકાળ વિષયનો દંડ છે તેના સંબંધી ભૂત અવયવને આશ્રયી પામી હું છું અર્થાત્ પૂર્વે જે પાપ કરેલા છે, તે હવે ન કરૂં આમા વર્તમાન, અને ભવિષ્ય, ન આપે ગારણ કે પ્રતિક્રિયા ભૂતકાળનું થાય, વર્તમાન પાપનું સંવરણ (રોકવું) થાય અને ભવિષ્યનું પ્રત્યાખ્યાન (પચ્ચખાણું) થાય છે (ભદ્રત શબ્દનો અર્થ ભવ અથવા ભય તેનો અત કરનાર શુરુ મહારાજ છે)

ભદ્રત શબ્દવટે જણાવ્યું, કે શુરૂની સાક્ષીમા ભત્ત સેવા થોડી છે, તથા પ્રતિક્રિયામિ શબ્દવટે જણાવ્યું, કે ભૂત

(છવો) ને દડ (દુ ખ) દેવાથી હું નિવર્તુ સ આથી નિવૃત્તિ થાય અને તેથી પાપની અનુભવિથી વિરમણ (પાછું હટવું) થાય તથા નિદામિ ગર્હામિ, આ બે શબ્દોથી બંધનુ કે, પોતાના આત્માની સાક્ષીથી પોતાના પાપોની નિદા થાય, અને પર (ગુરુ) ની સાક્ષીથી ગર્હા થાય, ગર્હા એટલે બુદ્ધિસા (પાપથી મો વાકુ કરી તિરસ્કાર બતાવવાનો) છે “ આત્માને ” અતીત પૂર્વે દડ કરનારાને નિદવા યોગ્ય બાળી વિવિધ અર્થ-વાળા અથવા વિશેષ અર્થવાળા વિ શબ્દ, તથા ઉત્ત અતિશે અર્થવાળા શબ્દવડે સુખમિ એટલે હાલુ છુ (અર્થાત્ મારા પાપોથી હું સર્વથા છુટ્ટુ છુ)

વાહીનો પ્રશ્ન—જે આ પ્રમાણે પૂર્વના પાપોના દડતુ પ્રતિક્રમણ માત્ર આ સૂત્રનું તાત્પર્ય હોય, એમ થયું, પણ વર્તમાન પાપોનું સ્વરણ (શેકાણું) અને બલિખ્યના પાપોનું પચ્ચખાણું હવે ન બતાવ્યું તેનું કેમ ?

આચાર્યનો ઉત્તર—નકરેમિ (ન કકે) વિગેરે શબ્દ-વડે વર્તમાન પાપોનું શેકાણું તથા બલિખ્યનું પચ્ચખાણું સિદ્ધ થયું,

પઠમે મંતે ! મદન્વણ પાણાદવાયાઓ વેરમણ,
સવ્વં મંતે ! પાણાદવાય પચ્ચક્કામિ, સે મુહુમં વા વાયર વા
ત્તસ વા થાવર વા, નેવ સય પાણે અદ્દાદા નેવન્નેહિ
પાણે પાણે અદ્દવાયતેઽવિ અન્ને ન

જાણામિ, જાવજીવાણ તિવિહ તિવિદેશં મણેશં વાપા
 કાણ ન કરોમિ ન કારવેમિ કરંતંપિ અન્ન ન સમશુજા
 ણામિ તસ્સ મતે ! પહિકમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપારણ
 યોસિરામિ । પદ્મ મંતે ! મહન્વણ ઉવદ્ધિઓમિ સન્વાઓ
 પાણાહવાયાઓ વેરમણં ॥ ૧ ॥ (સૂત્ર ૩)

આ આત્માના સ્વીકારને યોગ્ય હોનો નિરોધ છે તે
 સામાન્ય અને વિશેષ રૂપ છે સામાન્ય રીતે પૂર્વે કહેલા ઉદ્ધ
 ણુવાળોજ છે પણ તે વિશેષ રૂપે પચ્ચમહાવત રૂપ પછે અગી-
 કાર કરવો જોઈએ તે મહાવતોને જતાવે ॥ “ પદ્મ મંતે ”
 ઇત્યાદિ, સૂત્રના ક્રમના પ્રમાણથી પ્રાણાતિપાત (છવ નોટથી)
 વિરમણ (પાછા હઠવું) તેમા પહેલું છે

બહન્ત (બયઅન્ત) શુરુનું આમ ત્રણ ॥ મહાવત
 એટલે મોટુંવત છે આનું મહત્વ આવકના સંબંધી અણુ
 વતની અપેક્ષાએ છે, આ વતમા ૧૪૭ બાગા છે તેની આ
 ગાથા છે

‘ સંયાર્લ મંગસયં પચ્ચલાણંમિ જસ્સ ઉવલદ્ધં ।
 સો પચ્ચલાણકુસલો સેસા સન્ને અકુસલા વ ॥ ૧ ॥ ’

એમના અસ મોહના અર્થે (સમજવા માટે) આગળ
 અમે ખુલાસો કરશું તે મહાવતમા પ્રાણાતિપાત વિરમણ છે
 તેમા પ્રાણ એટલે હિન્દિઓ વિગેરે છે તેનો અતિપાત

પાપ તરે છે અને તે વડી દીક્ષાને ચોખ્ખું છે તે છ મનને નવચેદ
 વડે પરિહર, એવું શુદ્ધિપ્રાપ્તિને કહે છે કે (મન વચન કાયાથી
 ન કરે, ન કરાવે, કરાવે ભયો ન જાણે, એ પ્રમાણે પચ મહા
 મન અને છઠ્ઠી રાત્રીભોજન ત્યાગ, એ જ મનને નશ્વ કરણ,
 ત્રણ થોગે, ઉપર કહ્યા મુજબ પાળે અને પાપને ત્યાગે) પદ,
 પ્રાસાદ, આતુર, વિગેરેના હણતો મતના લેવા વખતે કહેવાના
 છે જે મનીન વિગેરે દોષો છે તે અહિં આ શુદ્ધમા ન હોય,
 અર્થાત્ કપડું મેલું હોય તો ન ગમે, તેમ મનમા પણ દોષ
 હોય, તો તે ઝાઢી ન ખવા જોઈએ

ऐतेमिं लेमुदेमेण सीमादियद्वयाए अथो म-
 रणइ-पदियाए मत्थपरिणयाए दसकालिए छर्ज्जाणणि-
 काए वा, कहियाए अत्थयो, अभिगयाए संम परिक्खि-
 जण-परिहरइ छर्ज्जाणणियाए मणयणकाएहिं कयकारा-
 नियाणुमइभेदेण, तथो ठाणिअइ, ए अन्नहा । इमे य इत्थ
 पडादी दिट्ठता-मइलो पडो ए रणिअइ सोहिओ रणिअइ,
 असोहिए मूलपाए पासाओ ए किअइ सोहिए किअइ,
 वमणाईहिं अमोहिए आउरे ओमइ न दिअइ, सोहीए दिअइ
 अमठणिए रयणे पडिबघो न किअइ मठविण किअइ, एन
 पडियरु हियाईहिं अमोहिए सीसे ए वयारोवण किअइ,
 सोहिए किअइ अमोहिए य करणे गुरुणो दोमा सो
 हियापालणे मिम्मम्म दोमोत्ति कय पसंगेण ।

ઉપરની જે માથાનો અર્થ શિષ્યના હિતના માટે થોડામા
 હપ્તે છે આચાર્ય સૂત્રમાં પહેલું અધ્યયન શસ પરિણામ
 યથા દશ વૈકલિકતુ ॥ જીવલિયા નામનું આજ થોડું અધ્ય
 યન રીખ્યા પછી ગુરૂએ અર્થ બનાવ્યા પછી તે સારી રીતે
 સમજાવે છે, તેની પરીક્ષા કરીને શિષ્ય જીવનિકાયોને દુ ખ-
 દેવાનું પાપ, મન વચન કાયાવડે કરવું, કરાવવું, અનુભવેલું,
 એ ત્રણ ભેદે તે પાપને ત્યાગે ત્યારપછી તેને વડી દીક્ષા આપે
 તે સિવાય વડી દીક્ષા ન આપે અહિં આ પદ વિગેરેના દ્વારો
 છે જેમ મેલુ કપડું ન રમાય, પણ ધોએલુ રમાય, તથા
 જમ્યા થોડા વિના મહેવનો પાપો ન નાખે, પણ જમીનની
 ગુદિ કર્યા પછી પાપો નાખે, તથા રોગીને દેશ વિગેરે
 આપ્યા પહેલાં આપણ ન આપે, પણ ક્યંથી શુદ્ધિ કરીને દવા
 આપે તથા અસંસ્થાપિત રત્નમાં પ્રતિગઘ ન કરે,
 પણ સારી રીતે રમાવ્યા પછી જડે, એજ પ્રમાણે બહોલા
 અને કહેલા અર્થને સમજનારા શિષ્યને મતનું આરોપણ
 કરે, પણ તે સિવાય નહિ, જે ગુરૂ તે પ્રમાણે પરીક્ષા કર્યા
 વિના વડી દીક્ષા આપે, તો ગુરૂને દોષ લાગે અને ગુરૂ પરીક્ષા
 કર્યા પછી મત આપે, અને શિષ્ય દીક્ષા બરાબર ન પામે, તો
 શિષ્યને દોષ છે દુઃશામા આટલું બસ છે

ઉપર કહ્યું છે કે 'સર્વ મદન્ત !' હે ગુરૂ હું જીવને
 દુ ખ દેવાનું ત્યાગુ છું હવે તેજ વધારે ખુશાસાથી બતાવે છે
 'સે સુદુમ' વિગેરે એમા સે રુદ મ થ દેશનો છે મેનો

અર્થ ગુજગતીમા 'અથ' થાય છે તે હુમેશા કોઈપણ વાત કહેતા પ્રથમ વપરાય ॥

સૂત્રમા સૂક્ષ્મ, અથવા બાહર, અથવા ત્રસ, અથવા સ્થાવર એ જીવોના ચાર ભેદ છે અહિં આ સૂક્ષ્મ એટલે નાનો, પણ સૂક્ષ્મ શબ્દથી સૂક્ષ્મ નામ કર્મના ઉદયથી જે સૂક્ષ્મ જીવ છે, તે ન લેવો. તેના ચરીની હિ સા ચવી અશક્ય છે હવે ભેદોને વિશેષથી કહે છે બાહર એટલે સૂર સ્થળ (આખા વિગેરેથી જણાય તેવો) તે જે પ્રકારે છે ત્રસ અને સ્થાવર તેમા સૂક્ષ્મ ત્રસ તે કુન્દુ વિગેરે, અને સ્થાવરમા વનસ્પતિ વિગેરે છે બાહર ત્રસમા ગાય વિગેરે અને સ્થાવરમા પુત્રી વિગેરે છે એ બધા જીવોને હું ન માફ, ન બીજાવડે મરાણુ, અને બીજા મારનારાઓને ન અનુમાહુ સૂત્રમા પ્રાકૃતની શૈલી છે તથા છદની રીતી છે તે પ્રમાણે વ્યાકરણનો સૂત્ર સાથે વિભક્તિનો ભેદ છે, વળી અહિં આ યાવત જીવમ્નો અર્થ પૂર્વ માફક આખી જીવગી સુખીનો છે, કે હું આ ત્રતોને આખી જીવગી સુખી પાળીશ, સૂક્ષ્મ, બાહર, ત્રસ, સ્થાવર એ ચારેનો પ્રાણુ તિપાત જણવો, તે દરેકના દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, અને બાવથી એમ બીજા ચાર ભેદ છે તેમા દ્રવ્યથી છ જીવ નિકાષનો અતિપાત ન કરવો, ક્ષેત્રથી તિર્થગુ લોક તથા ઉર્ધ્વ તથા અધોલોક બાણવા, તે ત્રણે લોકમા રહેલા જીવોની હિ સા ન કરે, કાળથી ભૂતકાળમા અથવા રાત્રી વિગેરેમા હિ સા ન કરે, (કાળથી ભૂતકાળ લાગુ ન પડે, પણ વર્તમાન, ભવિષ્યને,

હાથ પડે, અર્થાત્ વર્તમાનમા જીવોને ન માત્ર ન અવિધ્યમા
મારીય) અને જાવથી રાગ અથવા દ્રેષથી ન માત્ર તેમા
માસાદિના સ્વાદથી મારે, તે રાગ કહેવાય અને શત્રુને માટે તે
દ્રેષ કહેવાય આ જ પ્રકારે રાગ દ્રેષથી હિંસા થઇ

અહિં આ ચોક્કસી આ પ્રમાણે છે એક માણસ દ્રવ્યથી
જીવને મારે, પણ જાવથી ન મારે, જીલ્લે જીવને દ્રવ્યથી ન
મારે, પણ જાવથી મારે, ત્રીજે જીવને દ્રવ્યથી મારે, અને
જાવથી પણ મારે, એથી માણસ જીવને દ્રવ્યથી પણ ન મારે,
અને જાવથી પણ ન મારે આ ચોક્કસી દુષ્ટપ્રવૃત્તિના નામના
અધ્યયનમા જતાવી છે હવે મન સ્વીકાર કર્યા પછી તેનું
નિગમન કરે છે હે ભગવન્ પટેલા મહામતમા હું તૈયાર છું
તે તમારી સામે જાવથી મત પાળવા તૈયાર છું એટલે આજથી
મારીને સરવે જીવોનું મારે રક્ષણ કરવાનું છે અને જીવહિં
માવી મર્વદા પાંડુ હકવાનું છે અહિં વારેવારે ભદ્રન્ત શબ્દથી
માણસ કે, પ્રથમ, વચમા અને ઉપદે, પણ શરૂને પુણ્યા વિના
શિષ્યે કંઈપણ ન કરવું, અને કર્યું હોય તો શરૂને ઝડી દેવું,
તો તે શિષ્ય મનને આરાધક થાય છે આ પહેલું મન કર્યું

ઋદ્ધારે દુષ્ટે મંતે ! મહન્વણ મુમાવાયાઓ વેરમણં,
સર્વં મંતે ! મુમારણં પચમણામિ, સે કોહા વા લોહા વા,
મયા વા હામા વા, નેય મય મુમ વદ્ધા નેવડ્ધેહિં મુમ
વાયાવિજ્ઞા મુસ વયતેઽવિ યજ્ઞે ન ૭૫ ૧૧૬

વાણ તિવિહ તિવિદેશં, મણેણ વાયાણ કાણણં ન કરેમિ
 ન કારવેમિ કરતપિ અન્નં ન મમણુજાણામિ, તસ્સ મતે !
 પઢિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ । દુવે
 મતે ! મહવ્વણ ઉવાઠ્ઠિઓમિ સન્વાઓ મુસાવામાઓ
 વેરમણં ૨ ॥ (સૂ. ૪)

હવે બીજી મત કહે છે ' અહાવરે ' ઇત્યાદિ

હે ભદ્રન્ત ! હવે આ બીજા મહામતમા જુદું જોલવાથી
 પાછા હઠવાનું છે તે સર્વ મૃષાવાદનેત્યાગુ છું તે આ પ્રમાણે,
 ક્રોધથી, લોભથી, ભયથી અથવા હાસ્યથી, ક્રોધ લોભ લેવાથી
 તેની વચ્ચેના માન માયા પણ લેવા આ પ્રમાણે ભય અને
 હાસ્ય લેવાથી તેની સાથેના પ્રેમ, દ્રેષ, કલહ અભ્યાખ્યાન
 (જોડું તહોમત) વિગેરેથી પણ જુદું ન જોડું એટલે હું
 પોતે જુદું ન જોડું, તેમ બીજા પાસે પણ જુદું ન જોડીવું,
 તેમ બીજા જુદું જોલનારાઓને ટેકો ન આપું, તે પણ આખી
 છ દગી સુધી આ મત પાળીશ. તે બધા પૂર્વ પ્રમાણે અર્થ
 લેવો. વિશેષ આ છે, તે મૃષાવાદ ચાર પ્રકારનો છે (૧) ખરી
 વાતનો નિષેધ, (૨) જોડી વાતને સાચી ઠેરવવી અથવા
 (૩) બદલાવી નાખવો (૪) નિદાઝપે કહેવો તેમા પહેલો
 ભગ ખરી વાતનો નિષેધ આ પ્રમાણે છે જેમકે કોઈ જોલે કે
 આત્મા તેજ નહિ તથા પુણ્ય પાપ છેજ નહિ, તથા બીજો
 ભગ જોડી વાતને સાચી કહેવી જેમકે આત્મા સર્વગત (સર્વ-

બાપી) નથી છતાં સર્વ બાપી માને અથવા સ્થામાડ તદુલ
 જેવડાં મને વિગેરે છે તથા અર્થા તરમા ગાયને બહે ઘોડા
 કહે તથા ગદ્યા જોટલે કોઈ કલો હાય તેને કાલો કહેવો તે
 વિગેરે છે વગી આ કોધાદિ ભાવથી ચાગ પ્રકારે ઓગળાવ્યો
 છે તં આ પ્રમાણે દરેકમા દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, ઝાળથી, ભાવથી છે
 દ્રવ્યથી સર્વ દ્રવ્યોમા જેવું હાય તેથી ઉલ્લુ બોલવું, ક્ષેત્રથી
 લોક ગલોડમા જે કંઈ હાય તેનાથી વિરુદ્ધ બોલે તથા ઝાળથી
 રાત્રી વિગેરેમા જીવું બોલવું, ભાવથી ક્રોધ વિગેરેમાં જીવું
 બોલવું અથવા દ્રવ્ય વિગેરેથી આ ચોભ ગી છે

દવ્યઓ જામેગે મુમાગાઈ જો માયઓ માયઓ
 જામેગે જો દવ્યઓ એગે દવ્યઓડવિ માયઓડવિ એગે
 જો દવ્યઓ જો માયઓ । તત્થ કોદ કહિંચિ હિંસુજ્જઓ
 મણદ-દઓ તણ પસુમિણા (ગા) રણો દિઢ્ઠિતિ ? , સો
 દયાઈ દિઢ્ઠાવિ મણદ-જ દિઢ્ઠિતિ, એમ દવ્યઓ મુસા-
 નાઓ નો માયઓ, અરો મુમ મણીહામિત્તિપરિણઓ
 સહસા મચ મણદ એસ માયઓ નો દવ્યઓ, અરો મુમ
 મણીહામિત્તિપરિણઓ મુસ ચેચ મણદ, એસ દવ્યઓડવિ
 માયઓડવિ, 'ચરમમગો પુણ મુણો ૨ ॥

દ્રવ્યથી કોઈ જીવું બોલે પણ ભાવથી નહિ, બીજે માણસ
 ભાવથી જીવું બોલે પણ દ્રવ્યથી નહિ, ત્રીજે દ્રવ્યથી પણ જીવું
 બોલે, ભાવથી પણ જીવું બોલે, ચોથો દ્રવ્યથી પણ જીવું ન

જોલે, ભાવથી પણ ન જોલે, તે પહેલા ભાગામા કોઈ પણ માણસ કે ઇલાજીએ હિસામા તત્પર થઈ રહેલા હોય તે બીજાને પુછે કે તે મૃગો પણ વિગેરે જોયા ? બીજો માણસ દયાને લીધે પણ જોયા હોય, છતાં જુદું જોલે કે દેખ્યા નથી તે પહેલો ભાગો છે જેમા દ્રવ્યથી જુદું છે, પણ ભાવથી નહિ, બીજો હું જુદું જોલું, પણ ઉતાવળથી એકદમ વિના વિચારે સાચું જોલે કે એ જોયા છે તો એ આ ભાવથી જુદું છે પણ દ્રવ્યથી નહિ. ત્રીજો જુદો પડુ તે સમજીને જુદું જોલે તે દ્રવ્યથી પણ, અને ભાવથી પણ જુદું છે એથી ભાગે શૂન્ય છે

અહારે તથે મતે ! મહાન્વણ અદિન્નાદાણાઓ વેર-મણ, સવ્ય મતે ! અદિન્નાદાણ પચક્ષામિ, સે ગામે ધા નગરે વારણે વા અપ્પ વા બહુ વા અણુ વા ધૂલ વા ચિત્તમત વા અચિત્તમત વા નેવ મય અદિન્ન મિહિજ્ઞા નેવડ્ઞેહિં, અદિન્ન મિહ્વાપિજ્ઞા અદિન્ન મિહ્વતે પિ અન્ને ન સમણુજાણા-મિ જાવર્જીવાણ તિવિહં તિવિહેણ, મણેણ વાયાણ કાણ ન કરેમિ ન કારવેમિ કરતંપિ અન્નં ન સમણુજાણામિ । તસ્મ મતે ! પહિક્કમામિ નિંદામિ મારિહામિ અપ્પાણં વો-મિરામિ । તથે મતે ! મહાન્વણ ઉપ દિશ્વોમિ સવ્યાઓ અદિન્નાદાણાઓ વેરમણ ॥ ૩ ॥ (સૂ. ૫)

બીજી મહામત કહી, હવે ત્રીજી જોડે છે જહાનરેમત્યા
 દિ હવે શુક્રને સિમ્પ કહે છે હે ભદ્રન્ત ! આ ત્રાંજત મહામ
 તમા અદત આદાન છે (વિના પુઠે લેવું તે ચોરી છે)
 તેનાથી હું સર્વથા પાઠો કહું છું એટલે ચોરીને હું ત્યાગુ છું
 એ બધું પહેલા માફક લેવું જેમ કે ગામમા, નગરમા, અ
 રવ્ય વિગેરેમા, ચોરી ન કરૂં વિગેરે જાણવું આ વચનથી
 જોતો પરિબલ થયો

તેમા ગામ કોને કહેવું ? ઉત્તર બુદ્ધિ વિગેરે શુદ્ધોને
 મહુજ કરે તે ગ્રામ (ગામ) છે અને જ્યાં રાજાવિગેરેનો કર
 ન હોય, તે નકર (નગર) જાણવું તથા અરવ્ય એટલે વિના
 વસતિનું વન તે તથા અ પ, મહુ તે નાનું મોટું, સચિત
 અથવા અચિત ન લઈ આ વચનથી દ્રવ્ય નિરૂપેા સ્ત્રીધો
 જાણવો તથા અદપ તે જોષા મૂલ્યવાળું તે હિરો વિગેરે છે,
 નાણું તે પ્રમાણથી હિરો વિગેરે છે અને સ્યુલથી એરડાનું
 લોકડું વિગેરે છે આ સચિત હોય અથવા અચિત હોય
 એટલે ચેનનવળું અથવા અચેતન હોય તે ન લઈ હું પોતે
 બીજાનું ન આપેતું ન લઈ, તેમ બીજા પાસે ન લેવડાવું તથા
 કોઈ લેતા હોય, તો તેમને સારા ન જાણુ આ આખી છાંદગી
 મુખીનું મત છે, એનો જાવાર્થ પૂર્વ માફક જાણવો વિશેષ આ
 ૧ — આ અદત્તાદાન (ચોરી) ચાર પ્રકારે છે દ્રવ્યથી, સેત્રથી
 કાગથી, અને જાવથી છે

દ્રવ્યથી અદપ, જહુ નાનું મોટું, મોટું વિગેરે જોતી

ગામ વિગેરેમાં તથા કાળથી રાત્રી વિગેરેમાં અને ભાવથી રામ દેવથી હું ચોરી ન કરું, હવે દ્રવ્યોદિની બીજી ચોલગી કરુંછે

જેમકે કોઈ દ્રવ્યથી લે, પણ ભાવથી નહિ, કોઈ તાવથી પણ દ્રવ્યથી નહિ, કોઈ દ્રવ્યથી તથા ભાવથી, તથા કોઈ ન દ્રવ્યથી તથા ન ભાવથી, તેમાં અરકત તથા અદેવી સાધુને કોઈ જગ્યાએ ખાસ કારણે રસ્તામાં પડેલા તુલુને માલિકને પુછ્યા વિના લે તો દ્રવ્યથી ખરૂં પણ ભાવથી નહિ અને ચોરી કરવા ગયેલાને ઉધમ કરવા છતાં ન મળે તો દ્રવ્યથી નહિ પણ ભાવથી ચોરી લાગુ પડે, કોઈ ચોરીની ભુદ્ધિથી ચોરી કરે તે દ્રવ્યથી તથા ભાવથી ચોરો લાગે નહીં (આ પ્રમાણે સાધુ સમજીને ચોરી ન કરે હું પણ તે પ્રમાણે ચોરી ત્યાગી છું)

અહાવરે ચતુર્થે મતે ! મહાવ્ય મેહુણાઓ વેરમણ સવ્ય મતે ! મેહુણ પચ્ચમ્માભિ, સે દિવ્વં વા માણુસ વા તિગિસ્સજોણિય વા, નેર સયં મેહુણં મેવિજ્ઞા નેવડંજેદ્દિ મેહુણ સેવાવિજ્ઞા મેહુણ સેવતેર્જરિ અન્ને ન સમણુજાણામિ જાગ્ગીમાણ તિગિહ તિગિદેણ, મણેણ વાયાણ કાણણ ન કરેમિ ન કારવેમિ કરતપિ અન્ન ન મમણુજાણામિ, તસ્મ મતે ! પહિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણ વોસિરામિ । ચતુર્થે મતે ! મહાવ્ય ઉવદ્ધિઓમિ સવ્વાઓ મેહુણાઓ વેરમણ ॥ ૪ ॥ (સૂ. ૬)

ગીતુ મહાવ્રત કષ્ટ, હવે ચોતુ વહે છે ચહારેં ઇત્યાદિ,
 કે ભદ્રત, આતુ શિખ્ય ગુરુને કહે છે, આ ચોથા મહાવ્રતમા
 મૈથુન (સ સાગ સ જ ધર્મી પાછા હકવાતુ છે, તે જ ધર્મ મ સારી
 સ જ ધર્મે હે ભદ્રત ! હુ ત્યાગુ છુ તે આ પ્રમાણે, દેવ સ જ ધી,
 મનુષ્ય મ જ ધી, તિર્યગ્યોનિ સ જ ધી, આ વચન વટે દ્રવ્યથી
 કીધુ, દેવ સ જ ધીમા અપમરા સાથે સાધુને મ જ ધ ત્યાગવે,
 પ્રાણીઓને દેવના સાથે સ જ ધ ત્યાગવે તે પ્રમાણે માનુષી
 ઇયા તિર્યચીની માથે સ જ ધ ત્યાગવે આ સ જ ધ ઉપમા
 થય, અથવા મુદ્દા હોય તો, પણ રાગ થાય અને રૂપ સહિત
 કાંઈ તે જીવતી સી વિગેરે છે અમવા બૂપજુ સહિત સી હોય,
 તે તે રૂપ રૂપ મણાય, તથા બૂપજુ સહિત તે ઉપનહિત તે
 મનુષ્ય તથા તિર્યચ સ જ ધી પણ જાણવુ, તે હુ પોતે જાણે
 મલિની સીઓ દેવ માનુષી કે તિર્યચ સાથે સ સારી સ જ ધ ન
 રે, ન કરાવુ. કરતાને બધે ન જાણુ, તથા આ મહાવ્રત
 માખી જીવગી સુધી પાલવાતુ છે તે બધુ પૂર્વ માફક જાણુ,
 વેશેષ આ છે, મૈથુન ચાર ભેદ છે તે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી,
 મને બાવથી છે દ્રવ્યથી ટોઈ પણ સી વિગેરે માથે હુ સ જ ધ
 ! કરે, ક્ષેત્રથી ત્રણ લો-મા, કાળથી રાત્રિ વિગેરેમા, બાવથી
 રાગદ્રેષથી સ જ ધ ન કરે, દ્રેષથી આ પ્રમાણે કે આ બાઈ વ્રત
 માગી છે, તેને મારી સાથે દ્રેષ છે માટે તેનુ વ્રત લાગુ એમ
 યાની સ જ ધ કરે તો, દ્રેષથી કહેવાય અને સુદર રૂપથી
 રૂપચાઈ સ જ ધ કરે, તો રાગથી મૈથુન કહેવાય તથા દ્રવ્ય
 વેગેરે

૧ આ છે

(૧) દબાયો ખરૂં પલ્લ ન ગયો નહીં, (૨) બાવયો જરા
 પલ્લ દબાયો નહીં (૩) દબાયો ખરૂં અને બાવયો જરા પલ્લ,
 (૪) ગયો દબાયો નહીં અને બાવયો પલ્લ નહીં એમ સારું
 બાવયા છે, કોણ જોને તામડેય નયો નહીં તેના કાપડે દેખે ખરૂં
 હોય કહે, તો દબાયો ખરૂં પલ્લ બાવયો નહીં, કાપડે મોં ઉપર
 સબધ કાપડા ઉપર પલ્લ તે સબધ કાપડે સામે ન થયે, તે
 બાવયો કહેવાય, પલ્લ દબાયો નહીં, બાવ કાપડે મથે, અને
 પાપ કર્યું તે કીએ બને. ૭ ન થા બને ગુણ્ય છે

મહારે પંચમે મને ! મહારણ પરિગદાઓ પેરમત,
 સખ્ય મને ! પરિગદં પમચગામિ, મેં જાણ્યું વા પદું જા
 અણુ વા ખૂલ વા પિત્તમત વા અધિષ્ઠાત્ર વા નેર મરે
 પરિગદહ પરિગિણિટડા નેવઃસેદિ પરિગદં પરિગેણ
 શિડા પરિગદહ પરિગિણેતેડરિ અમે ન મમણુજાભિડા
 જાવડીયાણ વિવિદિ વિવિદેગ, મળેગ વાવાળ કાણે ન,
 ફોરમિ ન સારવેમિ ફરતપિ અર્થે ન મમણુજાગામિ, તમ્મ
 મતે ! પરિગમામિ નિંદામિ ગરિદામિ અપ્યાગ પોગિતામિ !
 પંચમે મને ! મહારણ ઉચ્છેદિઓનિ મદ્યાઓ પરિગદાઓ
 વેરમણ ॥ ૫ ॥ (ચુ. ૭)

નાથુ મહામન કયુ હવે પાવમુ કહે છે; હવે આ
 પાવમા મહામનમા તે મદન ! પરિગદયો પાછા હાલતુ છે,

તે દુ પિન્નદને ત્યાં ૧૩, તેની આ પ્રમાણે વિ ૧૧ છે, આપ,
 બુદ્ધ, કુલ, સચિત્ત, અચિત્ત છે અ.પ વિગેરેમા પૂર્વે
 રોક્ષ મરમા યદ્યા મુજગ લગી લેવુ તે કાંઈ પણ ભાતના
 પરિમદને દુ પોતે ન લાડ, ન ગ્રીઅ પાસે લેવડવુ વેનાને બવો
 ન લાડ તે મહામનને આખી છ દગી મુખી પાતીશ એ બધા
 ભાવર્થ પૂર્વ માકક છે, વિરોધ આ છે — પરિમદ ચાર પ્રકારે
 છે દ્રવ્યથી, સ્ત્રેયથી, કાળથી અને ભાવથી, તેમા દ્રવ્યથી બવા
 દ્રવ્યોમા જે મમત્વ થાય તે, મેત્રથી કોડને વિષે, કાળથી રાત્રી
 વિગેરેમા, અને ભાવથી રાગદ્વેષ વડે જે થાય તે, અન્ય દ્રેષમા
 એવું બીજાની દાર્થી જે પોતે પરિમદ રાજે, તે દેવથી કહે
 વાય અને મુદર વસ્તુ દેખીને મમત્વ થાય, તે રાત્રી કહેવાય
 ઉપર કહેલ દ્ર વ્ય વિગેરેથી ના લગી થાય છે તે આ
 પ્રમાણે, દ્રવ્યથી પરિમદ રાજે, પણ ભાવથી નહિ, બીજે
 કાંઈ દ્ર વ્યથી નહિ, પણ ભાવથી ખરે ત્રીજે ભગો —
 દ્રવ્યથી પણ રાજે, અને ભાવથી પણ રાજે ચોથો ભગો
 દ્રવ્યથી નહિ, અને ભાવથી પણ નહિ પહેલામા નગદ્વેષ વિના
 શાધુ ધર્મપિત્ર રાજે, તે દ્રવ્યથી છે પણ ભાવથી નથી
 ગ્રેષા મૂર્છા રાજે, પણ વસ્તુ ન મળે, તો દ્રવ્યથી નહિ, પણ
 ભાવથી ખરે ત્રીજુ મૂર્છાથી વસ્તુ રાજે, તે દ્રવ્યથી, અને
 ભાવથી પણ ચોથા ભગમામા ગુન્ય છે

અદ્વયારે છદ્ધે મતે ! ગ્રંથ રાઈમોયણાચો પેરમણ,
 વચ્ચ મતે ! રાઈમોયણ પચકર્યામિ, સે અમણ થા પાણ

વા સાદમ વા સાદમ વા, નેવ મય રાદ મુજેજા નેવડનેદિ
 રાદ મુજારિજા રાદ મુજતેડનિ અન્ને ન સમણુનાણેજા
 જાવજીયાણ તિવિહ નિવિદેણ, મણેણ વાયાણ કાણેણ ન
 કરેમિ ન કારેમિ કરતપિ અન્ન ન સમણુજાણામિ, ઠસ્મ
 મંતે ! પઢિકમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોમિરામિ
 છદ્દે મતે ! વણ ઉગદ્દિમોમિ સવ્વાથો રાડમોવણાઓ ઘેર
 મણ ૬ ॥ (સૂ. ૮) દ્યેયાડં પચ મહવ્વયાડ રાડમોવ
 ચણેરમણદ્દહાદ અચહિયદ્દયાણ ઉપસવજ્જિત્તા ચ તિહરામિ
 (સૂ. ૬)

પાંચમું મહાવત કથું હવે છું વડે ૩ શિષ્ય શુ ને પડે
 છે, હે બદન્ત ! આ છૂં મતમા રાત્રી લોજનથી પાણી હક
 વાણુ હ હ લાન્ત ! તે સર્વ રાત્રી લોજનને હું તપાણુ છું
 બીજી ભાવાર્થ પૂર્વે માફક બાણુવો જેમકે તે રાત્રી લોજનમા
 અસન, પાન, ખાધ તથા સ્નાન છે અસનમા પેટ ભરાય, તે
 લોજન ભાત વિગેરે છે, પીવાય તે પાન (પાણી વિગેરે) તથા
 મૃદ્વીકાણુ પાણી વિગેરે, અને ખાધમા ખજુર એવો વિગેરે છે
 તથા સ્નાનમા નાગરવેલણુ પાન, એલચી વિગેરે છે એ ચારે
 પ્રકારના આહારને હું પોતે રાત્રી ન ખાઉં, બીજાને ન ખવડાવું
 તથા રાત્રીએ ખાનારાઓને ભજા ન બાણુ આ આખી છ દગી
 સુધીનું વત છે તે હું પાણીય ભાવાર્થ ઉપર માફક બાણુવો
 રાત્રી લોજન ચાર પ્રકારે છે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને

જાવથી, દ્રવ્યથી અનાજ વિગેરે હોતથી અહીં દ્વીપ અને એ સમુદ્રની અદર તથા કાળથી રાત્રી વિગેરેમાં અને ભાવથી રાગ દેવ વડે રાત્રી લોજન ન કરે એનું સ્વરૂપ ચાર પ્રકારે આવી રીતે છે

(૧) રાત્રે લે, અને રાતનાજ ખાય, (૨) રાત્રે લે દિવસે ખાય (૩) દિવસે લે અને રાતના ખાય (૪) દિવસે લે, અને દિવસે ખાય, આ ચોથા ભાગમાં આગલે દિવસે વધારે લઈ રાખે, અને બીજે દિવસે ખાય એટલે રાત્રે રાખ્યાનો દોષ લાગે એમ જાણવું તથા દ્રવ્ય વિગેરેની ચોક્કસી આ પ્રમાણે છે (૧) કોઈ દ્રવ્યથી રાતના ખાય, પણ ભાવથી નહિ (૨) કોઈ ભાવથી ખાય, પણ દ્રવ્યથી નહિ (૩) કોઈ દ્રવ્યથી રાતના ખાય અને ભાવથી પણ ખાય (૪) દ્રવ્યથી પણ નહિ અને ભાવથી પણ નહિ તેના સૂર ન ઉગ્યો હોય છતાં ઉગેવે નહીંને ખાય, અથવા સૂર આવ્યો હોય, અને વાદળ વિગેરેના કારણથી ન આવ્યેતો નહીં ખાય. અથવા રાગદેવ કયાં બિના આગાદ કારણે ખાય તો દ્રવ્યથી ખરૂં પણ ભાવથી રાત્રી લોજન નહિ, અને રાત્રીએ ખાવા ઉઠે, પણ ખાવાનું ન મળે, તો દ્રવ્યથી નહિ, પણ ભાવથી ખરૂં, ત્રીજે રાત્રીએ ખાવાની ભુદ્ધિથી મૂર્છાવાળો થઈ ઉઠે, અને ગતના ખાય, તે ચોથામાં શુન્ય છે આ રાત્રી લોજન વિરમણુ મત પહેલાં અને છેત્રા તીર્થરના સાધુઓ ઉગ્નુ જઈ અને વૈકલ્પિકની અવેશને મૂળ શુભ ભેડે લીધું, અને તે મહાવતના ઉપર કકુ પણ વચા

બાવીસ તીર્થઝરના સાધુરૂબુ અને પ્રસ હોવાથી તેમને રાત્રી ભોજન વિરમણુ મત ઉત્તર ગુણુમા કહ્યું (અહિ આ વિસ્તારના કાયથી ચોથુ મહામત બાવીસ તીર્થઝરના સાધુઓને નથી તેમને પરિબ્રહ્માજ તેનો સમાવેશ ઝરવાથી ચાર મહામત છે તથા વડી દીક્ષા નથી આ અધિઝર કટપસૂત્ર વિગેરેથી બણવે)

હવે બધા મતોના રીશર કહેવા માટે કહે છે પૂર્વે કહેલા પાથ મહામતો તથા છઠ્ઠી રાત્રી ભોજન વિરમણુ મત છે તે શા માટે છે ? ઉત્તર આત્માના હિત (મોક્ષ) ને માટે લઈ છુ આ વચન વડે એમ જણાન્યુ કે, બીજા માટે મત હો, તો તે નતોનો અભાવ થાય, કોઈ સ્વર્ગની બુદ્ધિથી મત હો તો, અથવા રાજ્યાદિના અભિલાષથી હો, તો તેને નરેન્દ્રપણામા આરભની હિ સા વિગેરેની અનુભતિ રહેવાથી મતમા દોષ લાગે (તેટલા માટે માધુએ મોક્ષ માટેજ દીક્ષા લેવી) આ પાથ મહામત, તથા રાત્રી ભોજન વિરમણુ મત, આપની પાસે લઈને હુ સારા સાધુઓના કાયદા પ્રમાણે વિહાર કરીશ જો તે પ્રમાણે ન વર્તે તો લીધેલા મતો નકામ થાય અહિ આ મતનું ક્રેનારને જે દોષ છે, તે હિ સા વિગેરે પાપો કરનારાઓને નીચે પ્રમાણે દુ ખ થાય, તે બતાવે છે હિ સા કરનારને અપ આયુ હોય, બુઠ બોલનારની જલ કપાઈ બ્દય, ચોરી કરનારે દરિદ્રતા આવે, મૈથુન સેવનારને નપુષકપણુ આવે, પરિબ્રહ્મ રાખનારને અનેક રીતે ચોરો વિગેરેનું દુ ખ છે તે ગુરુએ કહેવા

હવે ૧૪૭ જગા પ્રત્યાખ્યાન સુભધી છે તે આ પ્રમાણે
પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, તે કુશલ છે, બાહીના નામા છે હવે તેના
અવધર્થ કહે છે બાગાની ચોખના આ પ્રમાણે છે

‘તિમિ તિયા તિમિ દુયા તિમિફેવા ય હોતિ જોણુ ।
તિદુણુ તિદુણુ તિદુણુ ચેવ કરણાદ ॥ ૧ ॥’

એનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે, ત્રણત્રિ લેવા, ત્રણત્રિ
લેવા, ત્રણ એક એક લેવા, તે કાયા, વચન, અને મનના આધાર
ના ત્રણજુવાળા છે, ત્રણત્રિકમા મન વચન મધ્ય લેવા આ
પંક્તિ ઘટના છે ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે

૩૩૩ : ૩૨૨	૧૧૧
૩૨૧ : ૩૨૧	૩૨૧ એની ભાવના શુ છે તે જણાવે છે
૧૩૩ : ૩૨૨	૩૨૨

ન કરે, ન કરાવે, ન કરાવે ન કરાવે તે મન વચન
કાયાથી એક લોક થયો હવે બીજો મૂળદે, મૂળદે ન કરે, ન
કરાવે, ન કરાવે ન કરાવે તે મન વચન કાયાથી એક જગા
ધાય, તથા મન કાયાથી બીજો થાય તથા વચન કાયાથી ત્રીજો
ધાય એમ બીજો મૂળલોક કહ્યો હવે ત્રીજો કરે છે, ન કરે, ન
કરાવે, ન કરાવે ન કરાવે, તે મન એક વચનથી બીજો
કાયાથી ત્રીજો એમ ત્રીજો મૂળદે કાયાથી થયો હવે
કહે છે, ન કરે, ન કરાવે, મન વચન કાયાથી પડેકો
તથા ન કરે, ન કરાવે ન કરાવે તે મન વચન કાયાથી

ન કરાવે, ન અનુમોદે, એ ત્રીજો બાગો થયો, ચોથો મૂળલેદ
 કદ્યો હવે પાચમો લેદ કહે છે, ન કરે, ન કરાવે, મન, વચ
 નથી તે એક, ન કરે, ન કર્તાને જલો જાણે, એ બીજો તથા
 ન કરાવે, ન કર્તાને જલો જાણે, એ ત્રીજો, એમ ત્રણ ત્રણ ભાગ
 મન વચનથી લીધા એ પ્રમાણે ત્રણ ભાગા મન કાયાથી લીધા,
 તથા તેજ પ્રમાણે વચન કાયાથી ત્રણ લીધા, સર્વે મગીને નવ
 થયા પાચમો મૂળલેદ કદ્યો હવે છઠ્ઠો કહે છે ન કરે, ન કરાવે
 મનથી એક, તથા ન કરે, ન કર્તાને અનુમોદે, આ મનથી
 બીજો તથા ન કરાવે, ન કર્તાને, અનુમોદે, આ મનથી ત્રીજો
 થયો એ પ્રમાણે વચન કાયાથી દરેકના ત્રણ ત્રણ ભાગા મગી
 કુદલે નવ થયા આ છઠ્ઠો મૂળલેદ થયો હવે સાતમો કહે છે
 ન કરે મનથી, વચનથી, કાયાથી, આ એક છે, એ પ્રમાણે
 કરાવે, મન વિગેરેથી-બીજો ન કર્તાને અનુમોદે, તે મન
 વચન અને કાયાથી એમ ત્રીજો થયો આ સાતમો મૂળ લે
 કદ્યો હવે આઠમો કહે છે, ન કરે મન વચનથી એક, તથા મ
 કાયાથી બીજો અને વચન કાયાથી ત્રીજો એમ ન કરાવે એ ત્રણ
 ભાગા જાણવા તથા ન કર્તાને અનુમોદે તે પછુ ત્રણ થયા
 જધા મગી નવ થયા એ આઠમો મૂળ લેદ થયો હવે નવમો
 મૂળ લેદ કહે છે ન કરે મનથી એક ન કરાવે બીજો ન કર્તાને
 અનુમોદે તે ત્રીજો, એ પ્રમાણે વચનમા બીજો અને કાયા
 ત્રીજો થાય એ પછુ જધા મગીને ત્રણ ત્રણ ગણતા નવ થા
 આ પ્રમાણે નવમો મૂળ લેદ કદ્યો હવે એ જધાનો સરવાળો
 કહે ૧૧ જધા મગીને એ ૪૯ ભાગા થાય છે

‘લદ્ધફલમાણમેયં મંગા ઉ હવંતિ થયપચાસં ।

ત્રીયાશાગયસપતિગુણિયં કાલેય હોદ્દ શ્મં ॥ ૧ ॥

સીરાલ મગસયં, કદ્દ ? કાલતિણ્ણ હોતિ ગુણયા ઉ

તોતસ્મ પટિકમણ પચ્ચુપ્પસસ્સ સરરણ ॥ ૨ ॥

પચ્ચુપ્પાણં ચ તદ્દા, હોદ્દ ય ઇમસ્મ ગુણયા ઉ ।

કાલતિણ્ણ મણિય જિણ્ણગણધગ્વાણ્ણિ ચ ॥૩॥

આનુ રૂપા (સરવાળા) ૪૬ યયુ તેને અતીન (બૂ ૧)

અનામન (ભવિષ્ય) તથા વર્તમાન કાળ એમ ત્રણ વડે યુક્ત
તા ૧૪૭ થાય, તેમા અતીનનુ પ્રતિક્રમણ થાય, વર્તમાનનુ
સંવત્સર થાય, અને ભવિષ્યનુ પચ્ચમાણ્ણ થાય આ ત્રણ કાળનુ
ગણવુ તે છનેશ્વર ગણધર, અને વાયકોએ કહ્યુ છે ગાથા
અથ ચારિત્રધર્મ કહ્યો, હવે ચતનાનો અવસર છે તે કહે છે

સે મિસ્સુ વા મિવરુણી વા સજ્જયવિરયપટિહય-

પટિહયપક્કયાયપાવકમ્મે દિથા વા રામ્મો વા ઇગધ્ધો વા
પરિમાગધ્ધો વા સુચે વા આગરમાણે વા સે પુટ્ઠવિં વા
મિંચિં વા સિલ્લ વા લેલ્લુ વા સસરવણ વાં કાય સસરુલ્લ
વા વત્થ હત્થેય વા પાણ્ણ વા કહેય વા કિલિંચેય વા
અગુલિયાણ વા સિલ્લમાણ વા સિલાગહત્થેય વા ન
આલિહિજ્ઞા ન વિલિહિજ્ઞા ન ઘટ્ટિજ્ઞા ન મિંદિજ્ઞા અન્નં
ન આલિહારિજ્ઞા ન વિલિહારિજ્ઞા ન ઘટ્ટારિજ્ઞા ન મિંદા-

વિજ્ઞા શ્રન્નં શ્યાલિહત્ત વા તિલિહત્ત વા ઘટ્ટત વા મિંદંત
વા ન સમણુજાણેજ્ઞા જાવજ્ઞીમાણ તિપિહં તિપિહેણ, મણેણ
વાયાણ કાણેણ ન કરેમિ ન કારવેમિ કરતપિ શ્રન્ન ન
સમણુજાણામિ, તસ્મ મંતે ! પઠિક્કમામિ નિંદામિ ગરિ-
હામિ અપ્પાણ વોસિરામિ ૧ ॥ (સૂ. ૧૦)

‘ મે ’ ઇતિ નિર્દેશમા છે એટલે જે આ મહાવ્રતથી યુક્ત
છે, તેજ ભિક્ષુ (સાધુ) અથવા ભિક્ષુકી (સાધ્વી) છે, તે આ
રક્ષના પરિત્યાગથી તેની કાયા ધર્મકાય છે તે પાળવાને માટે
ભિક્ષાના આચારવાળો ભિક્ષુક છે તે પ્રમાણે ભિક્ષુકી પણ છે
છતાં ધર્મ છે તે પુરૂષપદે ઉત્તમ છે માટે ભિક્ષુને વિશેષપણે
બતાવેલ છે તોપણ તે વિશેષણો સાધ્વીને પણ લગાવવા પશ્ચ,
સયત, વિરત, પ્રતિહત, પ્રત્યાખ્યાત, પાપકર્મવાળો, તેમા બધી
રીતે યતના કરનારો તે સયત છે તે સત્તર પ્રકારના સયમે
કરીને યુક્ત છે તથા વિવિધ (અનેક પ્રકારે) બાર પ્રકારના
તપમા રક્ત ॥ તે વિરત બાણવો અને પ્રતિહત પ્રત્યાખ્યાત,
પાપ કર્મવાળો એટલે સ્થિતિને બોલી કરવાથી તથા અથિલોક
વડે પચ્ચખાણુ કર્યું છે તથા હેતુના અભાવથી ફરીથી પાપકર્મ
જે જ્ઞાન આવરણીય વિગેરે કર્મ જેણે વૃદ્ધિના અભાવથી જેણે
હુણ્યા છે તેવો સાધુ, અથવા સાધ્વી શું કરે ? તે કહે છે દિ
વસે અથવા રાત્રે એકલો અથવા સભાગા રહેલો, સુતો હોય,
યાતો જાગતો હોય, એટલે રાતના સુવે, તથા દિવસે જાગે, અને

કારણ પડે, એટલે હોય, નહિ તો ચેષકાળમા સમુદાયમા રહેલો હોય તે તે હવે પડી કહેવાવા હોય ન લગાડે તે આ પ્રમાણે પૃથ્વી, અથવા ભિત્તિ, અથવા શિલા, અથવા લોહ, તેમા પૃથ્વી તે લોહ વિગેરેથી રહિત છે ભિત્તિ તે નદીનો ઈ નારો છે તથા શિલા તે મોટો પથરો છે, તથા લોહ તે માટીનું ઢેકું બાણુ તે તથા રજ એટલે જગલની ધૂળ, તેની સાથે જલે તે સરજસ્ક કહેવાય તે ધુળવાળી કાપા હોય—અથવા વસ્ત્ર જે વાજપટ્ટો વિગેરે છે અને ત લેવાથી તેની માથેના પાત્ર વિગેરે પણ સમાજવા, એટલે ધુળથી ખરડાએના હોય તો શુ કરવું, તે કહે છે હાથવડે, પગવડે, લાકડાવડે, લાકડાના ઝાડાવડે, અથવા આગળી વડે, અથવા સળીવડે, અથવા લોહાના સળીઆ વડે, અથવા સળીઓના સમુદાયવડે, ન આલેખે, ન વિલેખે, ન ઘટ્ટન કરે, ન ભેદે આમા આલેખવું એટલે એકવાર અથવા ઘણીવાર ખોત-વું અને વિલેખે એટલે વાર વાર ખોતરે, ઘટ્ટન એટલે ચાલવું, તથા ભેદવું, એટલે વિદારણ કરવું, તે કાઢવું આ બધું પૃથ્વીદાયને દુ ખડપ હોવાથી ખોત ન કર, બીજા પાત્રે ન કાપે, તેમ બીજા કોઈ ખોતરવા હોય, તથા છેદનભેદન કરવા હોય, તો તેનું પોતે અનુમોદન ન કરે, વિગેરે બધું પૂર્વ માફક જાણી લેવું

મે મિકન્ડ્રા મિક્સરુળી યા મજયરિરયપટિહયપ-
ચકણાયપાત્રકમ્મે દિશ્યા યા મચો યા રગચો વા પરિસા-
ગચો યા મુચે યા ડાગમ્મગે વા મે હદગ યા

હિમ વા મહિય વા કરગં ના હરતણુગ વા સુદ્ધોદગ વા
 ઉદડલ્લ વા કાય ઉદડલ્લ વા વત્થ સસિણિદ્ધ વા કાય,
 સસિણિદ્ધ વા વત્થ ન આમુસિજ્ઞા ન સફુસિજ્ઞા ન આપી-
 લિજ્ઞા ન પપીલિજ્ઞા ન અક્કસોડિજ્ઞા ન પપ્પસોડિજ્ઞા
 ન આયાવિજ્ઞા ન પપાવિજ્ઞા અમ્મ ન આમુસાવિજ્ઞા ન
 સફુસાવિજ્ઞા ન આપીલાવિજ્ઞા ન પપીલાવિજ્ઞા ન
 અક્કસોડાવિજ્ઞા ન પપ્પસોડાવિજ્ઞા ન આયાવિજ્ઞા ન
 પપાવિજ્ઞા અમ્મ આમુસત વા સફુસત વા આપીલત વા
 પપીલત વા અક્કસોડત વા પપ્પસોડત વા આયાવત વા
 પપાવત વા ન સમણુજાણેજ્ઞા જાવજ્ઞીયાણે તિરિહ તિરિ-
 હેણ, મણેણ વાયાણે કાણેણ ન કરેમિ ન કારમેમિ કર-
 તપિ અમ્મ ન સમણુજાણામિ, તસ્સ ભવે ! પઢિકમામિ
 નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણ વોસિરામિ ॥ (સુ. ૧૧) .

‘ સેમિક્કસુ ’ વિગેરે બધુ પૂર્વે માફક બાલુબુ એટલે
 જેમ પૃથ્વીકાયના આલાવામાં તેને દુ ખ ન થાય, તેમ સાધુ
 સુભાગથી વર્તે તેવીજ રીતે હવે અપકાયને દુ ખ ન થાય,
 માટે તેના હોદ્દો પ્રથમ બનાવે છે તે આ પ્રમાણે ઉદકવા,
 એટલે કુવામાં જે નાના ઝરણુની ચેર આવે તે, તથા અવશ્યાય,
 તે આસ, તથા હિમ, તે બરફ, મહિકા, ઝીલી ફરફર વરસે તે,
 કરા, આપ્રશમાંથી બરફ જેવા નાના દુડકા પડે તે, હરિતનુ,

એટલે પૃથ્વીને લોહને જે માત્ર વિગેરે ઉપર આવે તેના ઉપર
જે પાણીના બીડું દેખાય તે, શુદ્ધોદક એટલે વરસાદનું પાણી
જે અદ્ધર ઝીલાય તે, અથવા વરસાદ વિગેરે પાણીથી ભીજા
એલી પેતાની કાપા તથા વરસાદ વિગેરેના પાણીથી ભીજા
એલા પેતાના વસ્ત્ર હોય અહિં બીજાએવું એટલે પાણીના
છાજા નૃંચે પડના હોય તે, હમણા કહેલા પાણીના એકોવાળા
હોય તે, તથા સ્નિગ્ધ કાપા અથવા વસ્ત્ર હોય, અહિં આ સ્નિગ્ધ
ધાતુનો ભૂતકૃદ ત સ્નિગ્ધ છે તેનો અર્થ પાણીના બીડું ન
પડતા હોય તે છે

આ પાણીને અથવા બીજાએલા વસ્ત્ર અથવા કાપાને
પાણીના જીવોને હુ ખ ન થાય, માટે સાધુઓએ જુ કચ્ચુ તે
કહે છે તેને નમૂચે, (વસ્ત્રને આમળો ન આવે) તથા પીડા
ન કરે, તથા રોડાટન ન કરે તેને તપાચે નહિ આ પાપકૃત્ય
પોત ન કર, ન બીજા પાસે કરાવે, અને બીજાને કરતો હોય
તેની પ્રશ્ન સા પોતે ન કરે, એમા યોગુ, તથા એકવાર કરે, તે
રોડાટન કહેવાય અને વારંવાર ધણુ કરે તો મરોડાટન કહેવાય
છે આ મન, વચન, કાયાથી, ન કરવું ન કરાવવું ન કરાવે
કહેવાય એ બધું પૂર્વે માફક બજવું

સે મિત્રુ વા મિત્રુણી વા મજયારિચપાટિદયપ-
ષ્વજાયપારકમ્મે દિઆ વા રામ્મો વા ઇગમ્મો વા પરિસા-
ગમ્મો વા સુત્તે વા જાગરમાણે વા સે અમણિં વા ઇગાલ
વા મુમ્મુર વા અર્ચિં વા જાલ વા અલાય, વા સુદ્ધાગણિ

વા ઉક વા ન ઉજેજા ન ઘટ્ટેજા ન ઉજાલેજા ન નિવ્વા-
 વેજા અન્ન ન ઉજાવેજા ન ઘટ્ટાવેજા ન ઉજાલાવેજા ન
 નિવ્વાવેજા અન્ન ઉત્તતં વા ઘટ્ટત વા ઉજાલત વા નિવ્વા-
 ત વા ન સમણુજાણેજા જાગજીવાણ તિવિહ તિવિહેણં,
 મણેણ વાયાણ કાણ ન કરેમિ ન કારવેમિ કરતંપિ અન્નં
 ન સમણુજાણામિ, તસ્મ મતે ! પઢિકમામિ નિંદામિ ગરિ-
 હામિ અપ્પાણ વોસિરામિ ॥ (સૂ. ૧૨)

‘ સેમિકવ્વ ’ વિગેરે પૂર્વ માફક છે એટલે પ્રથમના
 બે આકાશમા પૃથ્વીકાય તથા અપગાયનુ રક્ષણ બતાવ્યું હવે
 અગ્નિકાયનુ રક્ષણ બતાવવા તેના ભેદો કહે છે તે આ પ્રમાણે
 ૧ અગ્નિ તે લોહાને ગરમ કરતા લાલચોળ દેખાય તે, અગાર
 તે બળતા વિનાનો અગ્નિ છે વિરલ અગ્નિકણ તે સુર્મુર
 (તણુખા) કહેવાય છે તથા બળતા તે જવાળા કહેવાય છે
 પણ જો અગ્નિથી જુદી ન પડી હોય તો તે જવાળા છે અને
 દૂરી પડી ગઈ હોય તો, રાખના બકકા જેવી અર્થે કહેવાય
 અલાત, તે ઉંચુક કહેવાય તથા લાકડા વિનાનો શુદ્ધ અગ્નિ
 કહેવાય ઉલ્કા, તે આકાશમા અગ્નિ દેખાય તે, વિગેરે અગ્નિના
 ભેદો છે તેને પોતે ઉઠાળે નહિ, તેમ ઘટ્ટન (હસાવવું) ન
 કરે, તેમ સળગાવે નહિ, અથવા છુઝાવે નહિ અને સળગાવવું
 એટલે પ આ વિગેરેથી પવન આપીને અજવાળું થાય, તેવું ન
 કરવું આ પોતે ન કરે, ન કરાવે, ન કત્તાને લાલો બાણે, એ
 બધું પૂર્વ માફક છે

મે મિત્રમ્ શા મિત્રગુણી શા મત્રયપિરિયપડિદયપ-
 ચરમાપસાવરમ્પે દિશ્વા શા ગમ્મો શા ત્તમ્મો શા પરિમા
 ગમ્મો શા મુષ્ણે શા નાગરમાણે શા મે મિષ્ણમ્ શા વિદુનેણ
 શા તાનિચ્છેશ્વ શા પત્તેણ શા પત્તમમેણ શા મારાણ શા
 છારાનંગેણ શા વિદુનેણ શા વિદુગદ્દરથેણ શા, પેલેણ શા
 પેનવરેયેણ શા દરથેણ શા મુદેણ શા અપ્પમ્મો શા જ્ઞપ્તે
 શાદર શાપિ પુમાન ન પુમેજ્ઞા ન પીણજ્ઞા અથ ન પુના-
 વેશ ન પીમારેજ્ઞા અથ પુમત્ત પા પીઅથ શા ન મમણુ-
 વાણેજ્ઞા જામહીયામ્ તિરિદ્ધ નિવિદેણ, મયેણ પાપાણ
 કાણ ન કરંમિ ન વારંમિ કરતપિ અથ ન મમણુના-
 યામિ, તસ્મ મને ! પટિષ્ઠમામિ નિંદામિ મરિદામિ
 અપાર્ગં વૌમિરામિ ॥ (૪૦ ૧૨)

‘ મેમિત્રમ્ ’ એટલે મિત્ર માટે છે આ આશાવામા વાસુ
 દાયની ગ્રહા કરવાની છે, તેમાં આપુઓએ કેમ વર્ણવે, તે બતાવે છે
 સિન (આમર) થી, વધવન (એક બતના પ ખા) થી,
 તાન્તુત (તાડના પ ખા) થી, આ તાડના પ ખામાં વચમા
 દિદ રોય, અને એ પડવાળો હોય તો, કેમકે તે તથા તેવ
 બીજા એટલે પડય તે પડકરે ॥૪, તથા વૃક્ષની ઢાળ તે શાખા
 કહેવાય, તથા શાખા બગ, તે ઢાળનો ટુકડો કહેવાય, તથા
 પેદુણ તે મોર વિગેરેના પીડ, તથા તેનો સમૂહ તે, પેદુણ

હસ્ત કહેવાય છે તથા વસ્ત્ર (બાણીતુ છે) તથા વલકર્ણુ તે તેનો એક છેડો કહેવાય, તેનાથી તથા હાથવડે, સુખવડે પોતાની કાયા તથા બાહ્ય પુણ્યતે ઉનો ભાત વિગેરે તેથી શું સમજવું તે બતાવે છે ભાત વિગેરેને ઠંડા કરવા પોતે માટેથી ન કુઠે તેમ પખો ન નાખે અથવા બીજા કોઈ સાધનથી ઠંડુ કરવા પ્રયત્ન ન કરે તે પોતે પખો વિગેરે ન કરે, નશાવે, ન કત્તિને બાંધે બાંધે, તે બધું પૂર્વ માફક છે કુદગ્તથી કરે, તેમ સાધુએ વર્તવું

સે મિત્રસુ વા મિત્રગૂણી વા મજયગિરિયપદિહયપ-
 શ્વકલાયપાયકમ્મે દિઆ વા રાઓ વા એગઓ વા પરિ-
 સાગઓ વા સુત્તે ચા જાગરમાયે વા સે વીણસુ વા
 ધીયપદ્ધેસુ વા રૂઢેસુ વા રૂપપદ્ધેસુ વા જાણસુ વા
 જાયપદ્ધેસુ વા હરિણસુ વા હરિયપદ્ધેસુ વા છિન્નેસુ વા
 છિન્નપદ્ધેસુ વા સચિત્તેસુ વા સચિત્તકોલપદિનિસ્થિણસુ
 વા ન ગચ્છેજ્ઞા ન ચિદ્ધેજ્ઞા ન નિમીઝજ્ઞા ન તુઅદ્ધેજ્ઞા
 અન્ન ન ગચ્છાવેજ્ઞા ન ચિદ્ધાવેજ્ઞા ન નિસીયાવેજ્ઞા ન
 તુઅદ્ધાવેજ્ઞા અન્ન ગચ્છત વા ચિદ્ધત વા નિસીયત વા
 તુઅદ્ધત વા ન સમણુજાણેજ્ઞા જાવજીવાણે સિત્થિહ સિત્થિદેયં,
 મણેય વાયાણે કાણેય ન કરેમિ ન કારવેમિ કરતપિ
 અન્ન ન સમણુજાણામિ, તસ્સ મતે ! પદિકમામિ નિંદામિ
 ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ॥ (સૂ. ૧૪)

‘ સે મિકસૂ ’ વિગેરે પૂર્વ માફક બાણુવુ આ સૂત્રમા
 વનસ્પતિકાયની રક્ષા કરવાની હો તે આ પ્રમાણે બીજ
 (ભાત વિગેરે) તથા તેમા પ્રતિષ્ઠિત, એટલે તેમા આહાર
 થયન વિગેરે મુકેલુ હોય તે, તે પ્રમાણે રૂઢ, એટલે ખીલેલા
 બીજ થએલા હોય તે, તથા બીજ એટલે તેયાર થઈ ગએલા,
 હરિત, એટલે હરેઈ વિગેરે લીલુ ધાસ તે, છેડેલુ તે કુહાડા
 વિગેરેથી વૃક્ષથી, છુટુ પાડેલુ હોય તે, આદર્ એટલે નાના
 ઈંડા વિગેરે, ધુકના કીડાના આચરે રહેલ (સળેલુ) લાકડુ
 આ બધા વનસ્પતિકાયના અંગ છે અથવા સુદી સુદી ભતો
 છે તેના ઉપર સાધુ આવે નહિ, ઉભો ન રહે, ન બેસે, ન
 મુલે, આ પાપ પોતે ન કરે, ન બીજા પાસે કરાવે, તેમ બીજો
 કોઈ તેવુ પાપ કરતો હોય તો તેની પ્રથસા ન કરે, પ્રતિ
 સ્થિતનો હરેક જમ્યાએ એજ અર્થ કરવો કે, તેમા બીજુ કંઈ
 કથામ્મુ હોય, તો તેના ઉપર પણ સાધુ ન આવે, વિગેરે બધુવું

સે મિકસૂ વા મિકસુથી વા મજયગિરયપદિદય-
 પદ્યવસાયપાવકમ્મે દિઆ વા રાઓ વા ણગઓ વા
 પરિસાગઓ વા સુત્તે વા જાગરમાળે વા સે કીડ વા પયગ
 વા કુપ્પુ વા પિપીલિય વા હત્યસિ વા પાયસિ વા વાહુમિ
 વા ઊરુસિ વા ઉદરમિ વા સીસસિ વા વત્યસિ વા પડિ-
 મ્મહસિ વા કવલ્લાસિ વા પાયપુલ્લણસિ વા રયહરણમિ વા
 મોચ્છગસિ વા ઉદગસિ વા દદગમિ વા

ફલગસિ વા મેઝમિ વા સવારગસિ વા અન્નયરસિ વા
 તહસ્પગારે સગરણજાણ તમો મઝયામેઝ પહિલેહિચ
 પહિલેહિચ પમાઝિમ પમાઝિચ એગતમરોઝા નો ર્ણ
 સઘાયમાયઝોઝા ॥ (સૂ. ૧૫)

‘ સે મિવસૂ ’ વિગેરે પૂર્વ માફક જણવું આ સૂત્રમા
 ત્રસકાગની રશા દરવાની છે, તે બતાવે છે કીડો, પનગ, કુન્દુ,
 કીડી વિગેરે છે તે હાથમ, પગમા, બાહુમા સાધનમા, પેટ ઉપર
 વસ્ત્રમા, કે રત્નેહરણ, ગુપ્તગા ઉપર કે ઉદક (મગ તામવાતુ
 સ્થાન) અથવા દાડી ઉપર, પીઠ ઉપર, પાટીઆ ઉપર શબ્દ
 ઉપર, અથવા મથારા ઉપર અથવા સાધુને ક્રિયા કરવામા ઉપ-
 યોગી એવા ઉપકરણમા કીડી વિગેરે

ત્રસકાય અહુડેલો હોય, તો સાધુ ધૈર્યતાથી પ્રયત્ન
 કરીને તેને વાર વાર દેખીન, પુછન, પ્રમાણને, એકાતમા
 તેને હુ બ ન યાય, તેવા સ્થાનમા સુકે, પણ તે જાતુઓને
 પરસ્પર પીડા ગાય, તેવો સમૂહ એકઠો ન કરે, આ વચનથી
 બીજા પરિતાપ વિગેરે જીવોને પીડારૂપ છે તે પણ સાધુએ
 ત્યાગવા એમ કહ્યું અહિ આ પોતે પાપ ન કરવું, તેમ બીજા
 પાસે પણ સાધુએ ન ઝાવવું, ને કર્ત્તનિ લલો જાણવો, પોતે
 દરેક રીતે જાતે જાવણા (સમાપ) થી સુકે

શિશ્યાનો અર્થ અહિ રહેવાનું મકાન જાણવું અથવા

સૂત્રોમા ચતુના (જયણ) બતાવી એટલે થોથો અધિ
કાર કહ્યો હવે શ્લોકોનાગ સાધુને ગુરુ મહારાજ ઉપદેશ
આપે છે ત પાત્રમે અધિકાર છે

અજય ચરમાણો અ (૩), પાણભૂયાઈ હિંસઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, તં સે હોઈ કહુઅફલ ॥ ૧ ॥

અજય ચિટ્ટમાણો અ, પાપભૂયાઈ હિંમઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, તં સે હોઈ કહુઅફલ ॥ ૨ ॥

અજય આસમાણો અ, પાણભૂયાઈ હિંસઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, તં સે હોઈ કહુઅફલ ॥ ૩ ॥

અજય સયમાણો અ, પાણભૂયાઈ હિંસઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, તં સે હોઈ કહુઅફલ ॥ ૪ ॥

અજય મુજમાણો અ, પાણભૂયાઈ હિંમઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, તં સે હોઈ કહુઅફલ ॥ ૫ ॥

અજય મામમાણો અ, પાણભૂયાઈ હિંસઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, તં સે હોઈ કહુઅફલ ॥ ૬ ॥

કહ ચરે કહ ચિટ્ટે, કહમાસે કહ સણ ।

કહ મુજતો માસતો, પાવ કમ્મ ન વધઈ ? ॥ ૭ ॥

જય ચરે જય ચિટ્ટે, જયમામે —

જય મુજતો માસતો, પાવ

સન્ન્યસ્યન્ન્યસ્યસ, સમ્મં મૂઘાદં પાસન્નો ।

પિદિઆસવસ્સ દત્તસ્સ, પાવ કમ્મં ન વધદ્ ॥ ૬ ॥

અજ્ઞાના ગામના વિના ચાલે તો શું થાય, તે બતાવે છે એટલે ઉપદેશ વિના અથવા સૂત્રની બતાવેલી આજ્ઞા વિના બહુ દોષો લાગે, તે બતાવે છે પહેલી ગાથામાં ઈર્યાસમિતિને ઉદ્ધધીને અજ્ઞયણાથી ચાલે તો, બેઘંન્દ્રિ વિગેરે પ્રાણીને, તથા એકેન્દ્રિય વિગેરે જૂતોને, પોતે પ્રમાદથી, અથવા અજ્ઞાનથી મારી નાખે અથવા પીડા કરે, તો તે હિંસા કરતો સાધુ અકુશળ કર્મ પરિણામથી પાપકર્મને બાધે એટલે જ્ઞાન આવરણીય વિગેરે અશુભ બાધે અને તેના કડવા ફળ ઉદયમા આપતા અજ્ઞયણાવાળો સાધુ દુઃખ સોમરે (વીક્ર, સાપ, કરડે) કાકરો ખુચે, ઠોકર લાગે, માથુ કુટે, તે પ્રત્યક્ષ આલોહના દુઃખ છે અને ખીલ ભવમા નીચ ગતી મળે, તેના મહાન દુઃખ જાણીતા છે કારણ કે આ પ્રમાદ, કરનારને મોહ વિગેરે હેતુ યવાથી તેનો વિપાક દારણ (ભય કર) છે એ પ્રમાણે અયતનાથી નીચે ઉતરતા અથવા ઉભા રહેતા હાથ પગ ગમે તેમ મુક્તતા ઉપર માફક દુઃખ પામે એ ખીલ ગાથામાં બતાવ્યું એ પ્રમાણે ત્રીજી ગાથામાં અજ્ઞયણાથી એસતા તથા પગ લાગા કરતા પોતાને તથા પરને દુઃખ ઉપજાવે એજ પ્રમાણે ચોથી ગાથામાં અજ્ઞયણાથી સમાધિ વિના રાતના મુતા, અથવા દિવસે જૂળ ઉઘવાથી છવોને દુઃખ દે,

અને પોતે પણ ઉપર મુજબ આલોક પરલોકના દુ ખ લોગવે
 પાપથી ગાથામાં જન્યજ્ઞાથી ખાતા એટલે વિના વિચારે
 ખાતા, વિના કારણ સિન્ધ્ય લોજન ખાતા અથવા ધ્યાન ન
 હેતા ખાય તો અનેક જતુઓની હાની કરે, પોતાને રોગ થાય
 વિગેરે ઉપર મુજબ હિ તથા કાગડા, રીયાળીઆ વિગેરેથી
 પોતે દુ ખ પામે (રસમદ્દ છવોની અનેક પ્રકારે દુર્દશા
 થાય છે) છઠ્ઠી ગાથામાં જન્યજ્ઞાથી ભોલતા ગૃહસ્થની ભાષા
 વડે કઠોર વચન ભોલતા અથવા ગુરૂમહારાજ વિગેરેના વચન
 ભોલતા આવોક પરલોકના દુ ખ પામે આ છ ગાથામાં અજ
 યજ્ઞાથી છ કામ કરતા સાધુ પાપ બાધે અને કડવા ફળ લોગવે,
 ત્યારે હવે સાધુ કેવી રીતે ચાલે, ઉભો રહે, વિગેરેથી પાપ ન
 બાધે, તે બતાવે છે છ બાબતો આ છે ચાલવુ, ઉભા રહેવુ,
 બેસવુ, સુવુ, ખાવું, ભોલવુ, તે કેમ કરવુ કે પાપ ન બધાય
 તે શિખના સાતમી ગાથામાં પુછવાથી આચાર્ય આઠમી
 ગાથામાં કહે છે કે જન્યજ્ઞાથી ચાલે, ઉભો રહે, બેસે, સુવે,
 ખાય, ભોલે તો પાપ ન બધાય તે આ પ્રમાણે સૂત્રમાં બતા
 વેલી ધર્માસમિતિથી ચાલે અને સ્થિરતાથી હાય પગનો વિશ્લેષ
 કર્યા વિના ઉભો રહે તથા આકુચન વિગેરે કયો વિના ઉપયો
 ગથી બેસે, જન્યજ્ઞાથી રાતના સુવે પણ ઘણી નિંદા ઘોર ખે ચાલા
 માફક ન કરે તથા પ્રયોજન વડે સાદો આહાર અમદ્દપણે
 ખાય તથા સાધુની ભાષાએ કામળ પ્રસંગને અતુચ્છતુ થોડું
 બોલે, તો તે દુષ્ટ કર્મજ્ઞાન આવરણીયાદિ ન બાધે કારણકે

પોતે શાસ્ત્ર સુશ્રવણ ઉપયોગથી કાર્ય કરે છે તેથી તેને નવા આશ્રવ ન આવે, આઠ ગાથાનો અર્થ સમાપ્ત થયો હુવે નવમી ગાથાનો અર્થ કહે છે

મન્વભૂય इत्यादि

સર્વ ભૂત એટલે બધા જીવો ઉપર, આત્મભૂત એટલે પોતાના આત્માની માફક જે બાણે તથા સમ્યક્ એટલે વીતરાગ પ્રભુએ કહેલી વિધિપદે, પૃથ્વી વિગેરે સર્વ જીવોને દેખે, તથા પ્રાણાતિપાત વિગેરે આશ્રવોને રોકે તથા ઇન્દ્રિયોને દબાવ કરે એવા ઉત્તમ સાધુને પાપકર્મ ન બધાય ॥ ૯ ॥

આ પ્રમાણે સર્વ જીવો ઉપર દયા કરનારાને પાપકર્મનો બંધ ન થાય, એવું બાણીને કોઈ નવા સાધુને એવો જ્ઞાન થાય છે જ્યારે એમ છે તો સર્વે પ્રકારે જીવદયામાગ્ન વર્તવું જ્ઞાન બધુવાની રીતે જરૂર ? તે જ્ઞાનને દૂર કરવા કહે છે

पठम नाण तउ दया, एउ चिट्ठइ सव्वसजए ।

अण्णाणी किं काही, किंवा नाही छेअपावणं ? ॥ १० ॥

સોચા જાણઈ કમ્પાણ, સોચા જાણઈ પાવણ ।

उभयपि जाणए सोचा, ज छेय त समावरे ॥ ११ ॥

જો જીવેવિ ન યાણેઈ, અજીવેવિ ન યાણેઈ ।

जीवाजीवे अयाणतो, कह सो नाहीइ सजमं ? ॥ १२ ॥

જો જીવેવિ વિયાણેઈ, અજીવેવિ વિયાણેઈ ।

जीवाजीवे वियाणतो, सो हु नाहीइ सजम ॥ १३ ॥

પહેલું જ્ઞાન, એટલે જીવનું સ્વરૂપ જાણીને તેના રક્ષણનો ઉપાય સમજવો. તે જ્ઞાન છે તેવું જ્ઞાન જાણીને દયા (સયમ) તે એકાત્મી ઉપાદેયપણે હોવાથી જાણથી તેમા પ્રવૃત્તિ થાય છે આ પ્રકારે એટલે પ્રથમ જ્ઞાન જાણીને ક્રિયા કરવા રૂપે જે સાધુ વર્તે તે સર્વથા પ્રમજિત છે, પણ જે અજ્ઞાની છે, એટલે જેને સાધ્ય ઉપાય હવનું જ્ઞાન નથી તે શુ કરે ? જેમ કાઠ અથવા વસ્તુને ન જાણે તો કેવી રીતે ખાડા વગેરેથી બચે તેવી રીતે આ અજ્ઞાની સાધુને કંઈ પ્રવૃત્તિ કરવી, કંઈ જગ્યાએ રૂંધિ કરવી, તેવા નિમિત્તના અભાવથી કંઈ ન કરે અથવા શુ કરતો જાણે કે આ સમય ઉચિત નિપુણહિત છે કે તેનાથી ઉલટું અહિત છે ? તેથી તે અજ્ઞાનદશામા કરે તે પણ ન કર્યા જેવું જ ॥ બીજી રીતે નિમિત્તનો અભાવ છે તેનું દ્ષ્ટાંત આ છે—

અથા માનુસને આગમાથી દોડવા જતા બગવાનોજ પ્રસંગ આવે તથા ઘુલુનો ડીડો અક્ષર લાગે, તે નકામા જેવા જણાય તેવીજ રીતે બીજી જગ્યાએ કંઈ છે ॥ ૧ ॥

“ ગીચ્ચત્યો અ વિહારો, ઘીચ્ચો ઘીચ્ચત્યમીસિચ્ચો મણિચ્ચો ” इत्यादि, अतो घानाभ्यासः कार्यः ॥ १ ॥

એથી જ્ઞાન અભ્યાસ કરવો ॥ ૧૦ ॥ તે પ્રમાણે કહે છે સૌચાંદિ

શુરૂ પાસે તત્ત્વની વાત સામગ્રીને આ મોક્ષનું સાધન છે, આ તત્ત્વનું સ્વરૂપ છે, આ કર્મના વિપાક છે, એ બધું

૧ ગીતાર્મના વિહાર છે, અથવા ગીતાર્મને આશ્રયે વિહાર છે

સાભળીને પોતે કહ્યાણુને જાણે છે કદપ એટલે મોક્ષ તેને પ્રાપ્ત કરાવે તે કહ્યાણુ છે એટલે હયા જે સયમ રૂપે છે, તેજ કહ્યાણુ છે તેને જાણે તેજ પ્રમાણે અસયમ રૂપ થાય તેને સમજે આ કહ્યાણુ અને પાપ એ બેને સમજીને ધાવકના મત્ત જે કઈક સયમ કઈક અસયમ સાભળીને જાણે છે પણ સાભળ્યા વિના ન જાણે, જેથી આ પ્રમાણે જાણીને સારા સાધુએ સમય ઉચિત હિત કરેલુ ॥ ૧૧ ॥

હવે બારમી ગાથામા તેજ ખુલાસાથી કહે છે

જો જીવે ક્ત્યાદિ જે જીવોને એટલે પૃથ્વીકાય વિગેરે જીવોના લેહોને ન જાણે તથા ઠાડ, ચાદી, સોતુ વિગેરે જે સયમના ધાતક છે, તેમને ન જાણે તો આ જીવે જીવ અજીવને ન જાણનારો કેવી રીતે સયમને જાણશે, કારણકે તેને તે સંબધી જ્ઞાન નથી ॥ ૧૨ ॥

તેથી જે જીવોને જાણે, અજીવોને જાણે, આ જીવ અજીવને જાણનારો તેજ સયમને જાણે આ પાત્રમે ઉપદેશ અધિકાર બતાવ્યો ॥ ૧૩ ॥

જયા જીમ્મગીમે અ, દોઝવિણ વિચાણદ્ ।

તયા ગઢ વહુવિહ, સન્વજીવાણ જાણદ્ ॥ ૧૪ ॥

જયા ગઢ વહુવિહ, સન્વજીવાણ જાણદ્ ।

તયા પુણ્ણ ચ પાવચ, વધ મુક્કચ ચ જાણદ્ ॥ ૧૫ ॥

જયા પુણ્ણ ચ પાવચ, વધ મુક્કચ ચ જાણદ્ ।

તયા નિર્ઘિદણ મોણ, જે દિન્ને જે અ માણુમે ॥ ૧૬ ॥

જયા નિન્વિદણ મોગે, જે દિવ્યે જે થ માણુસે ।

તયા ચયદ સજોગ, સર્વિમતરનાહિર ॥ ૧૭ ॥

જયા ચયદ મજોગ, સર્વિમતર બાહિર ।

તયા મુદે મવિત્તાણ, પન્વદણ અણગારિશ ॥ ૧૮ ॥

જયા મુદે મવિત્તાણ, પન્વદણ અણગારિશ ।

તયા સવર મુક્કિદુ, ધમ્મ ફાસે અણુતર ॥ ૧૯ ॥

જયા સવર મુક્કિદુ, ધમ્મ ફાસે અણુતર ।

તયા ધુણદ કમ્મરય, અબોહિકલુમકદં ॥ ૨૦ ॥

જયા ધુણદ કમ્મરય, અબોહિકલુસકદં ।

તયા સવ્વત્તગનાણ, દસણ ચામિ ગચ્છદ ॥ ૨૧ ॥

જયા સવ્વત્તગનાણ, દસણ ચામિ ગચ્છદ ।

તયા લોગમલોગ ચ, ત્રિણો જાણદ કેવલી ॥ ૨૨ ॥

જયા લોગમલોગ ચ, ત્રિણો જાણદ કેવલી ।

તયા જોમે નિરમિત્તા, સેલેસિ પઢિવજ્ઞદ ॥ ૨૩ ॥

જયા જોમે નિરમિત્તા, સેલેસિ પઢિવજ્ઞદ ।

તયા કમ્મ સવિત્તાણ, સિદ્ધિ ગચ્છદ નીરઓ ॥ ૨૪ ॥

જયા કમ્મ સવિત્તાણ, સિદ્ધિ ગચ્છદ નીરઓ ।

તયા લોગ મત્થયત્થો, સિદ્ધો દવદ સાસઓ ॥ ૨૫ ॥

હવે છઠ્ઠા અધિકારમાં ધર્મનું ક્ષણ કહે છે ' જયા ' ઇત્યાદિ
ત્યાગે એટલે અણુવ બનેને સાધુ બાણે, ત્યાગે

નરક વિગેરે ચારે ગતિને તથા બધા જીવોની તે ગતિ સબધી
 જે ભેદો રહેલા છે, તેને જાણે છે, કારણ કે જેવા સ્વરૂપે
 જીવોની ગતિ છે, તેવા જીવ અજીવના જ્ઞાન વિના ગતિના
 જ્ઞાનનો અભાવ છે ॥ ૧૪ ॥ હવે તેની ઉત્તરોત્તર ક્ષણની
 વૃદ્ધિ બતાવે છે ‘ જયા ’ ઇત્યાદિ જ્યારે બધા જીવોની ઘણા
 પ્રકારની ગતિને જાણે, ત્યારે ઘણા પ્રકારની ગતિ સબધી
 પુણ્ય, પાપ, જાણે, ત્યારે જીવ કર્મને સબધે હું ખૂંદનારો
 બધ, તથા હું ખૂંદનો વિયોગ કરનાર સુખ, લક્ષણવાળો મોક્ષ
 જાણે છે ॥ ૧૫ ॥ ‘ જયા ’ ઇત્યાદિ જ્યારે પુણ્ય પાપ તથા
 બધ મોક્ષને જાણે, ત્યારે મોક્ષના અભાવથી પોતે વૈરાગ્યને
 જાણે છે, તથા સમ્યક્ વિચારે છે, તથા અસાર હું ખૂંદજી
 શબ્દ વિગેરે ભોગો જે દેવતા અને મનુષ્ય સબધીના છે અને
 તિર્થ ચ તથા નારકીના ભોગો હું ખૂંદજી હોવાથી તેના ઉપર
 પ્રેમ ન થાય પણ પ્રેમ થવા જેવા દેવતા અને માણસના ભોગોને
 પણ છોડે છે ॥ ૧૬ ॥ ‘ જયા ’ ઇત્યાદિ જ્યારે વૈરાગ્ય
 પામીને દેવતા અને મનુષ્યના રમણીય ભોગોને છોડે છે ત્યારે
 દ્રવ્યથી અને ભાવથી બને પ્રકારે છુટે છે એટલે આત્માની
 અદર રહેલા ક્રોધ વિગેરેને તથા બાહ્ય પરિશ્રદ્ધ સોનુ, ચાદી
 વિગેરેને છોડે છે ॥ ૧૭ ॥ ‘ જયા ’ ઇત્યાદિ જ્યારે બાહ્ય
 અવયવ તર પરિશ્રદ્ધને છોડે, ત્યારે માયુ મુહાવીને તથા અદ
 રથી ક્રોધાદિ ત્યાગીને સાધુ ચાય છે એટલે જે પ્રકરે કરીને
 મોક્ષ તરફ જાય તે, ‘ પ્રવ્રજતિ ’ કહેવાય એટલે દ્રવ્યથી તથા
 ભાવથી અજુગાર કહેવાય એટલે ઘર વિગેરેથી પોતાનો મમત્વ

મુકે છે ॥ ૧૮ ॥ ' જ્યા ' ઇત્યાદિ જ્યારે સાધુ મુકે મુકેને
 અત્યારપણુને પામે છે, ત્યારે તે હિંદુ સંપત્તિ જે સર્વ
 હિંદુની ગ્રાહ્ય છે તે ધર્મ ચારિત્ર ધર્મ ગ્રાહ્ય છે તેને
 પામે છે (માગધીમા વિગેરે પણ પછી પણ આને પણ ગુજ
 રતી તથા સંસ્કૃતમાં વિગેરે પણ પૂરે જ આવે) રમ્યતિ, ને અર્ધ
 પ્રારી રીતે ચારિત્ર પામે છે ॥ ૧૯ ॥ ' જ્યા ' ઇત્યાદિ જ્યારે
 પ્રારી રીતે હિંદુ સંપત્તિ ધર્મને દરે, ત્યારે તે ધર્મ રૂપી
 પ્રારી રીતે હિંદુ સંપત્તિ ધર્મને દરે, ત્યારે તે ધર્મ રૂપી
 રૂપ જે આત્મામાં લાગેલી છે, તેને દરે દરે છે આ રમ્ય પૂર્વે
 પ્રિયે અજ્ઞાન દશામાં સુખકલ્પ ન પામવાથી, મનના પરિણામ
 દરે રાખવાથી, પ્રાપ્ત કરેલી હોવી તેને સાધુ ચારિત્ર પાળીને
 દરે દરે છે ॥ ૨૦ ॥ ' જ્યા ' ઇત્યાદિ જ્યારે ધર્મ રમ્ય જે
 મિથ્યાત્વ વિગેરેથી મેળવેલી તે દરે દરે, ત્યારે સાધુ તમામ
 બધવા ભેગ પદાર્થનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તથા દેખવા ભેગ
 પદાર્થને દેખે, કારણ કે આત્માની મહિમતા દરે સર્વ મી તેનું
 આવજી પણ દરે માય છે એથી સંપૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન થાય છે
 ॥ ૨૧ ॥ ' જ્યા ' ઇત્યાદિ જ્યારે સંપૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન થાય
 છે, ત્યારે ૧૪ રમ્ય પ્રમાણુલોક છે તથા અનંત અલોક ॥
 તેને બધુનારો સાધુ કેવલી માય છે એટલે લોક, અને અલોક
 ક્રમા, બધુ સમાઈ બધુ તે સિવાય બીજી કંઈ નથી અર્થાત્
 બધાને બધે ॥ ૨૨ ॥ ' જ્યા ' ઇત્યાદિ, જ્યારે લોક,
 અલોક બધુનારો કેવલજ્ઞાની થાય છે, ત્યારે ઉચિત સમયે
 મેળોને રૂપીને એટલે ૧૪ માં સુખસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી, ૧૧
 ઉપગ્રાહી ધર્મને અપામે છે, તેને લાયક છે ॥ ૨૩ ॥

‘ જયા ’ ઇત્યાદિ, જ્યારે યોગોને રૂઢીને ગૈવેશી પ્રાપ્ત કરીને
ભવ ઉપગ્રાહી કર્મ ખપાવીને સિદ્ધિસ્થાન જે લોકાન્તે આવેલું
છે, ત્યાં પોતે નીરજ એટલે સકલ કર્મ રજ રહિત થઇ મોક્ષ
પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૨૪ ॥ ‘ જયા ’ ઇત્યાદિ જ્યારે કર્મ ખપાવીને
નીરજ થઇ સિદ્ધિસ્થાનમાં જાય છે, ત્યારે ત્રણ લોકના અથ
બાગે રહેનારો સિદ્ધ સ્વરૂપે કર્મ ખીજના અભાવથી શાશ્વત
થાય છે ॥ ૨૫ ॥ ધર્મ કૃણ નામનો છકો અધિકાર કહ્યો

સુહસાયગસ્ત સમણસ્ત સાયાઉલગસ્મ નિગામસાઇસ્ત
ઉચ્છોલણાપહોઞસ્ત. દુલહા સુગઈ તારિસગસ્ત ॥૨૬॥

તયોગુણપદાણસ્ત ઉજ્જુમઈ રાતિમજમરયસ્ત ।

પરીસહે જિણતસ્મ સુલહા સુગઈ તારિસગસ્ત ॥૨૭॥

પચ્છાગિ તે પયાયા, ચિપ્પ ગચ્છતિ અમરમવણાઈ ।

જોમિં પિયો તરો સજમો અ રતી અ રમચેર ચ ॥૧॥(પ્ર)

इद्येचं छजीवणिअ सम्मदिट्ठी सया जण ।

दुल्लह लहित्तु सामणण, कम्मुणा न विराहिजासि ॥२८॥

તિયેમિ ॥ ચઉત્તર્યં છજીવણિઆણામઝ્ઞયણ સમત્તં ॥૪॥

આ ધર્મકૃણ જેને દુર્લભ છે તેના લક્ષણ બતાવે છે

સુહ ઇત્યાદિ

સુખ એટલે મસાર સબધી વિષય તેનો આસ્વાદક-
(વાછક) સાધુ હોય એટલે કૃત્ર બહારથી સાધુ બનેલો હોય,
પણ સાતાકુલ એટલે ભવિષ્યમાં દેવાગના વિગેરેનો રસિક

ક્રમ, તથા અતિશે નિદ્રાણુ એટલે સુતાર્ય બાણુચના વખતે
મર્ષાદા ઉદ્ધ ધીને મુતો હોય તથા ઉ.સ્યેવન, તે પાટી વચર
વેચારે ઢોળી, હાય ખમ વિગેરેને ખુબ સ્વચ્છ રાખે, તેવા
સાધુને હુ એ કરીને સિદ્ધિ સ્થાનરૂપ મુગતિ પ્રાપ્ત થાય અર્થાત્
વીતરાગની આજ્ઞા ઉલ્લખન કરનારા તેવા સાધુને મોક્ષ મગવુ
દુર્લભ છે ॥ ૨૬ ॥ જેને ધર્મકૃત સુલભ છે તે જતાવે છે

તરંગુણ છઠ, જઠમ વિગેર તપમા પ્રધાન હોય, ઋતુ
મતિ એટલે સીધે માર્ગે ચાલવાના પુદ્ધિવાળો તથા સાતિથી
પ્રધાન એવા મયમને તથા ભૂખ તરય વિગેરે ૨૨ પરિવહને
સહે તેને મોક્ષ નામની મુગતિ મળવી મુવમ છે ॥ ૨૭ ॥

મહાન અર્થવાળી આ “છ અવનિકાચિ.” છે તેને
વિધિપૂર્વક ઉપસહાર કરે આ “છ અવલીયા” નામનુ જે
થોડુ અધ્યયન છે, તેમા જતાવેલ છ અવનિકાચનુ સ્વરૂપ
વિગેરે મમજને સમ્યગ્દષ્ટિ અન એટલે તત્તમા યદ્વાવાળો
મુનિ સર્વદા પ્રયત્ન કરનારો, દુર્લભ એવુ સાધુપણ પામીને
જેમા છ કાપનુ રક્ષણ કરવાનુ છે તેને મન વચન કાપાની ક્રિયા
જે કર્મરૂપે છે તેનાથી એટલે પ્રમાદ કરવાથી અપેાને હુ ખ
ન દે, ન સયમનુ ખડન કરે, કદાચ શાસ્ત્ર પ્રમાણે અપ્રમાદ-
પણે વર્તતા હતા અવધાત થાય, તો તે કાચવિરાધના થાય
પણુ તે અવિરાધના સમાન જાણવી .

જલે જીવાઃ સ્પલે જીવા, આકાશે જીવમાલિનિ ।

જીવમાલાકુલે લોકે, કથ મિયુરાર્દિસકઃ ૧ ॥૧૧॥

આ ગાથાથી જળમાં અથવા અગ્નિમાં છે તેમ

આકાશ છે તથા જીવ સમુદાયથી બરેલુ લોક છે તેમા બિલ્કુલ
કેવી રીતે અહિ સક છે ? એ પ્રમાણે બોલનારાનુ ખ કન કર્યું
તથા સૂક્ષ્મ જીવોની હિસા થતી નથી તેથી અપ્રમાદી સાધુ
જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા કરતા સયમ પાળી શકે છે આ પ્રમાણે
કહુ છું વિગેરે પૂર્વ માફક બાણુ. આ ચોથા અધ્યયનના
હવે પર્યાય શબ્દો બતાવવા નિર્યુક્તિકાર કહે છે

જીવાજીવાભિગમો આયારો ચેવ ધમ્મપણ્ણતી ।

તત્તો ચરિત્તધમ્મો ચરણે ધમ્મે ઐ ઇગદ્ધા ॥ ૨૩૩ ॥

જીવ અજીવનુ સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તેથી જીવા જીવા
ભિગમ છે તથા બરોબર ધર્મનુ સ્વરૂપ બતાવ્યાથી ધર્મ
પ્રકાશિ છે તથા ચારિત્રના નિમિત્તપણાથી તે ચારિત્રધર્મ છે
તથા ચરણના વિષયથી તે ચરણ છે અને જુન ધર્મનો સાર
હોવાથી તે જુન ધર્મ છે આ બધા શબ્દો એક અર્થવાળા છે
કેટલાક આચાર્યો હમણા કહેલ સૂત્રના નીચે એનું વ્યાખ્યાન
કરે છે આ પણ અવિરુદ્ધ છે અનુગમ કહ્યો હવે નથોતુ
સ્વરૂપ જોઇએ, તે પૂર્વમાફક બાણુ ॥ ૨૮ ॥

મૂળ સૂત્રમા પચ્છાવિ ઇત્યાદિ ગાથા વચમા છે તેની
સુગમતા વિગેરેના કારણથી તેની ટીકા નથી છતા દીપિકામા
અર્થ છે માટે લખીએ છીએ કેાઇ વૃદ્ધ અવસ્થામા પણ તત્ત્વ
સમજીને દીક્ષા લે અને જેઓને તપ, સયમ, સમા અને પ્રહ્લ
અર્થ પ્રિય હોય તો તેઓ મોક્ષમા ન જાય તો પણ ચોડા
કાળમા સયમ પાળીને દેવલોકમા જાય છે

ૐ ચોથું અધ્યયન સમાપ્ત ૐ

